

Gi de MOPASSAN
ƏZİZ DOST (roman)

BİRİNCİ BÖLÜM

Restoranın kassirindən beş frankın qalığını alan Jorj Dürua çıxışa sarı yönəldi.

Onsuz da boy-buxunlu olan və üstəlik, zabitlikdən qalma adəti üzrə qəddini şax tutan bu yaraşqlı kişi cavanlara məxsus bir əda ilə bığlarını burdu, bu məkana hələ indi-indi baş çəkən müştəriləri şahinin, adətən, öz şikarına yönəltdiyi iti baxışlarla süzdü.

Bu ucuz yeməxananın daimi müştəriləri sayılan qadınlar baxışlarını qaldırıb ona baxdılar: onların arasında üç gənc işçi qadından başqa, bir ortayaşlı, saçları pırtlaşıq, pinti geyimli, şlyapasını toz basmış musiqi müəlliməsi və ərləriylə bərabər oturan şəhərli əsnaf təbəqəsindən iki xanım vardı.

Səkidə bir dəqiqəliyinə ayaq saxlayıb, hara gedəcəyini götür-qoy elədi. Bu gün iyunun iyirmi səkkizi idi. Ayın birinə qədər cibində vur-tut üç frank qırx santimi qalırdı. Bu isə qəlyanaltısız iki nahar və ya naharsız iki qəlyanaltı demək idi, – buyur, indi özün seç. Qəlyanatlı bir frank on santimə, nahar isə yarım frankadır. Əgər naharlardan imtina eləsə, onda bir frank iyirmi santim qabağa düşəcək. Fikirləşdi ki, bu hesabla iki kərə kolbasa-çörəklə şam edib, bulvarda iki parç pivə içə bilər. Axı o, onunçün ən böyük və gerçək həzz olan axşam pivəsindən heç cür vaz keçə bilməzdi. Notr-Dam-de-Loret küçəsinə üz tutdu.

Bir vaxtlar süvari mundiri geyərkən yerışı necə idisə, indi də elə idi: sinəsini qabartmışdı, ayaqlarını bir az aralı atırdı, sanki, indicə yəhərdən enmişdi. Küçədə qaynaşan camaatın arasına kobud şəkildə özünü dürtdü: kimisini çiyniylə itələdi, kimləsə toqquşdu, amma heç kəsə yol vermədi. Nimdaş silindrini xəfifcə yana əyib, dabanlarını yerə vurur, mülki əhali arasına düşən, çevrəsindəki hər şeyə – insanlara və binalara – nifrət edən yekəxana və cəsur əsgər kimi irəliləyirdi.

Əynindəki ucuzyana, cəmi altmış franka aldığı kostyuma rəğmən, o, zəhlətökən və gözəbatan eleqantlığını, həm də özünəməxsus şıqlığını qoruyub saxlaya bilirdi. Uca boyu, yaxşı bədən quruluşu, bəzən kürənə çalan və düppədüz ayrıca malik sarışın saçları, ağzının üstündə köpük kimi duran və ucları burulmuş bığı, dəlici baxışlara malik açıq mavi gözləri, bir sözlə, bütün görkəmi onu bulvar romanlarındakı qadın tovlayıcılarına bənzədirdi.

Parisdə havanın çatmadığı yay gecələrindən biri idi. Buxar və bürküdən şəhər, sanki, tənənfəs olmuşdu, sel kimi tər axıdırdı. Çirkli su borularının yanları qranitlə üzlənən çıxışlarından ətrafa üfunət yayılırdı. Zirzəmilərdən, zirzəmidəki mətbəxlərin pəncərələrindən çölə yemək qalıqlarının və turşumuş sousların iyrənc qoxusu vururdu.

Pencəklərini çıxarıb həsir stullarda tərsinə oturan qapıçılar girişlərdə tütün çəkirdilər; şlyapalarını əllərinə alan yoldan keçənlər isə cəndərdi yeriyirdilər.

Bulvara çatan Jorj Dürua qərarlı halda təkrar ayaq saxladı. Ağaclar arasında tərtəmiz hava udmaq üçün Bulon meşəsinə, Yelisey çölünə getmək keçirdi könlündən. Eyni vaxtda da o, bir qadınla buluşmaq ehtirasına yenik düşmüşdü.

Amma bundan ötrü neyləsin? Nə edəcəyini bilmirdi, son üç ayda hər gün, hər axşam bu barədə düşünsə də, bir çarə tapmaqda aciz idi. Bəxtəvər görkəmi və nəvazişli davranışlarına görə ara-sıra, həm də ötrü sevgi macəraları yaşasa da, o, daha gen-bol və daha şirin sevdə arzusundaydı.

Cibində pulu-parası olmasa da, qanı qaynayırdı, coşurdu, tinbaşı ona «Gözəl oğlan, mənə həmdəm ol!» sözlərini pıçıldayan küçə qadınlarına qoşulub gedə bilmirdi, çünki ödəyəcək pulu yoxdu. Buna rəğmən, o, fərqli bir şey umurdu, daha fərqli və əlçatan öpüşlər sorayırdı.

Hər necə olsa, Jorj gözəyən qızların qaynaşdığı ballara, restoranlara, küçələrə baş çəkməkdən xoşlanırdı. Onlar arasında itələşməkdən, bu qızlarla «sən» deyərək söhbət qurmaqdan, başgicəlləndirən ətirilərini qoxlamaqdan, yaxınlıqlarını duymaqdan həzz alırdı. Elə və ya belə, axı bunlar da qadın idilər, həm də sevmək-sevilmək üçün yaradılmışdılar. Ailəli kişilərdən fərqli olaraq, o, belə qadınlardan iyirənməzdi.

Madlen kilsəsinə sarı yönəldi və orada bürküdən bihal olan insan kütləsinə qarışdı. Masalarını səkilərə çıxaran, müştərilərlə dolu iri kafelərin alveri gur gedirdi və vitrinlərindəki gözqamaşdırıcı işıqlar hər kəsə gəl-gəl deyirdi. Dördkünc və dəyirmi masalar arxasında əyləşən müştərilərin önlərindəki qədəhlərdə qırmızı, sarı, yaşıl, qəhvəyi və daha neçə-neçə rəngdə içkilər gözə dəyirdi, sürətilərdəki tərtəmiz su isə silindr biçimli iri, şəffaf buz parçaları hesabına soyuyurdu.

Boğazı quruduğu üçün Dürua addımlarını yavaşlıdı. Yalnız bürkülü yay axşamlarında duyulan dözülməz yangı hissi ona güc gəldi və o, damağından içəri axan sərin pivənin izaholunmaz həzzini xəyalında canlandırdı. Amma bu gün iki parçə pivə içsəydi, onda sabahkı şam yeməyinə əlvida deməliydi, halbuki o, ayın sonunda qaçılmaz olan aclıq hissinə çox yaxşı bələd idi.

«Saat onacan dözümlü, sonra Amerikan kafesində bir parçə pivə içərim, – deyərək qəti elədi. – Lənət şeytana, amma susuzluqdan da yaman yanırım!» Masalar arxasında oturub, yangılarını yatıran və ürəkləri istədiyi qədər içə bilən ağalara göz gəzdirdi. Kafenin yanından ötdüyü müddətdə o, iti və kinayəli baxışlarla süzdüyü bu adamların üzündəki ifadəyə, geyimlərinə görə ciblərində nə qədər pul ola biləcəyini gözəyərək təxmin etməyə çalışdı. Bunu düşündükcə içində həyatda öz yerini tutmuş bu adamlara qarşı nifrət hissi körükləndi. İndi bunların cibini eşələsən, orada qızıl, gümüş və mis sikkələrə rast gələrsən. Orta hesabla, hər birisinin cibində ən azı, iki luidor var. Hər kafedə, ən azı, yüz adam oturub: iki luidoru yüzə vursan, bu eləyər dörd yüz min frank! Qaməti həmişəki kimi yırğalanan Jorj «əclaflar» deyərək donquldandı. Bu harınlardan hər hansı birisi gecə qaranlıq tində

ehtiyatda olan bu kiçik zabitin önünə çıxsaydı, o heç bir vicdan əzabı çəkmədən onun boynunu qırardı: bu sahədə hələ kənddə ikən toyuqların başını üzə-üzə təcrübə qazanmışdı.

İstər-istəməz, bu ara o, Afrikada, Əlcəzairin əldən-ayaqdan iraq qalalarında ərəbləri vaxtaşırı və hansı amansızlıqla soyduğu iki ili xatırladı. Bir olayla bağlı xatirə isə onun dodaqlarında şux və amansız bir təbəssüm yaratdı: uled-alan qəbiləsindən olan üç ərəbin ölümü nəticəsində Jorj və onun yoldaşları iyirmi toyuq, iki qoyun və qızıl əşyalar ələ keçirmiş, sonrakı il yarım ərzində bunu dönə-dönə yada salıb gülmüşdülər. Qətlin müqəssirləri tapılmamışdı, çünki onları həm sən deyən axtarmırdılar, həm də ki, o zaman hər hansı ərəb, işğalçı əsgər üçün, onsuz da, halal qənimət sayılırdı.

Parisdə isə durum fərqliydi. Burada kefin istədiyi kimi soyğunçuluq edə bilməzsən: nə böyründə qılıncın var, nə əlində tapançan, mülki qanunvericilik də qüvvədədir, yəni sərbəst sayılmırsan.

Dürüa işğal olunmuş ölkədə bir kiçik zabitə aşılana bütün özbaşınalıq duyğularının içində necə tüğyana gəldiyini hiss edirdi. Bəli, o illər bəxtəvərliklə doluydu. O, səhrada qalmadığına indi acı-acı təəssüflənirdi. Zənn eləmişdi ki, burada günü daha xoş keçəcək. Amma ki... ümidləri daşa dəymişdi!

Tam quruduğundan əmin olmaq üçün dilini üst damağında gəzdirməklə ağzını nırçıldatdı.

Həndəvərində qaynaşan camaat da tabsız, taqətsiz idi. Qarşısına çıxanlara çiyn vuraraq və fitləşən melodiylar çala-çala yenə eyni məsələ barədə düşünürdü: «Yaramazlar! Həm də bu əclafların hər birinin gen-bol pulu var!» Onun yana itələdiyi kişilər dişlərini qıcayır, qadınlar isə ardınca «Köntöy!» deyər bağırırdılar.

Vodevil teatrının yanından ötüb Amerikan kafesinin önündə ayaq saxladı, suya təşnə olduğundan pivə içib-içməmək barədə düşündü. Amma qəti qərar verməzdən öncə siferblatı işıqlanan küçə saatına göz yetirdi. Ona on beş dəqiqə işləmişdi. Özünə bələd idi: qarşısında bir parç pivə zühur eləyən kimi bir göz qırpımında onu başına çəkəcəkdı. Bəs onda saat on birə qədər neyləyəcəkdı?

Öz-özünə: «Madlen kilsəsinə qədər gedib geri dönərəm» dedi.

Opera meydanında o, şişman bir cavanla toqquşdu: sanki, onu haradasa görmüşdü.

Onun ardınca düşdüyü müddətdə yaddaşını ələk-vələk elədi və pəsdən təkrarladı:

– Lənət şeytana, axı bu hərifini haradan tanıyıram mən?

Qəflətən yaddaşı bir möcüzə göstərdi və bəlli oldu ki, bayaqkı cəhdləri boşa getməyib: bu adam onun xəyalında nisbətən arıq və daha cavan olmaqla, həm də sırası mundirində peyda oldu.

– Bu ki Forestyedir! – deyər çıxıran Dürüa qabaqda gedən adama yetişib, onun çiyninə vurdu.

Geriyə qanrılan adam onu süzüb, soruşdu:

– Sizə nə lazımdır, cənab?

Dürüa qəhqəhə çəkdi:

– Tanımadınmı?

– Yox.

– Altıncı süvari alayından Düruayam.

Forestye hər iki əlini yana açdı:

– Ah, dostum! Necəsən?

– Əla. Bəs sən?

– Qardaş, mən isə belə də. Təsəvvürünə gətir ki, bu köksüm əsl papye-maşeyə¹ dönüb, ilin altı ayını sərasər öskürürəm və bu, dörd il əvvəl Fransaya dönəndən sonra Bujivalda urcah olduğunu bronxitin fəsadıdır.

– Belə də! Amma görkəmindən heç bəlli olmur.

Köhnə yoldaşının qoluna girən Forestye öz xəstəliyi, diaqnozları və həkimlərdən aldığı məsləhətlər barədə söz saldı, çox işgüzar birisi üçün bütün bunlara riayət etməyin çətinliyini dilə gətirdi. Ona qışı cənubda keçirməyi tövsiyə edirlər, amma necə getsin axı? Evlidir, jurnalistdir, yaxşı vəzifə sahibidir.

– «Fransız həyatı»nda siyasət şöbəsinin müdiriyəm, «Qurtuluş» üçün senatın iclasları barədə xülasələr hazırlayır, «Planet»ə isə düşəndən-düşənə ədəbi salnamə yazıları təqdim edirəm. Gördüyün kimi, özümü tutmuşam.

Dürua heyərlə onu süzməyində idi. Son dərəcə dəyişən Forestye yetkin bir adama çevrilmişdi. Yerişi, duruşu, kostyumu, gödəni – bir sözlə, hər şeyi onun özünə arxayın, işləri yolunda gedən və yaxşı yeyib-içən birisi olduğuna dəlalət edirdi. Əvvəllər isə o, arıq, çəlimsiz və hündür bir oğlan idi. Ora-bura vurnuxan, yelbeyin, dalaşqan və çığırğan birisiydi. Bu üç ildə Paris onu tamamilə fərqli adama çevirmişdi: gicgahlarına dən düşən, şişman və ağır-səngi görünən bu adamın olsa-olsa, iyirmi yeddi yaşı vardı.

Forestye xəbər aldı:

– Hara gedirsən belə?

Dürua cavab verdi:

– Heç hara. Yuxudan öncə gəzişirəm.

– Elə isə bəlkə, «Fransız həyatı»na qədər yolda mənə yoldaşlıq eləyəsən, hə? Orada korrekturaya göz gəzdirim, sonra çıxıb, bir yerdə adama bir parç pivə içərik, yaxşı?

– Yaxşı.

Beləcə onlar sinif yoldaşlarına və əsgərlik yoldaşlarına məxsus mehribanlıqla əl-ələ tutub, yola düzəldilər.

Forestye soruşdu:

¹ Кабыз дан, эипсдян, йапышг андан, нишастадан йарарланмаг ла щазырланан вя преслямя сонуьу эярякли форманы асанлыг ла алан материал

– Nə ilə məşğulsan?

Dürüa çiyinlərini çəkdi:

– Düzünü desəm, aclıqdan yaxa qurtarmaqla. Xidmət müddətim bitər-bitməz buraya gəldim ki, bəlkə... özümə bir iş-güc tapım, daha doğrusu, sadəcə, Parisdə məskunlaşmaq istədim. Son altı ayı Şimal Dəmir Yolları idarəsində çalışıram. İllik maaşım isə vur-tut min beş yüz frankdır.

Forestye mızıldadı:

– Lənət şeytana, bu çox azdır.

– Əlbəttə ki! Amma özün də, bu durumdan necə çıxım? Yalqızam, üz tutacaq bir kimsəm, tanışım yoxdur. Ora-bura vurnuxuram, amma heç bir imkan yaranmır.

Yoldaşı təcrübəli bir adam kimi onu başdan-ayağa süzüb, nəsihət edirmiş kimi dedi:

– Bilirsən, qadası, burada hər şey iddiadan asılıdır. Azca başı işləyən birisi üçün nazir olmaq idarə rəisi olmaqdan daha asandır. Bundan ötrü yalvarıb-yaxarmağı yox, güclü təəssürat yaratmağı bacarmalısan. Lənət şeytana, yəni doğrudanmı sənə qarşına daha uyğun bir variant çıxmayıb?

Dürüa şikayətləndi:

– Bütün qapıları döydüm. Amma nə faydası?! İndi sonuncu ümid yerim qalır: Pelerin manejinə mənə bereytor² yeri vəd ediblər. Orada ildə, ən azı, üç min frank qazanaram.

Forestye onun sözünü kəsdi:

– Hətta sənə on min frank vəd etsələr belə, bu cür axmaq yolu seçmə. Əks halda, bütün qapıları öz üzünə bağlayarsan. Çalışdığın o dəftərxanada isə sən, ən azından, gözdən-qulaqdan uzaqdasan, kimsə sənə tanıyır. Əgər yetərincə ısrarlı davransan, vaxtında oradan qurtula və bir karyera sahibi ola bilərsən. Bereytorluq isə hər şeyə son qoyacaq. Bütün Paris əhlinin nahar elədiyi restoranda metrdotel³ işləməklə bunun arasında heç bir fərq yoxdur. Əgər sən kübar adamlara və ya onların övladlarına at minmə dərsləri vermisənsə, onda sənə özlərinə bərabər birisi sayacaqlarından da əlini üzməlisən.

Susub, bir neçə saniyə düşünəndən sonra Forestye xəbər aldı:

– Sənin bakalavr diplomun varmı?

– Yox. İki kərə imtahandan kəsilmişəm.

– Bu, çox da böyük nöqsan sayılmır, yetər ki, babat orta təhsilin olsun. Məsələn, Siseronun və ya Tiberinin adı çəkilirsə, sən söhbətin nədən getdiyini təxmin edirsənmi?

– Hə, təxmin edirəm.

– Onda bu da yetərlidir. Çünki onlar barədə beş-on nəfər əllamə nə isə bilir, halbuki bu, onların başqalarından daha ağıllı olmasına dəlalət eləmir. Yerdə qalanlar isə elə sənə qədər bilirlər. İnan mənə, özünü hər şeydən xəbərdar birisi kimi tanıtmaq heç də çətin məsələ deyil. Amma cahilliyin

² А т т я л и м ч и с и

³ М е т р д о т е л – р е с т о р а н д а б а ш о ф и с и а н т

üzə çıxarsa, bunu sənə heç vaxt bağışlamazlar. Ona görə də çətin durumlardan yayınmalı, maneələrdən yan keçməli və ensiklopediya sözlükləri sayəsində başqalarını axmaq yerinə qoymalısan. Bütün insanlar – son dərəcə cahil və odun qədər kütdürlər.

Həyatı bilən birisi kimi kinayədən uzaq fikir yürüdən Forestye bu ara yoldan keçənləri süzür və gülümsünürdü. Öskürək tutduğu üçün o, qəflətən ayaq saxladı, narahatçılığı keçdikdən sonra nisbətən boğuş səslə dedi:

– Bu lənətə gəlmiş bronxit yaxamı buraxmır! Halbuki yayın ortasıdır indi. Yox, bu qış mütləq Mentona müalicəyə gedəcəyəm. Hər şey cəhənnəm olsun, axı cansağlığı hər şeydən daha vacibdir!

Onlar Puasonyer bulvarında, iri şüşəli qapı önündə ayaq saxladılar. İç tərəfdən şüşəyə qəzetin qoşa vərəqi yapışdırılmışdı. Üç nəfər ayaq üstə durub, onu oxuyurdu.

Qapının üstündə vurulan «Fransız həyatı» sözü iri hərflərlə, həm də qırmızı qaz lampalarıyla yazılmışdı: gözqamaşdıran bu yazı bir şüar kimi adamın diqqətini özünə məngirləyirdi. Yazıdan düşən parlaq işıq zolağına girən yolçular, öləri də olsa, gündüz işığındakı kimi aşkar seçilir, bir an sonra isə çevrədəki zülmətdə əriyib yox olurdular.

Forestye qapını itələyib:

– Keç, – dedi.

İçəri keçən Dürua bərbəzəkli, amma baxımsız pilləkənlə yuxarı qalxdı. Bayırdan da bu pilləkən yaxşı görünürdü. Giriş otağına girəndə oradakı iki kuryer Forestyeyə təzim elədi. Sonra onlar tozlu və səliqə-sahmansız qəbul otağına keçdilər. Divarların üzləndiyi sarı-yaşılı rəngli və ləkələrlə örtülü tripin⁴ rəngi bozarmışdı, bəzi yerlərini isə siçanlar gəmirmişdi.

Forestye dedi:

– Əyləş, mən beş dəqiqəyə gəlirəm.

Sonra o, qəbul otağına açılan qapıların birindən çölə çıxdı.

Sözlə ifadə edilməyəcək qədər qərribə və özəl bir qoxu, redaksiya qoxusu hakim idi buraya. Ürküdən çox heyretin hakim olduğu Dürua lal-mat oturmuşdu. Arabir qapıdan çıxan adamlar yanından ötüb, digər qapıdan içəri girirdilər və bunu elə çevik edirdilər ki, onlara heç göz qoymağa da imkan tapmırdı.

Sürətlə ora-bura şütüyən və özlərini işgüzar göstərən sütün cavanlar öz qaç-qovları ilə necə rüzgar yaradırdılarsa, əllərində tutduqları vərəq bunun təsirindən küləyə düşən xəzəl kimi titrəyirdi. Yığıcıların mətbəə boyasına bulaşmış xalatlının altından eynilə kübarların geyindiyinə bənzər mahud şalvarlar və dümağ yaxalıqlar gözə dəyirdi. Onlar yenicə basılan və boyası qurumayan səhifələr yığının xüsusi ehtiyatla daşıyırdılar. Hərdənbir çox şıq geyinən birisi gözə dəyirdi: son dərəcə incəbelli sürtük, sivriburunlu çəkmələr və ayaqlarına tarım oturan dar şalvar geyinən bu şəxs, yəqin ki, kübarların gecə həyatı barədə yazılar hazırlayan reportyor idi.

⁴ *Трип* – й у н м я х м я р п а р ч а

Başqaları da gəlib-gedirdi, bu özündənrazı və zağar adamların hamısının başında günlükləri yastı silindrlər vardı: görünür, bu papaq sayəsində onlar özlərinin adi insanlardan seçildiklərini zənn edirdilər.

Axır ki, Forestye peyda oldu. O, qara fraklı, ağ qalstuklu, xeyli əsmər, ucaboylu, arıq və bıqlarının ucunu yuxarıya doğru şüşələnmiş, xeyli özündənrazı və sərbəst görünən orta yaşlı bir adamın qoluna girmişdi.

Forestye dedi:

– Hörmətli ustad, ən xoş arzularla.

Cənab ona əl uzatdı:

– Görüşənədək, əzizim.

Əl ağacını qoltuğuna vuran kişi fit çala-çala pilləkənlə enməyə başladı.

Dürua soruşdu:

– Bu kimdir belə?

– Jak Rivaldır. Öz felyetonları və duelləri ilə ad çıxaran bu adamı tanımırısan? İndicə korrekturalara baxırdı. Qaren, Montel və o, Parisin ən yaxşı jurnalistləri sayılırlar. Gündəlik mövzularda ən kəskin felyetonlar bunların qələmindən çıxır. Qəzetimizə həftədə iki felyeton verən Rival ildə otuz min frank qazanır.

Yuxarı qalxdılar. Pilləkəndə onların qarşısına çıxan qısaboylu, şişman, pırtlaşıqsaçlı və pinti görünüşlü adamın nəfəsi daralmaqdaydı.

Forestye ona dərin təzim etdikdən sonra açıqlama verdi:

– Bu, «Sönmüş qəndillər» kitabının müəllifi, şair Norber de Varendir. Ən uzununu iki yüz sətri aşmayan hər hekayəsinə görə o, üç yüz frank alır. Bura bax, susuzluqdan yanıram, gəl Neapolitan kafesinə gedək.

Masa arxasında yerlərini rahatlayan kimi Forestye səsləndi: «Bizə iki parç pivə!» Öz parçını o, birnəfəsə boşaltdığı halda, Dürua, sanki, çox nadir, qiymətli bir içkiymiş kimi pivəsini qurtum-qurtum içir, hər damladan həzz almağa çalışırdı.

Forestye susurdu, nə barədəsə düşünürdü. Qəflətən o xəbər aldı:

– Bəlkə, elə sən də jurnalistika ilə məşğul olasan?

Dürua çaşqın nəzərlərini ona dikdi:

– Amma... məsələ burasındadır ki... mən heç vaxt və heç nə yazmamışam axı.

– Onda özünü sına və başla! Mənim də işimə yarayarsan: mənim üçün bilgi toplayar, tədbirlərə qatılar, vəzifəli şəxslərdən müsahibələr alarsan. İlk dönmədə, yol xərclərin xaric, iki yüz əlli frank alacaqsan. İstəyirsən, nəşirimizlə bu barədə danışım?

– Əlbəttə ki, istəyirəm.

– Onda belə edək: sabah nahar vaxtı bizə gəl. Uzaqbaşı beş-altı qonağım olacaq: müdirimiz Valter və xanımı, Jak Rival, bayaq rastlaşdığımız Norber de Varen, bir də xanımımın bir rəfiqəsi. Gələrsən?

Dürua pörtmüş və utancaq halda tərəddüd keçirdi. Dili topuq vura-vura dilləndi:

– Amma məsələ burasındadır ki... mənim uyğun bir kostyumum da yoxdur.

Forestye perikdi:

– Sənin frakın yoxdur? Buna bax ha! Qardaşım, fraksız buralarda heç cür kecinmək olmaz. Bunu qulağında sırğa elə: Parisdə çarpayın olmaya bilər, fraksız isə heç cür kecinə bilməzsən.

Jiletinin ciblərini eşələyib, oradan çıxardığı bir ovuc qızıl puldan iki luidor ayıraraq, onları köhnə yoldaşının ovcuna basdı. Səmimi və dostyana tərzdə dedi:

– İmkanın olanda qaytararsan. Bir kostyum kirayə götür, ya da beh qoyub, kreditə satın al – bu artıq sənin işindir. Amma sabahkı nahara mütləq qatıl: saat səkkizin yarısında, Fonten küçəsi on yeddi ünvanına gəl.

Dürua doluxsunmuşdu. Pulları cibinə qoyaraq, o:

– Çox qayğıkeşsən, vallah! – deyər mızıldandı. – Çox sağ ol! Əmin ol ki, sabahkı dəvəti unutmamam...

Forestye ona təpindi:

– Yaxşı görək, yaxşı! Bəlkə, adama bir parç da gilləmək, hə? Qarson, bizə iki parç da gətir! – deyər sifariş verdi.

Pivələr içildəndən sonra qəzetçidən təklif gəldi:

– Nə deyirsən, bir saat da gəzib-dolaşaqmı?

– Əlbəttə, dolaşaq.

Onlar Madlen kilsəsi tərəfə yollandılar.

Forestye dilləndi:

– İndi nə ilə baş qataq görəsən? Hamı deyir ki, Parisdə əyləncə sevdasına düşən kəs mütləq bir şey tapır. Amma bu, heç də belə deyil. Bəzən axşamlar hara isə getmək istəsən də, uyğun heç nə gəlmir ağına. Bulon meşəsində qadınla gəzinti xoş bir şeydir, amma qadın həmişə tapılmaz. Kafeşantanlar məndən daha çox əczaçımın və onun xanımının zövqünü oxşaya bilər. Başqa nə qalır ki? Heç nə. Parisdə Monso parkına bənzər, həm də gecə sübhəcən açıq bir yay bağı salmaq mümkündür. Orada ağacların altında sərin içkilər içib, həzin musiqilər dinləmək olardı. Bu yer bir əyləncə yeri kimi yox, sırf gəzinti üçün nəzərdə tutula bilər. Gözəl qadınları oraya cəlb etmək üçün mən giriş haqqını baha qoyardım. Meylin çəkirsə, elektrik fənərləriylə işıqlanan qum cığırırla dolaş, bunu istəmirsənsə, bir yerdə oturub, musiqi dinlə. Vaxtilə Müzar buna bənzər, amma daha çox meyxana ruhunda bir yer açmışdı: orada rəqs musiqisindən qulaq tutulurdu, açıq yerlər, kölgəli

yerlər və ağac kölgəliyi çox az idi. Bundan ötrü gözəl və iri bir bağ lazımdır. Onda hər şey misilsiz olardı. Hə, bəs sən hara getmək istərdin?

Dürua nə cavab verəcəyini bilmirdi. Ən sonda bir şey uydurmalı oldu:

– İndiyədək Foli-Berjerdə bir kərə də olmamışam. Bax, ora həvəslə gedərdim.

Yoldaşı səsini qaldırdı:

– Nə var axı Foli-Berjerdə? Ora girsək, tavadakı cız-bız kimi bişərik. Amma sən bilən məsləhətdir, bəlkə, bunun özü də bir əyləncə sayılar.

Fobur-Monmartr küçəsinə çıxmaqdan ötrü onlar geri dönməli oldular.

Əyləncə məkanı kimi tanınan binanın fasadından ona bitişik dörd küçəyə işıq zolaqları yönəldilmişdi. Fiakrlar⁵ girişin önündə sıralanmışdılar.

Forestye birbaşa giriş qapısına yönələndə Dürua onu saxladı:

– Biz bilet almağı unutduq.

Forestye ağayana tərzdə dedi:

– Bizlər üçün giriş pulsuzdur.

Girişdəki hər üç nəzarətçi ona təzim elədi. Onlardan ortada duranla jurnalist görüşüb, soruşdu:

– Fərli lojan var?

– Əlbəttə ki, var, cənab Forestye.

Uzadılan bileti alan Forestye dəri ilə üzlənən qapını itələdi və onlar zala daxil oldular.

Tütün tüstüsü səhnə ilə tamaşa zalının qalan qismi arasında incə pərdə yaratmışdı. Közərən saysız-hesabsız papiros və siqarlardan yüksələn bu zərif duman qatı güclə sezilən, ağımtıl ziqzaqlar şəklində yüksələrək, yavaş-yavaş yuxarılarda, günbəzin altında, çılçırağın həndəvərində və tamaşaçıların dolu ikinci yarus səviyyəsində sıxlaşır, buludlarla dolu səmanı xatırladırdı.

Parterdəki lojaların və sıraların ətrafındakı yarı yuvarlaq keçidə bitişik geniş dəhlizdə, kişilərin basırıq yaratdığı yerdə bərbəzəkli yüngül qadınlar vurnuxurdular. Oradakı üç piştaxtanın hər birinin arxasında bayram yumurtası kimi boyanmış sırtılmış qadın satıcılar gözə dəyirdi. Bunlardan birinin önündə isə satıcının rəfiqələri pusquda durub şıkar gözləyirdilər. Üç iri güzgüdə satıcıların kürəkləri və zala girən tamaşaçıların üzləri əks olunurdu.

Forestye imtiyazlı birisi kimi qələbəliyi itələyərək sürətlə irəliləyirdi.

Zalda nəzarətçi qadına yanaşıb, soruşdu:

– On yeddinci loja haradadır?

– Buradadır, cənab.

Bunun ardınca onlar üstdən açıq və divarları qırmızı qumaşla üzlənən köşkün içinə girdilər və qadın qapını qapadı. İçəridəki dörd stul biri-birinə elə yaxın qoyulmuşdu ki, aralarından keçmək imkansız idi. Dostlar yerlərini tutdular. Onların sağında-solunda yerləşən və formaca nalı xatırladan

⁵ Фиа к р – й ц н э ц л ф а й т о н

bu cür taxta qəfəslər yığını ta səhnəyə qədər uzanırdı və onlarda oturan adamlar yalnız qurşağa qədər görünürdülər.

Səhnədə triko geyinmiş, uzun, bəstə və qısa boylu olmaqla, üç cavan adam trapesiya elementində akrobatik nömrələr ifa edirdilər.

Əvvəlcə xırda, amma çevik addımlarla önə çıxan, gülümsəyərək tamaşaçılara hava öpüşü göndərən ucaboylu cavan öz çıxışına başladı.

Trikonun altından onun qollarının və ayaqlarının əzələləri oxunurdu. Şişman qarnı çox da nəzərə çarpmasın deyə, o, sinəsini qabartmağa məcbur idi. Saçlarını tən ortadan ayırdığı üçün bir az dəlləyə bənzəyirdi. Heyrətamiz bir sıçrayışla trapesiyadan yapışan bu cavan əlləriylə ondan sallanmaqla təkrar kimi fırlanmağındaydı. Hərdənbir vücudunu düz tutub qollarını açır, üfüqi vəziyyət alırdı, barmaqlarıyla atma tirdən yapışib, havada bir neçə saniyəliyinə donduğu vaxt gücünü barmaqlarında cəmləşdirirdi.

Sonra döşəməyə hoppanan bu adam təkrar gülümsədi, parterdən onu alqışlayanlara baş əydi və baldırlarının əsnəkliyini sərgiləməklə pərdənin arxasında gözdən itdi.

Onun ardınca ikinci, nisbətən alçaq boylu, amma iri şaqqalı cavan eyni hərəkətləri təkrarladı. Sonra növbə üçüncü cavana gəldi və çıxışlar zamanı tamaşaçıların alqışları get-gedə gücləndi.

Amma Dürüanın fikri-zikri tamaşada deyildi: başını yana əyməklə, o, kişilərin və yava qadınların topladığı geniş keçiddən gözlərini çəkmirdi.

Forestye dedi:

– Parterin ön sıralarına diqqət yetir. Səmimi və küt sifətlə orada oturan şəhərlilər belə tamaşalara xanımları və uşaqlarıyla gəlirlər. Lojalarda oturanlar əyyaşlar, bəzi rəssamlar və ikinci dərəcəli yava qadınlardır. Bizdən arxadakılar isə Parisdə rast gələ biləcəyin ən qərribə adamlar yığınağıdır. Kimdir axı bu kişilər? Onlara diqqət yetir. Burada kimləri tapmazsan: hər cür rütbə və vəzifə sahibi olan bu adamlar arasında ortabablar böyük əksəriyyət təşkil edirlər. Bu bankda, nazirlikdə, ticarət sahəsində çalışan məmurlar, qəzetçilər, qadın dəllalları, mülki geyimli zabitlər, əyləncə axtaran fraklı cavanlar az öncə nahar edib, Opera binasına baş çəkiblər. Buradan isə birbaşa İtalyan Operasına yollanacaqlar. Bunlardan başqa bir xeyli şübhəli şəxs də var orada. Qadınların isə hamısı bir bezin qırağıdır: Amerikan kafesində şam yeməyini bitirib, sərbəst olunca bunlar daimi müştərilərinə bu barədə xəbər yollayırlar. Son qiymətləri iki luidor olsa da, onlar özlərini əcnəbilərə sırımağa çalışırlar ki, onlardan beş luidor qopartsınlar. Düz altı ildir ki, onlar buraya ayaq açıblar, ilboyu, həm də hər axşam onları burada, həm də eyni yerlərdə görə bilərsən. Əlbəttə, müalicə üçün Sen-Lazara və ya Lursinə getdikləri vaxt xaricində.

Dürüa onu dinləmirdi, çünki oturduqları lojaya söykənən yava qadınlardan birisi ondan gözünü heç çəkmirdi. Qarasaçlı bu şişman qadın üzünü gen-bol kirşanlamışdı, sürməli, qapqara gözləri qalın və qələmlə çəkilmiş incə qaşlarının altından işıldayırdı. İri sinəsi isə qara ipək paltarının

məngənəsinə güclə sığırdı. Boyalı dodaqları qanayan yaranı xatırladırdı, adama nə isə yırtıcı, süni və cazibədar gələn bu dodaqlar kimlərdəsə ehtiras oyatmağa da qadir idi.

Bu qadın başını tərpətməklə yanından keçən kürən və özü kimi bol pudralanmış rəfiqəsini səslədi, lojadakılar da onu eşitsinlər deyə bilərəkdən səsini qaldırdı:

– Buna bax, doğrudan da, yaraşıqlıdır, eləmi? Əgər o, mənə on luidor təklif eləsə, imtina etmərəm.

Forestye Düruaya sarı dönüb, gülümsədi və onun dizinə vuraraq dedi:

– O, səni nəzərdə tutur. Dostum, sən gözəgəlimlisən. Təbriklər.

Keçmiş kiçik zabıt qızardı. Özündən də xəbərsiz onun barmaqları bir cüt qızıl sikkənin olduğu jilet cibinə sarı yönəldi.

Pərdə endi. Orkestr vals çaldı.

Dürua: – Bəlkə, bir az gəzişək? – deyə təklif elədi.

– Necə istəyirsən.

Bayıra çıxan kimi onlar əylənənlərin axınına düşdülər. Onları sıxır, itələyir, əzir, ora-bura atırdılar, gözlərinin qabağında şlyapalar qaynaşırdı. Qadınlar qoşa-qoşa gəzişirdilər. Həm də bunca kişi xeylağının, bunca dirsəyin, kürəyin, sinənin arasından sivişməklə onlar çox rahat irəliləyirdilər. Belə bəlli olurdu ki, burada onlar öz axarlarındadırlar, sərbəstdirlər, bu qədər erkəyin içərisində olsalar da, özlərini suda balıq kimi hiss edirdilər. Özünü könülxoşluğuyla bu axara buraxan Dürua nikotinin zəhərini, insan bədənlərinin və vücudunu pula satan qadınların vurduqları ətiqlərin qoxusunu acgözlüklə ciyərlərinə çəkirdi. Forestye isə tərləmişdi. Havası çatmadığından öskürdüyü üçün:

– Gəl, bağa çıxmaq, – dedi.

Sola dönərək, onlar bir cüt iri və əcaib fəvvarənin ətrafa sərinlik yaydığı qış bağına bənzər bir yerə çıxdılar. Çəlləkdə əkilmiş qaraçöhrə və mazılı⁶ ağacların altında qoyulmuş sink masalar arxasında oturan qadınlar və kişilər sərinləşdirici içkilər içirdilər.

Forestye təklif elədi:

– Bir parç da içəkmi?

– Məmnuniyyətlə içərəm.

Oturub camaata göz qoymağa başladılar. Ara-sıra onlara hər hansı bir qız yanaşıb, sırtıq bir təbəssümlə xəbər alırdı: «Məni nəyə qonaq edəsiniz, cənab?» Forestye: «O fəvvarədə çağlayan bir stəkan suya» deyincə, qız «Donuz!» deyə donquldanıb, oradan uzaqlaşdı.

⁶ *Мазы* – бязи аьаъларын цзяриндя щящярат йумуртаъыг ларындан ямяля эялян йумру фыр

Budur, bayaq onların lojasına söykənən qarasaçlı şişman qadın zühur elədi. Şişman və sarışın rəfiqəsinin qoluna girən bu qadın meydan oxuyurmuş kimi sağına-soluna göz qoyurdu. Hər ikisi, heç şübhəsiz, yaraşıqlı qadın idi və sanki, onlar bir-birinə yaraşdıqları üçün qoşa gəzirdilər.

Düruanı görəndə o, elə gülümsədi ki, sanki, bayaq baxışdıqları zaman onlar yalnız özlərinin anladıqları dilin köməyi ilə məhrəm olmuşdular. Bir stul çəkən qadın arxayınlıqla Düruanın önündə oturdu, sarışın rəfiqəsinə də oturdandan sonra cingiltili səslə çığırdı:

– Qarson, bizə iki qrenadin!

Forestye təəccüblə dedi:

– Amma yaman ciyərli birisisən ha!

Qadın dilləndi:

– Sənin bu yoldaşın ağılımı başımdan alıb. Gerçək sözümdür: canlara dəyən oğlandır. Qorxuram ki, ona görə əlimdən bir xata-bala çıxsa!

Utandığından Dürua deməyə söz tapmırdı. Özünün koppuş bığını sığallayaraq, küt-küt irişirdi. Qarson meyvə şirəsi qatılmış su gətirdi. Şərbəti birnəfəsə içən qadınlar ayağa qalxdılar. Qarasaçlı qadın başıyla Düruaya işarət edib, yelpiyini xəfifcə onun çiyninə vuraraq:

– Salamat qal, qoçum, – dedi. – Əfsuslar olsun ki, hələlik dilin-ağzın söz tutmur.

Yanbızlarını oynadan qadınlar çıxışa sarı üz tutdular.

Forestyeni gülmək tutdu:

– Dostum, heç bilirsən sənə nə demək istəyirəm? Sən, həqiqətən də, qadın qəlblərini fəth edə bilirsən. Əgər bundan faydalansan, xeyli uzaqlara gedəcəksən.

Bir qədər sükuta dalandan sonra o, düşünürmüş kimi, fikirli halda sözünü tamamladı:

– Çox vaxt məhz elə qadınlar bizi vəzir edirlər.

Dürua səssizcə gülümsədi.

Forestye xəbər aldı:

– Sən qalırsan burada? Mən cana yığıldım, getməliyəm.

– Hə, mən bir az burada qalacağam. Hələ tezdir, – deyə Dürua mızıldandı.

Forestye ayağa durdu.

– Elə isə xudahafiz. Sabaha qədər. Unutmamısan ki? Fonten küçəsi on yeddidə, səkkizin yarısında.

– Oldu. Sabaha qədər. Təşəkkürlər.

Onlar biri-birinin əlini sıxdılar və jurnalist dostunu tərk etdi. Yoldaşı gözdən itdikdən sonra Dürua özünü daha sərbəst hiss elədi. Bir kərə də cibindəki qızıl sikkələri məmnunluqla oxşayandan sonra yerindən qalxıb, özünü qələbəliyə vurdu. Baxışları orada-burada dolaşırdı.

Az sonra, o sarışın və qarasaç qadına rast gəldi: həmin an onlar saxta təkəbbürlə kişilərin arasında var-gəldə idilər.

Onlara sarı yönəldi. Amma düz yanlarına çatanda, qəflətən ürkdü.

Qarasaçlı qadın soruşdu:

– Hə, necədir, dilin açıldı sənin?

Burnunun altında: «Əcəb sürtükmüş!» deyən Dürua heyretini açıqlayacaq başqa söz tapmadı.

Onlar üçlükdə insan axınının içində durduqlarından çevrələrində bir burulğan yaranmışdı.

Qəflətən qarasaçlı qadın:

– Evimə gedəkmisən? – deyən soruşdu.

Şəhvətdən içi titrəyən Dürua qaba tərzdə:

– Hə, amma cibimdə bircə luidorum var, – dedi.

Qadının üzündə laqeydliliklə dolu bir təbəssüm doğdu:

– Eyib etməz, – dedi və halal malıymış kimi, bu yeni müştərisinin qoluna girdi.

Qadınla yanaşı addımlayan Dürua isə düşünürdü ki, hər halda, qalan iyirmi frank onun sabahkı nahar yeməyi və frak kirayələməsi üçün çatar.

II

– Cənab Forestyenin mənzili haradadır?

– Dördüncü mərtəbədə, solda.

Qapının səmimi cavabından onun adıçəkilən adama hörməti oxunurdu. Jorj Dürua pilləkənlə qalxmağa başladı.

Nədənsə xəfif çəkingənlik, həyəcan və narahatlıq duyurdu. Həyatında ilk dəfə əyninə frak geyinmişdi və bütün bu əyin-başı ona nə isə bir rahatsızlıq aşılayırdı. Hər şeydə – ləssiz, amma çox zərif çəkmələrindən tutmuş (Dürua yaxşı ayaqqabılar üçün əldən gedirdi) ta bu səhər taxma önlüyü ilə birlikdə dörd frank yarıma Luvrda satın aldığı köynəyə qədər hər şeydə bir nöqsan tapırdı. Köynək o dərəcədə incə idi ki, artıq qırıxmışdı. Olan-qalan köynəkləri isə xeyli köhnəldiyindən onların nisbətən davamlısını da geyinməyə qıymamışdı.

Hədsiz enli olan şalvarı həm ayaqlarının biçimini ört-basdır etdiyindən, həm də baldırlarında qırıq-qırıq durduğundan köhnəhal görünürdü: adətən, təsadüfi seçilən və ya bədən fiquruna görə tikilməyən geyimlər az vaxtda belə görkəm alırlar. Təkcə frakı yaxşı dururdu – sanki, əyninə tikilmişdi.

Ürəyi ağzında, duyğuları pərişan halda, həm də kimə isə gülünc görünməmək təlaşıyla ağır-ağır pillələri qalxırdı. Qəflətən qarşısında peyda olan və zövqlə geyinmiş bir cənabın baxışlarının özünə dikildiyini sezdi. Aralarında elə az məsafə qalmışdı ki, Dürua geriye sıçramalı oldu və sonra yerindəcə dondu: bu adam – onun özü idi, onun güzgüdəki əksi idi. İkinci mərtəbədəki meydançada

qoyulan trümo⁷ burada uzun bir koridor olması effektini yaradırdı. Heyrətdən əli-ayağı titrədi, çünki gözlənilmədən özünü tamamilə fərqli biçimdə görmüşdü.

Adətən, evdə o, tərəş olarkən xırda güzgüdən yararlanırdı, onda bütün vücudunu görməsi imkan xaricindəydi, uzaqbaşı öz geyim-kecimindəki ayrı-ayrı detalları süzə bilirdi. Bu isə öz növbəsində ayrı-ayrı eyibləri bir az da artırdığından o, özünün gülünc göründüyünə inanıb, qüssələnmişdi.

Amma indi, təsadüfən qarşısına çıxan bu trümoda o, özünü tanımamışdı – aynadakının özündən fərqli birisi, həm də ilk baxışdan çox zövqlü və nöqsansız geyimə malik kübar bir kişi olduğuna inanmışdı.

Özünə bir daha hərtərəfli göz gəzdirəndən sonra görkəminin göz oxşamasından tam əmin oldu. Bunun ardınca, o, güzgünün önündə rolunu təkrarlayan bir aktyor kimi davranmağa başladı. Gülümsündü, əlini yana uzatdı, əl-qol hərəkətləri elədi, sir-sifətinə gah heyrət, gah həzz, gah razılıq ifadəsi verdi, xanımların könlünü çalmaq üçün fərqli gülüş və baxış biçimləri axtardı, bütün bunlar həm onun incə ruhunu, həm də həmin xanımlara düşkünlüyünü ifadə etməliydi.

Aşağıdakı qapı çırpıldı. Belə bir məşğuliyyət başında yaxalanmaqdan və ya dostunun qonaqlarından hər hansı birisinin onun güzgü önündəki hoqqalarını görməsindən ehtiyatlanaraq, Dürua cəld pilləkənlə yuxarı qalxdı. Üçüncü qatdakı meydançada da güzgü qoyulmuşdu və özünü hərəkət əsnasında süzə bilmək üçün Dürua addımlarını yavaşıtırdı. Əslinə qalsa, onun bədəni yaxşı biçimə malik idi. Yerişini isə bir az abıra salmaq lazım gələcəkdi. Ona görə də özünə artan inam hissi bütün qəlbini bürüdü.

Bu cür görkəmlə, seçdiyi hədəfə çatmaqda özünəməxsus israrla, cəsarətlə və orijinal ağılla o, istədiyinə, əlbəttə ki, nail olacaqdı. Elə buna görə də qaçmaq, pillələri sürətlə çıxmaqla pilləkənin ən üst meydançasına qalxmaq istəyirdi.

Üçüncü güzgünün önündə dayanıb, adəti üzrə bıqlarını burdu, şlyapasını çıxarıb saçlarını tumarladı və belə hallarda tez-tez işlətdiyi «Əcəb fikirdir!» ifadəsini mızıldayandan sonra qapının zəngini basdı.

Qapı elə həmin an açıldı. Qarşısındakı qulluqçunun qara frakına, laklı çəkmələrinə, tərəşli sifətinə, son dərəcə ciddi görkəminə nəzər salanda Dürua təkrar o anlaşılmaz təlaşa qapıldı: bəlkə də, heç istəmədən öz kostyumu ilə qulluqçunun geyimini müqayisə eləmişdi. Ləkələrini gizlətmək üçün qolunun üstünə atdığı paltosunu Düruadan alan qulluqçu ondan soruşdu:

– Sizi necə təqdim edirəm, cənab?

Sonra o, qonaq otağı ilə giriş məkanını arasındakı pərdəni qaldırmaqla, qonağın ismini ucadan səsləndirdi.

Bir anda Dürua bütün cürətini itirdi, hətta çaşqınlıqdan güclə nəfəs almağa başladı, çünki indi o, özü üçün yeni bir dünyanın kənarında idi: bu dünya çoxdan onu özünə cəlb edirdi, o isə buraya can

⁷ *Трүмо* – бцтцн бядяни эюрмя имканы йарадан, аяагы эцзэц

atırdı. Axır ki, içəri keçdi. Eynilə oranjereya kimi hər cür bitkilərlə dolu olan və gen-bol işıqlanan iri otağın tən ortasında cavan və saman saçlı bir qadın dayanmışdı.

Dürua lal-mat qaldı: ona gülümsəyən bu xanım kim idi görəsən? Bu ara Forestyenin evli olduğunu xatırladı. Bu zərif və yaraşıqlı sarışının məhz dostunun xanımı ola biləcəyi təxmini onu lap çaşdırdı.

– Xanım, mən... – deyə mızıldandı.

Qadın ona əlini uzatdı:

– Xəbərim var, cənab. Dünənki görüşünüz haqqında Şarl mənə danışib və mən çox şadam ki, bugünkü nahar yeməyinə sizi dəvət etmək uğurlu bir fikir kimi ərimin ağına gəlib.

Bunun qarşılığında nə deyəcəyini kəsdirə bilmədiyindən qulaqlarının dibinəcən qızaran Dürua onu təpədən-dırnağa süzən, öyrənən, dəyərləndirən, onunla təmas edən baxışları öz üzərində duydu.

Hətta əyin-başına görə üzr istəmək, öz nöqsanlarını nəyə isə yozmaq da keçdi fikrindən. Amma ağına bir şey gəlmədiyi üçün bu incə məsələyə toxunmamağı uyğun bildi.

Ev sahibəsinin göstərdiyi kresloda oturdu. Yerini rahatlayıb, başını geri əyincə o, altındakı yumşaq, əsnək və məxmərlə üzlənmiş oturacağın könül oxşayan təmasını nəinki kürəyi və əlləriylə, hətta bütün varlığıyla hiss elədi. Bu kreslonun ağışunda o, özünün yeni və əsrarəngiz yaşama qədəm qoyduğunu, nə isə qeyri-adi dərəcədə xoş bir şeyə, nemətə nail olduğunu, bir sözlə, sıxıntılardan qurtulduğunu zənn elədi. Yalnız bundan sonra gözlərini ondan çəkməyən xanım Forestyeyə nəzər yetirdi.

Qadının əyninə geyindiği açıq mavi kəşmiri parçadan tikilən paltar onun dik sinəsini və incə belini detallarına qədər nəzərə çarpdırırdı. Qolları və boynu isə su köpüyünü xatırladan krujevalarla əhatələnmişdi. Paltarının sinəsi və qısa qolçaqları da krujevayla işlənmişdi. Saçları yüksək biçimdə yığılsa da, boynunun ardından sallanan qismi yüngül, şəffaf və toppuş bir dumanı xatırladırdı.

Dünən Foli-Berjerdə tanış olduğu o qadınını xatırladan baxışları Düruaya nədənsə ürək-dirək verirdi. Qadının boz və ya maviyə çalan bozumontul gözləri vardı və bu mavi çalar onlara xüsusi ifadə bəxş edirdi. İncə buruna, ətli dodaqlara və bir qədər koppuş çənəyə malik bu sifət bir az uyumsuz olsa da, eyni zamanda, çox cazibədar, sirli və gözoşşayan idi. Onun üzündə hər bir cizgi özünə görə adamı valeh edir və eyni zamanda ifadəli görünürdü: ondakı ən xırda dəyişiklik ya nəyi isə gizlədir, ya da nədənsə xəbər verirdi.

Qısa pauzadan sonra qadın soruşdu:

– Çoxdan Parisdəsiniz?

Özünü tədricən ələ alan Dürua dilləndi:

– Bir neçə ay olar, xanım. Dəmir Yolu İdarəsində çalışıram. Amma Forestye məni ümidləndirib, deyir ki, onun köməyi ilə jurnalist ola biləcəyəm.

Qadın gülümsədi. Bu dəfəki təbəssümü daha səmimi, daha təbii alındı. Sonra o, alçaq səslə dedi:

– Bilirəm.

Təkrar zəng çalındı. Qulluqçu elan elədi:

– Xanım de Marel.

İçəri girən qarayanz qadın, adətən, haqqında «canalıcı əsmər» deyimi işlənən xanımlardan idi.

Yüngül bir yerişi vardı. Tünd rəngli və sadə biçimli paltarı onun bədən fiquruna tam uyğun idi.

Şəvə kimi saçlarına taxdığı al-qırmızı qızılgül istər-istəməz adamın diqqətini özünə çəkirdi. Təkcə elə bu gül onun sifətinin qarabuğdayılığını, bənzərsizliyini daha da artırır, ona şuxluq və parlaqlıq bəxş edirdi.

Qadının ardınca gələn qızcığazın əynində qısa paltar vardı. Xanım Forestye onların pişvazına durdu:

– Salam, Klotilda.

– Salam, Madlena.

Qadınlar öpüşdülər. Özünü yaşıdan böyük aparan qızcığaz isə öpüş üçün alnını önə verdi.

– Salam, bacıqızı, – ev sahibəsi dedi.

Uşağı da öpəndən sonra xanım Forestye qonaqları bir-biriylə tanış elədi:

– Cənab Jorj Dürua – Şarlin köhnə dostu. Xanım de Marel – mənim rəfiqəm və uzaq qohumum.

Düruaya tərəf dönərək, əlavə elədi:

– Bilirsinizmi, bizim evdə hər şey sadədir, dəbdəbələrdən uzağıq. Yəqin, bu, sizin də ürəyinizcədir?

Cavan kişi başını tərpətdi.

Qapı təkrar açıldı, içəriyə başdan-ayağa yupyumru, şişman, potaboy bir kişi girdi. O, yaraşlıq, ucaboylu və özündən xeyli cavan bir xanımın qoluna girmişdi. İncə davranışları və vüqarlı qaməti ilə bu xanım hamının diqqət mərkəzindəydi. Gələnlər deputat, maliyyə mütəxəssisi, zəngin və işgüzar bir adam, eyni zamanda, «Fransız həyatı»nın nəşiri, cənublu yəhudi cənab Valter və vaxtilə bir bankir qızı, indi isə bu adamın xanımı olan Bazil Ravallo idi.

Bunların ardınca son dərəcə incə zövqlə geyinmiş Jak Rival, daha sonra isə çiyninə düşən kəpəkli saçları üzündən frakının yaxalığı işıldayan, səliqəsiz bağlanmış qalstuklu da nimdaş görünən Norber de Varen gəldi. Xanım Forestyeyə yanaşan de Varen bir cavan şuxluğuyla onun əlindən öpdü. Kişi başını əyəndə onun uzun saçları dalğalar halında qadının çılpaq qoluna töküldülər.

Ən nəhayət, Forestye özünü yetirdi və gecikdiyi üçün üzr istədi. Morelin çıxışı ilə bağlı redaksiyada ləngiyibmiş. Radikal yönlü deputat olan Morel Əlcəzairin müstəmləkəyə çevrilməsi üçün ayrılan kreditlər barədə nazirliyə sorğu göndəribmiş.

Qulluqçu elan elədi:

– Süfrə hazırdır.

Hamılıqla yemək otağına keçdilər.

Düruanı xanım Marellə onun qızının arasında oturdular. Yenə də özünü narahat hiss etməyə başladı: çəngəl-bıçaqla, qədəhlərlə davranmağı bacarmadığından etiket qaydalarını pozmaqdan qorxurdu. Onun qarşısına, birisi mavi rəngdə olmaqla, dörd qədəh düzdülər: görəsən bunların hansı nə üçün nəzərdə tutulmuşdu?

Şorba içərkən hamı susurdu. Norber de Varen söhbətə başladı:

– Qotye prosesi barədə oxumusunuz da? Maraqlı işdir!

Həmin andan hamı ər-arvad xəyanətinə şantajın qarışdığı bu əhvalatdan danışmağa başladı. Səslənən fikirlər qəzetlərdən öyrənilən hadisələr barədə ailə daxilində danışılanlardan fərqlənirdi: buradakıların olayla bağlı rəyləri həkimin xəstəlik, baqqalın isə tərəvəzlər haqqında rəyini xatırladırdı. Olayı hamı adi bir şey kimi qarşıladığından üzlərdən heyrət-filan oxunmurdu. Hər kəs sırf peşəkar marağıyla və tam laqeydliklə bu cinayətin dərinə yatan, gizli səbəbini araşdırmaqda idi. Hərəkət motivlərinin bu faciəli olaya yol açan düşüncə tərzinin və xüsusi ruhi durumun elmi baxımdan izahı üzərində baş sındırırdılar. Hətta xanımlar da bu araşdırmalara, axtarışlara qoşulmuşdular. İnsanlıq komediyasını sətirlərə köçürən xəbər yazarları kimi, bu adamlar da ayrı-ayrı məqamları öyrənib araşdırmış, olaya ekspert kimi fərqli bucaqlardan baxmaqla həm bu olaya, həm də digərlərinə əvvəlcədən gerçək dəyər vermişdilər: dükan sahibləri də mallarını müştərilərə təklif etməzdən öncə onları o üz-b uüzünə çevirir, gözdən keçirir, sayır və tərəzidə çəkirlər.

Sonra bir duel söhbətə mövzu seçildikdə bütün diqqətlər Jak Rivalın üzərində cəmləşdi: bu, sırf onun yemi olduğundan başqa birisi bu məsələ ilə bağlı fikir bildirməzdi.

Dürüa ağzına su alıb oturmuşdu. Qonşuluğundakı xanımın yuvarlaq əndamı könlünə yatdığından vaxtaşırı onu altdan-altdan süzürdü. Qadının hər açıqlamasını süfrədəkilər təbəssümlə qarşılayırdılar, çünki bu məzəli və şux atmacalar hər dəfə dilli-dilçəkli bir qızın gözlənilməz zarafatını, şıltaqlığını xatırladırdılar və heç kəs bunlardan incimirdi. Bunların arxasında yatan şuxluq isə söz sahibinin nikbinliyi və ya olaylara səthi yanaşması ilə yozulurdu.

Hər nə qədər əlləşsə də, Dürüa ona ünvanlanacaq bir kompliment tapa bilmədiyindən qızıcığa qulluq etməyə başladı: onun qədəhinə şərab süzdü, boşqabına yemək qoydu, bir sözlə, onun üçün əldən-ayaqdan getdi. Anasına nisbətən daha ciddi görünən qızıcığaz onun hər xidmətinə qarşılıq olaraq başını tərpedib, qaş-qabaqla «Çox lütfkarsınız, cənab» deməyi özünə borc bilirdi. Sonra təkrar bu məzəli görünən ciddi tövrüylə böyüklərin söhbətinə qulaq kəsilirdi.

Yüksək səviyyədə keçən bu nahar barədə hər kəs öz heyretini dilə gətirdi. Valter on adamın payını yediyi üçün ağzını açmağa heç macal tapmadı. Hər səfər süfrəyə yeni yemək gələndə ona gözlüyünün altından, nişançı hədəfi süzülmüş kimi, gözlərini qıyaraq baxırdı. Heç Norber de Varen də cənab Valterdən geri qalmırdı – arabir o, önlüyünə sous damcılatdığına heç məhəl də qoymurdu.

Gülümsünərək və qayğılı tərzdə hamıya göz qoyan Forestye çoxmənalı şəkildə xanımıyla baxışdı, sanki, bu qadın ona yön verən bir yardımçısıydı, sanki, indi onlar birgə səylər sayəsində çətin bir işin öhdəsindən hələlik uğurla gəlməyə çalışırdılar.

Getdikcə çöhrələr qızardı, səslərin tonu yüksəldi. Süfrə arxasındakılara yanaşan qulluqçu elə hey nə isə təklif edirdi:

– Bəlkə, «Korton»? Yoxsa «Şato-laroz»?

Dürüa kortonu bəyəndiyi üçün hər dəfə bu şərab süzüləndə qədəhini irəli uzadırdı. Mədəsində yaranıb, əvvəlcə başına vuran, sonra isə sıcaq dalğalar şəklində damarlarıyla axan şuxluq və qərribə xumarlıq duyğusu yavaş-yavaş bütün bədənini bürüməkdəydi. Varlığına hakim kəsilən bu həzz onun olan-qalan dərdsini, qayğısını apardığından həm könül, həm də bədən həzzi sayılmalıydı.

Danışmaq, diqqətləri öz üzərinə çəkmək, başqaları tərəfindən dinlənmək ehtiyacı duyurdu. İstəyirdi ki, buradakılar ona da içlərindən birisi kimi yanaşsınlar, deyəcəyi hər sözə qulaq kəsilsinlər.

Bütün bu müddətdə bir an da kəsilməyən söhbət bu ara ardıcıl mükəllimələr şəklində davam edirdi, ən adi səbəblər üzündən bir mövzudan digərinə keçilirdi. Bu günün olayları fonunda minlərlə başqa mövzuya da toxunulandan sonra ən axırda söhbət Əlcəzairin müstəmləkəyə çevrilməsiylə bağlı Morelin geniş müzakirə mövzusunə çevrilən nitqinə gəlib çıxdı.

Çevik düşüncə tərzinə və həyata bədbin baxışlara malik Valter iki xörək arasındakı fasilə əsnasında bu mövzu ilə bağlı bir-iki atmaca işlətmişdi. Sabahkı sayda çıxacaq məqaləsinin məzmununu Forestye qısaca qonaqlara anlatdı. Jak Rival dedi ki, müstəmləkə ölkələrində hərbi hakimiyyət qurmaq vacibdir və müstəmləkə qoşunlarında otuz il xidmət edən hər zabitə mütləq Əlcəzairdə torpaq sahəsi verilməlidir. O, deyirdi:

– Bu yolla biz cəmiyyətin işlək bir modelini qura bilərik. Zaman keçdikcə insanlar bu ölkəni tanıyıb-sevər, onun dilinə yiyələnər, oraya yenidən düşən insanların qarşılaşdıqları cəncəl məsələlərin hamısını çözmə qovuşdururlar.

Norber de Varen onun sözünü kəsdi:

– Hə-ə... əkinçilik xaric hər şeyi öyrənmə bilirlər. Ərəbcə danışacaq, taxıl və çuğundur əkməyin sirlərinə yiyələnəcəklər. Qılıncoynatmada yüksək məharət qazansalar da, tarlalara gübrə verməyi bacarmayacaqlar. Ona görə də bu ölkənin qapılarını bütün arzu edənlərin üzünə laybalay açmalıyıq. Başlı işləyən hər kəsə orada iş-güc tapılar, yerdə qalanlar isə məhv olacaqlar. Yaşadığımız toplumun qanunları belədir.

Araya sükut çökdü. Hamı gülümsəyirdi.

Öz səsinə, sanki, zövq alan və onu ilk dəfə eşidirmiş kimi heyrlənən Dürüa sözə başladı:

– Orada qıt olan yeganə şey – verimli torpaqdır. Münbit sahələr Əlcəzairdə də elə Fransadakı kimi bahalıdır və onları əsasən parisli varlıqlar satın alırlar. Gerçək müstəmləkəçilərimiz, yəni kasıb

fransızları isə oralara, yəni susuz və bitki örtüyündən məhrum səhralara ancaq və ancaq maddi ehtiyac apara bilər.

Artıq bütün baxışlar ona yönəlmişdi. Özü də fərqi deyildi ki, pörtür.

Valter xəbər aldı:

– Siz Əlcəzairə bələdsiniz ki?

Dürüa: – Hə, – dedi, – orada mən iki il yarım, həm də ölkənin hər üç əyalətində olmuşam, – dedi.

Morel barədə unudan Norber de Varen sözügedən ölkənin adət-ənənələri barədə vaxtilə bir zabitdən eşitdikləriylə bağlı bəzi şeyləri dəqiqləşdirdi. Onu Mzab maraqlandırır: bu, Saharanın düz göbəyində, o bürkülü diyarın ən susuz ərazisində qurulan kiçik və özünəməxsus bir ərəb respublikası idi.

Dürüa iki kərə Mzabda olmuşdu, ona görə də o qərribə yerin adətlərini yerli-yataqlı təsvir eləməyə başladı: orada bir damla su qızıl qiymətinədir, heç bir yerli sakin ictimai işlərdən uzaq dura bilməz, orada mövcud olan ticarət qaydaları ən inkişaf etmiş ölkələrdəkindən daha insaflıdır.

Xoşagəlmə istəyi və şərab ona cürət bəxş etmişdi, indi o, bildiklərini həm də özünü öyürmüş kimi nağıl edirdi: hərbi alaylarıyla bağlı lətifələri, savaşa aid olayları, ərəb məişətinin ayrı-ayrı xüsusiyyətlərini anladır. Günəş şüalarının hər şeyə meydan oxuduğu o yalın, sapsarı və son dərəcə verimsiz torpaqları dinləyiciləri daha canlı təsəvvür etsinlər deyə, o, hətta bir neçə gözəl bənzətmədən də yararlandı.

Qadınlar gözlərini ondan çəkmirdilər. Xanım Valter həmişəki kimi, yəni sözləri uzada-uzada dedi:

– Bütün bu xatirələriniz gözəl bir oçerk silsiləsinin mövzusu ola bilərdi.

Bunu eşidən ahıl Valter gözlüyünün üstündən bu cavan oğlana baxdı: adətən, üzünü dəqiq görmək istədiyi birisini o, məhz belə süzərdi. Yeməkləri yaxşı görmək üçün isə gözlüyü də yetərliyi.

Forestye fürsəti əldən vermədi:

– Hörmətli şef bu gün mən sizə cənab Dürüa haqqında söz açmış və siyasi məlumatlar toplamaqda mənə yardımçı vəzifəsinə onun təyin olunmasını xahiş eləmişdim. Marambo qəzetdən ayrıldıqdan bəri təcili və gizli məlumat toplayacaq bir işçim yoxdur, həm də qəzetimizdə bu boşluq hiss olunur.

Valter üzünə ciddi ifadə verdi, gözlüyünü qaldıraraq, Dürüanın düz gözlərinin içinə baxaraq dedi:

– Cənab Dürüanın orijinal zəka sahibi olması şübhəsizdir. Əgər o, sabah saat üçdə mənimlə söhbətə vaxt tapsa, biz bu işləri yoluna qoyarıq.

Bir qədər susandan sonra o, birbaşa Dürüaya müraciət elədi:

– Hələlik siz Əlcəzair barədə bizə iki-üç dənə maraqlı oçerk təqdim edin. Xatirələrinizi və oradakı müstəmləkə siyasəti barədə fikirlərinizi bir arada, bax bu gün etdiyiniz kimi ortaya qoyun.

İndi onların zamanıdır, həm də tam zamanıdır. İnanıram ki, oxucular da bunları gözlərinə təpəcəklər. Amma tələsin! İlk yazınız günü sabah əlimdə olmalıdır, uzaqbaşı biri gün. Palatada müzakirələr bitmədən biz geniş ictimaiyyətin diqqətini bu məsələyə yönəltməliyik.

Xanım Valter onun bütün dediklərinə təkəbbür çaları qatan valehedici əda ilə əlavə elədi:

– Bu da sizin üçün uğurlu başlıq: «Afrika atıcısının xatirələri». Fəna deyil, eləmi, cənab Norber?

Çox gec şöhrət qazanmış ahıl şair qələmə yenicə sarılanları sevməz, onlardan qorxardı. Odur ki quru-quru cavab verdi:

– Hə, hə, başlığa söz ola bilməz, amma bu başlığı daşıyan yazının da eyni səviyyədə olması gərəkdir. Bu isə çox çətin şərtidir. Yazıda üslub – musiqidə düzgün səs tonu seçməyə bərabərdir.

Xanım Forestye Düruanı mehriban, himayədar və anlayışlı baxışlarla süzür, sanki, bununla ona: «Sənin kimilər istədiklərinə çatırlar» deyirdi.

Xanım de Marel bir neçə kərə Düruaya sarı döndü: bu ara qulaqlarına taxdığı brilyant sırğa aramsız titrədiyindən indicə üzülüb yerə düşəcək şəffaf su damlasını xatırlatdı.

Onun qızı sakit və təkəbbürlü oturub, başını boşqabına sarı əymişdi.

O ara qulluqçu bir kərə də masanın başına dolanmaqla mavi qədəhləri İohannisberq şərabiylə doldurdu. Bunun ardınca ayağa qalxan Forestye Valterə baş əyməklə, sağlıq söylədi:

– «Fransız həyatı»nın çiçəklənməsi şərəfinə!

Hamının ona baş əydiyini görən şef gülümsədi. Öz ilk uğurundan məmnun qalan Dürua isə qədəhini birnəfəsə başına çəkdi. İndi ona elə gəlirdi ki, bir çəllək çaxır içər, bir cəmdəyi tək yeyər, hətta bir aslanı parçalaya bilər. Canında fəvqəladə bir güc, görünməmiş qərarlılıq duyurdu, varlığı ən xoş arzularla dolub-daşırdı. O, bu cəmiyyətin doğma üzvünə çevrilmiş, artıq burada özünə yer, bəlli bir mövqe qazanmışdı.

İnam dolu baxışları qonaqların üzündə dolaşandan sonra o, ən nəhayət, öz qonşusuyla danışmağa cürət tapdı:

– Xanım, necə də gözəl sırğalarınız var – belələrini ömrümdə görməmişdim!

Qadın gülümsəyən üzünü ona tutdu:

– Brilyantları bax, belə, sadəcə, qızıl ipdən asdırmaq – mənim öz ideyamdır. Belə olanda adam elə sanır ki, bunlar şəh damlalarıdır, deyilmi?

Öz cəsarətindən xəcalətə qapılan Dürua yersiz sözlər atmamaq üçün mızıldandı:

– Cazibədar sırğalardır və əslində onları gözəlləşdirən sizin qulaqlarınızdır.

Qadın təşəkkürünü baxışlarıyla ifadə elədi – adətən, qadınların bu cür nüfuzedici nəzərləri adamın qəlbini dəlib keçir.

Başını bu tərəfə döndərinə Düruanın gözləri xanım Forestyeyə sataşdı: bu qadın da onu eyni səmimiyyətlə süzürdü, amma onun baxışlarında hiyləgər şuxluq və dəstəkləmə çaları daha aşkar şəkildə sezilirdi.

Artıq məclisdəki kişilər əllərini ölçərək bir ağızdan danışır, getdikcə səslərini ucaldırdılar: mövzu isə yeraltı dəmiryolu xətti ilə bağlı nəhəng layihə idi. Bu söhbət ta süfrəyə desert gələnə qədər uzandı: Parisdə nəqliyyatın ləngliyi, konkaların narahatlığı, omnibusların baxımsızlığı, sürücülərin qabalığı barədə fikrini hər kəs burada açıqlama imkanı qazandı.

Sonra dəvətlilər qəhvə içmək üçün qonaq otağına üz tutdular. Dürüa müşayiət məqsədiylə əlini məzəylə qızcıqaza uzatdı. Ona şəstlə təşəkkür edən qız, barmaqlarının ucuna qalxmaqla, qolunu öz kavalərinin biləyinin üstünə qoydu.

Qonaq otağı bu dəfə də ona oranjereyanı xatırlatdı. Otağın hər küncündə yaraşıqlı yarpaqları ora-bura uzanan palmalar gözə dəyirdi, tavana doğru can atan bu bitkilərin geniş tac hissəsi pilləvari biçimdəydi.

Buxarının hər iki yanında kauçuk ağaclarının sütunu xatırladan yuvarlaq gövdələrində tünd yaşıl rəngdə, uzunsov və biri-birinin üstünə qalaqlanan yarpaqlar görünürdü. Fortepianonun üstündə isə biri ağ, digəri çəhrayı olmaqla, bir cüt naməlum xırda kol bitkisi var idi. Yuvarlaq biçimli və başdan-ayağa çiçəklərlə örtülüb bu bitkilər canlı çiçəklərlə müqayisədə xeyli gözəl olduqlarından adama haradasa süni və fantastik təsir bağışlayırdılar.

Qonaq otağının təmiz havasında zərif və yüngül, heç nəyə bənzəməyən və tərifolunmaz bir şey duyulurdu.

Dürüa artıq utancaqlıqdan yerli-dibli qurtulmuşdu. Və indi otağı diqqətlə süzməkdə idi: bitkilərdən savayı buradakı heç nə onun gözünü oxşamırdı, hədsiz cazibədar bir şey yox idi bu məkanda. Amma burada olan adam özünü evində zənn edirdi, otaqdakı hər şey insana rahatlıq, hüzur hissi aşılayırdı. Bu dinclik havası insanı çulğalayır, onun canına yağ kimi yayılırdı, məhrəm bir təmas qədər vücudu oxşayırdı.

Divarlar solğun bənövşəyi rəngli və üzəri milçək boyda sarı ipək çiçəklərlə dolu olan köhnə dəbli materialla üzlənmişdi. Qapıların önündəki və boz-mavi çalarlarıyla əsgər şinelini xatırladan pərdələrin üzərində qırmızı ipəklə qərənfillər toxunmuşdu. Çəşidli ölçülərə və biçimlərə malik mebellərin – şezlonqların, çox iri və xırdaca kresloların, kətillərin və pufların⁸ düzülüşündə təsadüflik sezilirdi, bunların bəziləri XVI Lüdovik üslubunda ipək parça ilə, qalan qismi isə sarı fona və nar qırmızısı rəngdə ləkələrə malik Utrext məxməri ilə üzlənmişdi.

– Cənab Dürüa, qəhvə istəyirsiniz? – deyərək dodaqlarında həmin o dostyana təbəssümlə xanım Forestye ona bir fincan uzatdı.

– Hə, xanım, təşəkkürlər.

Dürüa fincanı aldı, qızcıqazın ona uzatdığı qəndqabıya sarı ehtiyatla əyilib, əlindəki gümüş maqqaşla oradan bir qənd parçası götürdü. Bu vaxt ev sahibəsi onun qulağına pıçıldadı:

– Xanım Valterdən iltifatınızı əsirgəməyin.

⁸ Пуф – й у мша г к я т и л

Dürua bir şey deməyə macal tapmamış qadın ondan aralandı.

Əlüstü qəhvəsini içməyə çalışdı, çünki onu xalçaya dağıdacağından qorxurdu. Dərindən köks ötürərək, o, özünün yeni müdirinin xanımına yanaşmaq və onunla kəlmə kəsmək üçün uyğun bir fürsət axtardı.

Qəfildən hiss elədi ki, masadan aralıda oturan xanım Valter əlində boş fincanını tutub və görünür, onu haraya qoyacağını bilmir. Dürua tez özünü irəli verdi:

– İzninizlə, xanım.

– Təşəkkür edirəm.

Fincanı masaya qoyub, tez də geri döndü.

– Xanım, orada, səhrada olarkən «Fransız həyatı»nın mənə necə xoş anlar yaşatdığını kaş biləydiniz! Həqiqətən də, bu Fransanın hüduqlarından kənarda oxunan yeganə qəzetdir. Elə buna görə də onu ən rəngarəng, ən məlumatlı və əyləncəli qəzet saymaq olar, çünki bu qəzetdə hər şeydən yazırlar.

Anlayış göstərmək üçün xanım Valter çöhrəsinə soyuqqanlı bir təbəssüm qonduraraq, ləyaqətlə dedi:

– Çağdaş tələblərə cavab verən belə bir qəzet yaratmaq üçün ərim çox əziyyətlərə qatlaşıb.

Beləcə söhbətə başladılar. Dürua bayağı mövzularda sərbəst söhbət qurmağı bacarırdı, səsi xoş idi, baxışlarından böyük heyranlıq yağırdı, bığları isə müsahibinin fikrini haralarasa çəkib aparırdı. Üst dodağının üzərindəki bu qalın, yaraşıqlı, burma, qızılı-kürən bığının rəngi uclara doğru qismən açıqlaşdı.

Onlar Parisdən, onun ətraflarından, Sena sahillərindən, yay əyləncələrindən, kurortlardan söz saldılar. Bütün bunlar elə mövzular idi ki, onlar barədə heç bir gərginlik duymadan, həm də usanmadan danışmaq mümkün idi.

Əlindəki likör qədəhiylə Norber de Varen onlara yanaşanda Dürua oradan aralanmağı münasib bildi.

Xanım Forestye ilə söhbətini yekunlaşdıran madam de Marel onu səsləyərək, qəflətən soruşdu:

– Belə çıxır ki, siz özünüzü jurnalistikada sınamaq fikrindəsiniz?

Dürua öz niyyətiylə bağlı qarmaqarışq nələrsə mızıldadı və bunun ardınca bayaq xanım Valterlə elədiyi söhbəti bu qadınla təzədən başladı. Amma indi o, mövzuya daha uğurlu giriş etdi, özünə o qədər inamlıydı ki, bu yaxınlarda başqalarından eşitdiklərini də öz fikirləri kimi qələmə verirdi. Söhbət boyu dilə gətirdiyi sözlərə dərin mənə qazandırmaq üçün baxışlarını həmsöhbətinin gözlərindən ayırmırdı.

Xanım de Marel də ona tam səmimiyyətlə bir neçə duzlu lətifə danışdı: adətən, hazır cavab olduğuna inanan və özünü şən birisi kimi göstərməyə çalışan xanımlar belə edirlər. Səmimiyyətləri o dərəcədə artdı ki, qadın onun frakının qoluna toxunmaqla qalmadı, əhəmiyyətsiz şeylərdən söz

etsə də, səsini qəflətən məhrəm söhbət edirmiş kimi pıçıltı səviyyəsinə qədər endirdi. Qadının özünə qarşı laqeyd olmadığını açıq-aşkar duyan Düruanı həyəcan bürümüşdü. Bu xanıma elə bu dəqiqə öz sədaqətini sübut etmək, onu kimdənsə qorumaq, özünün ən yaxşı keyfiyyətlərini ortaya qoymaqdan ötrü o, hər dəfə cavab verərkən ləngiyirdi, bu isə onu göstərirdi ki, fikri-zikri başqa yerdədir.

Qəflətən xanım de Marel heç dəxli olmadan «Lorina!» deyər qızını səslədi. Qızıcığaz yaxınlaşınca, ona təpindi:

– Yanımda otur, qızım, yoxsa pəncərənin qabağında soyuqlayarsan.

Dürua bu qızı öpmək üçün əldən gedirdi, sanki, uşağa qismət olacaq bu busədən anasının da payına nə isə düşəcəkdə. O, səsindəki lütfkarlıq və ata nəvazişi ilə xəbər aldı:

– Sizi öpə bilərəmmi, madmazel?

Qızıcığaz kişini heyrlətlə süzdü. Gülümsəyən xanım de Marel dedi:

– Cavab ver ki: «Cənab, bugünlük buna izin verirəm, amma bir daha üz vurmayın».

Dürua çömbələrək, qızı əllərinin arasına aldı, dodaqlarıyla onun dalğalı və yumşaq saçlarına toxundu.

Anası heyrlətini gizlətmədi:

– Bax ha, o, sizdən çəkinmədi! Qəribə şeydir! Adətən qadınların onu öpməsinə izin verir. Cənab Dürua, siz misilsizsiniz vallah.

Dürua pörtdü və bir dizinin üstündə oturan qızı yelləməyə başladı. Onlara yanaşan xanım Forestye təəccübünü gizlətmədi:

– Bu nədir belə? Lorina da yumşalmırmı?! Əcəb işdir!

Ağzında siqaret olan Jak Rival onlara tərəf gəldi. Dürua yersiz hər hansı sözüylə duruma xələl gətirəcəyindən və nail olduğu hər şeyi bir anda itirəcəyindən ehtiyatlanaraq ayağa qalxdı və oradakılarla xudahafizləşməyə başladı.

O, baş əyir, xanımların əllərini ehmalca sıxır, kişilərinkini isə o ki var yelləyirdi. Bu ara ona da diqqət yetirdi ki, Jak Rivalın quruhal, sıcaq əli onun əliylə təmasdan bir azca da yumşaldı, Norber de Varenin nəmli və soyuq əli onun barmaqlarının arasından şütüyüb çıxdı, Valterin əli ona soyuq, təqətsiz, hər hansı həyat nişanəsindən uzaq, təsirsiz gəldi, Forestyenin əli isə koppuş və isti idi. Dostu ona pıçıldadı:

– Unutma: sabah saat üçdə.

– Yox, yox, mütləq gələcəyəm.

Dürua içini bürüyən sevincdən az qalırdı qanad açsın: pilləkəni indi o, qaça-qaça düşməyə hazır idi. Amma elə ki, pillələri iki-iki enməklə, ikinci mərtəbənin meydançasındakı iri güzgünün önünə yanaşdı, qarşısında hoppana-hoppana ora yaxınlaşan cənabı görüb qəfil ayaq saxladı: sanki, onu cinayət başında yaxalamışdılar. Aynadakı əksini uzun-uzadı süzəndən sonra o, özünün yetərinə

yaraşıqlı olmasından hey-rətə gəl-di, əksinə nəvazişlə gülümsündü, çox dəyərli birisindən ayrılırmış kimi ən son-da ona dərin təzimdə bulundu.

III

Küçəyə çıxan Jorj Dürua dərin fikirlərə daldı, çünki nəyə və necə qərar verəcəyini bilmirdi. Bir istədi ki, şəhəri boş-boşuna dolaşsın, gələcəklə bağlı arzular, planlar qursun, gecənin xəfif havasını ciyərlərinə çəksin, amma Valter üçün məqaləni necə yazacağını düşündüyü üçün ən son-da evə dönməyi və vaxt itirmədən işə girişməyi daha uyğun bildi.

Bulvarların ətrafındakı çevrə yoluyla yeyin addımlarla irəliləyib, yaşadığı Burso küçəsinə buruldu. Bir otağını kirayələdiyi yeddimərtəbəli binada iyirmiyə qədər fəhlə və şəhərli əsnaf ailəsi məskunlaşmışdı. Əlindəki mum kibritlə işıq saldığı qaranlıq pilləkənlər sakinlərin atdığı zirzibillə, siqaret kötökləriylə, kağız-kuğuzla doluydu. O, indi buranı iyrənirmiş kimi süzür, bir an öncə buranı tərk edib, zənginlərin yaşadığı o tərtəmiz, xalçalarla döşənmiş otaqlara köçməyi arzulayırdı. Yemək artıqlarının, tualetlərin, mənzillərin üfunəti, toz və kif qoxusu illər uzununu buradakı hər şeyə çökmüşdü və heç bir havalandırma buna çarə ola bilməzdi.

Altıncı qatdakı otağının pəncərəsindən Batinyol vağzalının yaxınlığındakı tunelin ucunda Qərb dəmiryollarına məxsus nəhəng bir çuxur, dərin bir boşluq gözə dəyirdi. Pəncərəsini açan Dürua dirsəklərini paslanmış pəncərəaltı lövhəyə söykədi.

Naməlum bir yırtıcının geniş açılmış gözlərini xatırladan və hərəkətsiz duran üç siqnal işığı həmin o qaranlıq çuxurun dibində közərir-di. Onların ardınca başqaları, bir başqaları sıralanırdı. Anyer tərəflərdən, gah uzaqdan, gah yaxından duyulan, gah da güclə sezilən uzun və qısa siqnallar hər dəqiqə gecənin zülmətini yarırdı. Onların fərqli çalarlarında həm də canlı səslərin növbələşməsinə bənzər nə isə vardı. Onlardan anbaan yaxınlaşan birisinin şikayət dolu səsi getdikcə güclənir, az sonra isə qulaqbatırıcı gurultuyla zülmətdən sıyrılan iri, sarı işıqlı fənər görünürdü. Bunun ardınca vaqonlar sırası tunelin dəliyində qeyb olurdu. Öz-özünə:

– Haydı, iş başına! – deyər, o, lampanı masanın üstünə qoyub oturmaq istəyəndə fərqi-nə vardı ki, əlinin altında ancaq məktubluq kağızlar var.

Bunlarda nə isə yaza bilmək üçün o, kağızları eninə qoymalıydı. Qələmi mürəkkəbə batırıb, diqqətlə və gözəl bir xətlə başlığı yazdı:

AFRİKA ATICISININ XATİRƏLƏRİ

Sonra ilk ifadəni düşünməyə başladı.

Yanaqlarını ovuclarına söykəməklə, baxışlarını qarşısındakı dümağ kağıza zilləmişdi.

Nədən yazsın? Bugünkü nahar süfrəsində danışdıqlarının indi o, heç birisini, hər hansı faktı və ya detallı xatırlamırdı. Qəflətən ağlına bir fikir gəldi: «Yola çıxmamdan başlamalıyam». Yazmağa başladı: «Bu olay 1874-cü ildə, mayın ortalarında, zəifləmiş Fransanın sarsıntılarla dolu o bəlalı ildən sonra güclə özünə gəldiyi dövəmdə baş vermişdi...»

Bu yerdə Dürua əl saxladı: bu cümləni sonrakı məqamlarla – gəminin yola düşməsi, yol və ilk təəssüratlar ilə necə calayacağını kəsdirə bilmirdi.

Aradan on dəqiqə keçdi, o, hələlik, Əlcəzairin təsvirinə başlamaq, giriş hissəsini isə sabaha saxlamaq qərarına gəldi.

«Əlcəzair – başdan-ayağa ağappaq şəhərdir» cümləsini yazsa da, ondan o yana iş getmədi. Yaddaşında dağın ətəyindən dəniz sahilinə doğru sıralanan yastı damlı evlərdən ibarət gözoşxayan, tərtəmiz bir şəhər canlandırırsa da, orada gördüklərini və yaşadıklarını təsvir edəcək sözlər tapmadı.

Uzun gərginlikdən sonra «Əhalinin bir hissəsini ərəblər təşkil edir...» cümləsini əlavə elədi. Sonra qələmi masaya tullayıb, yerindən qalxdı.

Vücudunun ağırlığı altında qarın verən ensiz, dəmir çarpayısının üzərində onun gündəlik geyindiği, əzik-üzük, qırışmış nimdaş paltarı gözə dəyirdi: bütün görkəmiylə bu əlbisə morqdan çıxan əski-üskünü xatırladırdı. Həsir kreslo üzərinə ağzı yuxarı qoyulan yeganə və ipək silindri isə sanki, içinə atılacaq sədəqənin intizarında idi.

Bozumtul fonda mavi gül dəstələrinin təsviri olan divar kağızlarındakı ləkələr sayca güllərdən heç də az olmazdı. Çoxdan var olan bu şübhəli ləkələrin nəyin izi olduğunu heç kəs söyləyə bilməzdi: bilinmirdi ki, bu əzilən birənin, yağ damlasının, dodaq boyasına bulaşan barmağın izidir, yoxsa əl-üz yuyulan ləyəndən kənara sıçrayan sabun köpüyünün izi. Buradakı hər şey Parisdə kirayə verilən mebelli otaqların səviyyəsizliyini, dilənçi görkəmini özündə əks etdirirdi. Bunca yoxsul olması Düruanın qəlbində nifrət hissini kötürklədi. İçində buradan bir an öncə uzaqlaşmaq, lap günü sabah bu dilənçi yaşayışın cəngindən qurtulma ehtiyacı duydu.

Qəflətən çalışma həvəsi könlündə baş qaldırdı və o, masa arxasına keçib, Afrika qitəsinin qapısı sayılan Əlcəzairin adamı valeh edən özünəməxsusluğunu, sirli cəngəlliklərini, burada məskunlaşan bədəvilərin və adı bilinməyən zənci qəbilələrinin, hələlik tədqiq olunmadığından adamı özünə çəkən «qara qitənin» təsvirini verməyə cəhd göstərdi. Arabir bizim şəhərlərdə bu qitədən gətirilən və nağıllar aləmindən gəldiyi sanılan bənzərsiz heyvanlar peyda olurdu: məsələn, «dəvəquşu» adlandırılan əcaib toyuqlar, «ceyran» kimi təqdim olunan, ilahi gözəlliyə malik keçilər, eybəcərliyi ilə heyvət doğuran zürafələr, əcaib dəvələr, qorxunc hipopotamlar⁹ eybəcər kərgədanlar və ən nəhayət, insana hədsiz bənzəyən qorxunc qorillalar.

⁹ *Щипопотам – дяниз аты*

Düruanın beynində doğan fikirlər qarmaqarışıq idi – ona bütün bunları, bəlkə də, dillə söyləmək kağızda ifadə eləməkdən daha asan gəlirdi. Gicgahlarının necə atıldığını, ovuclarının artıq nəmləndiyini, çarəsizlik girdabında çabaladığını duyunca o, təkrar masanın arxasından qalxdı.

O ara baxışları bu axşam camaşırxanadan aldığı ödəmə qəbzinə sataşdı və içini bürüyən sıxıntı bir az da artdı. Bütün sevinci, özünə və parlaq gələcəyinə bəslədiyi ümidlər hamısı qeybə çəkildi. Bitdi, hər şey bitdi, onun əlindən heç nə gəlmir, ondan heç nə çıxan deyil. İndi o, öz nəzərlərində ən vecsiz, ən bacarıqsız, ən gərəksiz və çarəsiz adam idi.

Təkrar pəncərəyə yanaşdı, elə bu an tunelin içindən böyük gurultuyla qatar keçdi. Çöllərdən və düzənliklərdən keçəndən sonra bu qatar dənizə sarı yönələcəkdi. Gözlərini qatardan çəkməyən Dürua ata-anasını yada saldı.

Bəli, bu qatar onların yaşadığı yerin yaxınlığından, evlərindən vur-tut bir neçə mil aralı keçəcəkdə. Senanın axdığı geniş vadinin və Ruanın üzərində yüksələn dağın zirvəsindəki o kiçik evi, Kantle kəndinin girişindəki doğma evlərini Dürua xəyalında canlandırırdı.

Validəynlərinin işlətdiyi kiçik yeməxana «Gözəl görüntü» adlanırdı və Ruan bölgəsinin yerli əhalisi bazar günləri oraya qəlyanaltı etməyə gəlirdilər. Oğulları oxuyub, imkanlı bir adam olsun deyə, ata-anası onu kollecə qoymuşdu. Kursu başa vursa da, bakalavr imtahanlarını verməyən Jorj Dürua hərbi xidmətə yollanmışdı. Elə uşaqlıqdan o, zabıt, polkovnik, general olmaq istəyində idi. Amma beş illik xidmət dövrü bitməzdən xeyli qabaq hərbi xidmət onu bezdirdiyindən Parisə dönüb, özünə bir karyera qurmaq xəyalına düşdü. Müəyyən olunmuş müddət bitincə, arzuları gözlərində qalan valideyinləri onu təkrar öz qanadları altına almaq üçün nə qədər dilə tutsalar da, Dürua onları dinləməmişdi, çünki öz bəxt ulduzunun parlayacağına dərin ümidlər bəsləyirdi. İndi o, dumanlı şəkildə də olsa, öz işıqlı gələcəyini qururdu: hadisələri müəyyən axara salmaqla yanaşı, o, ilk imkanda bundan necə faydalanacağını planlaşdırırdı.

Qarnizonda xidmət dövrü onun aşiqlik istedadının üzə çıxması üçün düşərli olmuşdu. Ötəri uğurlarla yanaşı, o, yüksək təbəqədən olan qadınlarla da əlaqələr qurmuşdu: vergi müfəttişinin qızını necə başdan çıxartmışdısa, qız ona qovuşmaq üçün hər şeydən vaz keçməyə hazır idi, işlər vəkili xanımı isə onun tərəfindən atıldığını öyrəninəcə özünü çayda boğmağa cəhd göstərmişdi.

Yoldaşları onun barəsində: «Bu hiyləgər, fırıldaqçı və hoqqabaz həmişə sudan quru çıxmağa nail olur» deyirdilər. Buna görə də Dürua özlüyündə qət eləmişdi ki, həmişə beləcə, yəni hiyləgər, fırıldaqçı və hoqqabaz olaraq qalmalıdır.

Afrikada bulunan bir qarnizonun həyatında adi şeylər sayılan ölü soyğunçuluğu, hiyləgərlik və haram qazanclar, orduda aşılana ləyaqət anlayışlarıyla vətənpərvərlik duyğuları, xırda nəşəbazlıq və dəliqanlılıq anlayışları, kiçik zabıtlərin göstərdikləri rəşadətlər barədə eşidib-öyrəndiyi hekayətlər onun normandiyalı vicdanını bir neçə dibi olan mücrüyə çevirmişdi və axtaran burada hər hərəkətə haqq qazandıracaq bir məntiq tapardı.

Amma öz hədəfinə varma istəyi onda bütün bunların hamısından daha güclüydü.

Hər gün axşam saatlarında xəyallar aləminə qapılmaq Dürua üçün bir adətə çevrilmişdi. İndi o, elə uğurlu bir eşq macərası sorağındaydı ki, onun sayəsində özünün bütün ümidlərinə çarə qılsın. Küçədə rastlaşacağı hər hansı bankir və ya əyan qızını ilk baxışdan özünə aşiq edəndən sonra onunla evlənməyi planlayırdı. Yuvasından dışarı sıçrayan tombul dovşan kimi tuneldən çıxan və var gücüylə dincəlmək üçün depoya üz tutan parovozun qulaqbatırıcı fıt səsi onu gerçək aləmə qaytardı.

İçində daim diri tutduğu, bir az dumanlı olsa da, əslində nikbin ümid ona qol-qanad verdi və o, arzuladığı naməlum qadına ünvanladığı sıcaq öpüşü bu qaranlıq gecənin qoynuna, həm də qarasına göndərirdi. Sonra pəncərəni örtüb, paltarını soyundu. Öz-özünə: «Eyib etməz, səhər tezdən durub, ayıq başla yazıya girişərəm. İndi baş-beynim başqa şeylərə köklənib. Həm də axı, deyəsən, çox içmişəm. Belə durumda işləmək olmaz».

Uzanıb lampanı söndürdü və o dəqiqə yuxuya daldı. Bir şeyin dərini çəkən və ya bir şeyə ümidli olan adamlara xas təlaşla ta obaşdan oyanıb, çarpayısından sıçradı, pəncərəni açdı ki, öz deyimiylə, «bir fincan təmiz havanı ciyərlərinə çəksin».

Dəmiryol xəttinin keçdiyi geniş dərənə o biri üzündə, Roma küçəsində sıralanan evlərin pəncərələri doğan günəşin şəfəqlərində parıldasa da, binalar özləri mat şəkildə işıqlanırdılar. Sağ tərəfdə qismən görünən Arjantey təpələri, Savua zirvələri və Orjemon dəyirmanları, sanki, xəfif mavi sisə bürünmüşdülər: elə bil, onlar üfüq boyu asılmış titrək və şəffaf bir tülün arxasındaydılar.

Dürua önündə açılan geniş üfüqlərin seyrinə dalmışdı. «Belə bir gündə oralar, yəqin, son dərəcə gözəl olar» deyə pıçıldadı. Sonra isə yazıya başlamaq lazım gəldiyini, həm də bunu ləngimədən etməli olduğunu xatırladı, qapıçını səsləyib, on su verməklə dəftərxanaya xəbər yolladı ki, guya, xəstələnib.

Masa arxasında oturub qələmi mürəkkəbə batırdı, dirsəyini masaya söykəyib fikrə getdisə də, bütün səyləri boşa çıxdı. Ağına heç nə gəlmirdi onun.

Amma ruhdan da düşmürdü. «Heç nə olmaz, sadəcə, bu işdə mənim, hələlik, təcrübəm yoxdur. Hər bir sənətdə olduğu kimi, buna da alışmaq lazımdır. İlk addımlarımı atarkən kimsə mənə yol göstərməlidir. Durub gedim Forestyenin yanına – o, onca dəqiqəyə hər şeyi mənə anladır» deyə qət elədi.

Əyin-başını geyinməyə başladı.

Küçəyə çıxanda ağına gəldi ki, belə erkən dostugilə getməsi yaxşı düşməz – yəqin, Forestyelər yataqdan gec qalxırlar. Vaxt öldürmək üçün bulvarlarda ağır-ağır dolaşmağa başladı.

Səhər-səhər sulandığı üçün tərəvət saçan Monso parkına girdiyi zaman saat hələ doqquz olmamışdı.

Bir skamyaya oturub, təkrar öz xəyal aləminə qapıldı. Azca aralıda son dərəcə şıq geyim-kecimli cavan bir oğlan var-gəl edirdi: yəqin ki, bir qadının yolunu gözləməkdəydi.

Axır ki, qadın gəlib çıxdı. Şlyapasının tülünü üzünə salan qadın yeyin addımlarla cavana yanaşdı, onlar cəld əl görüşdülər, sonra oğlan onun qoluna girdi və bu cütlük oradan uzaqlaşdı.

Düruanın da canını dözülməz bir sevgi yanğısı bürüdü, çünki incə, ətirli və həzz dolu eşq həyəcanlarına təşnə idi könlü. Ayağa qalxıb yola düzələrkən artıq Forestye barədə düşünürdü. Dostunun bəxti əcəb gətirmişdi!

Girişə yan aldığı an dostu binadan bayıra çıxırdı.

– Hə, bu sənsən? Belə erkənmi? Nə isə olub ki?

Onunla küçədə rastlaşdığı üçün çaşan Düruanın dili topuq vurdu:

– Bilirsən... bilirsən... O məqaləni, o Əlcəzairlə bağlı məqaləni heç cür yaza bilmədim. Xatirindədirsə, cənab Valterin mənə sifariş elədiyi məqaləni deyirəm. İndiyədək heç nə yazmadığım üçün, bəlkə, bunda təəccüblü heç nə olmamalıdır. Hər şeydə olduğu kimi, yəqin, bunda da bir bəşkinlik tələb olunur. Ən qısa vaxtda mən gərəkli vərdişlər qazanacağıma zərrəcə şübhə eləmirəm, amma indiki durumda nədən başlayacağımı, mövzuya necə girəcəyimi bilmirəm. Açıqlanacaq fikirlərimin sayı-hesabı olmasa da, onları ifadə etməkdə çətinlik çəkirəm.

Dürua gülümsünərək susdu. Forestye çoxbilmişcəsinə gülərək dostunu süzürdü:

– Bu hiss mənə tanışdır.

Dürua sözünün ardını gətirdi:

– Mən biləni, bu sınaqdan hər kəs keçməlidir. Ona görə də səndən bir xahişim olacaq... bu dar macalda sənəin köməyinə möhtacam... Sən bunu mənə onca dəqiqənin içində başa salar və anladarsan ki, əsas mövzuya necə keçim. Təkbəşinə bu işlə bacarmayacağım üçün düşündüm ki, öz öyüdlərinlə mənə misilsiz stilistika dərsləri verə bilərsən.

Forestye əvvəlki şüxluqla gülümsəyirdi. O, köhnə dostunun çiyinə vuraraq dedi:

– Elə isə mənəim xanımına baş çək, o da bu işi elə mənəim qədər bacarır. Mən hər şeyi ona da öyrətmişəm. Əgər bu səhər məşğul olmasaydım, sənə özüm həvəslə yardım edərdim.

Dürua qəflətən karıxdı, nə edəcəyini bilmədiyindən bir ara tutulub durdu.

– Amma belə erkən saatda ona necə baş çəkə bilərəm axı?

– Çox asan. O artıq oyanıb və mənəim kabinetimdə oturub, əlyazmalarımı səliqə-sahmana salır.

Amma Dürua yenə də binaya girməyə cürət eləməirdi. Çiyindən yapışan Forestye onun üzünü binaya sarı döndərəndən sonra giriş qapısını itələdi.

– Get də, ay adam, sənə deyirlərsə «get», get də! İndi mənəim durub səni dördüncü qata ötürməyə, xahişini xanımına çatdırmağa zərrəcə həvəsim yoxdur!

Axır ki, Dürua cürətə gəldi:

– Yaxşı, sağ ol, özüm gedərəm. Amma ona deyəcəm ki, mənəi yanına sən zorla göndərmisən.

– Yaxşı, yaxşı. Arxayın ol, – o, səni yeyən deyil. Sən əsas məsələni unutma: düz saat üç tamamda.

– Yox, canım, unutmaram.

Forestye işgüzar görkəmlə yola düzəldi. Dürua isə necə qarşılanacağından təlaş duyduğu üçün dördüncü mərtəbəyə qədərki pillələri bir-bir, ağır-ağır qalxdı, yolda söhbətə nədən başlayacağını götür-qoy elədi.

Qapını qulluqçu açdı. Əynində göy önlük, əlində isə döşəməsilən vardı. Hər hansı sual gözləmədən o:

– Cənab Forestye evdə yoxdur, – dedi.

Dürua israr elədi:

– Xanım Forestyedən öyrənin görün, məni qəbul edə bilərmimi? Onu da deyir ki, əriylə indicə küçədə rastlaşdıq və o, məni bura yolladı.

Dayanıb cavab gözlədi. Geri döənən qulluqçu sağdakı qapını açıb dedi:

– Xanım Forestye sizi gözləyir.

Ev sahibəsi iri olmayan otaqdakı masanın arxasında oturmuşdu. Bütün divarlar boyu qara ağacdən hazırlanmış rəflərdə səliqə ilə düzülmüş kitablar gözə dəyirdi. Onların cildlərinin qırmızı olması ümumi görüntünü yeknəsəqlikdən xilas edir, ona rəng qatırdı.

Həmişəki kimi gülümsəyən xanım Forestye qonağa sarı dönüb, əlini ona uzatdı. Krujevalarla bəzənmiş bəyaz penüarının¹⁰ qolu o dərəcədə geniş idi ki, qadının qolu, az qala, çiyinlərinə qədər açıqda qalırdı.

Qadın soruşdu:

– Nə əcəb belə erkən?

Sonra əlavə elədi:

– Bu, heç də irad deyil, sadəcə, sualdır.

Dürua mızıldandı:

– Xanım, mən bura gəlmək istəməzdim, aşağıda ərinizlə rastlaşdım və o, məni buna məcbur elədi. Özümü o dərəcədə çıxılmaz durumda hiss edirəm ki, buraya niyə gəldiyimi deməyə də çətinlik çəkirəm.

Xanım Forestye əliylə stul göstərdi:

– Oturun və danışın görək.

Qadın iki barmağıyla tutduğu qaz lələyini məharətlə oynadırdı. Qarşısındakı iri vərəqin yarıya qədər yazılmış olması sübut edirdi ki, Dürua öz gəlişiyə onu işindən ayırıb.

Belə bəlli olurdu ki, bu yazı masası arxasında o, özünü eynilə qonaq otağındakı qədər çox rahat, sərbəst hiss edir və indicə məşğul olduğu işə çoxdan alışıb.

¹⁰ *Пенцар – йцнэцл г адын халаты*

Penüarından vuran xəfif və tərəvətli qoxu onun təzəcə özünə əl gəzdirdiyindən xəbər verirdi. Bu xanımın cavan, ləkəsiz, dolğun və sıcaq vücudunun incə qumaşlara necə büründüyünü gözləri önündə canlandırmağa çalışan Dürua buna asanlıqla nail oldu.

Düruanın sözə başlamağa cürət tapmadığını görən qadın soruşdu:

– Hə, deyin görək, o nə məsələdir elə?

O, tutula-tutula sözə başladı:

– Bilirsinizmi... Düzü, xəcalət çəkirəm ki... Dünənki gün gecə yarıya qədər otursam da... və bu gün... səhər tezdən... cənab Valterin Əlcəzair haqda məndən istədiyi o məqaləni yazmağa cəhd elədim... Amma heç nə alınmadı ki, alınmadı... Bütün qaralamaları da cırıb atdım... Bu işlə heç vaxt məşğul olmadığımıdan Forestyeyə dedim ki... bari bu dəfə mənə yardım eləsin...

Özündən razı halda, şən və səmimi şəkildə gülümsəyən qadın onun sözünü ağzında qoydu:

– O da səni mənim yanıma göndərdi, eləmi?.. Əcəb iltifat sahibiymiş, vallah...

– Elədir, xanım. O dedi ki, siz dərdimə daha asan çarə taparsınız... Mən isə buna heç razı deyildim, sizə qıymırdım. Məni anlayırsınız da?

Qadın ayağa qalxdı:

– Sizinlə bu cür əməkdaşlıq mənimçün xoş olacaq. Həm də ki, ideyanız könlümcədir. Belə edək: siz indi keçib mənim yerimdə əyləşin, çünki redaksiyada hamı mənim xəttimi tanıyır. İndicə biz sizinlə kefiniz istəyən bir məqalə hazırlayırıq! Uğurunuzla isə heç şübhəniz olmasın.

Dürua oturub qələmi əlinə aldı, önünə bir kağız qoyub yazmağa hazırlaşdı.

Onun bütün hərəkətlərinə ayaq üstə dayanmaqla göz qoyan xanım Forestye buxarının üstündən papiros götürüb yandırdı və dedi:

– Papirossuz işləyə bilmirəm. Hə, siz nə barədə söz açmaq istəyirdiniz?

Dürua heyranlıq gözlərini ona zillədi:

– Elə onu bilmirəm də, yoxsa buraya gəlməzdim ki?!

– Yaxşı, mən yardımçı olaram. Amma burada yeməyi siz təmin etməlisiniz, ona qatılacaq sous isə mənlidir.

Dürua çaşqınlıq keçirdi və ürək-ürək dedi:

– Öz səyahətimi mən lap əvvəlcədən təsvir etmək istərdim...

Onun qarşısında, iri masanın o biri üzündə oturan qadın Düruanın gözlərinin içinə baxaraq dedi:

– Elə isə siz onu əvvəlcə mənə, təkcə mənə danışmalısınız, bildiniz? Həm də bunu tələsmədən, yerli-yataqlı etməlisiniz ki, mən bunların içindən gərəkli məqamları seçə bilim.

Dürua nədən başlayacağını bilmədiyindən qadın onu eynilə tövbə ayinindəki keşiş kimi sorğu-suala çəkməli oldu. Onun dəqiq ifadə olunmuş sualları sayəsində Düruanın hafizəsində tamamilə unudulmuş əhvalatlar, görüşlər, ötəri gördüyü üzlər təkrar zühur elədilər.

Beləcə o, on beş dəqiqə nağıl eləyəndən sonra qadın qəflətən onun sözünü kəsdi:

– İndi isə gəlin başlayaq. Təsəvvür edək ki, siz təəssüratlarınızı bir dostunuzla paylaşırırsınız: o halda siz yaddaşıңызdakı ən əhəmiyyətsiz şeylərdən də söz açar, bu sırada cürbəcür açıqlamalara ehtiyac duyar, bacardığınız qədər təbii və məzəli olmağa çalışdınız. Yazın: «Əzizim Anri! Sən Əlcəzairin necə bir yer olduğunu soruşursan? Onda qulaq as. Bekar olduğum üçün mən məskunlaşdığım yoxsul hücrədə keçən hər günüm, hər saatım barədə tutduğum gündəliyi sənə göndərmək qərarına gəlmişəm. Hərdənbir o, sənə kobud da görünə bilər, amma sənin onu tanış xanımlara göstərmək kimi bir məcburiyyətin yoxdur...»

Papirosunu söndürmək üçün qadın sözünə ara verən kimi qaz lələyinin xəfif cırıltısı da kəsildi. Sonra qadın:

– Davam eləyək, – dedi.

«Əlcəzair – Sahara səhrası, Mərkəzi Afrika və sair kimi indiyədək araşdırılmamış nəhəng ölkələrin sərhədində yerləşən, Fransanın iri müstəmləkəsidir.

Əlcəzair – bu, qeyri-adi materikə açılan gözəl və bəyaz bir qapıdır.

Hər şeydən öncə bu qapıya yaxınlaşmaq lazımdır, bu isə hər kəsə həzz vermir. Sənə də bəlli olduğu kimi, mən əla at minicisiyəm. Hətta bizim polkovnik də atlarını əhliləşdirməyi mənə həvalə edir. Amma yaxşı süvari olan birisinin vecsiz dənizçi olması da mümkündür. Buna şəxsi təcrübəmdən bələdəm.

«Doktor Qusman» ayamalı o alay həkimimiz Sembret xatirindədir? Bu əlçatmaz torpaqda tam əldən düşəndə, azı, bir gün dincəlmək istəyəndə biz hospitala gedər, onun qəbuluna yazılırdıq.

Doktorun qırmızı şalvarı, tombul baldırları indi də gözümün önündədir: dizlərini aralayıb oturub, yumruqlarını da dizlərinə dirəyib, qolları gərilən kamanı xatırladır, dirsəkləri dışarı yönəlib, xərçənginkinə bənzəyən gözləri ora-bura döndükcə durmadan bıqlarını gəmirir.

Onun diaqnozlarını, yəqin, hələ də unutmamısan:

«Bu əsgərin mədəsi pozulub. Mənim reseptim üzrə ona üç nömrəli qusma dərmanı verin, on iki saat dincələndən sonra sapsağlam olacaq».

O qusma dərmanı çox güclü təsirə malik, sehirli bir dərman idi. Başqa çıxış yolumuz olmadığından onu içməyə məcbur idik. Doktor Qusmanın dərmanlarını içəndən sonra biz, ən azından, on iki saatlıq istirahət haqqı qazanırdıq. Amma əzizim, unutma ki, Afrika qitəsinə çatana qədər insan düz qırx saat sərəsər təsir gücünə görə bundan heç də geri qalmayan və Transatlantik gəmiçilik şirkətinin resepti üzrə hazırlanan digər qusma dərmanını öz üzərində sınamalı olurdu».

Xanım Forestye həzz duyğusuyla ovuclarını bir-birinə sürtdü. Yerindən qalxıb ikinci papirosunu yandırdı, otaqda var-gəl edə-edə, təkrar diqtəyə başladı. Bu ara o, sıxılmış dodaqlarının arasında yaranan dar və yuvarlaq dəlikdən havaya tüstü zolağı püskürürdü. Əvvəlcə sütun biçimində yüksələn bu tüstü burumları yavaş-yavaş sürünüb biri-birinə qarışır, bəzən şəffaf bulud topasını, bəzən isə hörümçək torundakı bozuntul ipləri xatırladırdı. Hərdənbir qadın ovucuyla bu xəfif, amma

inadkar tüstü xətlərini silir, onları şəhadət barmağıyla yarıb, ya da havada ikiyə bölündüyü üçün getdikcə buğ kimi yoxa çıxan tüstü liflərini maraqla süzürdü.

Qadının bütün jestləri, aldığı pozaları Dürua diqqətlə izləyirdi, gözünü onun boşluqla oyuna köklənən üzündən və bədənindən çəkməsə də, fikirlərinin axarını heç cür yaxalaya bilmirdi.

İndi qadın yol sərgüzəştləri uydurur, hekayətinin uydurma yol yoldaşlarının portretlərini cızır və piyada kapitanı olan ərinin yanına gedən bir xanımla onun eşq macərəsinin təsvirinə hazırlaşır. Sonra o, oturdu və heç bir anlayışı olmadığı üçün Əlcəzairin topoqrafiyası barədə Düruaya bəzi suallar yağdırdı. Aradan heç on dəqiqə keçməmiş qadın bu məsələlərdən elə Dürua qədər hali oldu və Əlcəzairin iqtisadi-siyasi durumu haqda ona ayrıca bir bölümü diqqət elədi. Bu sayədə oxucular qəzetin yeni sayında toxunulacaq mürəkkəb məsələlər barədə faydalı bilgilər əldə edəcəkdilər.

Sonra yazıda Oran əyalətinə yürüşün, əlbəttə ki, uydurulmuş bir yürüşün təsvirinə keçdilər: bu hissədə əsasən mavritaniyalı, yəhudi və ispan qadınlardan bəhs edilirdi.

Xanım Forestye bunu:

– Oxucuları ancaq bu maraqlandırır, – deyər izah elədi.

Hekayət Səiddə, yüksək dağ silsiləsinin ətəklərində dayanmaqla bitdi: burada oxuculara kiçik zabit Jorj Düruanın Vinəlhəcardakı alfa¹¹ emalı fabrikində çalışan ispan qadınla qısa, lakin şairanə bir eşq macərəsi təqdim olundu. Aşıqlərin gecəyarı, yalçın qayalıqlarda, həm də itlərin hürüşü, gərəşənlərin nırıltısı və çaqqalların ulaşması fonunda görüşləri təsvir olunurdu.

Yerindən qalxan xanım Forestye ruh yüksəkliyi ilə dedi:

– Ardı sabaha qalsın! Hə, dəyərli sultanım, mətnlər bax, belə yaranır. İndi isə altına öz imzanızı qoyun.

Dürua karıxdı.

– Haydı, imzalayın getsin!

Güləmsəyən Dürua səhifənin ətəyinə yazdı: «Jorj Dürua».

Qadın damağındakı papirosla təkrar otaqda var-gələ başladı, kişi isə bu ara onu dərin minnətdarlıq duyğusu ilə süzməyində idi. Yanındakı bu xilaskar qadına necə təşəkkür edəcəyini, hələlik, bilməsə də, duyduğu hissi-həzzin onlar arasında məhrəm bir körpü saldığından artıq əmin idi. İndi ona elə gəlirdi ki, çevrədəki hər şey, hətta kitablar sayəsində görünməz olan divarlar da bu qadının bir parçasıdır. Otağın səliqə-sahmanında, havanı bürüyən tütün qoxusunda bu xanıma məxsus nə isə bir xoş, bənzərsiz, valehedici, şux bir şey dolaşırdı.

Qəflətən qadın soruşdu:

– Mənim rəfiqəm, xanım de Marel barədə hansı fikirdəsiniz?

¹¹ *Алфа* – Африканын шималында йетишян дябли битки нувцдцр, эювдясинин ат тцклярини хатырладан лифляриндянкабыз емалында вя тохумачылыг да истифадя едилир. Ярябъя «алфа», испанъя «еспарто», латынъя «стипа тенайссима» адланыр.

Bu sual Düruanı çətin vəziyyətdə qoydu:

– Heç bilmirəm necə deyim... mənə, o... füsunkardır.

– Eləmi?

– Əlbəttə.

Bunun ardınca o: «Siz isə ondan da füsunkarsınız» demək istəsə də, bu fikrindən daşındı.

Xanım Forestye sözünə davam elədi:

– Onun necə məzəli, bənzərsiz və zəkali olduğunu kaş biləydiniz! Bohema adamıdır, hə, hə, əsl bohema adamı. Buna görə əri onu sevmir, belə üstünlüyü varkən, bu xanımda ancaq nöqsanlar görməyə can atır.

Xanım de Marelin ərli qadın olması Düruaya nədənsə qərribə gəldi. Halbuki bunda heyrlənəcək heç nə yox idi. O soruşdu:

– Belə çıxır ki... o ərdədir? Bəs onun əri necə adamdır?

Çiyinlərini və qaşlarını yüngülcə dartan xanım Forestye bu ikili və ifadəli jestiylə, sanki, gizli bir şeyə işarət elədi:

– O, Şimal Dəmiryolu idarəsində müfəttiş işləyir. Ayda bir kərə, bir həftəlik Parisə gəlir. Arvadı həmin o bir həftəni özü üçün «öhdəlik dövrü», «ehtiras həftəsi» və «biyar işi» sayır. Əgər bu qadınla yaxından tanış olsanız, onun necə hazır cavab və xoşxasiyyət birisi olduğunu özünüz görəcəksiniz. Bu günlərdə vaxt tapıb ona baş çəkin.

Dürüa getmək vaxtının gəldiyini tamam unutmuşdu, sanki, artıq həmişəlik burada qalasaydı, özünü evindəki kimi hiss eləyirdi.

Qəfildən qapı səssizcə açıldı və heç bir təqdimatsız ucaboylu bir cənab otağa girdi.

Buradakı yad kişini gördükdə, o ayaq saxladı. Xanım Forestye də bir anlıq çaşqınlıq keçirdi, sonra boynunu bürüyən xəfif qızartı yanaqlarına doğru yayılanda o, səsinə adi ton verərək dedi:

– Gəlin, əziz dost, keçin içəri! İzninizlə cənab Düruanı sizə təqdim edirəm: o, Şarlin keçmiş dostu və gələcək jurnalistdir. Səs tonunu dəyişən qadın əlavə elədi: – Bizim ən sınaqmış və yaxın dostumuz qraf de Vodrek.

Kişilər təzim edib göz-gözə baxışdılar və Dürüa həmin an xudahafizləşmə imkanı qazandı.

Onu yolundan saxlayan tapılmadı: minnətdarlıq sözləri mızıldanmaqla o, xanım Forestyenin əlini sıxdı, laqeyd və təkəbbürlü kübar adamı kimi davranan cənaba bir daha baş əyməklə, yanlış bir şey edibmiş kimi tez-tələsik otağı tərk elədi.

Küçəyə çıxandan sonra içinə kədər çökdü, qəmləndi, əhvalı pozuldu. Bu qəfil və anlaşılmaz kədərin nədən qaynaqlandığını anlamaq üçün hara gəldi gedirdi. Bu hissi heç cür izah edə bilmirdi. Bunu hər hansı şəkildə yoza bilməsə də, artıq yaşlanan, çalsaçlı, xeyli zəngin olduğu üçün ətrafındakılara yuxarıdan və soyuq baxan, özünü yetərinə tox tutan qraf de Vodrekin ciddi üzü gözləri önündən çəkilmirdi.

Ən nəhayət o, anladı ki, özünü son dərəcə məhrəm hiss etdiyi xanım Forestye ilə söhbətə bu naməlum adamın müdaxiləsi onun varlığına buz soyuğu və ümitsizlik havası qatmışdı: çox vaxt bənzər duyğunu biz başqasının başına gələn bəla, hər hansı yersiz söz və ya boş şeyə görə də yaşayırıq.

Həm də ona elə gəldi ki, xanım Forestye ilə onu ikilikdə görən bu cənab nədənsə dərin heyrətə qapılmışdı.

Saat üçə qədər görəcək bir işi yox idi, indi isə saat hələ on iki olmamışdı. Cibində altı frank yarım pulu olduğundan qəlyanaltı etmək üçün Düvalın yanına yollandı. Sonra bulvarda veyilləndi və düz saat üçdə «Fransız həyatı» redaksiyasının əsas pilləkəni ilə yuxarı qalxdı.

Qasidlər əllərini çataqlayaraq, skamyada oturub növbəti buyruğu gözləyirdilər. Tribunalı xatırladan yazı masasının arxasında oturan qapıçı isə yenicə alınmış məktubları yerbəyer edirdi. Bu cür işgüzar ab-hava buraya gələn kənar şəxslərə, hər halda, yaxşı təsir bağışlamalıydı. Əməkdaşlar özlərini xeyli tox tuturdular, onların qüsursuz görkəmləri nüfuzlu bir qəzetin simasına tam uyğun idi və hər birisi öz boy-buxunu və duruşuyla qapıdan girən hər kəsin diqqətini özünə çəkirdi.

Dürüa xəbər aldı:

– Cənab Valterlə görüşə bilərəmmi?

Qapıçı dedi:

– Cənab naşir indi iclasdadır. Zəhmət olmasa, gözləyin.

Bunu deyərək o, adamla dolu qəbul otağını göstərdi. Burada təkəbbürlü, sinəsi ordenlərlə dolu, rütbəli cənablar və coğrafiya xəritələrindəki materikləri və dənizləri xatırladan ləkələrlə dolu köynəklərini gizlətmək üçün sürtüklərini ta xirtdəyə qədər düymələyən, kasıb geyimli adamlar gözə dəyirdilər. Gözləyənlər arasında cəmi üç qadın vardı. Onlardan suyuşirin olan birisi elə hey gülümsəyirdi, geyim-kecimindən də gəzəyəne oxşayırdı. Nisbətən ciddi geyimli, sifəti qırışlarla dolu olan, üzündə faciəli ifadə donan digər qadının bəzək-düzəyi onu keçmiş aktrisaya bənzədirdi: ondan nə isə bir sünilik, köhnəlik, qalıb qaxsımış bir sevgi havası, zorla cavan görünmək istəyi vururdu adama.

Yaşlı görünən üçüncü qadın təsəlli axtaran dul arvad kimi bir küncə qısılmışdı. Dürüa onun buraya müavinət almağa gəldiyini təxmin elədi.

İyirmi dəqiqə keçsə də, qəbul hələ də başlamamışdı. Birdən Dürüa nə isə xatırladı və təkrar qapıçıya yanaşdı:

– Cənab Valter mənə saat üçdə görüş təyin etmişdi, – dedi. – Hər ehtimala qarşı baxın, bəlkə, dostum Forestyeni tapa bildiniz.

Həmin dəqiqə onu uzun koridorla aparmaqla, iri bir zala çıxardılar: buradakı enli, yaşıl örtüklü masa arxasında oturan dörd cənabın başı yazı-pozuya qarışmışdı.

Buxarının böyründə dayanan Forestye papiros tüstülədir və bilboke¹² oynadırdı. Məharətinə söz yox idi: hər dəfə o, sarı şümşad ağacından hazırlanmış iri kürəni xırda ölçülü taxta mismara taxmağa nail olduqca sayırdı:

– İyirmi iki, iyirmi üç, iyirmi dörd, iyirmi beş.

Dürua: – İyirmi altı, – dedi.

Əllərinin ritmik hərəkətlərinə ara verməyən Forestye ona nəzər saldı:

– Hə, bu sənsən? Dünən mən əlli yeddi kərə ard-arda buna nail oldum. Sen-Potendən sonra mən burada ən güclü oyunçuyam. Şefi görə bildinmi? Sən bu köhnə siçovul Norberi bilboke oynadanda görsən, uğunub gedərsən yəqin. Ağzını elə açır ki, elə bil, kürəni ağzıyla tutacaq.

Həmkarlarından biri ona üz tutaraq:

– Bura bax, Forestye, mən burada qara ağacdan hazırlanmış, əla bilboke satılan bir yer tanıyıram. Deyirlər ki, o dükən İspaniya kraliçasına məxsusdur. Altmış franka satırlar. Çox da baha deyil.

Forestye maraqlandı:

– Haradadır o elə?

Otuz yeddinci cəhdi boşa çıxdıqda o, şkafını açdı və Dürua həmin şkafda iyirmiyə qədər nömrələnmiş, xüsusi səliqə-sahmanla düzülmüş, heyrətamiz bilbokelər gördü. Bütün bu oyuncaqlar yığını qərribə bir kolleksiyanı xatırladırdı. Forestye əlindəki bilbokeni öz yerinə qoyub, bir daha soruşdu:

– O nadir əşyanı harada satırlar?

Jurnalist cavab verdi:

– «Vodevil»də biletdə dəlali satır. İstəyirsənsə, sabah sənin üçün alım gətirim.

– Gətir də. Yaxşı olsa alaram, çünki bilboke heç vaxt artıqlıq eləməz.

Sonra o, Düruaya üz tutdu:

– Gəl gedək, mən səni şefin yanına ötürüm, yoxsa axşam yeddiyəcən burada sallanıb duracaqsan.

Qəbul otağında hamı əvvəlki yerində oturmuşdu. Forestyeni görən cavan qadın və yaşlı aktrisa tələsik ayağa qalxıb, ona yaxınlaşdılar.

Forestye onları bir-bəbir pəncərənin yanına aparıb dinlədi, hər üçü pəsdən danışsa da, Dürua öz dostunun hər iki qadına «sən» deyər müraciət etdiyinin fərqi vardı.

Axır ki, Forestye və Dürua hər ikisi üzələnmiş qoşa qapıdan keçib, naşirin kabinetinə daxil oldular.

Əslində Valter və yastı günlüklü silindr qoymuş cənablardan bir neçəsi bir saat idi ki, burada toplantı adı altında ekarte¹³ oynayırdılar.

¹² *Билбоке* – уъу касаъыг шяклли аьаъ вя буна ипля баълы шардани ибарят ойунъаг

¹³ *Екарте* – гядим карт ойуну

Öz kartlarını gərgin nəzərlərlə süzən naşir qorxaq hərəkətlər etdiyi halda, oyundaşı onun tam əksinə, bu yüngül kartondan hazırlanan vərəqlərlə usta bir oyunçu məharətiylə davranırdı, önündəki kartı vurarkən, kart paylayanda və ya götürəndə onun əllərini görmək olmurdu. Naşirin kreslosunda oturan Norber de Varen məqalə yazırdı. Divanda tir kimi uzanan Jak Rival isə gözlərini qıyıb, siqarını tüstülədir. Otağın ağırlaşan havasında dəri kresloların qoxusu, tütünün gözləri acıladan iyi və mətbəə boyalarının qoxusu hiss olunurdu. Redaksiyalar üçün xarakterik olan bu qoxu hər bir jurnalistə yaxşı tanışdır.

Qaraağacdan hazırlanan və mis inkrustasiyalarla¹⁴ işlənən masanın üzərində məktub yığınları, vizit kartları, ödəniş sənədləri, jurnallar, qəzetlər və növbənöv mətbu nəşrlər dağ kimi qalaqlanmışdı.

Partnyorların stulları arxasında dayanıb, oyunun gedişini izləyən və öz aralarında mərc gələn iş yoldaşlarıyla səssizcə əl görüşəndən sonra Forestye də tamaşaçılardan birinə çevrildi. Partiyada Valterin əli gətirən anda o, naşirə müraciət elədi:

– Bu da dostum Dürua.

Gözlüyünün üstündən cavan oğlanı əl üstü süzən naşir soruşdu:

– Yazını gətirdiniz? Morelin sorğusu, hələlik, müzakirə mövzusu olduğu üçün bu, son dərəcə yerinə düşərdi.

Dörd qatladığı kağızları Dürua cibindən çıxardı:

– Budur, buyurun.

Şefin üzündən məmnunluq ifadəsi oxundu. Gülümsəyərək:

– Əladır, əla, – dedi. – Sözlünüz sözmüş. Forestye, sənə, buna baxmağıma ehtiyac var?

Forestye qısaca:

– Dəyməz, cənab Valter. Biz onu birlikdə yazmışıq, çünki bu işin necə görüldüyünü anlatmağım lazım gəldi. Çox dolğun bir məqalə alınıb.

Mərkəzçi sol fraksiyanın deputatı olan ucaboyle, arıq cənabın payladığı kartlarına göz atan naşir laqeydliklə dedi:

– Bu çox yerinə düşdü.

Amma Forestye Valterə yeni partiya başlama imkanı vermədi. Onun qulağına tam yaxınlaşaraq, pıçıldadı:

– Düruanı Marambonun yerinə işə götürməyi mənə vəd eləmişdiniz. Onun eyni şərtlərlə işə alınmasına razısınız mı?

– Əlbəttə ki, hə.

Oyun başlandı və dostunun əlindən yapışan jurnalist onunla birlikdə bayıra çıxdı.

¹⁴ *Инкрус таси́я* – бир материалын цэяриндя диэярляри иля ишлянян вя дилимиздя «г ахма» адланан декоратив бязяк ньюццр

Norber de Varen heç başını da qaldırmadı: görünür, Dürüanı ya sezmədi, ya da tanımadı. Jak Rival isə həyatın hər məqamında bir-birinə həyan olacaq yaxın bir dost ədası ilə Forestyenin əlini möhkəm-möhkəm sıxmağı lazım bildi.

Forestye ilə Dürüa təkrar qəbul otağına dönəndə orada gözləyənlərin nəzərləri onlara dikildi və jurnalist, hamı eşitsin deyə, uca səslə qadınların ən cavanına üz tutub dedi:

– Naşir ən qısa vaxtda sizi qəbul edəcək. İndi o, büdcə komissiyasının iki üzvü ilə toplantıdadır.

Sonra o, ciddi dövlət məsələləri ilə məşğul olacaqmış kimi işgüzar və sərbəst bir tərzdə oradan uzaqlaşdı.

Redaksiyaya aid zala qayıdan Forestye həmin dəqiqə bilbokesini götürdü və ürəyində saymağa davam edərək, sözə başladı:

– Deməli, belə. Hər gün saat üçdə bura baş çəkəcəksən. Sənə tapşıracağım bilgiləri toplayacaqsan, bu işdə gecə-gündüz nə olduğunu bilməyəcəksən. Bu, bir! Bundan ötrü polis idarəsinin birinci şöbəsinin rəisinə çatdırman üçün sənə bir təqdimat məktubu verəcəyəm – bu da iki! O rəis səni öz təbəçiliyindəkilərdən birinin yanına göndərəcək. Bütün vacib – həm rəsmi, həm də, aydın məsələdir ki, qeyri-rəsmi – bilgiləri toplama şərtlərini o, sənə başa salacaq: bu, üç! Daha dəqiq detalları Sen-Potendən öyrənə bilərsən, o, bu işlərə bələddir: ya bu gün qalıb onu gözlə, ya da ki, sabah taparsan – bu, dörd! Yanına göndərəcəyim adamlardan sənə mümkün olan hər şeyi öyrənmən ən vacib şərtidir – bu, beş! Bundan ötrü hər yola baş vur, bağlı qapıları aç – bu da altı! Bu iş müqabilində sən ayda iki yüz frank və ortaya qoyacağın maraqlı xronikanın hər sətri üçün iki su alacaqsan – bu, yeddi! Bundan əlavə redaksiyanın sifarişləri ilə yazacağın yazıların hər sətri üçün də sənə iki su ödəyəcək – bu da səkkiz!

Sonra o, tamamilə öz oyununa kökləndi və ağır-ağır saymağa başladı:

– Doqquz, on, on bir, on iki, on üç...

On dördüncü cəhdi boşa çıxdığı üçün deyindi:

– Lənətə gələsən, yenə də on üçdə ilişdim! Nəhs rəqəmdir də! Həmişə ona çatanda bir uğursuzluğa ürcəh oluram. Yəqin, elə ölüm günüm də ayın on üçünə düşəcək.

Əməkdaşlardan biri işini tamamlayıb, öz şkafindan bilbokesini çıxartdı. Otuz beş yaşı olsa da, qısa boyu onu lap uşağa oxşadırdı. Sonra bir neçə jurnalist otağa daxil oldu və onların da hamısı oyunaqlarıyla oynamağa girişdi. Az sonra altı nəfər bu oyunla baş qatırdı: bəziləri yan-yanası, digərləri arxası divara dursa da, hamısı eyni ritmlə qırmızı, sarı və qara rəngli kürələri havaya atırdı. Kürələrin rəngləri hazırlandıqları taxta cinsinə görə fərqlənirdi. Elə ki bu oyun bir yarışma xarakteri qazandı, daha iki jurnalist işi bir yana buraxıb, yarışa hakimlik etməyə hazır olduqlarını bildirdilər.

Forestye ən yaxın rəqibini on bir xal geridə qoydu. O uşağa bənzəyən şəxs uduzduğu üçün kuryerə zəng elədi və özünü yetirən bu adama:

– Doqquz parç pivə, – deyə sifariş elədi.

Sərin içkini intizarla gözləyənlər təkrar oyuna girişdilər.

Öz yeni əməkdaşlarıyla pivə içəndə Dürua Forestyedən soruşdu:

– İndi mən neyləməliyəm?

Dostu:

– Bu günlük sərbəstsən, – dedi. – İstəyirsənsə, gedə bilərsən.

– Bəs bizim... bizim o yazı necə... bu axşam çapa gedəcək?

– Hə, düzəlişləri mən özüm edərdəm, sən narahat olma. Sabahkı nömrə üçün bu yazının ardını yaz və bugünkü kimi saat üçdə işə çıx.

Otaqdakıların adlarını bilməsə də, onlarla əl görüşən Dürua özündən razı və bəxtəvər bir görkəmlə bərbəzəkli pilləkənlə aşağı endi.

IV

Jorj Dürua gecəni narahat yatdı: öz yazısını çap olunmuş halda görmək eşqiylə yaşayırdı. Səhər tezdən yatağından qalxdı və hələ qəzetçilər o köşkdən bu köşməyə qaçmağa macal tapmamış evdən çıxdı.

Sen-Lazar vağzalına tərəf üz tutdu, çünki yaşadığı məhəllə ilə müqayisədə orada «Fransız həyatı»nın daha erkən satışa çıxarıldığından xəbərdar idi. Amma hələ çox tez olduğundan vağzalda yetişəndən sonra səkilərdə bir qədər dolaşmalı oldu.

Əvvəlcə satıcı qadın gəldi, şüşəli köşkünə açdı, sonra isə ikiyə qatlanmış qəzetlərdən ibarət bağlamayı təpəsində daşıyan kişi peyda oldu. Dürua ona sarı cumdu, amma satışda qəzetlərdən «Fiqaro», «Jil Blas», «Qolua», «Günün yenilikləri» və daha iki-üç dənə başqası vardı. «Fransız həyatı» isə gözə dəymirdi.

Dürua tələşəndi. Bəlkə, «Afrika atıcısının xatirələri»ni sabahkı nömrəyə saxlayıblar? Ya da ki, son anda qoca Valter məqalənin çapını təxirə salıb?

Geri dönəndə Dürua qəzetin satışda olduğunu və özünün bundan heç xəbər də tutmadığını gördü. Tez köşməyə yanaşdı, üç su atmaqla aldığı qəzeti açıb birinci səhifədəki başlıqlara göz yetirdi və umduğu şeyi görmədi! Ürəyi sürətlə çırpınırdı. Səhifəni çevirdikdə, sütunlardan birinin ətəyində qalın hərflərlə çap olunmuş «Jorj Dürua» imzasını dərin həyəcan içində sezdi. Çap etmişdilər! Necə də xoşbəxt idi o!

İndi heç nə barədə düşünmədən, şlyapasını yan qoyub, qəzeti əlində tutaraq yeriyirdi və qarşısına çıxan ilk adamı yolundan saxlayıb demək istəyirdi ki: «Alın bu qəzeti, alın bu qəzeti! Burada mənim yazım çap olunub». Hətta indi o, axşamlar bulvarda var gücüylə «Fransız həyatı»nı oxuyun, Jorj Düruanın «Afrika atıcısının xatirələri»ni oxuyun!» bağırmağa da hazır idi. Az keçməmiş o, öz yazısını şəxsən oxumaq, həm də bunu camaat arasında, hamının gözü önündə, kafedə oxumaq

fikrinə düşdü. Odur ki bu saatda müştəriləri olan bir restoran axtarmağa başladı. Bu məqsədlə şəhərdə xeyli dolaşmalı oldu. Axırda bir xeyli adamın yığıldığı şərəbxana tapdı, bir masa arxasına keçib, rom sifariş elədi – əslində səhər çağı absent içmək daha uyğun olardı, amma o artıq zaman hissini itirmişdi. Yerindən səsləndi:

– Qarson! Mənə «Fransız həyatı» qəzetini gətirin!

Ağ önlüklü qarson qaçaraq yaxınlaşdı:

– Cənab, bizdə o adda qəzet olmur, biz «Çağırış», «Yüz il», «Şam» və «Paris vərəqi»ni alırıq.

Dürüa özündən çıxıb hiddətlə dedi:

– Əcəb də meyxana imiş bura! O halda gedin mənim üçün «Fransız həyatı» qəzetini alıb gətirin.

Qarson qəzet dalınca qaçdı. Qəzetdə öz yazısını oxuduqca ona həndəvərindəki müştərilərdə də maraq oyatmaqdan ötrü Dürüa ara-sıra uca səslə deyirdi:

– Əladır! Əla!

Gedəndə qəzeti masada qoydu. Bunu sezən şərəbxana sahibi arxadan onu səslədi:

– Cənab, cənab, qəzetinizi unuttunuz!

Dürüa dedi:

– Qoy sizə peşkəşim olsun, mən onu oxumuşam. Həm də ki, orada çox maraqlı bir yazı var.

Yazının adını çəkməsə də, oranı tərk edəndə bir müştərinin «Fransız həyatı»nı masadan götürməsi gözündən yayınmadı.

Dürüa «Yaxşı, bəs indi nəylə baş qatım?» deyər düşündü və indiyədək çalışdığı dəftərxanaya gedib maaşını almaq və işdən çıxdığını bildirmək qərarına gəldi. Bunu dilinə gətirərkən müdirinin və iş yoldaşlarının üzlərində yaranacaq heyrəti gözləri önünə gətirib, vəcdə gəldi. Müdirini çaşqın vəziyyətə salsın, bundan xüsusi həzz alacaqdı.

Ağır-ağır irəliləyirdi. Kassa saat onda açılacaqdı, ona görə də onun yarısından erkən ora baş çəkməyin mənası yox idi.

Dəftərxana iri və qaranlıq bir otaqda yerləşirdi – qışda bütün günü qazla isidilirdi. Digər dəftərxanalarla yanaşı yerləşən bu otağın pəncərələri dar bir həyətdə açılırdı. Səkkiz məmur bu otağa tıxlanmışdı, küncdəki şirmanın arxasında isə müdir köməkçisi otururdu.

Əvvəlcə kassirin siyirməsindəki sarı zərfdə saxlanan özünün halal haqqı kimi yüz səksən frank iyirmi beş santimi alandan sonra Dürüa günlər uzununu çalışdığı geniş dəftərxanaya əsl qalib görkəmiylə qədəm qoydu.

Müdir köməkçisi cənab Potel şirmanın arxasından ona çımxırdı:

– Hə-ə, bu sizsiniz, cənab Dürüa? Sabahdan bəri müdir bir neçə kərə sizi xəbər alıb. Yəqin ki, onun iki gündən artıq xəstə yatanlardan həkimin imzasıyla sənəd tələb etdiyindən xəbərdarsınız da?

Dürüa ona sırf sataşmaq üçün otağın ortasında durub hamıya eşitdirərək:

– Şəxsən mən bu tələbə heç түpürmək də istəmirəm! – dedi.

Məmurilər donub qaldılar. Şirmanın arxasından cənab Potelin ürək sifəti göründü. Adətən, o, bu şirma sayəsində yelçəkərdən qorunurdu, çünki yel xəstəliyi vardı. Tabeçiliyindəkiləri güdməkdən ötrü isə şirmanın kağızında bir cüt dəlik açmışdı.

Uçan milçəyin səsi duyulurdu otaqda.

Axır ki, müdir köməkçisi çaşqın halda:

– Siz nə dediniz elə? – deyə soruşdu.

– Dedim ki, bu tələbə tüpürmək də istəmirəm. Buraya da işdən ayrıldığımı demək üçün gəlmişəm. Bundan sonra «Fransız həyatı» redaksiyasının əməkdaşı kimi, sətirbaşına qonorar xaric, ayda beş yüz frank maaşa çalışacağam. Qəzetin bugünkü sayında ilk yazım çıxıb.

Əvvəlcə bu həzzi uzatmağa niyyətli olsa da, özünü saxlamayıb, hər şeyi açıb tökmüşdü.

Amma istədiyinə də nail olmuşdu – hər kəs çaşqın idi.

Sözünə davam elədi:

– İndi bunu cənab Pertyüiyə də deyəcəyəm, sonra gəlib sizinlə vidalaşaram.

Müdirin otağına girməyi ilə onun səsinə qaldıraraq Dürüaya çıxmırmağı üst-üstə düşdü:

– Aha, zəhmət çəkib işə gəlmisiniz? Bilin: mən heç vaxt yol vermərəm ki...

Amma işçisi onun sözünü ağzında qoydu:

– Boğazınızı boşuna yırtmayın.

Üzü xoruz pipiyi kimi qızaran və şişman adam olan cənab Pertyüi heyrdəndən udqundu.

Dürüa sözünü tamamladı:

– Bu dükanınızdan bezmişəm artıq. Bu gün ilk dəfə özümü jurnalistikada sınaqla, yaxşı bir işə düzəlmişəm. Gəldim sizə sayğılarımı çatdırım.

Bunu deyib dışarı çıxdı. Qisasını almışdı.

Vəd etdiyi üçün dəftərxanaya dönüb, bütün keçmiş həmkarlarının əllərini sıxdı, amma onlar özlərini sonradan qınaq hədəfi etməkdən qorxub, onunla ikicə kəlmə də kəsmədilər, çünki söhbətləri müdirin aralı qalan qapısından eşidilə bilərdi.

Maaşı cibində küçəyə çıxdı. Yaxşı bələd olduğu, ucuzvarı restoranda doyunca və ağız dadıyla yemək yeyib «Fransız həyatı»nın daha bir nüsxəsini aldı və onu da yemək masasında buraxdı.

Bir neçə dükana baş çəkib lazımsız, xırda-para şeylər aldı. Bütün bunlar onun gərəyi deyildi, sadəcə, hər səfər bu əşyaların mənzilinə çatdırılmasını sifariş edəndə «Jorj Dürüa» deyərək özünü təqdim etməkdən, buna «Fransız həyatı»nın əməkdaşı» sözlərini əlavə etməkdən görünməmiş həzz alırdı.

Amma küçəni və binanın nömrəsini deyəndən sonra bir məqamı da vurğulamağı unutmurdu:

– Əşyaları qapıçıya təhvil verin.

Hələlik vaxtı var idi. Rastına çıxan litoqrafiya emalatxanasına girdi: burada təcili, yəni müştərinin gözləri qarşısında vizit kartları hazırlayırdılar. Yüz ədəd kart sifariş etdi, orada soyadının altında yeni vəzifəsinin göstərilməsini buyurdu.

Sonra redaksiyaya üz tutdu.

Forestye onu tabeçiliyindəki birisi kimi, yekəxana tərzdə qarşıladı:

– Aha, sən artıq gəlmisən? Çox yaxşı. Sənin üçün bir neçə buyruğum var idi. Bir on dəqiqə gözlə. Əlimdəki bu işi qurtarmalıyam.

Və o, əlinin altındakı məktubu yazmağa girişdi. İri masanın o biri başında oturan ağbənizli, qısaboylu, şişman və əzvay adamın ağappaq, tamam daz və yağlandığı üçün bərq vuran qafası diqqətini çəkdi. Gözü yaxşı seçmədiyi üçün burnu kağıza dirənən bu adam da nə işə yazırdı.

Forestye ondan xəbər aldı:

– Bura bax, Sen-Poten, sən saat neçədə müsahibə almağa gedəcəksən?

– Dörddə.

– Onda Düruanı, qarşında dayanan bu cavan oğlanı da özünlə götür və sənətin sirlərini ona da öyrət.

– Baş üstə.

Forestye bu dəfə dostuna üz tutdu:

– Əlcəzair haqda yazının ardını gətirdin? Əvvəli böyük səs-küy yaratmışdı.

Çıxılmaz halda Dürua mızıldandı:

– Yox, qəlyanaltıdan sonra onu yazmağı düşünürdüm... amma işim başımdan aşdığı üçün heç cür macal tapmadım...

Forestye narazılıqla çiynlərini çəkdi:

– Belə səliqəsiz olsan, karyeranı korlaya bilərsən. Qoca Valter sənin yazına bel bağlayır. Mən ona deyərəm ki, yazı sabah hazır olacaq. Əgər sən əlini ağdan qaraya vurmadan pul qazanacağını sanırsansa, bil ki, yanılırsan.

Bir an susub, əlavə elədi:

– Lənət şeytana, axı dəmiri də isti-isti döymək lazımdır!

Sen-Poten yerindən durub:

– Mən hazıram, – dedi.

Növbəti buyruğunu verməzdən öncə Forestye kürəyini kreslosuna söykəməklə, təntənəli bir görkəm aldı.

Baxışını Düruaya dikib, sözə başladı:

– Deməli, belə. İki gün öncə Parisə Çin generalı Li Çen-fu və hindli raca Taposahib Ramaderao Pali təşrif buyurublar. General «Kontinental», raca isə «Bristol» hotelində məskunlaşıb. Siz onlardan müsahibə almalısınız.

Bu yerdə o, üzünü Sen-Potenə tutdu:

– Sənə söylədiyim o başlıca məqamları unutmursan. Generaldan və racadan öyrən görək, onlar İngiltərənin Uzaq Şərqdəki niyyətləri, müstəmləkə metodları, orada qurulmuş idarəetmə sistemi barədə nələr düşünülür. Bu xüsusda Avropanın, özəlliklə də Fransanın məsələyə müdaxiləsinə heç ümid bəsləyirlərmi?

Bir az susandan sonra o, aşağıdakı sözləri qarşısındakıların heç birisinə ünvanlamadan dilə gətirdi:

– Hazırda geniş ictimaiyyəti narahat edən məsələlərə Hindistanın və Çinin münasibətini öyrənmək bizim oxucularçün daha böyük maraq kəsb edir.

Təkrar gözlərini Düruaya dikib, əlavə elədi:

– Sen-Potenin necə işlədiyinə diqqət yetir: bu adam – misilsiz reportyordur və beşcə dəqiqədə istənilən adamın içəlatını ortaya qoyar.

Sonra təkrar işgüzar tövrlə qələmi əlinə aldı: bu yolla o, keçmiş alay yoldaşına, indi isə əməkdaşına onun yerini anlatmaq, onu bəlli bir çərçivəyə salmaq istəyirdi.

Eşiyə çıxan kimi Sen-Poten gülərək Düruaya dedi:

– Nə özünü boğur! Hətta bizi görəndə özünü dartır. Kənardan baxan da bizi bunun oxucuları-filan sanar.

Bulvara çıxdılar. Reportyordan təklif gəldi:

– Bir şey içirsən?

– Böyük həvəslə. Elə bürküdür ki!

Bir kafeyə girib sərinləşdirici içki sifariş elədilər. Sen-Potenin dili-ağzı açıldı. Redaksiyada və dünyada baş verənlərlə bağlı fikir yürüdərkən o, yüksək bilgi səviyyəsi sərgiləməkdəydi:

– Müdirimiz? Tipik yəhudidir! Yəhudini də ki, nə illah elə, düzəlməz. Onlar belə camaatdır!

Sen-Poten İsrail xalqı üçün xarakterik olan xəsisliyin, xırdaçılığın, qəpik-quruş düşkünlüyünün, endirimlərə nail olmaqçün hər yola baş vurmanın, sələmçilərə məxsus vərdişlərin Valterin davranışlarında özünü necə biruzə verdiyinə dair bir neçə bariz misal gətirdi.

– Ən vacibi də odur ki, bu məzəkeş heç nəyə inanmır və hamını barmağına dolaya bilir. Özünün rəsmi, katolik ruhlu, liberal və respublikaçı görüşlü, orleançı qəzetinə, bu çoxqatlı tortu xatırladan qəzetə o, bir baqqal dükanı kimi baxır. Əslində, ondan ötrü qəzet – birjadakı işlərini və digər əməliyyatları həyata keçirmək yolunda yardımçı vasitədir. Bu barədə onunla kimsə yarışa bilməz: qara qəpiyə möhtac aksioner¹⁵ cəmiyyətlər sayəsində o, milyonlarla pul qazanır.

Sen-Poten durmadan üyüdüb-tökür, Düruaya «əziz dost» deyər müraciət edirdi:

– Həm də ki, bu simicin danışığında ara-sıra sırf Balzaka layiq deyimlərə təsadüf olunur. Bu günlərdə mən, qoca tör-töküntü Norber və zəmanəmizin Don Kixotu saydığımız Rival onun

¹⁵ Акционер – сящмдар

otağında oturmuşduq. Qəflətən oraya bizim işlər müdiri Montlen daxil oldu, qoltuğunda da bütün Parisdə məşhur olan tumac portfeli. Onu süzən Valter soruşdu: «Təzə nə xəbər var?» Montlen sadəcəsinə dedi: «Kağız üçün borcu, yəni on altı min frankı indicə ödədim». Dəhşətə gələn Valter yerindən dik atıldı: «Siz nə dediniz?» «Bu məbləği cənab Privaya ödədim». «Lap aqlınızı itirmisiniz!» «O niyə elə?» «O niyə... niyə... niyə elə...» Valter gözlüyünü çıxardıb şüşələrini sildi, hiyləgər təbəssümündən ətli yanaqları dartıldı: adətən, zəhərli və ya kəskin bir şey deməzdən öncə o, belə edir. Sonra isə kinayəli və hər hansı etiraz dinləməyən ifadə ilə belə dedi: «Niyə? Çünki o işdə biz, azı, dörd, bəlkə də, beş min frank endirimə nail ola bilərdik». Montlen heyrləndi: «Amma cənab Valter, bizim haqq-hesab sənədlərimiz qaydasında idi, mən onları yoxlamışdım, siz də qəbul etmişdiniz...» Bu yerdə şef tam ciddi şəkildə dedi: «Bu qədər də saf, avam olmayın, cənab Montlen. Unutmayın, əvvəlcə borclar üst-üstə yığılmalıdır ki, sonra onlarla bağlı hansısa razılaşma əldə olunsun».

Başını geri əyən Sen-Poten insan sərrafı kimi soruşdu:

– Hə, nə deyirdim? Yoxsa, sənə, bu, Balzakin qəhrəmanı deyil?

Balzakin əsərlərini oxumasa da, Dürüa tam qətiyyətlə təsdiqlədi:

– Haqlısan, vallah!

Xanım Valteri «yağlı hind toyuğu», Norber de Vareni «oxu daşa dəyən ahıl», Rivalı isə «Fevrakın zəif surəti» adlandıran reportyor sonra söhbəti Forestyenin üstünə gətirdi:

– Onun isə tək xoşbəxtliyi – uğurlu evliliyidir.

– Onun arvadı, əslində, kimdir, nəçidir?

– O-o, o qadın – incə ruhlu şeytandır! – deyə əlini-əlinə sürtən Sen-Poten cavab verdi. – O, siçana bənzəyən Vodrekin, qraf de Vodrekin məşuqəsidir və həmin kaftarın verdiyi cehizlə də ərə gedib.

Dürüanın canından soyuq bir gizilti keçdi, istədi ki, bu çərənçiyə ağzına gələni desin, ona bir şapalaq çəksin. Amma verdiyi sualla müsahibini dayandırdı:

– Sen-Poten sizin gerçək soyadınızdır?

Həmsöhbəti avam bir görkəmlə dedi:

– Yox, mənim soyadım Tomadır. Redaksiyada məni «Sen-Poten»¹⁶ çağırırlar.

İçkinin pulunu ödəyən Dürüa dilləndi:

– Yəqin, burada çox vaxt itirdik. Halbuki biz iki önəmli cənaba baş çəkməliydik.

Sen-Poten uğunub getdi:

– O dəqiqə bilinir ki, bu işlərdə təcrübəsizsiniz! Yoxsa elə zənn edirsiniz ki, mən, həqiqətən, indi gedib o hindli ilə çinlidən Avropa barədə nə düşündüklərini xəbər alacağam? «Fransız həyatı»

¹⁶ «Сен-Потен» сюз бирляшмясинин франсыз ыа шярфи мянасы «мцбаряк бюшт анчы»дыр

oxucularının gözünü-könlünü oxşamaqdan ötrü onların düşüncələrini hansı axara salacağımı mən çox yaxşı bilirəm. Həyatım boyu beş yüzə qədər belə çinlini, hindlini, farsı, yaponu, Çili vətəndaşını sorğu-suala çəkmişəm. Məncə, onlar hamısı eyni cür düşünür və danışirlar. Ona görə də mənim ən son qonaqdan aldığım müsahibəni götürüb, nöqtə-vergülünə qədər köçürməm yetərlidir. Orada bircə başlığı, qonağın adını, titulu, yaşını, onu müşayiət edənləri dəyişmək lazım gələcək. Amma burada da ehtiyatı əldən vermək olmaz, yoxsa «Fiqaro» və «Qoluaz» qəzetləri əlüstü bizi gopçuluqda ifşa edərlər. «Bristol» və «Kontinental» hotellərinin qapıçılarından dəqiq bilgiləri mən beşcə dəqiqənin içində alacağam. Biz oraya piyada getməklə, yolda adama bir siqar çəkmək imkanı da qazanacağıq. Redaksiyadan isə yol xərci kimi beş frank tələb edəcəyik. İşbilən adamlar, mənim əzizim, məhz belə davranırlar.

Dürua soruşdu:

– Onda belə çıxır ki, bu şərtlərdə reportyor olmaq daha karlıdır?

– Elədir, amma ən karlısı – xronika yazmaqdır və bu, bir növ üstüörtülü reklamdır, – deyər Sen-Poten çoxbilmiş bir görkəmlə cavab verdi.

Onlar qalxıb bulvarla Maqdalina kilsəsinə sarı yönəldilər.

Qəfildən Sen-Poten dedi:

– Bilirsiniz nə var, əgər hər hansı özəl işiniz varsa, məndən ayrılı da bilərsiniz.

Yoldaşının əlini sıxan Dürua ondan uzaqlaşdı.

Bu axşam yazmalı olduğu mətn onun gözünə durmuşdu və elə buna görə də indi, yolboyu onun götür-qoyuna başladı. Bildiyi bir neçə lətifəni xatırlamağa, müşahidələrini, fikirlərini sıralamağa, müəyyən nəticələrə gəlməyə çalışdı – beləcə, özü də hiss eləmədən gəlib Yelisey çölünə çatdı. Bürkülü günlərdə Parisdən əl-ayaq çəkildiyi üçün buralarda o, çox nadir hallarda gəzişən adamlara rast gələrdi.

Zəfər tağının yaxınlığındakı Etual meydanında bir şərəbxanada nahar edəndən sonra ağır addımlarla bulvarlardan keçib evə döndən Jorj öz masasının arxasında oturdu.

Qarşısındakı iri ağ vərəqi görəndə onun düşünüb tapdığı hər şey buxarlandı, sanki, beyni də harayasa qeyb oldu. Ayrı-ayrı xatirələrin detallarını xəyalında zorla canlandırmağa çalışsa da, hər səfər cəhdləri boşa çıxdı və bu məqamlar onun ətrafında elə başgicəlləndirici sürətlə halay vurmağa başladılar ki, Dürua onları necə təsvir edəcəyini, nədən başlayacağını və nə edəcəyini kəsdirə bilmədi.

Yalnız ilk ifadənin variantlarıyla beş səhifəni, həm də düz bir saat ərzində yazıb doldurandan sonra etiraf elədi ki: «Hələlik əlim bişməyib. Daha bir dərs almalıyam».

Xanım Forestye ilə ortaqlıq iş, onunla təkbətək, səmimi, uzun-uzadı, məhrəm və xoş bir söhbət fikri ağına gələn kimi bütün varlığı səbirsizlikdən titrəməyə düşdü. Hətta yazını növbəti cəhdində gözlənilmədən bitirə biləcəyindən ehtiyatlandığı üçün Dürua yatmağa tələsdi.

Səhər oyanarkən bir xeyli yataqda qaldı, xanım Forestye ilə gözlənilən görüşünün gen-bol həzzinə daldı və bu görüşü bilərəkdən ləngitməyə çalışdı.

Tanış qapıya yanaşib zəngi basdığı zaman saat artıq on birə işləmişdi.

Qulluqçu ona: – Cənab Forestye məşğuldur, – dedi.

Dürua ev yiyəsinin evdə olacağını ağına da gətirməmişdi. Buna rəğmən, o, israr eləməyə başladı:

– Ona deyin ki, çox vacib işim var.

Beş dəqiqə sonra o, öncəki gün unudulmaz bir səhər yaşadığı həmin o iş otağında idi.

Əynində xalat, ayağında şap-şap, başında xırda ingilissayağı papaq olan jurnalist dünən Düruanın oturduğu kresloda əyləşməklə nə işə yazırdı. Ağ penüarda olan xanım Forestye isə ağzında papirosu buxarıya dirsəklənərək ona diqtə edirdi.

Dürua kandarda ayaq saxladı:

– Üzr istəyirəm, sizə mane olmadım ki?

Forestye acıqla onu süzüb soruşdu:

– Nə var yenə? Haydı, dərini de, vaxtımız yoxdur.

Düruanı tamam əl-ayaq basdı:

– Elə bir şey deyil, bağışla.

Forestye lap qızıxdı:

– İşimizə bax da, sən Allah! Nə uzadırsan axı? Yoxsa sən sübh tezdən evimə ona görə təşrif buyurmusan ki, mənə, sadəcə, «Sabahın xeyir!» deyəsən?

Pərtlikdən qurtulmağa çalışan Dürua dedi:

– Yox, canım... Bilirsən, məsələ burasındadır ki, o yazıyla bağlı yenə bir şey edə bilmədim... sən isə... siz ikiniz də ötən səfər mənə qarşı çox lütfkardınız... ona görə də ümidləndim və... buraya gəlməyə cəsarət elədim...

Forestye onun sözünü kəsdi:

– Deyəsən, sən bizi ələ salmısan! Yəqin, zənn edirsən ki, mən sənə yerinə tər tökəcəyəm, sən isə hər ay maaş alacaqsan?! Nə deyim vallah, yaxşı fikirdir!

Lal-dinməz papirosunu tüstülədən xanım Forestyenin üzündəki sirli təbəssüm maskanı xatırladırdı. Adətən, belə lütfkarlıqların arxasında kinayə gizlənir.

Pörtən Dürua:

– Bağışlayın... amma düşünmüşdüm ki... zənn edirdim... – dedi. – Xanım, sizdən min kərə üzr istəyirəm və ötən gün mənim üçün yazdığınız əla felyeton üçün sizə səmimi təşəkkürümü bildirirəm.

O, Şarla da baş əydi:

– Saat üç üçün redaksiyada olacağam.

Sonra çıxdı.

Yeyin addımlarla evinə doğru gedərkən burnunun altında donquldanırdı: «Yaxşı, indi mən özüm yazım, siz də görün ki...»

Hikkəsindən güc alan Dürua otağına girən kimi işə başladı.

Xanım Forestyenin nəzərdə tutduğu süjet xəttini bulvar romanlarından mənimsədiyi detallarla, əcaib hadisələrlə, ağlasığmaz təsvirlərlə yüklədi, bu ara məktəbliyə xas yavan bir dildən və öz kiçik zabit jarqonundan da yararlandı. Bir saatın içində bu əcaib yazını bitirib, özündən razı halda redaksiyaya apardı.

Orada ilk qarşısına çıxan Sen-Poten oldu. Kələk ortağı kimi yoldaşının əlini sıxan jurnalist Düruadan soruşdu:

– Hindli və çinli ilə müsahibəmi oxudunuz da? Məzəlidir, deyilmi? Bütün Paris o yazını bəyənib. Halbuki mən onların heç üzünü də görməmişəm.

Dürua, hələlik, heç nə oxumamışdı. Odur ki, tez qəzeti əlinə aldı, «Hindistan və Çin» adlı uzun yazıya göz gəzdirməyə başladı. Sen-Poten isə yazıdakı ən maraqlı yerləri ona göstərməyində idi.

İşgüzar və qayğıkeş görkəmlə içəri girən Forestye tövşüyürdü:

– Artıq buradasınız? Çox yaxşı. İkiniz də mənə lazımsınız.

Bu axşam üçün onların əldə etməli olduqları siyasi məzmunlu bilgiler barədə o, öz əməkdaşlarına göstərişlər verdi.

Dürua ona öz əlyazmasını uzatdı:

– Bu da Əlcəzair haqqında yazımın davamı.

– Çox yaxşı, ver bəri onu, aparıb şefə göstərim.

Bununla da söhbət bitdi.

Dəhlizə çıxanda Sen-Poten yeni məsləkdaşının qoluna girib soruşdu:

– Kassaya baş çəkmədin?

– Yox. Niyə ki?

– Niyə ki? Pul almaq üçün. Unutma ki, əmək haqqını bir ay qabaqdan almalısan. Nə bilmək olar bu dünyanın işini?!

– Elə isə... Bundan imtina etməzdim.

– Gəl səni kassirlə tanış eləyim, qoy aranız açıq olsun. Burada yaxşı maaş ödəyirlər.

Dürua iki yüz frank maaş və dünənki yazı üçün əlavə iyirmi səkkiz frank aldı. Bu gün dəftərxanadan aldığı maaş qalığıyla birlikdə üstündəki pul üç yüz qırx frank elədi.

İndiyədək o, əlində belə bir məbləğ tutmamışdı, ona elə gəlirdi ki, bu sərvətlə xeyli müddət dolana bilər.

Özünə lazım olan mövzularla bağlı rəqib qəzetlərdə çalışan həmkarlarının gərəkli bilgiləri artıq topladıqlarından arxayın olan Sen-Poten bütün bunları xahiş-minnətlə, üz vurmaqla almaqdan ötrü digər redaksiyalara birlikdə baş çəkməyi Düruaya təklif elədi.

Axşam Dürua işdən sonra yolunu Foli-Berjerdən saldı. Ödənişsiz girmək üçün o, nəzarətçiyə yaxınlaşdı:

– Mən «Fransız həyatı» qəzetinin əməkdaşı Jorj Düruayam. Bu günlərdə cənab Forestye ilə bura baş çəkmişdik və o, mənim üçün vəsiqə alacağını vəd eləyib. Amma qorxuram ki, bunu unudub.

Siyahıya göz yetirdilər. Onun soyadı orada yox idi. Bununla belə lütfkar davranan nəzarətçi onu içəri buraxdı:

– Eybi yox, cənab. Siz şəxsən direktora da müraciət edə bilərsiniz: yəqin ki, o, sizə anlayış göstərər.

İçəri keçən Jorj Dürua bir baxmaqla ötən həftə buradan birgə çıxdığı qadını, Raşeli gördü.

Qadın ona yaxınlaşdı:

– Salam, qoçum. Nə var, nə yox?

– Hər şey əladır. Sən necəsən?

– Pis deyiləm. Ötən müddətdə sən iki dəfə yuxuma giribsen.

Dürua bundan qürrələndi. Gülərək:

– Ah, ah! Görəsən, bunu necə yozaq? – deyə soruşdu.

– Onunla yoz ki, ay sarsaq, könlümə yatmısan və meylin çəkən kimi həmin görüşü təkrarlaya bilərik.

– İstəyirsənsə, lap günü bu gün.

– Çox istəyirəm.

– Danışdıq. Amma o da var ki, mən...

Dilinə gətirəcəyi bəhanədən utandığı üçün Dürua bir az duruxdu:

– O da var ki, indi üstümdə pul yoxdur: klubda hamısını uduzmuşam.

Kişilərin bu cür bazarlıq oyunlarına yaxşı bələd olan yava qadın təcrübəyə əsaslanan instinktlə yalanı sezdi və onun gözlərinin içinə baxıb dedi:

– Goplayırsan sən! Mənimlə belə davranmamalıydın.

Çaşqınlıq keçirən Dürua gülümsədi:

– Düzü, cəmi-cümlətən on frankım qalıb, istəyirsənsə, onu verim.

Öz sonsuz ehtirasının qulu olan qadın pıçıldadı:

– Əzizim, nə olur-olsun, mən ancaq səni istəyirəm.

Aşıqanə baxışlarını onun bığlarından ayırmayan Raşel bir sevgili məhrəmliyi ilə onun qoluna söykəndi və təklif elədi:

– Əvvəlcə qrenadin içək. Sonra bir az gəzək. Əslində səninlə teatra getmək istərdim ki, qoy hamı mənim təzə kavalerimi görsün. Bir azdan isə mənim evimə gedərik, oldu?

O, qadının evindən gec çıxdı. Artıq hava işıqlandığından yadına düşdü ki, «Fransız həyatı» almalıdır. Titrək əllərlə qəzeti açdı – öz məqaləsini görmədi. Uzun-uzadı səkidə dikilib qaldı, hələ də yazısını tapmağa ümid etdiyi üçün bütün sütunları gözdən keçirirdi.

Qərribə bir ağırlıq hissi çökmüşdü qəlbinə. Yuxusuz gecə onu yorğun salmışdı, yazıyla bağlı xoşagəlməz hal həmin yorğunluğa qarışaraq, eynilə bir faciə kimi onu əzirdi.

Evə çatıb əyin-başını soyunmadan yatağına yığılıb yuxuladı.

Bir neçə saat sonra o, redaksiyaya gəlib, nəşirin kabinetinə baş çəkdi.

– Cənab Valter, qəzetin bugünkü sayında yazımın getməməsi məni xeyli təəccübləndirdi.

Başını qaldıran nəşir quru-quru dilləndi:

– Dostunuz Forestyeyə həmin yazıya göz gəzdirməyi tapşırıdım və o, yazını çapa layiq bilmədi. Onu düzəltməyiniz lazım gələcək.

Dürüa özündən çıxmışdı. Kabinetdən çıxan kimi Forestyenin yanına cumdu:

– Axı niyə bugünkü qəzetə yazımı qoymamısan?

Kürəyini kreslosuna söykəyən jurnalist ayaqlarını qaldırıb masadakı əlyazmanın üstünə qoyaraq papiros tüstüləndirdi. Üzünü turşudaraq, tövrünü pozmadan, yerin altından gəlirmiş kimi boğuq bir səslə, hər sözü ayrıca tələffüz edərək dedi:

– Şef yazını uğursuz saydığı üçün mənə verdi ki, düzəlişlərdən ötrü onu sənə qaytarım. Budur, götürə bilərsən.

O, barmağıyla press-papyenin¹⁷ altındakı kağızları göstərdi.

Dürüanın qanı elə qaralmışdı ki, nə deyəcəyini bilmədi. Kağızları alıb cibinə dürtdü. Forestye bu ara sözünə davam elədi:

– Buradan çıxıb, birbaşa prefekturaya¹⁸ gedirsən...

Bunun ardınca o, bir neçə ictimai yerin adını sadaladı. Gediləcək bu yerlərdən hansı bilgiləri istədiyini açıqladı. Forestyeni acılamaq üçün uyğun bir səbəb tapmayan Dürüa oradan uzaqlaşmalı oldu.

Sabahısı gün o təkrar öz yazısını təqdim elədi. Amma yenə onu geri qaytardılar. Üçüncü kərə də yazını verdiyi kimi geri alanda o, anladı ki, tələskənlik edib və bu yolda yalnız Forestyeni bələdçi seçməklə irəliləyə bilər.

¹⁷ *Пресс-папье* – йазыны гуруламаг цццн алят, басма
¹⁸ *Префектура* – полис идаряси

Artıq o, «Afrika atıcısının xatirələri» barədə heç kəlmə kəsmirdi, özünə söz vermişdi ki, ondan tələb olunduğu qədər üzüyola və təmkinli olacaq, gələcək inkişafının xatirinə reportyor vəzifəsinin tələblərini vicdanla yerinə yetirəcək.

O, teatrın və siyasətin qara pərdələri arxasına, deputatlar palatasının kuluarına dalmağa, dövlət xadimlərindən sırr qoparmağa başladı, xüsusi tapşırıqlar üzrə məmurların təkəbbürlü, qapıçıların isə yatmaqdan şişən sir-sifətlərini əzbərlədi. Nazirlərlə, pirkeşiklərlə, generallarla, casuslarla, knyazlarla, qadın dəllallarıyla, yava qadınlarla, səfirlərlə, yepiskoplarla, araçılarla, yüksək təbəqəyə aid fırıldaqçılarla, kübar cəmiyyət təmsilçiləriylə, faytonçularla, xərəkpaylayanlarla, qumarbazlarla münasibətlər qurdu, üzdə özünü məhrəm birisi kimi göstərsə də, qəlbinin dərinliyində laqeyd bir dost oldu onlara, həm də durmadan, hər gün, hər saat gah onunla, gah bununla rastlaşaraq, onlardan sırf özü üçün, bir reportyor üçün maraqlı olan məqamları öyrəndi, onların hamısını eyni arşınla ölçdü, ucdantutma hamısına eyni münasibət bəslədi. İndi o, özünü şərabları ard-arda daddığı üçün artıq şatymarqonu arjanteydən ayıra bilməyən bir ekspertin yerində hiss edirdi.

Çox qısa bir müddət ərzində istedadlı reportyor kimi tanındı, verdiyi məlumatın dəqiqliyi üçün tam cavabdehlik daşımağı öyrəndi. Əməkdaşlarını layiqincə dəyərləndirməyi bacaran qoca Valter diribaş, ayıq və çevik olduğu üçün Jorju əbəs yerə «qəzet üçün əsl tapıntı» adlandırmamışdı.

Buna rəğmən, o, yenə də iki yüz frank maaşa çalışır, hər sətri üçün cəmi on santim qonorar alırdı. Kafe və restoranlarda qiymətlər çox bahalı olduğundan, adətən o, parasız-pulsuz oturur və öz kasıbcılığından çarəsizlik hissənə qapılırdı.

Həmkarlarından bəzilərinin ciblərini qızılla, pulla dolu görəndə «Bunun sirri nədədir?» deyər fikrə gedir, onların gen-bol yaşamaq üçün, hələlik, özünə bəlli olmayan hansı üsullardan yararlandıklarını anlamaq üçün baş sındırırdı. Həsəd içini gəmirirdi, hər şeyin arxasında şübhəli dərəcədə qeyri-adi üsulların, yarınmaların, hamının normal saydığı xüsusi qaçaqmalçılığın dayandığını zənn edirdi. Yox, o, nəyin bahasına olursa olsun, bu sirrin üzərindəki örtüyü qaldırmalıydı.

Qazanc bölüşdürərkən ona yer qoymayan həmkarlarını dirsəkləriylə aralayaraq, özünü bu örtülü bazara şərik etməliydi.

Axşamlar pəncərəsinin önündən keçən qatarlara göz qoya-qoya o, tez-tez öz hərəkət planını götür-qoy edirdi.

V

Aradan iki ay ötdü. Sentyabr yaxınlaşsa da, özünün başgicəlləndirən karyerasının reallaşması barədə arzuları hələ də Düruaya əlçatmaz görünürdülər. Hələ də o, tanınmırdı və bundan qüruru zədələnirdi. Üstəlik, özünü maddi rifahın zirvəsinə aparacaq yolu da, hələlik, görmürdü. Zavallı

reportyorluğu da o, özünü sağır bir hücrədə əsir edən iş sanırdı. İşini dəyərləndirsələr də, hələ ki, ona yuxarıdan baxırdılar. Hətta daim qulluğunda durduğu Forestye də daha onu naharlara dəvət etmir, ona «sən» deyə müraciət etməsinə rəğmən, Dürua ilə sırf tabeliyindəki birisi kimi davranırdı.

Dürua da ilk imkan yaranan kimi məqaləsini qəzet səhifələrinə dürtməyə çalışırdı. Əlcəzair barədə yazının ikinci bölümünü yazanda ona yetərsiz görünən mövzuya yanaşma təcrübəsinə və qələminin püxtələşməsinə xronikalar yazmaqla artıq nail olmuşdu, buna görə də gündəlik qeydlərinin kəsərindən daha tam əmin idi. Amma bütün bunlarla xəyal gücü əsasında yazılan oçerklər və ekspert səviyyəsindəki siyasi yazılar arasında böyük məsafə var idi: Bulon meşəsində istənilən faytonçu atları yönləndirə bilər, amma onların sahibi kimi bunu etmək xeyli fərqli bir şeydir. Onu ən çox aşağılayan isə yüksək cəmiyyətin qapılarının üzünə hələ də bağlı olması, heç kəsə onu özünə bab bilməməsiydi.

Bəzi tanınmış aktrissalar arabir mənfəət güdürək onu dilxoşluğuna qəbul eləsələr də, qadınlar arasında dostu, aşnası da yox idi. Kübar aləminin dişli aslanları və üçüncü səviyyədəki aktrissaların hamısının ona özəl maraq duyduqlarına, özünün bir anda onların simpatiyasını qazanma bacarığına tam güvəndiyindən Dürua bütün gələcəyini həll edəcək qadına doğru köhlən bir at kimi, həm də səbirsizliklə çapırdı.

Xanım Forestyeyə baş çəkmək fikri ara-sıra ağlına gəlsə də, sonuncu dəfə özünün hörmətsiz qarşılanmasını xatırlayıb, bu niyyətdən vaz keçirdi. Həm də umurdu ki, bu xanımın əri onu qonaq çağıracaq. Ən nəhayət, o, xanım de Mareli, bu qadının onu qonaq çağırıldığını xatırladı. İş-gücünün olmadığı bir gün onun evinə üz tutdu.

O vaxt qadın ona: «Saat üçə kimi həmişə evdə oluram» demişdi.

Dürua saat üçün yarısında onun qapısının zəngini çaldı. Qadın Verney küçəsindəki bir binanın beşinci qatında yaşayırdı. Qapını əyin-başı pərişan və ləçəyini səliqəyə salan gənc bir qulluqçu açıb dedi:

– Xanım de Marel evdədir. Sadəcə, yataqdan qalxıb-qalxmadığını deyə bilmərəm.

Bu sözlərin ardınca qulluqçu qonaq otağının aralı qalan qapısını laybalay açdı. Dürua içəri keçdi. Çox iri olan otaq kasıbyana döşənmişdi və səliqəsiz təsir bağışlayırdı. Divarlar boyu rəngi solmuş, köhnə kreslolar düzülmüşdü və bunda bir qulluqçu zövqü oxunurdu. Otağın ab-havasında səliqə-sahmanlı və qayğıkeş, evinin rahatlığına düşkün bir qadın əli hiss olunmurdu. Fərqli uzunluğa malik iplərdən asılan zövqsüz rəsmlərdə çayda üzən qayıq, dənizdə gəmi, zəmi ortasındakı dəyirman və meşədə bir odunçu təsvir olunmuşdu. Onların bu biçimdə çoxdan asıldığı və ev sahibəsinin bu rəsmlərə tam laqeyd olduğu hər şeydən hiss olunurdu.

Dürua oturub gözlədi. Həm də xeyli gözlədi. Axır ki, qapı açıldı, üzərində qızılı saplarla mənzərə, mavi çiçəklər və bəyaz quşlar təsvir olunan pənbə rəngli ipək kimono geyinmiş xanım de Marel qaçaraq otağa girdi. Qadın:

– Ağlınıza da gətirməzsiniz ki, hələ də yataqda idim, – dedi. – Mənə baş çəkməyiniz sizin tərəfinizdən böyük lütfkarlıqdır! Onsuz da inanırdım ki, xatirinizdən çıxmamışam.

Çöhrəsi işıq saçan qadın hər iki əlini ona uzadarkən bircə anın içində Dürua bu hər baxımdan kasıbyana otaqda özünü xeyli rahat hiss elədi, ona uzanan əlləri ovuclarına almaqla, onlardan ancaq birisini öpdü: bununla o, Norber de Varenin bir kərə onun yanında etdiyi jesti yamsıladı.

Xanım de Marel ona yer göstərdi, qonağı başdan-ayağa süzərək heyrətlə dedi:

– Necə də dəyişmişiniz! Xeyli yaxşılaşmışınız. Parisin havası sizə düşüb. Hə, olub-keçəndən danışın.

Sonra onlar köhnə tanışlar kimi söhbətə başladılar: bu vaxt qəflətən aralarında yaranan təmasdakı təbiiliyi, məhrəmliyi, səmimiliyi doya-doya dadırdılar. Ruhən və yaranış etibarıyla bir-birinə hədsiz yaxın varlıqlar beləcə, beşcə dəqiqənin içində doğma dostlara çevrilirlər.

Qəfildən xanım de Marel söhbətə ara verdi və heyrətlə etiraf etdi:

– Sizinlə özümü belə sərbəst hiss etməyim necə də qəribədir. Mənə elə gəlir ki, sizinlə on ildir tanışam və dostlaşacağımıza inanıram. Siz də bunu istərdiniz?

Dürua: – Əlbəttə, – dedi.

Amma onun təbəssümünün arxasında daha fərqli məqsədlər gizlənirdi. Dürua bu xəfif penüardakı qadınla bəyaz paltarlı xanım Forestyeni xəyalən müqayisə edirdi: Forestyedən hər hansı nəvaziş, incəlik, qadınlıq yağmırdı, qarşısında oturan xanım isə adamı başdan çıxarırdı, canalıcıydı, ehtiraslıydı.

Xanım Forestyenin üzündə donan lütfkar təbəssüm, sanki, ona həm «Xoşuma gəlırsiniz» deyir, həm də «Özünüzü qoruyun!» xəbərdarlığı edirdi, adama «gəl-gəl» dediyi halda, digər tərəfdən aralarına bəlli bir məsafə qoyurdu. Ona görə də təbəssümünün gerçək mənası anlaşılmırdı. Adam bu qadının ayaqlarına qapanmaq, onun korsajının¹⁹ incə krujevalarını busələrə qərq etmək, qadının sinəsindən vuran xoş hərərətə gömülmək istəyirdi. Xanım de Marelin vücut cizgiləri incə ipəyin altından zühur eləyəndə əlləri titrəyən Düruanı daha qaba və daha bəlli ehtiras çulğayırdı.

Qadın durmadan üyüdüb-tökür, vaxtaşırı danışığını şux zarafatlarla rəvnəqləndirirdi: eynilə beləcə hər hansı usta şagirdi də çevrəsindəkilərə fərasətini göstərmək məqsədiylə özünəməxsus bir fənddən yararlanır. Qadını dinlədikcə düşünürdü: «Bütün bunları yaddaşımda saxlamalıyam. Günün olayları barədə onun üyüdüb-töküklərindən sonradan çox gözəl bir Paris xronikası yazmaq olar».

Kimsə yavaş səslə, güclə eşidiləcək tərzdə qapını döydü. Xanım de Marel səsləndi:

– Gəl, mənim balam!

İçəri girən qızcıgaz birbaşa Düruaya sarı yönəlib, əlini ona uzatdı. Bundan heyrətlənən anası dilləndi:

– Bu, misilsiz qələbədir! Mən Lorinanı tanımaqda çətinlik çəkirəm.

¹⁹

Корсаж – г адын палтарынын синя гисминин

Qızı öpən Dürua onu böyründə oturdub şux şəkildə və eyni zamanda ciddiyyətlə ondan ötən müddətdə nələrle məşğul olduğunu xəbər aldı. Qız sualları yaşlılara məxsus əda ilə, fleytanınkına bənzər incə səslə cavablandırırdı.

Saat üçü vurdu. Dürua ayağa qalxdı.

Xanım De Marel:

– Tez-tez gəlin, – dedi. – Bugünkü kimi çənə döyərək. Sizi görməkdən həmişə məmnunluq duyaram. Bəs axır vaxtlar Forestyegildə niyə görünmürsünüz?

Dürua dedi:

– Sadəcə, çox məşğulam. Yəqin ki, yaxın gələcəkdə orada sizinlə görüşəcəyik.

Qapıdan çıxanda içi dumanlı ümidlərlə doluydu onun.

Bu ziyarəti ilə bağlı Forestyeyə bircə kəlmə də demədi.

Amma könlündə bu qadınla bağlı bir təəssürat, bəlkə də, daha dərin bir yaşantı çöküb qaldı: bu xanım real biçimdə olmasa da, daim onun qəlbindəydi. Elə bil, bu ilk ziyarət zamanı qadının varlığından nəyi isə o, özüylə aparmışdı: qadının xarici görkəmi gözünün önündə peyda olanda insanı ovsunlayan daxili aləmi də Düruanın könlündə zühur edirdi. O, bu surətin cazibəsi altında yaşayırdı: bəzən sevimli bir insanla cəmi bir neçə işıqlı an yaşayanda da bənzər hisslər keçirirsən. Bu, qəribə bir mübtəlalıqdır – qarmaqarışıq, dərin, həyəcanverici və sirli olduğu qədər də heyranamiz.

Az sonra o, ikinci ziyarətini elədi.

Qulluqçu onu qonaq otağına ötürən kimi Lorina ora gəldi. Bu dəfə qızcığaz ona əlini yox, öpüş üçün alnını uzatdı. Sonra isə:

– Anam gözləməniizi rica elədi, – dedi. – Əynini geyinmədiyi üçün on beş dəqiqəyə ancaq çıxar. Mən sizinlə oturacağam.

Lorinanın belə amiranə davranışı Düruaya həzz bəxş edirdi. Ona görə də dedi:

– Çox yaxşı, madmazel, qarşıdakı on beş dəqiqəni sizinlə baş-başa qalmaqdan xeyli məmnunluq duyacağam. Amma zəhmət olmazsa, siz heç də elə düşünməyin ki, mən – ciddi birisiyəm. Xeyr, xeyr, mən bütün günümü oyunlarda keçirirəm. Odur ki sizə siçan-pişik oynamağı təklif eləyirəm.

Qız çaşıb qalmışdı: onun təbəssümü nədənsə heyranlənən və şok keçirən yaşlı qadınlarınkini xatırladırdı indi. O, pəsdən dedi:

– Otaqlarda oyun oynamazlar.

Dürua etiraz elədi:

– Bu şərtin mənə dəxli yoxdur. Mən hər yerdə oyun oynayıram. Haydı, məni tut görüm!

O, Lorinanı gah cırnadıb, gah da həvəsləndirməklə masanın ətrafında qaçıb dövrə vurmağa başladı. Bu vaxt üzündən anlayış dolu təbəssümünü əskik etməyən qızcığaz ara-sıra əlini uzadıb, Düruaya toxunsa da, hələlik onun ardınca düşüb qaçmağa ürək eləmirdi.

Sonra o, ayaq saxlayıb çömbəldi, qız üsulluca ona yaxınlaşmaq istəyəndə Dürua kuzədən qəfil çıxan cin kimi otağın o biri başına hoppandı. Bundan xeyli əylənən Lorina uğunub getdi və xırda addımlarla kişinin ardınca düşüb onu yaxalamaq ərəfəsində şən və ürkək çıxırırlar qoparmağa başladı. Qızın yolunda maneə yaratmaq üçün o, stullardan yararlandı, bir neçə kərə bir stulun başına dövrə vurandan sonra başqa stula keçdi. Yanaqları allanan Lorina yeni oyuna aludə olduğundan usanmaq bilmədən otaqda qaçırdı, Dürua isə onun dəcəlliyinə, sərgilədiyi hiylələrə öz heyranətini əsl uşaq sayağı aşkar şəkildə ifadə edirdi. Qız öz hədəfini artıq yaxaladığından tam əmin olduğu bir məqamda Dürua qəflətən onu əlləriylə qamarlayıb, başı üstünə qaldıraraq çıxırdı:

– Yaxaladım səni!

Onun əllərindən qurtulmağa çalışan qızçıqaz qaqqanaq çəkir, ayaqlarını havada oynadırdı.

İçəri girən xanım de Marel heyranədən yerində quruyub qaldı:

– İlahi pərvərdigara, Lorina! Lorina da oynayırmış... Cənab, siz əsl sehirbazsınız vallah...

O, qızı yerə qoyub qadının əlini öpdü, sonra onlar, Lorina aralarında olmaqla, yanaşı oturdular. Söhbətə başlamaq istəsələr də, adətən, səssiz duran Lorina indi hədsiz şən olduğundan və durmadan nələrsə danışdığından heç nə alınmırdı. Odur ki rahat söhbətləşməkdən ötrü qızı uşaq otağına göndərməli oldular.

Uşaq buna sözsüz razı olsa da, gözləri yaşardı.

Baş-başa qalınca, xanım de Marel səsini qısaraq dedi:

– Bilirsiniz, mənim maraqlı bir ideyam var və buna siz də qatılmalısınız. Məsələ nədən ibarətdir: hər həftə mən Forestyegildə nahar edirəm və düşəndən-düşənə, öz növbəmdə, onları restorana dəvət edirəm. Ev şəraitində qonaq qəbul etməyi xoşlamıram, bişir-düşür işlərindən və evdarlıqdan da heç nə anlamıram, çünki bundan ötrü yaranmamışam. Deməli belə, ara-sıra mən onları restoranda yeməyə dəvət edirəm, amma üçlükdə vaxtımız çox da şən keçmir, mənim digər tanışlarımla isə onların tutmur. Bütün bunları ona görə deyirəm ki, sizə qeyri-adi bir təklifdə bulunmaq istəyirəm. Yəqin ki, sizi bizimlə nahara dəvət edəcəyimi artıq anladınız. Biz, adətən, şənbə günləri saat səkkizin yarısında «Riş» kafesində yığışırıq. Onun yerini bilirsiniz də?

Dürua sevincək buna «hə» dedikdə, qadın sözünə davam elədi:

– Dörd nəfər olacağıq, yəni iki cütlük. Belə qonaqlıqlar biz qadınlardan ötrü əsl əyləncə sayılır: axı bizlər hələ də buna tam alışmamışıq.

Qadının əynində tünd qəhvəyi rəngli don vardı: belinə, sinəsinə, budlarına, çiyinlərinə tarım şəkildə oturmaqla onun cazibədarlığını artıran bu geyimdəki yüksək zövq və qadının incə davranışları ilə onun indi oturduğu qonaq otağının görünüşü arasında kəskin fərq vardı. Bu fərq Düruanı səbəbi anlaşılmayan və o dərəcədə güclü heyranətə gətirdi ki, kişi özünü tam çıxılmaz bir durumda hiss elədi.

Görünür, bu xanım əyninə geydiyi, vücudunu tarım şəkildə bürümək üçün seçdiyi və bədəninə taxdığı əşyaların incə zövqlə seçilməsinə, cazibədarlıq mücəssəməsi olmasına çalışırdı, yerdə qalan bütün şeylər isə onu zərrə qədər də narahat etmirdi.

Qadınla xudahafizləşsə də, yenə də – ötən dəfəki kimi – onun gözəgörünməz şəkildə yanında var olduğunu, hətta bəzən bu hissin hallüsinasiya həddinə qədər vardığını sezirdi. Getdikcə artan səbirsizliklə o, təyin olunan günü gözləməyə başladı.

Yenə də frak kirayələdi, çünki maddi imkanları ziyafət paltarı almasına əl vermirdi. Təyin olunmuş saata bir neçə dəqiqə qalmış və hamıdan əvvəl restorana gəldi. Onu üçüncü mərtəbədəki xırdaca, yeganə pəncərəsi bulvara baxan və divarları qırmızı parça ilə üzlənmiş kabinetə oturdular. Kvadrat biçimli masadakı süfrəyə dörd nəfərlik yemək dəstləri düzülmüşdü. Ağappaq süfrə lak çəkilmiş kimi parıldaırdı. Bir cüt hündür şamdanda yanan on iki şamın işığında qədəhlər də, gümüş çəngəl-bıçaq da, təam isidiciləri də bərq vurur, göz oxşayırdılar.

Pəncərənin önündə bitən ağacın yarpaqları ayrı-ayrı kabinetlərin pəncərələrindən süzülən parlaq işıq zolağında bütöv və açıq yaşıl bir ləkəyə oxşayırdılar.

Dürüa divarlar kimi qırmızı parça ilə üzlənən alçaq divanda oturdu: boşalmış yaylar bir anda yığıldığından o, özünün bir çuxura düşdüyünü zənn elədi.

Qarışıq bir uğultu bu iri binanı başına götürmüşdü: iri restoranlara xas olan bu uğultu özündə koridor boyu ora-bura vurnuxan xidmətçilərin xalılar sayəsində hənirtisi udulan iti addımlarını, çəngəl-bıçaq cingiltisini, bir anlığına cırıldayaraq açılan qapıların ardından özünü bu dar və ayrıca kabinetlərdə əsir edən müştərilərin sifarişlərini birləşdirirdi.

Forestye otağa girib dostyana əda ilə onun əlini sıxdı: heç «Fransız həyatı» redaksiyasında görüşdüləri vaxt o, belə səmimi davranmazdı. Sonra əlavə elədi:

– Qadınlar birgə gələcəklər. Restoranlarda belə nahar eləməyə bayılıram da!

Masaya göz gəzdirdi, ölüvay yanan qaz lampasını söndürdü, külək tutmasın deyərək pəncərənin bir layını qapadı və yel çəkməyən bir yer tapandan sonra dedi:

– Gərək özümü qoruyum. Bütün ayı birtəhər yola vermişdim, indi təkrar halım fənalaşıb. Yəqin ki, çərşənbə axşamı teatrdan çıxanda özümü soyuğa vermişəm.

Qapı açıldı və metrdoşelin müşayiəti ilə başlarındakı şlyapalarının tülünü endirmiş bir cüt cavan xanım sakit və ciddi bir şəkildə içəri girdi: belə yerlərdə hər hansı qonşuluq və ya rastlaşma təhlükə saçıdığından qadınların öz görkəmlərini tanınmaz hala salmaları, adətən, onların cazibədarlığını daha da artırır.

Dürüa xanım Forestyeyə yanaşınca, qadın onlara gəlmədiyi üçün onu məzəmmət elədi. Sonra gülümsəyərək rəfiqəsini süzüb dedi:

– Bilirəm, bilirəm, siz xanım de Mareli bəyəndiyiniz üçün onun ziyarətinə həmişə vaxt tapırsınız.

Hamı yerbəyər olandan sonra metrdotel şərab siyahısını Forestyeyə uzatdı. Xanım de Marel cılığncasına dilləndi:

– Kişilər istədiklərini seçsinlər, bizə isə ən yaxşı və şirin şampan şərabının donmuşunu gətirin, eşidirsiniz? Biz başqa heç nə istəmirik.

Metrdotel gedəndən sonra o, əsəbi bir təbəssümlə dedi:

– Bu gün nəyi var içəcəyəm. Əsl şərab keyfi quraq burada, əsl şərab keyfi.

Hər halda, Forestye onun nə dediyini eşitməmişdi:

– Pəncərəni bağlamama etiraz edən yoxdur ki? Son günlər sinəm ağrıyır.

– Necə istəyirsinizsə.

O, pəncərəyə yanaşıb ikinci layı da qapayandan sonra qaşqabağı açıldı və gülər üzlə masa arxasına keçdi.

Xanımı hələlik susurdu, sanki, o, öz fikir aləmində idi. Baxışlarını qədəhlərə dikmişdi, üzündə sirli və cırnadıcı bir təbəssüm dolaşırdı.

Süfrəyə ostend üsuluyla hazırlanan dəniz ilbizləri gətirildi, kiçik qulağa bənzəyən bu yağlı və xırda ilbizlər eynilə turş noğullar kimi adamın ağzında əriyirdilər. Sonra şorba, ardınca gənc qız vücudu kimi pənbə rəngli forel balığı gəldi süfrəyə və söhbət qızıxdı.

Çox böyük qalmaqla doğuran bir hadisədən, xarici bir şahzadə ilə ayrıca kabinetdə şam yeməyi yeyən kübar bir xanımın öz ərinin dostu tərəfindən iş başında yaxalanmasından söz düşmüşdü.

Bu sərgüzəşti eşidən Forestye ürəkdən qəhqəhə çəksə də, xanımlar o dilini dinc saxlamayan kişinin hərəkətini iyrənc və alçaq bir şey kimi dəyərləndirirdilər. Dürüa da onların tərəfini tutdu və bildirdi ki, bu cür hadisə ilə rastlaşan hər hansı kişi kimliyindən – olayın səbəbkarı, araçısı və ya təsadüfi şahidi – olmasından asılı olmayaraq, daş kimi lal olmalıydı.

Sonra Jorj səsini ucaltdı:

– Əgər biz bir-birimizə tam güvənərək bu dünyada ömür sürsəydik, necə də gözəl olardı! Hansısa sirrinin aşkara çıxma qorxusu vaxtaşırı, çox vaxt, hətta həmişə qadının önünü kəsir. Bəyəm əslində bu, belə deyilmi? – deyər gülümsünərək sözüünə davam elədi: – Əgər hər hansı qadın qısa və ötəri bir səadət anının ona necə acı göz yaşları və ağır biabırçılıq bahasına başa gələcəyindən qorxmasaydı, bəyəm o, keçici həvəslərindən, qəflətən ona hakim olan ehtirasdan, öz eşq əfsanəsindən imtina edərdi heç?!

Onun alovlu sözləri son dərəcə inandırıcı təsir bağışlayırdı. Sanki, bununla o, bir başqasının və ya özünün müdafiəsinə qalxmışdı və əslində demək istəyirdi ki: «Mənimlə bunu sınamaq qorxulu deyil. Sınasanız, bundan əmin olacaqsınız».

Onun fikirləriylə razı olan qadınlar bunu baxışlarıyla bəyan edir, onu dəstəklədiklərini susmaqla bildirirdilər, əslində isə bu yolla özlərinin parisli qadınlara məxsus ciddi ədəb-ərkanlarının – əlbəttə,

sirlərinin qorunması şərtiylə – hissi fırtınalar qarşısında davam gətirməyəcəyini təsdiqləməkdə idilər.

Bir ayağını altına yığaraq divanda yarı uzanmış vəziyyət alan Forestye, frakını ləkələməmək üçün salfeti jiletinin yaxasına taxmışdı.

Öz sözlərinə kinayəli gülüşlə ara verəndən sonra o, qəflətən dedi:

– Oho! Əgər onlara bir az üz versən, kim bilir hansı hoqqalardan çıxarlar! Vallah, bu kişilər zavallıdırlar!

Sevgidən söz düşəndə Dürüa əbədi məhəbbətə inanmadığını bildirsə də, dedi ki, qarşılıqlı güvənə əsaslanan sevgi zamanla möhkəm dostluğa keçə bilər. Fikri təmaslar ürəklər arasındakı bağları ancaq möhkəmlədir. Ayrılmanı qaçılmaz edən qısqıncılıq səhnələrini, üzücü dramları, yalvarışları və qınaqları isə onun görəndə gözü yox idi.

O, sözünü bitirəndə xanım de Marel köks ötürərək dedi:

– Bəli, sevgi – həyatdakı yeganə sevinc olsa da, çox vaxt biz bitməz-tükənməz tələblərimizlə onun zayını çıxarıyıq.

Əlindəki bıçağı oynadan xanım Forestye də onu dəstəklədi:

– Hə... elədir... sevilmək – gözəl duyğudur.

Amma bu qadına baxan kəsə elə gəlirdi ki, onun arzuları bundan da irəliyə gedir və o, nə vaxtsa dilinə gətirə bilməyəcəyi şeylər barədə düşünür.

Növbəti yeməyi intizarla gözləyən məclis əhli arabir şampanını qurtumlayır, xırda və yuvarlaq kökələrin üst qabığını qoparıb yeyirdi.

Boğazlarından içəri axan açıq rəngli şərab qurtumları qanlarını qızıqdırır, ağillərini dumanlandırırdı, beləcə bu sərxoş və xumarlı beyinlərə eşq duyğuları yavaş-yavaş hakim kəsilirdi.

Axır ki, qoyun ətidən hazırlanan və incə quşqonmaz başlarından ibarət qalın qat üzərinə düzülən, zərif və ağızsulandıran kotletlər süfrəyə verildi.

Forestye sevincək:

– Lənət şeytana, bu çox ləziz yeməkdir! – dedi.

Hamı ağır-ağır yeyir, zərif ətdən və tərəvətli tərəvəzlərdən gen-bol ləzzət almağa çalışırdı.

Dürüa yenidən dilə gəldi:

– Aşiq olduğum zaman bütün bu dünya-aləm mənim gözümdə sıfırlanır.

O, bu fikri tam inamla söyləmişdi: eşqin verdiyi həzz ilə ləzzətli yeməkdən alınan zövq birləşincə onu vəcdə gətirirdi.

Üzündən laqeyd ifadə əskik olmayan xanım Forestye pəsdən dedi:

– İlk dəfə bir-birini sıxan əllərdən birinin «Məni sevirsənmi?» sualına digərinin «Hə, səni sevirəm» deməsindən daha xoş nə ola bilər axı?

Şampan şərabıyla dolu qədəhi başına çəkən xanım de Marel onu masaya qoyub şən halda dedi:

– Şəxsən mən platonik eşqə o qədər də meyil eləmirəm.

Bunu təqdir edən gülüşmədən sonra məclisdəkilərin gözündəki işartı bir az da artdı.

Divana yayılan Forestye dirsəyini yastıqlara söykədi və ciddi tərzdə sözə başladı:

– Sizin səmimiyyətiniz dərin sayğıya layıqdır. O dəqiqə anlaşılr ki, praktik bir qadınsınız. Amma bu barədə cənab de Marelin nələr düşündüyünü öyrənmək də maraqlı olardı.

Dərin və sonsuz nifrət əlaməti olaraq çiyinlərini ağır temple çəkən qadın qətiyyətlə dedi:

– Cənab de Marelin bu barədə heç bir şəxsi rəyi yoxdur. O... tərəddüd içindədir.

Sevginin əlçatmaz nəzəriyyələri barədə söhbət, axır ki, ədəbsizliyin rəngarəng aləminə qədər gəlib çıxdı.

Söhbətdə incə eyhamların məqamı gəlib yetişmişdi: donunun ətəyini qaldıran qadın kişi ilə necə məhrəm olursa, belə söhbətlər də məclisdəki pərdəni eləcə aradan qaldırır. Ustalıqla şifrələnmiş fikirlər, yarımçıq atmacalar, sırtıq davranışlar, abırlı sözlərlə ifadə olunan ədəbsiz niyyətlər, birbaşa deyilməsi mümkün olmayan bütün bu sözlərin üstüörtülü şəkildə çatdırılması, adətən, kübar adamların sirli, incə və şux oyuna köklənməsinə imkan yaradır. Bu sayədə onların fikri-xəyalı ciddiyyətdən uzaqlaşır, ehtiras və həyəcan dolu yataq səhnələrində yaşanan, amma məhrəm olduğu üçün dilə gətirilməyən, həzz dolu yaşantıları xatirlərində canlandırır.

Sonra noxud qarnirli qızardılmış kəklik və bildirçin, xırda sinilərdə paşet və yaşıl mamırı xatırladan qırçınlı yarpaqlarla bəzənən və ləyən kimi geniş qabda verilən salat süfrəyə gəldi. Başları söhbətə qarışan məclis əhli sevgi dalğalarına qapıldığından artıq əvvəlki kimi ağız dadıyla yox, elə belə yeməyə girişmişdi.

Arabir qadınlar riskli açıqlamalar səsləndirirdilər: əgər xanım de Marelin fikirləri ona məxsus cəsarətdən dolayı cırnadıcı xarakterliydisə, xanım Forestyenin açıqlamalarında cazibədar təmkinlilik, səsində, səs tonunda, təbəssümündə və davranışında ismət çalarları duyulurdu, həm də bu çalarlar onun dodağından qopan ifadələrdəki cürəti yumşaltmır, əksinə, sərtləşdirirdi.

Yastıqların üstünə sərələnərək deyib-gülən, ovurdlarını dolduraraq yeyib-içən Forestye və arasına ortaya elə şux və ya tərs bir atmaca atırdı ki, onun belə kobudluğundan şoka düşən xanımlar sırf nəzakət xatirinə bir neçə saniyəliyinə karıxıb qalmalı olurdular.

Növbəti ədəbsiz sözü işlədəndən sonra o:

– Baxın, uşaqlar. Əgər belə davam etsəniz, söhbətinizin haraya gedib çıxacağını özünüz düşünün, – deyə əlavə edirdi.

Əvvəlcə desert, sonra qəhvə verildi. Onsuz da çılgına dönən məclis əhlinin başı likörlərdən sonra bir az da qızıxdı və dumanlandı.

Xanım de Marel öz istəyinə nail olmuşdu: həqiqətən də, sərxoş idi. Özünü gerçəkdə olduğundan daha da sərməst göstərən və bununla yanındakıları məzələndirən bir qadın ədasıyla o, durmadan deyib-gülürdü.

Xanım Forestye susurdu: bəlkə də ondan ötrü bu, bir ehtiyat tədbiriydi. Hər hansı düşüklüyə yol verəcəyindən çəkinən Dürüa isə içini bürüyən həyəcanı ustalıqla ört-basdır edirdi.

Papiroslar tüstülənəndə qəfildən Forestyeni öskürək tutdu. Üzücü öskürəkdən, az qala, sinəsi yırtılacaqdı. Alnında tər damcıları peyda oldu, o, salfeti dodaqlarına apardı və gərildiyi üçün çuğundur kimi pörtdü, öskürəkdən bihal oldu.

Nəfəsini dərib, əsəbi halda doquldandı:

– Yox, belə ziyafətlər mənlik deyil. Əcəb axmaqlıq elədim!

Məclisin başından bəri onun yaşadığı xoş əhval-ruhiyyəni xəstəliyi ilə bağlı fikirlər bircə anda yerlə-yeksan eləmişdilər. Odur ki dedi:

– Durun, gedək evə.

Qarsonu çağıran xanım de Marel ondan hesab istədi. Bu tələb ləngimədən icra olundu. Hesaba göz yetirsə də, gözləri qarşısındakı rəqəmləri biri-birinə qarışdırdığından o, kağızı Dürüaya ötürdü:

– Bura baxın, hesabı əvəzimə ödəyin, tam sərxoş olduğum üçün gözlərim indi heç nəyi seçmir.

Sonra o, pulqabısını Jorja verdi.

Ümumi məbləğ yüz otuz frank idi. Hesaba göz gəzdirən Dürüa bir cüt kağız pul verib, pulun qalığını alanda qadından soruşdu:

– Nə qədər çaypulu verim?

– Nə bilim, özünüz baxın da.

Boşqaba beş frank qoyan Dürüa pulqabını xanım de Marelə qaytarıb soruşdu:

– Sizi evə ötürməmə izin verərsinizmi?

– Əlbəttə. Yoxsa mən təkbəşinə evə gedib çıxıb bilmərəm.

Forestyelərlə vidalaşandan sonra Dürüa xanım de Marellə təkbətək qalası oldu.

Qadının burada, tam yaxınında, bu yırğalanan qapalı, qaranlıq və küçə fənərlərinin ani işıqlandırdığı qutuda olduğunu özünə aşıladi. Paltar vasitəsiylə qadının çiyinin səmərəliliyini duyduğundan dili-ağızı söz tutmurdu onun, çünki bu xanımı ağuşuna basmaq fikri bütün varlığına şəxsiz hakim kəsilmişdi.

Düşünürdü: «Buna cürət etsəm, nə olar görə?» Yemək süfrəsi arxasında səslənən fikirlər ona qol-qanad versə də, qalmaq qorxusu önünü kəsirdi.

Bir küncdə büzüşən qadın hərəkətsizdi və susurdu. Ekipajın içində süzülən işıqda gözlərinin işıltısını sezməsəydi, hətta qadının yuxuladığını sanardı. «O nə barədə düşünür görə?» Yaxşı bilirdi ki, belə durumlarda susmaq lazımdır, çünki bir söz, tək bircə söz hər şeyi korlamağa qadirdir. Qəfil və inamlı hücum üçün isə cürətə ehtiyacı vardı.

Qadının ayağını dəbərtməsi qəflətən kişinin diqqətini çəkdi. Bu güclə sezilən əsəbilik, sərtlik, səbirsizlik və dilxorluq, bəlkə də, qismən dəvət ifadə edən hərəkət onun silkinməsi üçün yetərli oldu

və Dürua cəld yana qanırılmaqla qadına sarı uzandı, əlləriylə onun tənini, dodaqlarıyla isə dodaqlarını aradı.

Qadın xəfifcə ciyildədi, qəddini düzəltməyə, kişidən qurtulmağa, onu itələməyə çalışdısa da, ən sonda bu həmləyə tab gətirə bilməyəcəyini anlayıb təslim oldu.

Az sonra kareta qadının evində dayandı və bu gözlənilməz durumda bütün nəvaziş dolu sözlər kişinin hafizəsindən buxarlandı, halbuki bu ara o, qadına təşəkkür etməyə, ona minnətdarlığını, onu sevdini, ilahiləşdirdiyini dilə gətirməyi umurdu. Qadın isə aralarında olub-keçəndən şaşqına döndüyündən oturacaqdan qalxmır, heç hərəkətə gəlmirdi. Faytonçuda hər hansı şübhə oyatmamaq üçün Dürua özü faytondan yerə sıçrayıb, əlini qadına uzatmalı oldu. Yüngülvarı yırğalanan qadın dinməzcə ekipajdan yerə endi. Kişi qapının zəngini basdı, qapı açılana qədər qadından soruşdu:

– Bir də nə vaxt görüşürük?

Qadın güclə duyulacaq səsle:

– Sabah qəlyanaltıya bizə gəlin, – dedi. Sonra isə top atəşi gurultusuna bənzər səsle örtülən ağır qapının arxasında zülmətə qarışdı.

Faytonçuya beş frank verən və sevincindən uçan Dürua özündənrazı halda evə sarı götürüldü.

Axır ki, o, evli bir xanımı ələ almışdı! Həm də kübar xanımı! Parisli xanımı! Buna necə də asanlıqla və gözlənilmədən nail olmuşdu! Əvvəllər ona elə gəlirdi ki, adamı başdan çıxaran bu məxluqları qarmağa keçirmək üçün xeyli zəhmət tələb olunur, sonsuz səbirlə bunların kölgəsinə dönmək, yəni hər nazlarına qatlaşmaq, ah çəkərək, eşqini izhar etmək və əlbəttə ki, hədiyyələr almaq gərəkdir. Amma budur, ilk qarşısına çıxan qadın elə ilk həmlədə onun şıkarına çevrildi və bu elə baş verdi ki, o, gözünü açıb-yummağa heç macal da tapmadı.

Düşündü: «Bəlkə də, sərxoş idi. Sabahkı durum isə daha fərqli ola və göz yaşlarıyla bitə bilərdi». Bu fikir onu narahat etdiyindən özünə təskinlik verməli oldu: «Eyib etməz, eyib etməz! Artıq o – mənimdir, mən isə onu əldən vermərəm».

Şöhrət, hörmət, səadət, bolluq, sevgi haqda arzularının xəyalında yaratdığı anlaşılmaz bir ilğımda o, zərif, zəngin və imkanlı qadınlar qəflətən sıraya düzüldülər, teatr tamaşalarındakı statistlər²⁰ kimi ətrafına təbəssüm bəxş etməklə Düruanın arzularını simvolizə edən qızıllı rəngli buludların arxasında və biri-birinin ardınca qeyb olmağa başladılar. O gecəki yuxusu da cürbəcür görüntülərlə müşayiət olundu.

Səhərişi gün pilləkənlə xanım de Marelin mənzilinə qalxanda içini xəfif bir həyəcan bürüdü. Görən onu necə qarşılayacaqdı qadın? Bəs qəbuldan imtina etsə necə? Birdən tapşırar ki, onu içəri buraxmasınlar? Bəlkə, bu mətləbi qadın kimə isə açıb?.. Yox, bütün təfərrüatları ortaya qoymadan heç kimə bu barədə heç nə danışa bilməzdi. Deməli, durum Düruanın xeyrinə idi.

²⁰

Сматис – театрда сюзсцз роллар ифа едян актьорлар

Gənc qulluqçu qapını açdı. Üzündəki ifadə həmişəkindən fərqlənmirdi. Bu, ona sakitlik aşılardı, guya ki, bu xidmətçi onu qaşqabaqla da qarşılaya bilərdi. Soruşdu:

– Xanım de Marelin əhvalı necədir?

– Həmişəki kimi, cənab, yaxşıdır, – deyən qulluqçu onu qonaq otağına ötürdü.

Buxarıya yanaşan Dürua oradakı güzgüdə öz kostyumunu və saç düzümünü süzdü. Qalstukunu düzəltdiyi vaxt o, yataq otağının kandarında görünən xanım de Marelin əksinin qəflətən güzgüdə peyda olduğunu sezdi.

Onu heç görməyibmiş kimi davrandı, üz-üzə gələndə qədərki bir neçə saniyə ərzində bir-birlərinə ehtiyatla və güzgüdə göz qoydular.

Ən sonda o, geri qanrıldı. Qadın yerindən tərpənmir, sanki, gözləməyi uyğun bilirdi. Belə olanda Dürua ona sarı cumub pıçıldadı:

– Sizi necə də sevirəm! Sizi necə də sevirəm!

Qollarını yana açan qadın kişinin sinəsinə sığındıqdan sonra başını dikəltdi. Uzun-uzadı öpüşdülər.

Dürua düşündü: «Bu müşkülü gözlədiyimdən daha asan çözdüm. Hər şey yolundadır».

Ən nəhayət, bir-birindən aralandılar. Susan kişi gülümsəyən baxışlarıyla bu qadına sonsuz sevgisini ifadə etməkdəydi.

Qadın da gülümsünürdü: adətən, kişiylə təslim olmaq istəyən qadınlar öz razılıqlarını və hazırlıqlarını beləcə, dilsiz ifadə edirlər.

Qadın pıçıltıyla:

– Biz yalqızıq, – dedi. – Lorinanı qəlyanaltı üçün rəfiqəmgilə göndərmişəm.

Onun əlini öpən kişi dərindən köks ötürdü:

– Təşəkkürlər. Sizə heyranam, vallah.

Qadın, halalca əriymiş kimi, onun əlini öz ovcuna aldı və divana sarı apardı. Orada yanaşı oturdular.

İndi kişidən bəlağətli, həyəcanverici bir söhbətə başlamaq tələb olunsada, uyğun mövzu tapmadığı üçün o, ürkək-ürkək xəbər aldı:

– Deməli, dünən mənə acığınız tutmadı?

Qadın əliylə onun ağzını qapayıb:

– Sus! – dedi.

Susqun halda oturub göz-gözə baxışır, sıcaq əllərini bir-birindən ayırmırdılar. Kişi dedi:

– Sizə qovuşmaq üçün lap əldən gedirdim!

Qadın yenə də: – Sus! – dedi.

Qulluqçunun yemək otağında boşqabları necə cingildətdiyi aşkar eşidilirdi.

Kişi ayağa qalxdı.

– Yaxınınızda çox otura bilmirəm. Ağlımı başımdan alırsınız.

Qapı açıldı:

– Süfrəyə buyurun.

Dürüa qadını təntənəylə masaya tərəf apardı.

Qəlyanaltı vaxtı üzbəüz oturmuşdular, fikirləri özlərindəydi, durmadan baxışır, gülümsünürdülər, aralarında yaranan qarşılıqlı heyranlığa qapılmışdılar. Süfrəyə gələn hər şeyi götür-qoy etmədən yeyirdilər. Qəflətən Dürüa masanın altında dolaşan ayağın, o incə ayağın təmasını duydu. Onu öz pəncələrilə tutub saxladı və buraxmamaq üçün var gücüylə sıxmağa başladı.

Otağa girib-çıxan, yeməkləri aparıb-gətirən qulluqçunun üzündəki laqeyd ifadədən isə onun heç nəyin fərqiə varmadığı oxunurdu.

Qəlyanaltını bitirəndən sonra təkrar qonaq otağına dönüb divanda yanaşı oturdular.

Durmadan qadını yanlayan kişi onu qucmağa can atırdı. Amma qadın hər dəfə nazlı hərəkətlərlə onu özündən uzaqlaşdırırdı:

– Diqqət elə, gələn olar.

Dürüa pıçıldadı:

– Bəs nə vaxt biz ikilikdə qalacağıq? Nə vaxt mən sənə eşqimi bəyan edə biləcəyəm?

Onun qulağına sarı əyilən qadın pıçılıyla dedi:

– Bu günlərdə sizə baş çəkərim.

Kişi pörtməyə başladı:

– Amma mənim... mənim evim... çox kasıbyanadır.

Qadın gülümsündü:

– Bu, vacib deyil. Mən evini deyil, səni görməyə gələcəyəm.

Sonra kişi ondan dəqiq nə vaxt gələcəyini öyrənməyə çalışdı. Qadın gələn həftənin sonuna vədə verdi, lakin Dürüa onun əllərini sıxıb geriye qanırdı, bu görüşü yaxın vaxta çəkməsi üçün ona yalvardı. Kişinin danışığı baş-ayaq idi, gözlərində qəribə işartı vardı, ikilikdə bu cür məhrəm süfrədən sonra, adətən, hər kəsə hakim olan yenilməz şəhvət hissindən yanaqları alışıb yanırdı. Belə ehtiraslı yalvarışlar qadına məzəli gəlirdi və o, hər dəfə görüşlərini bir gün irəli çəkirdi. O isə təkrarlayırdı:

– Sabah... Deyin ki, sabah...

Axırda qadın yola gəldi:

– Yaxşı. Sabah. Saat beşdə.

Kişinin köksündən sevinc dolu və dərin bir ah qopdu. Sonra onlar rahat söhbətə başladılar – sanki, iyirmi ilin yaxın tanışları idilər.

Qapının zəngi çalınanda ikisi də diksindi və tez bir-birlərindən aralandılar.

Qadın pıçıldadı:

– Yəqin Lorinadır gələn.

Qızcığaz içəri girib əvvəlcə heyrlə dayandı, sonra duyduğu sevincdən çılgına dönərək, ovuclarını biri-birinə vurub Düruaya sarı cumdu və çığırdı:

– Ah, əziz dost!

Xanım de Marel qəhqəhə çəkdi:

– Necə? Əziz dost? Lorina artıq adqoydunuzu da edib! Mənə qalsa, bu, çox xoş bir ləqəbdir. Mən də bundan belə sizi «Əziz dost» çağıracağam!

Qızcığazı dizləri üstə oturdan Dürua daha öncə öyrətdiyi oyunları onunla təkrar oynamağa məcbur oldu.

Saat üçə iyirmi dəqiqə qalmış o, xudahafizləşərək, redaksiyaya gedəcəyini bildirdi. Pilləkəndə ayrılarkən yarıaçıq qapının arasından qadına bir daha xatırlatdı:

– Sabah saat beşdə.

Dürünün dodaqlarının tərpənişindən onun nə demək istədiyini anlayan xanım de Marel gülümsünərək «hə» deyib qapını örtüdü.

Redaksiyadakı işlərini tamamlayandan sonra o, öz otağını məşuqəsinin gəlişinə necə hazırlayacağı, bu mənzilin bütün nöqsanlarını necə ört-basdır edəcəyi barədə düşündü. Otağın divarlarını yapon əşyalarıyla bəzəmək qərarına gəldi. Beş franka bir xeyli miniatür yelpic, rəsm, alabəzək parça aldı və divar kağızlarındakı nisbətən gözə çarpan ləkələrin üstünü bunlarla örtüdü. Pəncərəsinin şüşələrinə yapışdırdığı şəffaf rəsmlərdə çayda üzən gəmilər, al-qırmızı səmada uçan dəstə-dəstə quşlar, balkonda durub seyrə dalan əlvən geyimli xanımlar, qarla örtülü düzənliklərdə irəliləyən qara geyimli insanlar təsvir olunmuşdu.

Bütün bunlardan sonra onun indiyədək göz-könül oxşamayan otağı üzəri rəsmlərlə bəzənmiş kağız fənəri xatırladırdı.

Sonra yatağa uzanıb dışarıdakı parovozların fit səslərinə rəğmən, yatmağa çalışdı.

Sabahısı gün işdən erkən qayıtdı, əlindəki səbətdə baqqal dükanından aldığı pirojnalar və bir şüşə maderə şərabı vardı. Ora-buranı eşələyib, bir cüt boşqab və stəkan tapdı. Üst lövhəsi kirli olan tualet masasına salfetlər sərib, yeməkləri onun üzərinə düzdü. Ləyənlə kuzəni isə onun altında gizlətdi.

Oturub gözlədi.

Qadın altıya on beş dəqiqə işləmiş gəldi və al-əlvənliyiylə gözləri qamaşdıran rəsmləri görünə istər-istəməz heyrləndi:

– Bura necə də gözəlmiş! Amma pilləkəndə yaman çox adam olur.

O, qadını bağına basdı və şəhvətdən nəfəsi daraldığı üçün şlyapanın altından çıxan saçları elə tülün üstündən öpməyə başladı.

Saat yarım sonra məşuqəsini Roma küçəsindəki fiakr dayanacağına qədər ötürdü. Qadın ekipaja minəndə onun qulağına pıçıldadı:

– Çərşənbə axşamı, eyni saatda.

Qadın bunu təsdiqlədi:

– Eyni saatda, çərşənbə axşamı.

Hava qaralırdı, buna görə də qadın qorxusuz-ürküsüz Düruanın başını karetanın açıq qapısından içəri çəkib onun dodaqlarından öpdü. Faytonçu qamçısını havada oynadanda qadın:

– Görüşənədək, Əziz dost! – deməyə imkan tapdı.

Löhrəm yerişlə hərəkətə başlayan bəyaz yabı köhnə ekipajı da ardınca çəkib apardı.

Sonrakı üç həftə ərzində Dürua hər iki-üç gündən bir, bəzən səhərlər, bəzən axşamlar xanım de Mareli mənzilində qucaqladı.

Bir dəfə gündüz məşuqəsinin yolunu gözləyəndə o, pilləkəndə qopan səs-küyü eşidib qapıya çıxmağa məcbur oldu. Bir uşaq zırıltısı fonunda əsəbi bir kişi səsi eşidilirdi:

– Bu şeytan balası nə qara-qışqırıq salıb belə?

– Jurnalistin fahişəsi pilləkən meydançasında bizim Nikola ilə toqquşub, onu yerə yıxıb. Məndən olsa, bu ayaqlarının altda qalan uşaqlara məhəl qoymayan yava qadınların ayağını buradan birdəfəlik kəsərdim!

Dürua dəhşət içində geri sıçradı, çünki tələsik addım səsləri və qadın paltarının xışıltısı lap yaxından duyulurdu.

Təzəcə bağladığı qapı bir an sonra döyüldü. Qapı açılan kimi tövşüyən və özündən çıxmış xanım de Marel qaçaraq özünü içəri saldı. Dili güclə söz tuturdu:

– Eşitdin də?

Dürua özünü bilməməzliyə qoydu:

– Yox. Nə olub ki?

– Ah, məni necə də təhqir etdilər!

– Kim?

– Alt qatda yaşayan o yaramazlar.

– Yox, canım! Danış görək, nə olub?

Cavab vermək əvəzinə qadın hönkürdü.

Dürua onun şlyapasını çıxardı, korsetinin bağlarını boşaltmaqla qadını çarpayıya uzandırdı, gicgahlarını nəmli dəsmalla ovuşdurdu. Qadının nəfəsi daralırdı. Keçirdiyi əsəb sarsıntısı ötüşsə də, o, qəzəbini heç cür cilovlaya bilmirdi.

Düruadan tələb edirdi ki, indicə aşağı enib onları döyüb-öldürsün. Kişi onu sakitləşdirirdi:

– Axı bunlar – fəhlələrdir, yontanmayıblar. Bir özün düşün, əgər iş məhkəməyə gedib çıxsə, sən tanıyar, həbs edərlər – onda sən məhv olarsan. Belə adamlara baş qoşmasan, daha yaxşıdır.

Qadın başqa cür düşünürdü:

– Yaxşı, indi nə edək?! Mən bir də bura ayaq basmaram.

Kişi dedi:

– Bu, asan məsələdir: mən başqa mənzil kirayələyərəm.

Qadın pıçıldadı:

– Hə... Amma bu da çox sürməz.

Qəfildən ağlında bir fikir oyandı. O, bir anda özünü ələ alaraq, sözə başladı:

– Yox, yox, mənə qulaq as. Buna bir çarə tapacağam. Sən hər şeyi mənim öhdəmə burax və heç nəyin fikrini eləmə. Sabah səhər sənə «mavi vərəq» göndərərəm.

Şəhər içində göndərilən teleqram tipli məktubların adıydı «mavi vərəq».

Ağlına gələn fikri Dürüa ilə paylaşmağa, hələlik, tələsməyən qadının gözlərinin içi gülürdü. Bu gün o, ehtiraslarını daha aşkar şəkildə biruzə verirdi. Hər şeyə rəğmən, pilləkənlə enəndə həyəcandan dizləri əsirdi və buna görə də vücudunun bütün ağırlığını sevgilisinin qoluna salırdı.

Amma rastlarına bir kimsə çıxmadı.

Səhərisi gün Dürüa yuxudan gec oyandı. Saat on bir də, hələ yataqdan qalxmamış poçtalyon ona vəd olunan o «mavi vərəqi» gətirdi.

Vərəqdə bunlar yazılmışdı:

«Görüş bu gün saat beşdə, Konstantinopol küçəsi 127-də baş tutacaq. Xanım Dürüanın kirayələdiyi mənzilin qapısının açılmasını tələb elə.

Öpürəm. Klo».

Düz saat beşdə o, mebelli otaqları kirayə verilən iri binadakı qapıçı otağına baş çəkib soruşdu:

– Xanım Dürüa burada mənzil kirayələyib?

– Elədir, cənab.

– Zəhmət olmasa, məni ora ötürün.

Bu iş ondan ehtiyatlı davranmağı tələb etdiyindən və üstüörtülü durumlara çoxdan alışan qapıçı onu diqqətlə süzüb, əlindəki açar topasından birisini seçərək soruşdu:

– Cənab Dürüa sizmisiniz?

– Əlbəttə!

Bir neçə saniyə sonra Dürüa aşağı mərtəbədə, qapıçının otağıyla üzbəüz yerləşməklə iki otaqdan ibarət mənzilin kandarından içəri keçdi.

Divarları kağızlarla üzlənən qonaq otağında qırmızı ağacdan hazırlanan və sarı nöqtəli, yaşılı reps qumaşla üzlənmiş mebel qoyulmuşdu, döşəməyə isə üzəri çiçəkli elə incə xalı sərilmişdi ki, gəzəndə ayağın altdakı döşəmə taxtalarını hiss edirdin.

Yataq otağındakı iri çarpayı isə bu məkanın dördü üçünə zəbt eləmişdi və bu, mebelli otaqların ən vacib elementi sayılmaqdaydı. Qu tükündən qırmızı rəngli yorğanla örtülən yataqda naməlum ləkələr gözə dəyirdi. Mavi rəngli, qalın repstdən pərdələri olan bu çarpayı bütün divar boyu uzanırdı.

Qayğılandığı üçün Dürüa özünü narahat hiss edirdi. Düşünürdü ki: «Bu mənzil mənə çox baha oturacaq. Təkrar borca-xərcə girəcəyəm. Sən bir bunun axmaqlığına bax da!»

Qapı açıldı və ipək paltarını xışıldadan Klotilda qucağını ona açaraq, əsl rüzgar kimi içəri soxuldu. Sevincinin də həddi-hüdudu yox idi:

– Rahat yuvadır, deyilmi? Pilləkənlə harayasa qalxmaq da lazım deyil: küçədən birbaşa bu alt qata girəcəyik. Hətta pəncərədən də bura girib-çıxmaq olar və qapıçı bunun fərqiə varmaz. Bir bilsən, burada necə bəxtəvər olacağıq!

Dilinin ucunda fırlanan sualı verməyə cürət etmədiyindən kişi məşuqəsini soyuqqanlı tərzdə öpdü.

Klotilda otağın ortasındakı yuvarlaq masanın üstünə iri bir bağlama qoydu. İpini açaraq, oradan sabun, bir flakon tualet suyu, süngər, paltar sancağı, çəkmələr üçün asqı və daim alnına düşən saçlarını burmaq üçün xırda maqqaşlar çıxartdı.

Bu yeni mənzildə hər əşya üçün uyğun bir yer axtarmaq ona şux bir oyun qədər ləzzət verirdi.

Siyirmələri çəkib baxsa da, danışığına davam edirdi:

– Hər ehtimala qarşı buraya bir az alt paltarı-filan gətirmək lazımdır ki, dəyişəyimiz olsun. Onda nisbətən rahat olarıq. Məsələn, küçədə yağışa düşsəm, buraya gəlib, əyin-başımı qurudaram. Hərəminizin bir açarı olacaq, üçüncü açarı isə qapıçıya verəcəyik ki, özümüzünkünü unutsaq, ondan alağ. Bu mənzili üç aylıq, həm də sənin adına kirayələmişəm: mən öz soyadımı açıqlaya bilməzdim axı!

Axır ki, o xəbər aldı:

– Ödəmə vaxtını da mənə söylərsənmi?

Qadın saflıqla dilləndi:

– Artıq ödəmişəm, canım!

Kişi sorğu-suala davam elədi:

– Deməli, mən sənə borcluyam?

– Yox, əşi, qoçum, buna sənin bir qarışacağı yoxdur. Bu, mənimçün bir şiltaqlıqdır.

O, qaşqabağını salladı:

– Xeyr, bağışlayacaqsan! Mən buna razı olmaram.

Yola gətirmək üçün kişiye yanaşan qadın əllərini onun çiynlərinə qoyaraq dedi:

– Xahiş edirəm, Jorj, razılaş, çünki bu ortağ yuvamızın mənə, təkcə mənə aid olduğunu düşünmək elə xoşdur ki! Bunda səni aşağılayacaq nə ola bilər axı? Elə deyil? Qoy bu mənzil eşqimizə verdiyim töhfə olsun. Əzizim Jorj, haydı, buna razı olduğunu dilə gətir də!..

Qadın onu baxışlarıyla, dodaqlarıyla oxşamaqla, bütün varlığıyla yola gətirməyə çalışırdı.

Jorj isə hələ bir xeyli özünü naza qoydu, narazı sir-sifətlə etiraz eləsə də, axırda yumşaldı: əslində o da bunu daxilən ədalətli çözüm sayırdı.

Qadını yola salandan sonra o, əllərini bir-birinə sürterek pıçıldadı: «Bu, necə də füsunkar bir xanımdır!» Bu fikrə niyə məhz bugünkü gün gəldiyi barədə isə düşünməyə heç bir gərək duymadı.

Bir neçə gün sonra o, yenə də «mavi vərəq» aldı:

«Ərim bu axşam ayyarımliq təftişdən evə dönəcək. Bir həftə görüşə bilməyəcəyik. Buna necə dözəcəyəm, əzizim?!

Sənin Klon».

Dürüa heyrdəndən dondu. Axı indiyədək qadının ərli olduğunu yerli-dibli unutmuşdu. Amma məşuqəsinin ərinin necə birisi olduğunu öyrənməkdən ötrü onu bircə kərə görməyə dəyərdi!

Xəyanətə uğrayan ər növbəti ezamiyyətinə gedənə qədər Dürüa səbirlə dözdü, amma iki axşam Foli-Berjerə gedib, oradan Raşellə qol-qola çıxdı.

Bir səhər o, cəmi beş sözdən ibarət növbəti teleqram aldı: «Bu gün saat beşdə. Klo».

Hər ikisi görüşə vaxtından əvvəl gəlmişdi. Duyğuları tüğyana gələn qadın özünü onun qucağına atıb üz-gözünü çılgın öpüşlərə qərq edərək dedi:

– Bir-birimizə təşnəliyimizi yatıraq, sonra birlikdə nahar eləməyə çıxaq, yaxşımı? Artıq mən sərbəstəm.

Hələlik ayın əvvəliydə və Dürüa maaşını bəri başdan alıb xərclədiyindən hər yetəndən borc istəyirdi. Amma bu gün üstündə bir qədər pul olduğu üçün onu məşuqəsinə xərcləyə biləcəyindən məmnun idi. Odur ki:

– Əlbəttə, əzizim, sən necə istəyirsənsə, – dedi.

Saat yeddiyə qalmış, onlar bulvar tərəfə çıxdılar. Aşnasının qolundan asılan qadın onun qulağına pıçıldayırdı:

– Heç bilməzsən ki, belə, yəni sənin qoluna girərək dolaşmaqdan, səni öz yanımda hiss etməkdən necə həzz alıram!

Dürüa təklif elədi:

– İstəyirsənsə, Latüilə gedək?

Qadın etiraz elədi:

– Yox, ora hədsiz dəbdəbəlidir. Mən daha əyləncəli və bəsit bir yeri, məmurların və fəhlələrin yemək yediği kiçik bir restoranı ona tərcih edərdim! Meyxanalara isə bayılıram! Ah, kaş sənənlə şəhər kənarına gedə biləydik!

Dürüa şəhərin bu məhəlləsində gedəcəkləri bir yer tanımadığından onlar bulvarda xeyli dolaşmalı oldular. Ən nəhayət, ayrıca nahar zalı olan bir meyxanaya təşrif buyurdular. Pəncərədən içəri boylanan Klotilda orada bir cüt hərbiçi ilə iki başıaçıq qızın oturduğunu sezmışdi. Bu uzun və ensiz zalın o biri başında üç faytonçu nahar edirdi, stulda sərələnmiş şübhəli birisi isə bir əliylə şalvarının kəməmindən tutmaqla qəlyanını tüstülədirirdi. Əynindəki gödəkçəsi cürbəcür ləkələrlə doluydu. Şişman qarnı xatırladan ciblərindən bir butulka boğazı, bir tikə çörək, bir qırıq kəndir və qəzetə бүкүлү bir şey görünürdü. Gur, buruq-buruq və pırlaşmış saçları kirdən boz rəngə çalırdı. Dəyirmi papağı isə döşəməyə, masanın altına diyirlənmişdi.

Gözəl geyimli qadının burada peyda olması hamının diqqətini özünə cəmlədi. Faytonçular bəhsləşməyə ara verdilər, qızlar pıçıldaşdılar, o şübhəli şəxs isə qəlyanını ağzından çıxarıb döşəməyə tütürdü və başını xəfifcə yana əydi.

Klotilda pıçıldadı:

– Çox xoş yerdir! Buradan razı qalacağımızı sanıram. Növbəti gəlişimizdə isə mən fəhlə qadın kimi geyinəcəyəm.

Onun sürtülüb-yağlandığından işıldayan taxta masanın arxasında heç bir çimçişmə və çəkinmə hissi duymadan oturmaq istədiyini görən qarson tez yüyürüb, masanın üstündə göllənən pivəni quruladı.

Bundan şoka düşən və pərtlik duyan Dürüa silindrini asmaq üçün asqı axtardı. Onu tapmadıqda, papağını yanındakı stulun oturacağına qoydu.

Süfrəyə qoyun ətindən raqu, jiço²¹ və salat gətirildi.

Klotilda dilləndi:

– Belə yeməklərə bayılıram. Zövqümdə nə isə bir bəsitlik var mənim. Belə yerləri İngilis kafesindən daha üstün tuturam.

Sonra əlavə elədi:

– Əgər zövqümü tam oxşamaq istəyirsənsə, onda məni rəqs meydançası olan bir yeməxanaya apar. Burada, yaxınlarda mən «Bəyaz kraliça» adlanan belə bir yer tanıyıram.

Dürüa heyərlə xəbər aldı:

– Səni ora kim aparıb ki?

²¹ Жуго – гочун вя йа дананын буд щиссясиндян щазырланан ири тикяли гызартма. (фр.)

Qadına diqqət yetirərək anladı ki, verdiyi bu qəfil sualdan o, həm çaşıb, həm də pörtüb: görünür, bununla Dürua nə isə məhrəm bir mətləbə toxunmuşdu. Qadınlar üçün xarakterik olan qısa tərəddüddən sonra Klotilda, axır ki, dilə gəldi:

– Dostlarımdan birisi...

Bir an susub, əlavə elədi:

– İndi o ölüb.

Qadın dərin və səmimi bir kədərə qapılaraq baxışlarını yerə dikdi. Bu xanımın keçmişiyə bağlı heç nə bilmədiyi ilk dəfə və həmin an Düruanın ağlına gəldi. Qadının aşnalrı, əlbəttə ki, olmuşdu. Amma onlar hansı təbəqədən imişlər? Dumanlı bir qısqanclıq, hətta nifrət hissi içində baş qaldırdı – indiyədək bilmədiyi hər şeyə, ona və öz varlığına yad olan hər şeyə qarşı nifrət bəslədi bir anda. Acıqla qadını süzdü, onun bu hərəkətsiz, yaraşıqlı qafasının içində uyuyan sirri çözməyə çalışdı: bəlkə, bu baş indinin özündə də bir başqası, yaxud başqaları barədə düşünürdü? Qadının xatirələr aləminə baş vurmaq, orada eşələnək, hər şeyi bitdi-bitdi öyrənmək istəyirdi o!..

Qadın yenə təklif etdi:

– Hə, nə deyirsən, durub «Bəyaz kraliça»ya gedəkmi? Getsək, bu, mənimçün əsl bayram olacaq.

«Eh, onun keçmişindən mənə nə var axı?! Belə boş şeydən ötrü qanqaraçılığa dəyərmə heç?!» deyə düşünəndən sonra gülümsəyərək dilləndi:

– Əlbəttə ki. Gedək, əzizim.

Küçəyə çıxanda üzünə hansısa sirli məqamdan söz edirmiş kimi bir ifadə verən qadın pıçıldadı:

– İndiyəcən bunu sənə təklif etməyə cürətim çatmırdı. Subay-suluq birisi kimi qadınların təkbaşına gedə bilmədikləri bu cür yerlərdə olmağı heç bilməzsən mən necə sevirəm. Karnavalda mən məktəbli paltarı geyinəcəyəm, çünki o kostyumda çox məzəli görünürəm.

Onlar rəqs zalına girəndə məşuqəsi ürkək bir razılıqla ona sığınsa da, heyranat dolu baxışlarını qadın dəllallarından və yava qadınlardan heç ayırmırdı. Hər hansı təhlükə anında özünü qorumağı uman məşuqəsi arabir polis nəfərinin bazburudlu və hərəkətsiz fiqurunu Düruaya göstərməklə təskinlik tapırdı: «Necə də zəhmli boy-buxunu var bunun!» On beş dəqiqə sonra buradakı ab-hava qadının zəhləsini tökdüyündən Dürua onu evinə ötürməli oldu.

Bunun ardınca onlar qara camaatın əyləndiyi avara yerlərə bir neçə dəfə baş çəkdiilər. Düruaya bəlli oldu ki, sərgərdan ömür sürən bohema onun məşuqəsinə xeyli cazibədar gəlir.

Klotilda görüşə əynində kətan paltarda, başında isə vodevil subretlərinin²² bağladığı ləçək ilə gəlirdi. Xeyli zövqlü görünən bu geyimlər eyni vaxtda hədsiz sadə idi. Bununla belə o, Düruanın brilyant sırğalarını, üzüklerini, qolbağlarını açmaq barədə təkliflərindən hər dəfə imtina edər, həmişə aşağıdakı sözlərlə vəziyyətdən çıxardı:

²² *Субрет* – водевил тамашаларында юз сацибинин мящрям сирляриндян хябярдар олан шян вя щийляэяр гаваш.

– Boş şeylərdir! Hamı elə bilir ki, bunlar Reyndən gətirilən adi daş-qaşdır.

Özünü yad gözlərdən gizlətməyi Klotilda elə dəvəquşu qədər bacarırdı. Bu cür maskaradlara böyük meyil saldığından o ən pis ad çıxaran fahişəxanalara da ayaq açmışdı. Düruadan xahiş edirdi ki, fəhlə qiyafəsinə girsin, halbuki aşnası bahalı restoranlar üçün nəzərdə tutulan kostyumundan heç cür vaz keçmirdi. Hətta silindrini də yumşaq, keçə şlyapaya dəyişməkdən imtina edirdi.

Onun müqavimətini qıra bilməyən qadın özünə belə təsəlli verirdi:

– Elə zənn edəcəklər ki, mən zəngin bir evin qaravaşıyam, bu kübar oğlan isə məni öz toruna salmaq istəyir.

Bu tip məzhəkələr qadına görünməmiş həzz bağışlayırdı. Ucuzvarı və siqaret tüstüsündə üzən yeməxanalara girib, sınıq-salxaq taxta masanın dövrəsindəki dəmir ayaqlı stullarda oturdular. Belə məkanların havasında, adətən, balıq qızartmasının qatı tüstüsü asılıb qalırdı, çünki nəhəngdən sonra buranı havalandırmırdılar. Stəkanlardakı içkilərini qurtumlayan kişilər bir tərəfdə hırıldaşırdılar. Bu qərribə cütlüyü təəccüblə süzən qarson onların qabağına iki qədər albalıdan çəkilmiş içki qoyurdu.

Bu qırmızı rəngli içkini ürkək-ürkək, həyəcanla və zövqlə, həm də kiçik qurtumlarla içən qadın ətrafındakıları narahat və atəşin baxışlarla süzürdü. Hər dəfə boğazından növbəti albalı içəri ötürəndə, sanki, bir cinayət işləyirdi o. İçini yaxan və turş dadan içkinin hər damlası ona ayıb və yolverilməz bir suç işlədiyini aşılıyordu.

Daha sonra qadın pəsdən:

– Dur gedək buradan, – deyirdi.

Qalxıb gedirdilər. Başını aşağı salıb irəliləyəndə, o, səhnəni tərk edərkən qısa və cəld addımlar atan aktrisaları xatırladırdı. Dirsəklərini masalara qoyan sərxoşların arasından keçəndə onlar bu xanımı qəzəb və təəccüb dolu baxışlarla süzürdülər. Ancaq kandarı keçəndən sonra o, sonsuz bir təhlükədən sovuşubmuş kimi rahat köks ötürə bilirdi.

Bəzən isə bütün bədəni uçunan bu qadın aşnasına deyirdi:

– Əgər bu cür yerdə məni təhqir etsəydilər sən neyləyərdin, hə?

Özündənrazı kişinin cavabı belə olurdu:

– Hə-ə, bax onda görərdin səni necə qoruyuram!

Buna sevinən qadın aşnasının əlini sıxırdı: bəlkə də, indi o, qəlbinin dərinliyində özünün təhqir olunmasını və bir davaya bais olmağı, sevdiyi kişinin onun üstündə bu avaralarla savaşmasını çox istəyirdi.

Amma həftədə iki-üç kərə təkrarlanan bu gəzintilər Düruanın canını sıxırdı. Həm də ki, hər dəfə faytonçuya və içkilərə xərclədiyi yarım luidoru qazanmaq üçün özünü oda-suya vururdu.

Dəmiryol İdarəsində işlədiyi vaxtla müqayisədə indi o, hədsiz ağır şəraitdə yaşayırdı, çünki jurnalistliyə başladığı ilk aylarda xeyli pul dağıtmış və ümid eləmişdi ki, yaxın vaxtda əlinə iri bir

məbləğ gələcək. Beləcə əlində-ovcunda olanı yelə vermiş, pul qazanmağa aparan yolları öz üzünə qapamışdı. Ən sadə üsul olan kassadan borc götürmə də onun üçün əlçatmaz bir şeyə çevrilmişdi: dörd aylıq maaşını qabaqcadan almışdı, üstəlik sətirbaşı qonorar olaraq ona altı yüz frank ödənmişdi. Forestyedən yüz frank, pul kisəsi hamı üçün açıq olan Jak Rivaldan üç yüz frank borc almışdı. Bunlardan əlavə, üz qarası sayılacaq xırda, yəni beşlə iyirmi frank arasında dəyişən borclarının sayını da itirmişdi.

Daha yüz frank borcu haradan tapmaq barədə məsləhət istədiyi Sen-Poten də, yetərincə çoxbilmiş olmasına rəğmən, ona kömək edə bilmədi. Dürünün qəlbində əvvəlki dönmə ilə müqayisədə onu daha betər əzən bu dilənçi duruma qarşı bir üsyan baş qaldırmaqdaydı. İçindəki lal və bütün dünyaya qarşı yönələn nifrət durmadan şölələnirdi. Artıq o hər boş, mənasız şeydən ötrü özündən çıxmağa başlamışdı.

Tez-tez özünə belə bir sual verirdi: əgər o, hər cür dəbdəbədən imtina edib öz kefi üçün pul xərcləmirsə, bəs onda niyə aylıq xərcləri orta hesabla, təxminən, min frank civarında olur? Amma sadə hesabdən aşağıdakılar bəlli olurdu: dəbdəbəli restoranda qəlyanaltı səkkiz, nahar on iki frankdır, bu isə eləyir bir luidor. Buna barmaqların arasından su kimi axıb gedən on frank cib xərcliyini də əlavə etmək lazımdır, – bu elədi otuz frank. Gündə otuz frank isə ayda doqquz yüz frank deməkdir. Həm də bu məbləğə geyim, ayaqqabı, alt paltar, camaşır və sair daxil deyil.

Dekabrın on dördünə onun cibində bircə su da qalmamışdı. Hər nə qədər baş sındırsa da, borc istəyəcək birisi ağına gəlmədi.

Keçmişdə tez-tez elədiyi kimi, səhər qəlyanaltısından imtina elədi: çılğın və qayğılı halda bütün gününü redaksiyada vurnuxdu.

Saat dördə qalmış məşuqəsindən bu məzmununda «mavi vərəq» aldı: «İstəyirsən birgə nahar edək? Sonra isə bir yerə baş çəkərik».

Həmin dəqiqə cavab yazdı: «Nahar etməyim mümkün deyil». Amma sonra qadınla keçirəcəyi xoş anlardan imtinanın mənasızlığını anlayıb, altdan əlavə elədi: «Saat doqquzda mənzilimizdə səni gözləyəcəyəm».

Telegram pulu ödəməmək üçün məktubu redaksiya qasidlərindən biriylə yollayandan sonra nahar pulunu haradan çıxarmaq barədə düşünməyə başladı.

Saat yeddini vurana qədər o, heç bir variant tapa bilməmişdi. Acından artıq mədəsi sıyrılırdı. Çarəsizlik hissi qəflətən bütün varlığına hakim kəsildi. İş yoldaşlarının hamısı gedəndən sonra zəngi basdı. Adətən, gecə qarovulu çəkən qapıçı ona yanaşdı.

Dürüə əsəbi halda ciblərini eşələyib, çaşqın halda ona dedi:

– Bura bax, Fukar, pulqabım evdə qalıb, təcili Lüksemburq bağında şam yeməyinə getməliyəm. Fayton üçün mənə əlborcu əlli su ver də.

Cibindən üç frank çıxaran qapıçı soruşdu:

– Cənab Dürua, bəlkə, çox lazım idi?

– Yox, yox, bu kifayətdir. Çox-çox təşəkkürlər.

Gümüş sikkələri alan Dürua qaçaraq pillələri endi. Ömrünün o pulsuz çağlarında dəfələrlə qarnını doyurduğu həmin o yeməxanada aclığını yendi.

Saat doqquzda isə kiçik qonaq otağındakı buxarının başında ayaqlarını isitməklə məşuqəsinin yolunu gözləyirdi.

İçəri girən qadın şən və bəxtəvər görünürdü, ayazdan yanaqları allanmışdı. Ondan təklif gəldi:

– Bəlkə, əvvəlcə çıxıb bir az dolaşaq, sonra saat on birə qalmış evə qayıdaq? Əcəb hava var!

Kişi mızıldandı:

– Niyə ki? Bura da pis deyil.

Şlyapasını çıxartmayan Klotilda sözünə davam elədi:

– Bir bilsən necə ay çıxıb! Belə havada dolaşmaq əsl ləzzətdir.

– Yəqin ki, belədir, amma mənim gəzməli halım yoxdur.

O, acıqla gözlərini işılatdı. Klotilda bundan həm heyrləndi, həm incidi.

– Nə olub sənə? – deyə soruşdu. – Bu nə danışığıdır belə? Mən gəzib-dolaşmaq istəyirəmsə, sənə niyə buna acığın tutur?

Yerindən dik atılan Dürua qızgın bir tərzdə dedi:

– Mən acıqlanmıram! Sadəcə olaraq, bundan bezmişəm. Vəssəlam!

Xanım de Marel tərsliklə rastlaşanda əsəbiləşən, kobudluğa qarşı isə tam dözümsüz adamlardan idi.

Düruanı qəzəblə süzən qadın soyuq bir qətiyyətlə dedi:

– Mən bu tərzdə danışıklara adətəkər deyiləm. Onda tək gedərəm. Hələlik!

İşin ciddiliyini sezən Dürua ona sarı cumub qadının əllərini öpməyə başladı. Dil-ağız elədi:

– Bağışla məni, əzizim, bağışla. Bu gün çox əsəbi və cıranmış vəziyyətdəyəm. İşdə isə necə qanqaraçılıqlarla, anlaşımazlıqlarla rastlaşdığımı sən də bilirsən...

Bir qədər yumşalsa da, qəzəbi tam yatmayan qadın etiraz elədi:

– Bunların mənə dəxli yoxdur. Bura da ona görə gəlməmişəm ki, bütün acığını məndən çıxasan.

Qadını qucaqlayıb divana sarı apardı:

– Qulaq as da, gözəlim, xətrinə dəymək istəmirdim. Düşünmədən dedim bunları.

Onu güclə divana oturdub, qarşısında diz çökdü:

– Məni bağışladınmı? De ki bağışladım.

– Bunu bir də təkrarlamayacaqsansa, bağışlayıram, – deyə soyuq cavab verən qadın dedi: – İndi isə gəzintiyə çıxırıq.

Dizləri üstə duran kişi onun ayaqlarını qucaqlayaraq mızıldadı:

– Evdə qalaq, yalvarıram sənə. Xahiş edirəm. Bu səfər mənə güzəştə get. Bu axşamı burada, buxarının yanında, səninlə baş-başə keçirməyi elə istəyirəm ki. «Hə» de, yalvarıram sənə, «hə» de, nolar...

Qadın sərt şəkildə:

– Yox, – dedi. – Mən gəzmək istəyirəm və sənin şiltaqlıqlarına dözmək məcburiyyətində deyiləm.

Kişi də sözündən dönmürdü:

– Yalvarıram sənə. Həm də mənə buna bir səbəb, ciddi bir səbəb vadar edir...

Qadın dediyində durdu:

– Xeyr. İstəmirsənsə, bunu özün bilərsən. Təkbaşına gedərəm. Xuahafiz.

Sərt hərəkətlə onun əllərindən qurtulan qadın qapıya sarı yönəldi. Ayağa qalxan kişi onu qucdı:

– Klo, mənim kiçik Klom, mənim bir səbəbim var axı.

Qadın dayanıb onun üzünə baxdı:

– Yalan deyirsən... Nə səbəbdir o?

Kişi nə deyəcəyini bilmədiyindən pörtdü.

Klotilda özündən çıxaraq çıxmırdı:

– Gördün ki, yalan deyirsən... Yaramaz!

Gözləri yaşaran qadın onun əlindən sıyrılıb çıxdı.

Bu qadını itirməmək üçün hər şeyi etiraf etməyə hazır olan kişi, üzgün halda onun çiyinlərindən tutaraq çarəsiz bir səslə dilləndi:

– Cibimdə bircə su da yoxdur... Bildin?!

Qadın dönüb onun gözlərinin içinə baxmaqla, sanki, deyilənlərin həqiqiliyini yoxladı.

– Nə olub axı?

Kişi çuğundur kimi qızardı:

– Cibimdə bircə su da yoxdur. Başa düşürsən? Nə frankım, nə yarım frankım var. Əgər indi kafeyə girib bir qədərlik içsək, onu ödəyəcək pulum yoxdur. Sən də mənə bu cür aşağılayıcı şeylərdə etirafa məcbur edirsən. Axı mən sənə qoşulub getsəm, masa arxasında nəşə sifariş edəndən sonra üstümdə pul olmadığını mən necə rahatlyana dilə gətirə bilərəm?!

Qadın kəskin baxışlarını ondan ayırmırdı:

– Deməli, bu... bir gerçəkdir?

Bir göz qırpımında Dürüa şalvarının, jiletinin və pencəyinin ciblərini çevirdi. Dişlərini qıcayaraq dedi:

– Hə, indi necə... arxayın oldun?

Qadın qollarını yana açıb səmimi bir şəkildə kişinin boynuna sarıldı:

– Ah, mənim zavallım!.. Mənim zavallı oğul-beçəm... mən haradan bilim! Bəs bu duruma necə düşdün axı?

Qadın onu oturtdu, özü onun dizləri üstə əyləşdi, qollarıyla boynunu qucaqladı, vaxtaşırı bığından, dodaqlarından, gözlərindən öpməklə kişini öz dərdini açmağa məcbur elədi.

Dürüa ürək dağlayan bir əhvalat uydurdu: guya, o, atasını bir xəta-bələdan qurtarmaq üçün bütün olan-qalanını ona verdiyindən xirtdəyəcən borca girib.

– Bu gedişlə, ən azı, altı ay ac-yalavac dolanmalıyam, çünki əlimdə-ovcumda heç nə yoxdur. – dedi. – Həyatda hər şey olur. Amma bununla belə, sırf pulsuzluğa görə qəmlənməyə dəyməz.

Qadın onun qulağına pıçıldadı:

– İstəyirsənsə, sənə borc pul verim.

Kişi dəyanətini qoruyaraq dilləndi:

– Canım mənim, sən hədsiz xeyirxahsan. Amma xahiş edirəm, bir daha bu barədə danışmayaq. Yoxsa mənliyimə toxunur.

Qadın susdu.

Bir an sonra kişini ağuşunda sıxan qadın pıçıldadı:

– Heç özün də təxmin edə bilməzsən ki, sənə necə aşıqəm!

O axşam bu aşıqlərin həyatında unudulmaz axşamlardan biri oldu.

Getməyə hazırlaşan qadın təbəssümlə dedi:

– Sənin durumundakı birisi üçün, yəqin, qəfildən cibində və ya pencəyinin üzüylə astarı arasında hər hansı sikkə tapmaq çox xoş bir şey olar. Doğrudurmu?

Kişi tam səmimiyyətlə:

– Hər halda! – dedi.

Havanın xeyli gözəl olduğunu bəhanə gətirən qadın evə piyada getmək qərarına gəldi. Yol boyu o, heyranlıqla ayı süzürdü. Soyuq və parlaq bir gecəydi: adətən, belə gecələr qışın gəlişini müjdələyir. Xəfif ayaz adamları və atları yeyin tərپənməyə vadar eləyirdi. Səkiyə dəyən ayaqqabı dabanları taqqıltı qoparırdı.

Ayrılanda qadın soruşdu:

– İstəyirsənsə, birigün görüşək.

– Əlbəttə istəyirəm.

– Eyni saatda?

– Eyni saatda.

– Elə isə görüşənədək, əzizim.

Sonra onlar aşıqlər kimi öpüşdülər.

Yeyin addımlarla evinə üz tutan kişi bu vəziyyətdən necə çıxmaq, sabah nə etmək barədə baş sındırırdı. Qapısını açmaq üçün jiletinin cibində kibrit axtaranda o, barmaqlarının sikkəyə toxunmasından xeyli heyrləndi.

Kibriti yandıran kimi sikkəni əlinə alıb baxdı. Bu, qızıl iyirmifranklıq idi!

Ona elə gəldi ki, indicə aqlını itirəcək.

Sikkəni əlində oüz-buüzə çevirərkən onun cibinə necə düşə biləcəyini anlamağa çalışdı. Axı bu pul ora göydən düşə bilməzdi ki!

Bunu anlayınca isə qızıqıb özündən çıxdı. Bu gün məşuqəsi pul sıxıntısı çəkən, cibilə pencəyinin astarı arasına dığırılan sikkəni tapan birisinin sevincini yaşatmışdı ona. Belə çıxırdı ki, qadın ona sədəqə vermişdi. Əcəb biabırçılıq idi!

O söyüş söydü.

– Yaxşı! Birigün ona həddini bildirərəm! Bir on beş dəqiqə baş-beynini xarab edim, o da baxsın!

Hikkəli və təhqir olunmuş halda yatağına uzandı.

Sübh tezdən oyandı. Aclıqdan birtəhər olmuşdu. Saat ikidən tez yataqdan qalxmamaq üçün təkrar yuxulamağa çalışdı. Sonra öz-özünə dedi:

– Yox, bu – çıxış yolu deyildir və mən nəyin bahasına olursa olsun pul qazanmağın bir yolunu tapmalıyam.

Bayırda aqlına hər hansı bir fikir gələr deyə, Dürüa evdən çıxdı.

Amma aqlına fərli-başlı heç bir ideya gəlmədi. Restoranların önündən keçəndə isə ağzının suyu axdı. Üzü günortaya doğru: «O iyirmi frankdan bir qədər xərcləyim. Qalanını isə sabah Klotildaya qaytararam» deyə qət elədi.

Pivəxanada iki frank yarım xərclədi. Redaksiyaya daxil olan kimi üç frankı qapıçıya qaytardı:

– Alın, Fukar, bu, dünən axşam səndən fayton üçün aldığım borcdur.

Axşam yeddiyə kimi çalışdı. Sonra yeməyə yollandı və daha üç frank xərclədi. Axşam içdiyi iki parç pivə ucbatından günlük xərcləri doqquz frank otuz santimə yüksəldi.

Bu bircə gün ərzində onun borc pul və ya dolanışq üçün hər hansı yeni qaynaq tapması imkan dışında olduğundan sabahkı gün məşuqəsinə qaytarmağı düşündüyü həmin o iyirmi frankın daha altı frank yarımını xərclədi. Elə buna görə də qadınla görüşə gəldiyi vaxt cibində vur-tut dörd frank iyirmi santimi qalmışdı.

Qanı it qanına dönmüşdü. Məşuqəsinə hər şeyi olduğu kimi açıb demək qərarına gəldi. Ona bunları deyəcəkdi: «Cibimə qoyduğun o iyirmi frankı tapdığımı, yəqin, bilirsən. Dünəndən bəri durumum dəyişmədiyindən o pulu, hələlik, sənə qaytara bilməyəcəyəm, çünki pul tapmaq üçün heç bir imkan yaranmadı. Amma gələn görüşümüzə sənə olan borcumu mütləq qaytaracağam».

Mənzilə girən qadın onu ürkək, mehriban və sınaıçı nəzərlərlə süzdü. Görəsən, aşnası onu necə qarşılayacaqdı? Açıqlamanı, bir az da olsa, ertələmək üçün qadın aşnasına uzun-uzadı bir öpüş bəxş elədi.

Dürüa bu ara düşünürdü: «Bu barədə onunla danışmaq fürsətim olacaq. Sadəcə, bunun üçün uyğun bir məqam seçməliyəm».

Amma nə məqam tapdı, nə də qadına deyiləcək tutarlı sözlər: çünki bu qıcıqlandırıcı söhbətə necə başlayacağını bilmirdi.

Gəzintiyə çıxma təklifi edən qadın isə onunla çox sıcaq davranırdı.

Gecə yarısı ayrıldıqları zaman qarşıdakı həftənin çərşənbə günü görüşmək qərarına gəldilər, çünki qadın ard-arda bir neçə ziyafətə dəvət almışdı.

Səhərişi gün Jorj Dürüa restoranda qəlyanaltı elədi. Ödəmə üçün cibində qalan dörd frankı çıxarmaq istəyəndə əlinə keçən beş sikkədən birisinin qızıl olduğunun fərqinə vardı.

Əvvəlcə düşündü ki, bəlkə, ötən gün ona pulun qalığı qaytarılanda bir yanlışlıq olub. Amma tezliklə hər şeyi anladığı üçün ürəyi təlaşla döyündü: deyəsən, bu alçaldıcı sədəqə onun yaxasını əməlli-başlı tapmışdı.

Qadına dünən heç nə demədiyi üçün heyfislənirdi indi! Əgər ona bu barədə bir-iki sərt söz desəydi, yəqin, bu hal təkrarlanmazdı.

Sonrakı dörd gün ərzində beş luidor pul tapmaq üçün vaxtaşırı cəhdlər göstərsə də, hamısı puça çıxdı və buna görə də Klotildanın verdiyi ikinci luidoru da xərclədi.

Bundan sonrakı ilk görüşlərində qadına: «Bura bax, bu oyunbazlığı burax, yoxsa məni, gerçəkdən, cin atına mindirəcəksən» desə də, məşuqəsi daha bir iyirmi franklığı onun şalvarının cibinə atmaq imkanı qazandı.

Pulu tapanda Dürüa deyindi: «Şeytan!» Amma üstündə bircə santimi də olmadığından bu pulu, əl altı bulunsun deyə, jiletinin cibinə qoydu.

Vicdanını sakitləşdirmək üçün: «Pulun hamısını ona birdən qaytaracağam. Onsuz da bunları ondan borc kimi alıram».

Axır ki, qarşısında ilan kimi dil çıxaran bu adama kassirin rəhmi gəldi və ona gündə beş frank ödəməyə razılaşdı. Bu məbləğ onun yeməyinə ancaq çatırdı, ona görə də altmış franka yüksələn borcun bu sayədə qaytarılmasını düşünmək yersiz idi.

Bu ara Klotildanın Parisin ən avara guşələrinə baş çəkmək həvəsi təkrar baş qaldırdı. Hər belə təhlükəli gəzinti sonrası gah cibində, gah çəkməsində, gah da saatqabısında qızıl sikkə tapan Dürüanın bu şıltaqlılıqlara qarşı etiraz etməyə daha üzü gəlmirdi.

Əgər kişi öz məşuqəsinin hər şıltaqlığına qatlaşa bilmirsə, onda bunların təmini üçün iddialarından qalmayan qadının özünün xərcə düşməsində nə qəbahət ola bilərdi ki?

Həm də kişi nə vaxtsa bu pulları qəpiyinə qədər qaytaracaqdı deyə, onların dəqiq hesabını aparırdı axı.

Bir axşam qadın ondan soruşdu:

– Heç inanmazsan: mən ömrümdə Foli-Berjerə ayaq basmamışam. Bəlkə, ora gedək?

Dürua duruxdu, çünki orada Raşellə qarşılaşmaqdan çəkinirdi. Amma həmin dəqiqə də bu fikrindən daşındı: «Eybi yox! Onsuz da bu qadın arvadım deyil ki?! Məni bununla görsə, hər halda, vəziyyəti anlayıb, susar. Həm də ki, biz lojada oturacağıq».

Bu təklifə razılaşmasının bir səbəbi də vardı: hər hansı xərcə qatlaşmadan xanım de Marelə teatrda loja ayırma şansı qazanacaqdı ki, bu da qadının göstərdiyi diqqətə qarşı onun bir növ cavabı olacaqdı.

Klotildaya karetda gözləməyi təklif edən Dürua bilet almaq adıyla binaya girdi: giriş üçün məbləğ ödəmədiyini qadının bilməsini istəmirdi. Sonra gəlib girişdə duran və onlara təzim edən nəzarətçilərin yanından qadınla birgə sərbəstcə keçdi.

Keçidlər adamlarla dolu idi. Kişilərdən və əntiqəfuruş qadınlardan ibarət tünlüyün arasından çətinliklə keçə bildilər. Ən nəhayət, onları səs-küylü qalera²³ ilə səssiz parterlər arasındakı köşkə salıb qapını bağladılar.

Xanım de Marel səhnəyə tərəf baxmırdı: onun bütün diqqəti lojaların arxasında veyillənən yava qadınlarda idi. Ona görə də vaxtaşırı dönüb onları süzür, onların bədəninə, korsajlarına, yanaqlarına, saçlarına toxunma arzusu duyur, sanki, bu varlıqların nədən xəlf olunduqlarını öyrənmək istəyirdi.

Qəfildən o, Düruaya sarı döndü:

– Bax o dolu bədənli, qarasaçlı qadın gözlərini heç bizdən ayırmır. Hətta bir ara bizə deyəcək sözü var sandım. Sən ona diqqət yetirdinmi?

Kişi etiraz elədi:

– Yox, yəqin, bu, sənə elə gəlib.

Halbuki o, həmin qadını çoxdan sezmişdi: bu Raşel idi. Elə hey onların lojasının böyründə gəzişən bu qadın gözlərindən şimşəklər yağdırır, dilinin ucundakı söyüşləri, hələlik, güclə saxlayırdı.

Camaatın arasından özlərinə yol açanda Dürua onunla toqquşmuş, qısıq səslə salam verən bu qadının gözlərindən o, «Səni anlayıram» ifadəsini oxumuşdu. Amma yanındakı məşuqəsindən ehtiyatlandığı üçün buna cavab verməmiş, başını dik, ağzını isə bıçaqla da açılmaz tərzdə kip tutaraq, qadının yanından ötüb-keçmişdi. Qısqanclıq duyğuları təlatümə gələn yava qadın onların ardınca düşüb, kişiye çiyin vurmuş və bu səfər uca səslə demişdi:

– Salam, Jorj.

Kişi yenə də susmuşdu. Bu adamın özünü tanıması və onunla təzimlə salamlaşmasına nail olmaq üçün indi bu qadın lojanın arxasında var-gəl edir, əlverişli bir fürsət axtarırdı.

Xanım de Marelin ona baxdığını sezən qadın Düruya yaxınlaşıb çiyni ilə ona toxundu:

– Salam. Nə var, nə yox?

Kişi heç geri qanrılmadı da.

– Deyəsən, axı sən ötən cümə axşamından sonra karlaşmısan?

Dürua yenə də ona baş qoşmadı: özünün nifrət dolu çöhrəsiylə o, bu məxluqa aşkar şəkildə bildirmək istəyirdi ki, onunla kəlmə kəsməyi öz mənliyinə sığışdırmır.

Raşel acı-acı qəhqəhə çəkdi və bu ara:

– Üstəlik sən dilin də tutulubmuş! – dedi. – Bəlkə, dilini bu yanındakı xanım dişləyib, hə?

Kişi səbrinin daşdığını göstərən hərəkət etməklə bağırırdı:

– Mənimlə bu cür danışmağa nə haqqınız var axı? Ya buradan gedin, ya da sizdən şikayət edəcəyəm.

Gözlərini bərəldən və qəzəbdən coşub-daşan qadın onun üstünə çımxırdı:

– Aha, deməli belə! Vay səni, əclaf! Əgər mənimlə yata bilirsənsə, onda zəhmət çək, ən azı, baş əyməyi də bacar. İndi başqasıyla gəzirsənsə, belə çıxır ki, məni tanımamalısan? Yanından ötəndə bircə kərə başını tərpətsəydin, mən də sənə ilişməzdim. Amma sən burnu göydə gəzmək istəyirsən! Hoqqa çıxardırsan! Sənə bunu göstərərəm! Deməli, belə oldu da?! Mənimlə rastlaşanda hətta salamlamağı da özünə ar bilirsən...

Qadın, yəqin ki, hələ çox şivən qoparacaqdı. Odur ki xanım de Marel lojanın qapısını açıb camaatı yararaq qaçmağa başladı və ora-bura vurnuxaraq çıxışı axtardı.

Dürua da onun ardınca götürüldü.

Bu cütlüyün meydanı tərk etdiyini görən Raşel təntənə ilə çığırdı:

– Tutun o qadını! Saxlayın onu! O, mənim aşnamı oğurlayıb!

Camaat arasında gülüşmə qopdu. Məzə olsun deyə, iki kişi qaçan qadının çiynlərindən yapışmaqla onu bir kənara çəkməyə və öpməyə çalışdılar. Amma özünü ora yetirən Dürua qadını onların əlindən alıb bayıra çıxartdı.

Qadın bir sıçramaqla girişdə dayanan boş faytona mindi. Dürua da onun ardınca minib faytonçunun «Haraya gedəcəksiniz?» sualına «Hara istəyirsən, sür» cavabını verdi.

Ağır-ağır hərəkətə gələn kareta qaldırma döşənən daşların üstüylə silkələnərək irəliləyirdi. Əsəb sarsıntısına bənzər bir şey yaşayan Klotilda əliylə üzünü qapamışdı: sanki, havası çatmadığından boğulurdu. Dürua isə nə edəcəyini, nə deyəcəyini bilmirdi. Qadının hönkürdüyünü eşidəndə, axır ki, dilə gəldi:

– Qulaq as, Klo, mənim balaca Klom. İzninlə hər şeyi sənə açıqlayım! Bunda mənim suçum yoxdur... O qadınla mən xeyli əvvəllər görüşmüşəm... onda hələ mən...

Klotilda sərt bir hərəkətlə əlini üzündən çəkdi. Sevən və buna rəğmən aldanan bir qadının qəzəbi, sonsuz hiddəti vardı üzündə. Qəfildən o, gah iti, gah qırıq-qırıq tərzdə, həm də nəfəsi daralaraq sözə başladı:

– Ax, səni yaramaz... əclaf... Necə də alçaqsanmış!.. Heç ağılıma da gətirməzdim ki... Biabırçılığa bax!.. İlahi, necə də biabır oldum!..

Düşündükcə, qarşı tərəfi suçlamaq üçün ağılına yeni-yeni dəlillər gəldikcə qadının qəzəbi daha da artırdı:

– Sən onu mənim pulumla saxlayırdın, eləmi? Deməli, mən sənə... bu şırtı üçün pul vermişəm... Ax səni, yaramaz!..

Bir neçə saniyə susmaqla, o, daha kobud bir ifadə axtardı, amma onu tapmadığından qəflətən, onun üzünə tüpürürmüş kimi, bu sözləri onun üstünə yağdırdı:

– Ax səni donuz, donuz, donuz! Sən onu mənim pulumla saxlayırdın?.. Donuz, donuz!..

Başqa bir söz tapmadığı üçün elə hey təkrarlayırdı:

– Hə, hə... donuz, donuz...

Birdən qadın əlini pəncərədən çıxardı, faytonçunun qolundan tutaraq hayqırdı:

– Saxlayın!

Qapını açıb küçəyə çıxdı.

Jorj onun ardınca qaçmaq istəyəndə qadın:

– Mən sənə ekipajdan enməyi yasaqlayıram! – sözlərini necə uca səslə dedisə, bircə anda onun başına bir dəstə adam toplaşdı.

Qalmaqal yaratmamaq üçün Dürua yerində donub qalması uyğun bildi.

Qadın cibindən çıxartdığı pulqabıdan küçə fənəri işığında iki frank yarım sayıb faytonçuya gediş haqqını ödədi və o ara həyəcan içində qırıq-qırıq bu sözləri kəkələdi:

– Alın... budur... Mən ağlayıram... Bu fırıldaqçını isə Batinyol səmtinə, Burso küçəsinə aparın.

Ora yığışan camaat hırıldaşdı.

Kişilərdən kimsə bağırırdı:

– Halaldır sənə, balası!

Karetanın pilləkəninə sıçrayan bir küçə uşağı isə başını ekipajın açıq qapısından içəri soxub cingiltili bir səslə çığırdı:

– Yaxşı yol sənə, Bibi²⁴!

Bu işsiz-gücsüz adamların qəhqəhələri fonunda kareta yola düzəldi.

²⁴ *Биб*и – там мянада кцбар олмайан франсыз ханымларынын юз севэилиляриня мящям мцрабият формасыдыр

VI

Səhər yuxudan oyananda Jorj Düruanın kefi yox idi. Tələsmədən geyinib pəncərəsinin önündə oturdu və dərin fikirlərə daldı. Ötən gün vücuduna yüzlərlə çubuq zərbəsi vurulubmuş kimi özünü tam halsız hiss edirdi.

Pulsuzluq ona necə güc gəldisə, qalxıb Forestyegilə getdi.

Kabinetindəki buxarının önündə oturan dostu ayaqlarını isidirdi.

– Nə olub belə, lap erkən təşrif buyurmusan?

– Vacib işim çıxıb. Birisinə borcum var.

– Qumar borcudur?

Bir az tərəddüddən sonra Dürua təsdiqlədi:

– Hə, qumar borcu.

– Çoxdur?

– Beş yüz frank!

Əslində isə borcu cəmi iki yüz səksən frank idi.

Onu etimadsızlıqla süzən Forestye xəbər aldı:

– Kimə borclusan elə?

Dürua həmin an bir şey söyləyə bilmədi.

– Cənab... cənab... cənab de Karlevilə.

– A-a! Harada yaşayır o?

– Küçəsi... küçəsi...

Forestye qəhqəhə çəkdi:

– Tap-Görüm küçəsində, eləmi? O cənabı tanıyıram. Belə danışaq, əziz dostum: mən sənə uzağı iyirmi frank borc verə bilərəm, ondan artığına isə heç bel bağlama.

Dürua onun verdiyi bir qızıl sikkəni almalı oldu.

Sonra bütün tanış-bilişə üz tutdu və axşam saat beşə cəmi səksən frank toplaya bildi.

İki yüz frankı çatmırdı, amma yenə də bununla kifayətlənmək qərarına gəlib deyindi: «Cəhənnəm olsun, onun kimi bir cındırdan ötrü dəridən-qabıqdan çıxmıyacağam ki! Nə vaxt pulum olar, onda da verərəm».

Özünü ələ aldı: düz iki həftə hər şeyi özünə haram qıldı, dürüst və gözütox bir həyat tərzinə keçdi. Amma sonradan şəhvət yanğısı ona güc gəldi. Hərdən elə sanırdı ki, son kərə qadın qucduğu vaxtdan bir neçə il ötüb. Hər qadın ətəyi görəndə, eynilə ayağı torpağa toxunan matros kimi dizləri əsməyə başlayırdı.

Bir axşam o, Raşellə rastlaşmaq ümidiylə təkrar Foli-Berjerə üz tutdu: qadın vaxtının çox hissəsini burada keçirirdi. Binaya girən kimi baxışlarıyla onu tapdı.

Gülümsəyərək qadına yanaşıb əlini ona uzatdı.

Qadın onu başdan-ayağa süzdü:

– Nə istəyirdiniz?

Kişi gülməyə cəhd elədi:

– Yaxşı, yaxşı, bəsdir məzələndin.

Qadın arxasını ona çevirdi:

– Mən alfonslarla²⁵ oturub-durmuram.

Raşel onu bacardıqca ağır təhqir etməyə çalışdığından kişinin üzü qulaqlarının dibinəcən qızardı. Bu dəfə Foli-Berjerdən o, yalnız çıxmağa məcbur oldu.

Xəstə, üzgün, daim öskürəkdən boğulan Forestye isə onun redaksiyada gününü göy əskiyə bükmüşdü. Sanki, bu adam bilərəkdən Dürua üçün ən naxoş tapşırıqlar düşünüb tapırdı. Bir dəfə uzun-uzadı təngənəfəslikdən sonra qanı onsuz da qara olan Forestye Düruadan umduğu bilgiləri ala bilmədikdə:

– Lənət şeytana, sən zənn etdiyimdən daha kütmüşsən, – deyə donquldanmışdı.

Dürua bir istədi onun sifətinə şillə çəkə, sonra özünü saxladı. Otaqdan çıxarkən mızıldandı:

– Bunun əvəzini səndə qoymayacağam.

Qəflətən ağına bir fikir gəldi və o:

– Hə, dostum, sənə buynuz taxmaq mənə borc olsun, – sözlərini dilinə gətirdi.

Aldığı həzzdən əlini əlinə sürtərək oradan uzaqlaşdı.

O, ən qısa zamanda bu fikrini gerçəkliyə çevirmək niyyətində idi.

Səhərisi gün kəşfiyyat məqsədiylə xanım Forestyeyə baş çəkdi.

Qadın divanda uzanıb kitab oxuyurdu.

Onu görünə yerindən qalxmadı, sadəcə, başını Jorja sarı çevirməklə, əlini ona uzadıb:

– Salam, Əziz dost, – dedi.

Kişiylə elə gəldi ki, yağlı bir şillə yedi.

– Məni niyə belə adlandırırsınız?

– Ötən həftə xanım de Marellə bir aradaydıq və o, mənə sizi necə çağırdıqlarını açıb söylədi, – deyən qadın gülümsəyərək cavab verdi.

Xanım Forestyenin səmimi danışığı onu daxilən sakitləşdirdi. Həm də axı o, nədən qorxmalıydı ki?

Qadın sözünə davam elədi:

– Onu lap ərköyünləşdiribsiniz! Mənə isə sanki, and içibmişsiniz kimi, ancaq ildə bir kərə baş çəkirsiniz.

²⁵

Алфонс – мяшуг ясинин щесабына йашайан киши

Kişi oturdu və qarşısındakı qadını maraqla, bir kolleksiyaçı diqqətiylə süzməyə başladı. Bu sarışın, yaraşıqlı xanımın zərif, sıcaq rəngli dərisi, sanki, nəvazişlərə möhtac idi. Dürüa düşündü: «Bu qadın, əlbəttə ki, o birisindən daha yaraşıqlıdır». Artıq o, uğuruna şübhə etmirdi, bircə toxunuşu yetərliydə ki, bu qadın öz xoşuylə, dəymiş meyvə kimi onun ovcuna düşsün.

Kişi tam qətiyyətlə:

– Sizə gəlməyi uyğun görmədiyim üçün mən belə edirdim, – dedi.

Qadın onun nə demək istədiyini anlamadı:

– Necə yəni? Nə üçün axı?

– Nə üçün? Özünüz anlamırsınız ki?

– İnanın mənə, yox.

– Çünki mən sizə vurulmuşam... ah, əgər bir az da belə getsə... Amma düzü, sizə dəli kimi aşıq olmaq istəməzdim.

Amma deyəsən, qadın bu sözlərdən nə təhqir, nə heyrət, nə də könülxoşluğu duymuşdu. Ona görə də kişiye əvvəlki kimi, soyuqqanlı gülümsəməklə və sakitcə dedi:

– Amma hər şeyə rəğmən, hərdən mənə baş çəkə bilərdiniz. Heyranlıq duyğusu ötəri olur axı.

Dedikləriylə müqayisədə qadının danışiq tərzini daha çox heyratə saldı:

– Niyə?

– Bunu sizə açıq söyləməyə məcburam: bu, mənasız bir işdir. Əgər bu çəkingənliyinizin səbəbini daha öncə mənə açıb söyləsəydiniz, sizi vaxtında sakitləşdirər və daha sıx-sıx bizə gəlmənizi məsləhət görərdim.

Kişi saxta bir ifadə ilə dedi:

– Bəyəm hisslərimizi cilovlamaq həmişə əlimizdədir ki?!

– Əziz dost, aşıqim olan kişi mənim gözümdə bir heçə çevrilir, çünki getdikcə sarsaqalayır və ən betəri, təhlükə saçmağa başlayır. Mənə adi bir qadın, dişi kimi baxan və özünü aşıqim kimi aparan kişilərlə mən, adətən, bütün əlaqələrimi kəsirəm. Əvvəla, ona görə ki, zəhləmi tökürlər, ikincisi, istənilən an quduz it kimi üstümə cumacaqlarından ehtiyatlanıram. Bu dönməni aşmaları üçün onlara mənəvi karantin düzəldərdəm. Bunu unutmayın. Sizdən ötrü sevginin acığı bənzər bir şey olduğunu yaxşı anlayıram. Mənim üçün isə sevgi... kişilərin anlamadığı, varlığına inanmadığı mənəvi bağıdır. Siz erkəklər onun zahiri nişanələriylə kifayətləndiyiniz halda, mən ondakı ruhu daha vacib sayıram. Hə... indi düz gözlərimin içinə baxın...

Qadın artıq gülümsəmirdi. Üzünə soyuq və təmkinli bir ifadə verməklə, o, hər sözü ayrıca tələffüz edərək sözünün ardını gətirdi:

– Mən heç vaxt, – eşidirsinizmi? – heç vaxt sizin məşuqəniz olan deyiləm. Bunda israr etmək mənasız olduğu qədər də zərərliyədir. İndi isə... bütün bunlardan sonra... biz sizinlə dost, həm də səmimi dost olaraq qala bilərik. Bu, gerçək, niyyətsiz bir dostluq olacaqdır. Buna razısınızmi?

Çıxarılan bu hökmün qəti, ona qarşı cəhdlərin isə mənasız olacağını anlayan kişinin razılaşmaqdan başqa çarəsi qalmadı. Belə bir misilsiz tərəf müqabili qazandığı üçün o, sevincindən hər iki əlini, həm də tərəddüdə qapılmadan qadına sarı uzatdı:

– Mənimlə istədiyiniz kimi davranmaqda sərbəstsınız.

Kişinin özünüifadə tərzı səmimi göründüyündən qadın da hər iki əlini ona uzatdı.

Qadının əllərini növbə ilə öpəndən sonra kişi baxışlarını yerdən qaldırmaqla, səmimi bir etirafda bulundu:

– And olsun Allaha, əgər eynilə sizin kimi bir qadınla rastlaşsaydım, düşünmədən onunla evlənərdim!

Düruanın bu dəfəki komplimenti, hər halda, qadının könül taxtını alt-üst eləmiş, onu saran buzları əritmişdi: elə buna görə də qadın onu cəld və adətən, kişiləri qula çevirən etiraf dolu baxışlarla süzdü.

Bunun ardınca söhbət üçün növbəti mövzu axtaran kişi qadının çiyinə toxunaraq, lütfkarcasına dedi:

– Mən öz dostluq vəzifələrimin icrasına başlayıram. Dostum, siz lap dilbilməzsınız ki...

Qadın bundan karıxdı.

– Sizinlə açıq danışa bilərəmmi?

– Hə.

– Tamamilə açıqmı?

– Tamamilə.

– Deməli, belə. Siz xanım Valteri ziyarət edin – o, barənizdə çox yüksək fikirdədir, – və onun xoşuna gəlməyə çalışın. Bax orada söyləyəcəyiniz bu tip komplimentlər tam yerinə düşəcək. Hərçənd o, abırlı-həyalı qadındır. Eşidirsiniz, çox abırlı qadındır. Ona görə də... ona edəcəyiniz sırtıq həmlələr mənasız görünə bilər. Amma onda xoş təəssüratlar oyatmaqla siz, daha çox şeyə nail ola bilərsiniz. Redaksiyada qazancınızın, hələlik, çox aşağı olduğundan xəbərdaram. Amma bundan heç pərişan olmayın, çünki Valterlər bütün əməkdaşları eyni qonaqpərvərliklə qarşılayırlar. Sözümü dinləyin və ləngimədən onlara baş çəkin.

Gülümsünən kişi:

– Təşəkkür edirəm, siz mələksiniz. Xilaskarım olacaq bir mələksiniz.

Bunun ardınca onlar başqa mövzulara keçdilər. Bu qadınla baş-başa qalmaqdan məmnunluğunu göstərmək üçün Jorj bir xeyli orada qaldı. Qalxıb gedərkən bir daha dəqiqləşdirdi:

– Deməli, qərara alındı: dost olacağıq.

– Bəli, qərara alındı.

Bayaqkı komplimentinin xanım Forestyedə buraxdığı təsiri daha da gücləndirmək üçün Dürua arzusunu dilə gətirdi:

– Əgər nə vaxtsa dul qalsanız, mütləq sizə evlənmə təklif edəcəyəm.

Bu sözlərə reaksiya verməsi üçün qadına vaxt verməyərək əlüstü ona baş əydi.

Xanım Valterin ziyarətinə getməyə Dürua utanırdı, çünki qadın heç vaxt onu evlərinə dəvət eləməmişdi, o isə kiməsə qabırğa olmaqdan çəkinirdi. Amma hər halda, müdirin ona sayğısı vardı, onu yaxşı bir əməkdaş kimi dəyərləndirirdi, önəmli tapşırıqların böyük qismini ona yükləyirdi. Ona görə də o, bütün bu lütfdən, inayətdən niyə də yararlanmasın, niyə onun evinə ayaq açmasın axı?

Bir sabah erkən oyanıb bazara yollandı, on franka iyirmi ədəd gözoşşayan armud aldı. Onları uzaq bir yerdən pay göndərilibmiş kimi xüsusi səliqə ilə bir səbətə düzəndən sonra bu sovqatı Valterlərin evinə aparıb, öz vizit kartıyla bərabər qapıçıya verdi. Əvvəlcədən kartında bu sözləri yazmışdı:

«Səhər Normandiyadan göndərilən bu meyvə payını xanım Valterin qəbul etməsini Jorj Dürua lütfən xahiş edir».

Sabahısı gün redaksiyadakı özəl poçt qutusunda o, içində xanım Valterin vizit kartıyla birlikdə bir zərf tapdı. Qadın məktubda Jorj Düruaya paya görə səmimi təşəkkürünü bildirir, onu, adətən, şənbə günləri verilən ziyafətlərinə dəvət edirdi.

Elə ilk şənbə günü o, ziyafətə yollandı.

Malzerba bulvarındakı özəl evində yaşayan Valter hər şeydən pul qazandığı üçün evin bir qismini də kirayə verirdi. Kilsə xidmətçiləri kimi nəhəng qədd-qamətə malik yeganə qapıçılarının əynində yaxalığı moruğu rəngdə olan, qızılı düyməli livreyə²⁶, ayaqlarında isə baldırlarına kip oturan bəyaz corablar vardı. İki giriş qapısının arasında duran bu qapıçı ev sahibi və onun kirayəçiləri üçün qapını açıb-örtməklə qalmır, həm də öz zahiri görkəmiylə bu yaraşıqlı malikanəyə kübar görkəm qazandırır.

İkinci mərtəbədəki qonaq otağına qalxmaq üçün qapıları pərdəli, divarları isə qobelenlərlə üzlənmiş qonaq otağından keçmək lazım gəlirdi. Buradakı bir cüt qulluqçu stulda oturub mürgü döyürdü. Onlardan birisi Düruanın paltosunu aldı, əsasını alan digər qulluqçu isə qapını açıb içəri keçdi və bomboş salonda qonağın adını səsləndirəndən sonra kənara çəkilib ona yol verdi.

Çaşqınlıqla həndəvərinə göz gəzdirən Dürua birdən güzgüdə bir neçə adamın əksini gördü: deyəsən, bu adamlar ondan xeyli aralıda oturmuşdular. Əvvəlcə o, yanlış bir məkana daxil olduğunu sandı: bu yanlışlıq hissini onda güzgülər oyatmışdı. Lakin iki boş salonu keçməklə o, divarları qaymaçıçəyi naxışlı, mavi ipək parçayla üzlənmiş kiçik buduara²⁷ gəlib çıxdı. Buradakı dəyirmi masa arxasında çay içən dörd xanım alçaq səslə söhbətləşirdi.

²⁶

Ливрея – зярбафт алызейим

²⁷

Будуар – адыан ханымын худмани гябул отаына

Paytaxtdakı yaşamı və xüsusilə də reportyor məsləki sayəsində cürbəcür məşhur adamlarla bir araya gələn Dürua bənzər yerlərdə özünü sərbəst aparmağı çoxdan öyrənsə də, bu bomboş zallardan keçməklə belə dəbdəbəli bir məkana düşəndə özünü bir anlığına itirdi.

Baxışlarıyla ev sahibəsini axtararaq o:

– Xanım, mən öz... – deyə mızıldandı.

Xanım Valter ona əl uzatdı. Qadının əlini sıxan Dürua bu əsnada qəddini də əydi.

Ona:

– Ziyarətimə gəlməklə çox böyük iltifat göstərmisiniz, cənab, – deyən xanım ona kreslo göstərdi. İlk baxışda xeyli hündür görünən bu kreslodə oturan Dürua, sanki, bir quyunun dibinə düşdü.

Araya sükut çökdü. Sonra qadınlardan biri sözə başladı. Havaların çox soyuduğunu deyən qadın bu şaxtaların qarın yatalağı epidemiyasının yayılmasına manne olmadığını və ona görə də konkada gəzməyin, hələlik, təhlükəli olduğunu vurğuladı. Bu yerdə xanımlar Parisdəki şaxtalar barədə fikirlərini səsləndirmə ehtiyacı duyduqlar, sonra ilin hansı fəslinin daha yaxşı olması barədə söz düşdü və bununla bağlı səslənən bəsit fikirlərin, eynilə otağı basan toz qatı kimi, bu beyinlərdə zamanla formalaşdığı bəlli oldu.

Qapı xəfifcə cırıldadı. Dürua geri dönəndə, gümüş təbəqə ilə örtülməmiş iki şüşənin arxasındakı şişman bir qadının onlara yaxınlaşdığını sezdi. Həmin qadın buduara daxil olanda dəvətli xanımlardan birisi yerindən qalxdı və hamı ilə əl görüşməklə məclisi tərk elədi. Paltarının şüşə muncuqları alaqaranlıq zalda işıldayan bu qadının uzaqlaşan qaraltısını Dürua baxışlarıyla yola saldı.

Qonağın birisinin gedib digərinin gəlməsiylə bağlı təlaş yatandan sonra o vaxta qədər burada gedən söhbət heç bir səbəb olmadan Mərakeş əhvalatlarının, Şərqdə aparılan savaşın və İngiltərənin Cənubi Afrikada yaşadığı sıxıntıların üzərinə gəldi.

Bu məsələlərin müzakirəsi zamanı qadınlar, sanki, abırlı bir kübar komediyasında rol oynayırdılar: indiyədək bu məzhəkə dönə-dönə təkrarlandığından hər kəs buradakı rolunu əzbər bilirdi.

Saçları burulmuş, qısa boylu sarışın xanım içəri girdikdə, hündür, arıq və yetkin yaşdakı qadın buduarı tərk elədi.

Line barədə, onun akademik seçilmək şansları barədə söz açıldı. Yenicə gələn xanım tam arxayın idi ki, bu işdə Linenin başlıca rəqibi «Don Kixot» mövzusunda gözəl bir mənzum dramın müəllifi Kabanon-Leba olacaq.

– Yəqin, xəbəriniz var: qışda bu əsər «Odeon»da səhnəyə qoyulacaqdır.

– Doğrudan? Mütləq gedib baxacağam – bu, əsl sənət əsəridir.

Xanım Valterin danışq təzi yeknəsəq, lütfkar və laqeyd idi: danışdığı zaman o, təzə bir şey düşünməzdi, çünki bütün açıqlamaları hazır qənaətlərə söykənirdi.

Buduara qaranlıq çökürdü. Ev sahibəsi qulluqçunu səsləyib lampaları yandırmağı tapşırırdı. Litoqrafiya sexində nahar yeməyi üçün dəvətnamələr sifariş etməyi unutduğunu bir ara xatırlasa da, bütün diqqəti bulaq kimi çağlayan danışıklarda idi.

Bir qədər kökəlsə də, hələlik cazibədarlığını itirməyən xanım Valter qadınlar üçün qüruba doğru enişin qaçılmazlığını bəlli edən o təhlükəli yaş həddində idi. Yaxşı görünməkdən ötrü hər mənada öz qayğısına qalar, hər şeydən qorunardı. Vücudunun gigiyenasına riayət edər, cürbəcür məlhəmlərdən yararlanardı. Kənardan baxana ruhən sakit birisi kimi görünərdi: adama elə gələrdi ki, aqlını-məntiqini və nəcabətini hər vəchlə qoruyan bu xanımın daxili aləmi bir mənada vaxtaşırı biçilməklə daim eyni sahmanda qalan fransız bağçasıdır. Onun bütün məlahəti adamı heç nə ilə heyrətə gətirmirdi. Xəyal gücündən daha çox o, hər şeyə nüfuz edən, ayıq və aşkar sezilən aqlına güvənirdi. Çevrəsinə xeyirxahlıq, dostluq və xoşniyyət saçan ruhu hamını və hər şeyi öz təsiri altına salırdı.

Düruanın bayaqdan bəri ağzına su alıb oturması onun nəzərindən yayınmamışdı. Bir kimsə onunla ünsiyyət qurmadığından kişi bu məclisdə özünü artıq birisi sayırdı. Xanımların başının Akademiya haqqında söhbətə qarışmasından yararlanan ev sahibəsi bu cavan kişiye belə bir sualla müraciət elədi:

– Cənab Dürua, siz bu barədə nə düşünürsünüz? Axı bu barədə heç kəs sizin qədər geniş bilgilərə sahib deyildir?

Dürua düşünmədən cavab verdi:

– Mənə qalsa, xanım, namizədlərin həmişə qızgın mübahisələr doğuran özəllikləriylə müqayisədə onların yaşına və sağlamlığına daha çox önəm verərdim. Şəxsən mən onların xidmətlərindən daha artıq dərəcədə xəstəlikləriylə bağlı bilgilər toplayardım. Lope de Veqadan mənzum tərcümələrdənsə, namizədlərin qara ciyərinin, ürəyinin, böyrəyinin və beyninin vəziyyəti ilə maraqlanırdım. Fikrimcə, onların ürəyinin genişləməsi, şəkər xəstəlikləri, hətta daha betəri, əzələ atrofiyasına meyil etmələri onların barbar xalqların poeziyasındakı vətəndaşlıq motivləri barədə cild-cild əsərlərindən daha önəmlidir.

Onun bu sözləri heyrət dolu sükutla qarşılandı.

Xanım Valter təbəssümlə xəbər aldı:

– O niyə elə?

Düruadan cavab gəldi:

– Çünki mən həmişə və hər yerdə qadınlara həzz bəxş edəcək şeylər axtarıram. Akademiya isə xanım, yalnız hər hansı akademik öləndən-ölənə sizlərin diqqətini özünə çəkir. Bundan belə mənə çıxır ki, nə qədər çox akademik dünyasını dəyişərsə, bu sizlərə bir o qədər ləzzət verər. Onların tez-tez gəbərmələri üçün isə namizədlər arasından xəstə və yaşlı olanlara üstünlük vermək lazımdır.

Qadınlar onun nəyi nəzərdə tutduğunu hələ də anlamırdılar. Ona görə də Dürua bunu açıqlamağa ehtiyac duydu:

– Düzünü desəm, Paris xronikalarında hansısa akademikin dünyadan köçdüyünü öyrənməkdən mən də həzz alıram. Həmin an özümə «Onun yerini kim tutacaq?» sualını verir və uyğun namizədləri seçirəm. Bu çox məzəli bir oyundur və ölümsüz sayılanlardan birisi dünyasını dəyişəndə bütün Paris salonlarında hamı bu oyuna, yəni «əcəl və qırx ahıl oyunu»na köklənir.

Belə yanaşmanı tam anlamayan xanımlar gülümsədilər, çünki hələ də onun müşahidələrinin sərrastlığını dəyərləndirməkdə aciz idilər.

Ayağa qalxan Dürua dedi:

– Əziz xanımlar, onları seçən sizsiniz və bunu onların bir an öncə ölmələri üçün edirsiniz. Ona görə də yaşlılara, ən yaşlılara, ahıllara hörmət edin, sonrası ilə işiniz olmasın.

Oradakılara bir kərə və son dərəcə zərif bir təzim edən Dürua məclisi tərk elədi.

O, dışarı çıxan kimi xanımlardan biri dilləndi:

– Çox məzəli bir cavandır. Kimdir bu belə?

Xanım Valter dedi:

– Qəzetin əməkdaşlarındanır. Redaksiyada, hələlik, ona xırda-para işlər buyururlar, amma yaxın vaxtlarda işdə irəliləyəcəyinə heç şübhə eləmirəm.

Özündənrazı və şən halda bayıra çıxan Dürua Malzerba bulvarında rəqqas kimi şux yeriyyir və öz-özünə: «Pis başlamadın» deyərək-dirək verirdi.

Həmin axşam o, Raşel ilə də barışdı.

Sonrakı həftə həyatında iki önəmli hadisə baş verdi: xronika şöbəsinə müdir təyin olundu və xanım Valter onu nahara dəvət elədi. Bu hadisələr arasındakı bağı o, asanlıqla sezdi.

Tacir xislətli Valterdən ötrü mətbuat da, deputat titulu da bir təsir vasitəsi idi: əslində «Fransız həyatı»na da o, hər şey bir yana dursun, ticarət işi kimi yanaşırdı. Özünü sıradan birisi kimi aparır, üzündən xeyirxahlıq və şuxluq ifadəsini əskik etmirdi. Ən müxtəlif məqsədlərinə çatmaqdan ötrü o, daha öncə sınadığı, yaxşı bələd olduğu, güvəndiyi adamlardan, məqsədyönlü, qoparaqlı və çevik adamlardan yararlanırdı. Bir müddət Düruaya göz qoyduqdan sonra qərara gəlmişdi ki, xronika şöbəsinin müdiri vəzifəsi bu adamın tam boyuna biçilib.

O vaxta qədər xronika şöbəsinə redaksiyanın katibi Buarenar başçılıq edirdi və bu adam – yaşlı, xırdaçı, məmur kimi qorxaq və sözbəxan birisiydi. Son otuz ildə on bir ayrı qəzetdə katib vəzifəsində çalışsa da, bu müddətdə nə hərəkət, nə də düşüncə tərzini dəyişmişdi. Bir redaksiyadan digərinə bir restorandan başqasına keçirmiş kimi keçsə də, o heç fərqi nə varmazdı ki, hər yerin özünəməxsus mətbəxi var. Din və siyasət məsələlərinə heç qarışmazdı, çalışdığı qəzetin necəliyindən asılı olmayaraq, hər yeni redaksiyada işini qorxuyla yox, vicdanla yürüdərdi, bu sahədə illərlə topladığı bütün bilgi və təcrübəsini əsirgəməzdi. Ətrafında heç nəyi sezməyən kor,

qulaqları sağır kar kimi çalışardı, lal kimi ağzını açmaz, heç dinib-danışmazdı. Amma yüksək səviyyəli bir peşəkar kimi dürüstlüyünə də kölgə salmazdı, jurnalist əxlaqına son dərəcə sadıq bu adamın davranışında dürüstlükdən, nəciblikdən və loyallıqdan uzaq heç bir hərəkətə rastlanmazdı. Müdir ona dəyər versə də, qəzetin özəyi sayılan bu şöbəni daha uyğun birisinə tapşırmaq barədə vaxtaşırı düşünərdi. Çünki geniş kütləyə istiqamət verən, birjanı hərəkətə gətirən son xəbərləri və sayıqları məhz bu şöbə formalaşdırırdı. Məsələn, kübar əyləncələri haqqında iki yazı arasına ciddi bir olay barədə eyhamlı xəbəri, guya, təsadüfən, pərçim etməyi bacarmaq da lazım idi. Sətiraltı mənalarla oynamaq sayəsində hər hansı şeyi elə təqdim etməlisən ki, o, inandırıcı görünsün, real hadisənin gerçəkliyinə isə hamı şübhə ilə yanaşsın. Xronika şöbəsi elə çalışmalıdır ki, qəzetin hər sayında istənilən oxucu özü üçün maraqlı nə isə tapsın – o halda xronikanı ucdantutma hamı gözüne təpəcək. Hamını və hər şeyi: toplumun bütün təbəqələrini, bütün peşə sahiblərini, Parisi və əyaləti, ordunu və sənət adamlarını, ruhaniləri və tələbələri, vəzifə sahiblərini və yava qadınları bir gözlə görməliyi bu şöbənin müdiri.

Bir dəstə reportyoru yönləndirən bu adam ehtiyatı bir an da əldən qoymamalı, daim ayıq-sayıq olmalıydı. Hər şeyə şəkk ilə yanaşmalı, gözdən tük çəkən, çoxbilmiş, uzaqgörən, güzəştli birisi olmalı, ən hiyləgər fəndlərə əl atmaqdan qorxmamalı, doğrunu yalandan bir baxmaqla ayırd edəcək qədər öz işinin sərrafı olmalıydı. Hər hansı xəbərlə bağlı nəyi deməyin, nəyi isə gizlətməyin lazım gəldiyini, xəbərin oxucularda hansı təəssürat oyadacağını bəri başdan təyin etməliyi. Həm də təqdimatda elə forma seçməliyi ki, təsir birə-beş artsın.

Uzun illər redaksiyalarda dirsək çürüdən Buarenarda ustalığ və parlaq üslub formalaşmamışdı. Müdirin gizli niyyətlərini daim sezə biləcək anadangəlmə intuisiyadan da məhrum idi.

Dürüa isə bu işi görəkən şəkildə qura bilərdi və Norber de Varenin ifadəsiylə desək, «ticarətin dərin, siyasətin isə dayaz sularında» üzməyi üstün tutan bu redaksiya heyətinə tamamilə uyğun birisiydi.

Naşirin planlaşdırdığı və dəstəklədiyi avantüraların iştirakçısı olan altı deputat əslində «Fransız həyatı»nın ilhamvericiləri və gerçək redaktorları sayılmalı idilər. Palatada bu deputatları «Valterin dəstəsi» adlandıranlara əslində bu adamların Valterlə birlikdə və ya onun əliylə sahibləndikləri yağlı tikələrə ancaq həsəd aparmaq qalırdı.

Siyasət şöbəsinin müdiri Forestye də bu işbazların əlində oyuncağa, onların iradəsinin quluna çevrilmişdi. Baş məqalələri evdə, özü demişkən, «rahat ortamda» yazan bu adam onların buyruğuna tam uyurdu.

Qəzetə paytaxt səviyyəsi qazandırmaq üçün hər birisi öz sahəsində kifayət qədər tanınan iki yazar redaksiya ilə əməkdaşlığa cəlb olunmuşdu: gündəlik mövzularda felyetonlar yazan Jak Rival, bir də şair və bədii yazılarıyla, daha doğrusu, yeni üslubda hekayətləri ilə tanınan Norber de Varen.

Yerdə qalanlar isə kiçik məbləğlər xatirinə hər şeydən yazan çoxsaylı qələm sahibləri arasında seçilən sənət, musiqi və teatr tənqidçiləri, habelə məhkəmə və at yarışları üzrə reportyorlar idi. Kübar cəmiyyətindən olan iki xanım isə «Pənbə domino» və «Bəyaz pəncə» imzalarıyla kübar aləm barədə xəbərləri, moda, yüksək təbəqənin əxlaqı, etiket və nəzakət qaydaları barədə yazır, aristokratların qeybətini qırırdılar.

Məhz bu cür qarmaqarışq bir dəstənin istiqamət verdiyi «Fransız həyatı» «dərin və dayaz sularda üzməyinə» davam edirdi.

Təzə vəzifəsinin sevincini gen-bol yaşamamış Dürua bir dəvətnamə aldı. Orada yazılmışdı: «Cənab və xanım Valterlər cənab Düruanı iyirmi yanvar günü saat dördə ziyafətə dəvət edirlər».

İlk dəvətdən az müddət sonra gələn bu təklif onu necə sevindirdisə, bu dəvətnaməni bir sevgi məktubu kimi öpdü. Sonra kassirin yanına yollandı ki, gərgin maliyyə durumunu yaxşıya doğru dəyişdirsin.

Adətən, xronika şöbəsi müdirinin öz büdcəsi olur və ondakı vəsait hesabına müdir, bostanının ilk bəhrəsini baqqala gətirən kəndlilər kimi, doğru-yanlış bilgiləri oradan-buradan toplayıb qəzetə təqdim edən reportyorların əməyini dəyərləndirir.

İlk mərhələdə Düruaya aylıq xərclər üçün min iki yüz frank ayrıldı və o, bu məbləğin böyük qismini öz ehtiyaclarına xərcləməyi nəzərdə tutdu.

İsrarlı tələbləri qarşısında davam gətirməyən kassir Düruaya avans olaraq dörd yüz frank ödədi. İlk öncə bu məbləğin iki yüz səksən frankını xanım de Marelə yollamağı düşünsə də, o, əlində qalacaq yüz iyirmi frankın azlığının öz işini rahat qurmasına imkan verməyəcəyini anlayıb, borcun qaytarılmasını təxirə salmaq qərarına gəldi.

İki gün ərzində yeni iş yerini sahmana saldı: redaksiyanın yerləşdiyi iri otaqda bundan sonra onun öz masası və məktublar üçün siyirməli şkaflı olacaqdı. Otağın bir küncündə o, digərində isə ahıl yaşına baxmayaraq, saçlarına hələ də dən düşməyən və çalışarkən şəvə kimi qara, buruq-buruq saçları kağızların üstünə sallanan Buarenar oturacaqdı.

Otağın ortasındakı uzun masa isə ştatdankənar əməkdaşlar üçün nəzərdə tutulmuşdu. Adətən, bu masadan bir skamya kimi yararlanırdılar: onun üstündə oturanlar ya ayaqlarını aşağı sallayırdılar, ya da ki, Şərq üsulu bardaş qururdular. Bəzən isə eyni vaxtda bu masada oturan beş-altı adam Çin bütlləri kimi donuq poza alır və bütün diqqətlərini oynadıqları bilbokeyə cəmləşdirirdilər.

Bir müddət sonra Dürua da bu oyuna meyil saldı: Sen-Potenin yetirməsi kimi yetişən və onun təlimatlarına uyan Dürua böyük uğurlara nail olmuşdu.

Forestyenin durumu isə gündən-günə ağırlaşdığından o, özünün qara ağacdən hazırlanan nisbətən ağır, amma misilsiz və yeni bilbokesini dostunun ixtiyarına vermişdi. İndi öz güclü əliylə ipi oynadıb, kürəni hərəkətə gətirən Dürua pəsdən sayırdı:

– Bir, iki, üç, dörd, beş, altı...

Xanım Valtergilə ziyafətə gedəcəyi gün nahara qədər o, indiyəcən ilk dəfə ard-arda iyirmi xal qazanmışdı. Öz-özünə düşündü: «Əcəb uğurlu gündür, hər cəhətdən bəxtim gətirir». Bilbokedə xüsusi bacarıq sərgiləməsi hər kəsə «Fransız həyatı» redaksiyasında bəlli bir hörmət-izzət qazandırır.

Əyin-başını dəyişmək üçün işdən erkən çıxdı. London küçəsində qarşısında gedən alçaqboylu qadın öz fiquru ilə ona xanım de Mareli xatırlatdı. Qanı qaynadı, ürəyinin döyüntüsü artdı. Qadını profildən görməkdən ötrü qarşı səkiyə keçdi. Qadın da dayandı, çünki o da küçəni keçməyə hazırlaşır. Yox, Dürüa yanılmışdı. Ona görə də dərinlən köks ötürdü.

Tez-tez özünə belə bir sual verirdi: əgər onunla rastlaşsa, özünü necə aparsın? Ona hörmətlə baş əysin, yoxsa onu görməməzliyə vursun?

Qət eləmişdi ki, özünü görməzliyə vürməsi daha məsləhətlidir.

Hava soyuduğundan gölməçələrin səthi buz bağlamışdı. Qazla işıqlanan küçə fənərlərinin işığında səkilər quru və bomboz görünürdülər.

Evə yetişincə ağlına bir fikir gəldi: «Mənzilimi dəyişməliyəm. Burada məskunlaşmağım artıq əlverişli deyil». Əhval-ruhiyyəsi necə yüksək idisə, binaların damları ilə qaçmağa da hazır idi. Pəncərə ilə çarpayı arasında var-gəl edərək, uca səslə təkrarlayırdı:

– Bu, uğur deyilsə, bəs nədir? Əlbəttə ki, uğurdur! Bu barədə atama yazmalıyam.

Atasına hərdənbir məktub yazırdı və bilirdi ki, geniş Sena vadisinin və Ruanın göründüyü o yüksək təpənin yanından keçən yol kənarındakı Normandiya yeməxanasını işlədən ailəsi hər dəfə oğullarından məktub alanda sevincləri yerə-göyə sığmır.

Atasından ara-sıra aldığı və üzəri iri, naşı xəttlə yazılan namələrdə o, aşağıdakı sətirlərlə rastlaşırdı:

«Əziz oğlum. Bununla yazıb diqqətinə çatdırıram ki, biz, yəni ananla mən, sağ-salamatıq. Dolanışığımız əvvəlki kimidir. Bir də sənə onu çatdırmalıyam ki...»

Kəndlərində baş verən bütün yenilikləri, qonşularının başına gələnləri, əkin-biçin xəbərlərini Dürüa böyük maraqla oxuyurdu.

Xırda güzgünün önündə bəyaz qalstukunu düyünləyərkən Dürüa təkrar fikrə getdi: «Atama məktubu sabah yazaram. Əgər bu axşam mənim haraya dəvətli olduğumu öyrənsəydi, qocanın ağlı başından çıxardı, vallah! Orada dadacağım ləziz xörəklər, yəqin, zavallı atamın yatsa, heç yuxusuna da girməz». Bu ara ata ocağındakı divarlarını his basmış mətbəxi ötəri gözləri önündə canlandırırdı: budur, müştərilər üçün boş zalın bəri üzündəki otaqda divar boyu qazanlar düzülüb və alov dilimlərinin əksi divara düşüb, pişikləri ocağın böyründə xumarlandığı üçün heykəl tək quruyub, kirdən işildayan taxta masanın üstündə içki ləkələri, buğlanan şorba dolu qab, bir də iki boşqab arasında yanan şam gözə dəyir. Bu da onun ata-anası: bu bir cüt kəndli səbirlə, xırda qurtumlarla öz

şorbasını yeyir. Bu doğma adamların hər hərəkəti, jesti, üzlərindəki qırıqlar ona necə də tanışdır. Hər axşam süfrə arxasında qabaq-qənşər oturan bu cütlüyün nədən danışdıqlarını da o, əzbər bilirdi.

Dürüa düşündü: «Vaxt tapıb onlara bir baş çəkməliyəm». Bəzək-düzəyini bitirib lampanı keçirdi və pilləkənlə aşağı endi.

Bulvarla irəliləyərkən yolda yava qadınlar ona qabırğa oldular. Qolunu onların cəngindən qurtararkən özünü alçaldılmış birisinin yerində hiss edir və nifrətlə təpinirdi: «Əl çəkin məndən!» Görəsən, bu fahişələr onu nə hesab edirdilər belə? Yoxsa kimə girişdiklərinin fərqi də deyildilər? Əynində frak olan bu cənab toplumun zəngin, sayılan və nüfuzlu şəxslərinin evinə ziyafətə gedirdi və sanki, bu duyğu onun özünü də tamamilə başqa birisinə, cəmiyyətdən, yüksək cəmiyyətdən, seçilib-sayılan şəxslərdən birisinə çevirmişdi.

Hündür və bürünc şamdanların işıqlandırdığı giriş otağına arxayın tövrlə daxil olub paltosunu və əsasını qabağına qaçısan qulluqçulara uzatdı.

Bütün salonlar gur işıqlandırılmışdı. Qonaqları ən geniş sayılan ikinci zalda qəbul edən xanım Valter onu da lütfkar bir təbəssümlə qarşıladı. Dürüa daha öncə gələn iki kişiylə, «Fransız həyatı»nın anonim redaktorlarından sayılan deputatlardan cənab Firmen və cənab Laroş-Matye ilə salamlaşdı. Palatada böyük hörmət sahibi olan Laroş-Matye redaksiyada da xüsusi nüfuzuyla seçilirdi. Yaxın vaxtlarda onun nazir seçiləcəyinə heç kimin şəkk-şübhəsi yox idi.

Forestye xanımıyla zala daxil oldu. Ecazkar xanımının əynində pənbə rəngli paltar vardı. Onun deputatlarla hədsiz sərbəst davranacağını Dürüa heç gözləməzdi. Beş dəqiqə, bəlkə də, bir az artıq o, buxarının yanında Laroş-Matye ilə qısıq səsle söhbətləşdi. Əri Şarlin görkəmi çox üzgün idi, ötən bir ayda xeyli arıqlayan bu adam aramsız öskürür və hey təkrarlayırdı: «Qışda gərək cənuba gedib dincəlim».

Jak Rival və Norber de Varen bir arada gəliblər. Az sonra zalın dərinliyindəki qapı açıldı və biri gözəl, digəri isə çirkin olmaqla, bir cüt gənc qızın müşayiəti ilə cənab Valter peyda oldu. Qızlardan biri on altı, digəri isə on səkkiz yaşında olardı.

Şefin övlad sahibi olduğunu Dürüa bilsə də, bu səhnə onu heyrləndirmişdi. İndiyədək onun naşirin qızları barədə təsəvvürləri səyahət etməyə hazırlaşdığımız ölkələrə dair bəslənən xəyallara bənzəyirdi. Həm də ki, o, bu qızları uşaq yaşda zənn edirdi, önündə isə ərgən qızlar dayanmışdı. Bu uyğunsuzluq onu, xəfif də olsa, həyəcanlandırırdı. Onu da qızlara təqdim elədilər, növbə ilə ona əl uzadan qızlar sonra keçib, onlar üçün ayrılmış xırda masanın arxasında əyləşməklə, səbətdəki ipək sap yumaqlarını açmağa girişdilər.

Hamı daha kimi isə gözləyirdi. Bütün günü ən müxtəlif işlərlə məşğul olan, günün sonunda bir araya gələn, ortaq heç bir yönəli olmasa da, eyni ziyafətə çağrılan adamların yaşadığı qərribə bir sıxıntı içində hamı susurdu.

Birtəhər vaxt öldürən Dürüa divarlara göz gəzdirdi. Bunu sezən Valter öz kolleksiyası ilə aşkar şəkildə öyünmək məqsədiylə ona səsləndi:

– Hə, mənim tablolarımı süzürsünüz? – O, vurğunu «mənim» sözünün üzərinə salmışdı. – İndi özüm onları sizə göstərərəm.

Rəsmlərin bütün təfərrüatlarını qonağa anlatmaq üçün o, lampanı əlinə aldı.

– Bunlar – peyzajlardır, – dedi.

Divarın tən ortasında asılan və şimşək çaxan səmanın altı Normandiya sahillərini təsvir edən tablo rəssam Giyemenin əsəri idi. Aşağıdakı tablolarda Arpinyi meşəsi və üfüqlərdə dəvə təsviri olan Əlcəzair düzənliyi əks olunmuşdu. İkinci tabloda uzunayaqlı və nəhəng dəvə adama əcaib bir abidəni xatırladırdı.

Sonra o biri divarda asılan tablolara işarət edən Valter, əsl mərasim ustası kimi təntənə ilə dedi:

– Böyük ustadlar.

Bu divarda asılan dörd tablo arasında Jerveksin «Xəstəxanada qəbul günü», Bastyen-Lepajın «Biçinçi qadın», Buqronun «Dul qadın» və Jan-Pol Loransın «Edam» əsərləri vardı. Sonuncu tabloda bir dəstə əsgərin kilsə divarı önündə Vandey keşişini güllələməsi səhnəsi təsvir olunmuşdu.

Sonrakı divara yanaşan Valterin ciddi sifəti təbəssümdən işıqlandı:

– Bunlar isə yüngül janra aiddir.

Buradakı əsərlərdən Jan Beronun fırçasından çıxan və çox da iri olmayan «Yuxarıda və aşağıda» tablosu diqqəti çəkməkdəydi. Rəsmdə yaraşqlı bir Paris xanımı hərəkətdə olan konkanın pilləkəniylə qalxırdı. Qadının başı artıq yuxarı qat səviyyəsində olduğundan oradakı skamyalarda oturan kişilər heyranlıq dolu baxışlarını aralarında peyda olan bu qadının zərif üzünə dikiblər. Eyni vaxtda, aşağıda, dayanacaqda duran kişilər isə bu dilbərin ayaqlarını altdan yuxarı və şəhvət dolu nəzərlərlə süzürdülər.

Əlində lampa tutan Valter şux bir təbəssümlə soruşdu:

– Hə, necədir? Məzəlidir? Məzəlidirmi?

Daha sonra o, Lamberin «Boğulanın xilasası» əsərini işıqlandırdı. Tabloda qab-qacağın yığışdırıldığı nahar süfrəsində oturan pişik balası təsvir olunmuşdu: heyvan heyret və maraq dolu baxışlarla stəkandakı suda üzən milçəyi izləyir, həm də sudan çıxacağı halda onu tutmaq üçün pəncəsini havada hazır tutmuşdu. Amma hələlik, buna cəsarət etmirdi və tərəddüd içindəydi. Görən, bu oyun nə ilə bitəcəkdi?

Sonra Valter Detayın «Dərs» tablosunu göstərdi: kazarmadakı əsgər pudelə təbil çalmağı öyrədirdi.

Şef dilləndi:

– Yaxşı düşünülob!

Bunu təsdiqləyərək gülümsəyən Dürüa da öz heyretini bəyan elədi:

– Heyrətamizdir, heyrətamizdir, heybə...

Amma həmin an salona girən xanım de Marelin səsinə eşitdiyi üçün sözü ağzında qaldı. Şef isə rəsmləri göstərməyinə və onlarla bağlı açıqlama verməyinə davam edirdi.

Bu dəfə o lampanı Moris Leluarın «Maneə» adlı akvarelinə tutdu. Küçənin düz ortasında Heraklı xatırladan iki yekəpər cavan əlbəyaxa olub və buna görə də portşezin²⁸ hərəkəti dayandırılıb. Portşezin xırda pəncərəsindən yaraşıqlı bir qadın sifəti gözə dəyir və bu sifətdə nə qorxu, nə də səbirsizlik oxunur... əgər düzünü öyrənmək istəyirsinizsə, bu qadın iki yekəpərin davasını dərin maraqla süzür.

Valter izah elədi:

– Digər otaqlarda da rəsm əsərləri asılıb, amma onlar geniş rəğbət qazanmayan və ya çox da tanınmayan rəssamların işləridir. Burada isə mənim «Kvadrat salon»umu görürsünüz. Hazırda mən cavan, çox cavan rəssamların işlərini satın alıram, onları yedəkdə, yəni arxa otaqlarda saxlayır və şöhrət qazanacaqları günü gözləyirəm. İndi rəsm almağın əsl vaxtıdır, – deyə o, az qala, pıçıltı ilə əlavə elədi. – Çünki rəssamlar acından ölürlər... qara qəpiyə...

Amma Düruanın gözünə daha heç nə görünmürdü, dinləsə də, heç nə eşitmirdi. Xanım de Marel buradaydı, düz onun arxasında dayanmışdı. İndi neyləsin? Dönüb ona baş əysə, görən, qadın arxasını çevirməz və ya onu acılamaz ki?! Əgər indi yaxınlaşmasa, məclisdəkilər onun barəsində nələr düşünər?

Dürua: «Hər halda, rastlaşma anını bacardıqca ləngitməliyəm» deyə qət elədi. Həyəcanı elə yüksəldi ki, hətta xəstə olduğunu bəhanə edib evə dönmək fikri də ağlına gəldi.

Rəsmlərlə tanışlıq bitdi. Valter lampanı masaya qoydu və yeni qonağını qarşılamağa getdi. Dürua isə guya, tabloların seyrindən doymayıbmış kimi oradan aralanmadı.

Başını tamam itirmişdi. İndi neyləməliydi görən? Qulağına səslər, söhbətlərin ayrı-ayrı təfərrüatları gəlib çatırdı.

Xanım Forestye ona müraciət elədi:

– Qulaq asın, cənab Dürua.

O, tez qadına sarı getdi. Qadın onu bal təşkil edən bir rəfiqəsiylə tanış etməyi və bu haqda «Fransız həyatı»nın xronikasında bir xəbər çıxmasını arzulayırdı. Dürua mızıldandı:

– Əlbəttə, yazarıq, xanım, əlbəttə...

Xanım Marel onun lap yaxınlığındaydı. Amma onun nə geri dönməyə, nə də buradan uzaqlaşmağa cəsarəti çatırdı.

Birdən ona elə gəldi ki, belə davam etsə, lap ağlına itirəcək.

Xanım Marel aşkar duyulacaq şəkildə:

– Salam, Əziz dost, – dedi. – Məni tanıdınız?

O, cəld geri döndü. Qarşısında duran mehriban və gülərüzlü xanım əlini ona uzatdı.

Dürua onun əlini ehtiyatla ovçuna aldı: hələ də bunun arxasında bir hiylə və ya tələ olacağından şübhələnirdi.

Qadın heç nə olmayıbmiş kimi soruşdu:

– Nə olub sizə belə? Nə vaxtdır heç görünmürsünüz?

Özünü birtəhər ələ almağa çalışan Dürua hüduləyib tökdü:

– Çox məşğul idim, xanım, çox məşğul idim. Cənab Valter çiynimə yeni vəzifələr yükləyib, ona görə də işim başdan aşır.

Xanım de Marel diqqətlə onun sifətini süzürdü: bu baxışlar Düruaya yalnız və yalnız sıcaq münasibət vəd edirdi.

Qadın:

– Xəbərim var, – dedi. – Amma bu, sizin dostları unutmanız üçün bir əsas ola bilməz.

Orada yenidən peyda olan, əlləri və yanaqları pörtmüş, öz dekolte paltarı və saç düzümüylə diqqətləri üzərində toplayan şişman qadın onların söhbətini yarımçıq qoydu. Bu xanımın ağır ləngərli yerisinə baxmaqla onun budlarının necə iri və ətli olduğunu təxmin etmək çətin deyildi.

Hamının dərin sayğıyla qarşılacağı bu qadını süzən Dürua xanım Forestyedən soruşdu:

– Kimdir bu xanım?

– Vikontessa de Persmürdür. «Bəyaz pəncə» imzasıyla qəzetdə yazıları dərc olunur.

Dürua necə heyrləndisə, qəhqəhə çəkməkdən özünü güclə tutdu:

– Bəyaz pəncə! Bəyaz pəncə! Mən də elə sanırdım ki, o, sizin kimi cavan bir cavanəzəndir. Deməli, o «Bəyaz pəncə» bu imiş, eləmi? Əcəb məzəlidir, vallah, heç söz ola bilməz!

Qulluqçu qapıda peyda oldu və:

– Yemək süfrəyə verilib, – deyərək elan elədi.

Ziyafət sadə, amma şən keçdi: adətən, belə ziyafətlərdə süfrə arxasında hər şeydən və heç nədən danışılır. Dürua cənab Valterin böyük qızı, çirkin Roza ilə xanım de Marelin arasında oturmuşdu. Bu ikinci xanımla qonşuluq Düruanı bir az sıxsaxsa da, qadın özünü son dərəcə sərbəst aparır, özünəməxsus hazır cavablıqla dil-dil ötürdü. İlk başda Dürua həyəcədən özünü narahat hiss edirdi, taktdan çıxmış musiqiçi kimi çəş-baş qalmışdı. Amma yavaş-yavaş bu ürküyə qalib gəldi və onların vaxtaşırı sual dolu baxışlarındakı ifadələr get-gedə əvvəlki vaxtlara məxsus məhrəmlik hissi qazandı.

Qəfildən nə isə onun pəncəsinə toxundu. Ayağını azca irəli uzatmaqla, o, xanım de Marelin ayağına toxunsa da, qadın ayağını geri çəkmədi. Həmin an onların hər ikisinin başı öz qonşularıyla söhbətə qarışmışdı.

Düruanın ürəyi həyəcanla çırpınırdı, odur ki o, dizini də qadının ayağına dirədi. Qadın xəfif bir təkanla buna cavab verdi. Kişi anladı ki, onların eşq macərası davam edəcək.

Bəs sonra bir-birlərinə nə dedilər? Elə bir şey deməsələr də, hər dəfə baxışları toqquşanda ikisinin də dodaqları ehtirasdan səyrirdi.

Əlbəttə, Dürüa şefin qızına qarşı da diqqətsiz davranmadı və ara-sıra onunla söhbətləşdi. Bu qız da adama elə eynilə öz anası kimi, yəni dilinə gətirdiyi sözlər üzərində düşünmədən cavab verirdi.

Valterin sağ tərəfində oturan vikontessa de Persmür lap kraliçanı xatırladırdı. Onu süzən Dürüanın sifətində istər-istəməz təbəssüm yaranırdı.

O, xanım de Mareldən qısıq səslə xəbər aldı:

– Bəs o biri xanıma, «Pənbə domino» imzasıyla yazanı necə, tanıyırsınız?

– Baronessa de Livarı? Əla tanıyıram.

– O da buna bənzəyir?

– Yox. Amma o da məzəli tipdir. Altmış yaşlarında, şüvül kimi arıq, taxma dişləri və buruq saçları olan, Restavrasiya dönməsinə aid geyimə və zövqə malik bir qarını gözləriniz önünə gətirin.

– Kökü çoxdan kəsilən belə örnəkləri bunlar haradan tapır?

– Təsadüfən varlananlar həmişə aristokratiyanın qırıq-qırtığına möhtac olurlar.

– Bəlkə, bunun bir başqa səbəbi var?

– Başqa səbəbi yoxdur.

Bu vaxt şef, o iki deputat, Jak Rival və Norber de Varen siyasətdən danışdırlar. Aralarında yaranan mübahisə isə hətta süfrəyə desert gələndə də səngimək bilmədi.

Məclis əhli qonaq zalına dönəndə Dürüa xanım de Marelə yanaşıb, gözlərinin içinə baxaraq ona dedi:

– Sizi evə ötürməyimə izin verərsiniz?

– Yox.

– Niyə ki?

– Çünki hər dəfə buradakı ziyafətlərdən sonra qonşum cənab Laroş-Matye məni evimə aparır.

– Onda nə vaxt görüşək?

– Səhər qəlyanaltısına bizə gəlin.

Başqa hər hansı kəlmə kəsmədən onlar aralandılar. Ziyafət Dürüaya cansıxıcı gəldiyindən o da az sonra oranı tərk elədi. Pilləkənlə enərkən Norber de Varen haqladı. Qocaman şair onun qoluna girdi. Fərqli mövzularda ixtisaslaşsalar belə, bu cavanın simasında özünə rəqib qazanmaqdan çəkinən Norber de Varen ona əsl ata nəvazişiylə yanaşırdı. Dürüadan soruşdu:

– Bəlkə, bir az məni ötürərsiniz?

Dürüa razılaşdı:

– Məmnuniyyətlə, ustad.

Bu ayazlı qış gecəsi Paris küçələrindən əl-ayaq çəkilməmişdi. Onlar Malzerba bulvarıyla irəliləməyə başladılar. Belə gecələrdə səma adama daha dərin, ulduzlar isə hədsiz dərəcədə

əlçatmaz görünürlər, əsən soyuq küləkdə isə gözlə görünən səma cisimlərindən daha uzaqlardakı fəzaların havası duyulur.

Bir müddət hər ikisi susdu. Söhbətə nərdivan qoymaq üçün, ən nəhayət, Dürua dilləndi:

– Bu Laroş-Matye son dərəcə ağıllı və təhsilli birisinə bənzəyir.

Ahıl şair mızıldandı:

– Sizə elə gəldi?

Bu sualdan Dürua karıxdığı üçün inamsızlıqla:

– Hə, – dedi. – Axı o, palatanın ən başbilən üzvlərindən biri sayılır.

– Ola bilər. Balıq olmayan nohurda xərçəngi də balıq sayarlar. Bilirsinizmi, əzizim, bütün bu adamlar son dərəcə məhdudurlar, fikirləri-zikrləri ancaq mənfəətin və siyasətin yanındadır. Belə dayaz adamlarla isə bizlər üçün dəyər kəsb edən məsələlər barədə danışmaq mümkün deyildir. Anyer körpüsünün altından axan Sena çayının səthi kimi bunların da beyinləri ləl, daha doğrusu, tullantı təbəqəsiylə örtülüb. Nəfəs almaq üçün dəniz sahilində dayanarkən qarşınızda açılan geniş üfüqlər qədər hüdudsuz marağa, bilgiyə sahib bir insan tapmaq bilsəniz necə çətindir! Vaxtilə mən belələrini tanıyırdım – amma indi çoxusu dünyadan köçüb.

Səlis danışsa da, hiss olunurdu ki, Norber de Varen səsini qısır, əks halda, şairin səsi bu sağır gecənin bağrında qulaqbatırıcı əks-səda doğurardı. İndi o, həyəcanlıydı: görünür, qüssədən sıxılan könlünün bütün incə simləri ehtizaza gəlmişdi: adətən, şaxta düşəndə torpaq eynilə beləcə lərzəyə gəlir.

Şair sözünə davam elədi:

– Bir də ki, istedadın oldu-olmadı, onsuz da bu həyatda hər şeyin qaçılmaz bir sonu vardır!

O susdu.

Dürua daxilən yüngüllük duyurdu. Gülümsəyərək dedi:

– Görürəm, əziz dostum, bu gün kefiniz yoxdur.

Norber de Varen razılaşmadı:

– Əslində, oğlum, mən həmişə bu əhvalda oluram. Bir az dözü: bir neçə ildən sonra eyni şeyi siz də yaşayacaqsınız. «Həyat» dedikləri bir dağdır. Yoxuşda ikən həmişə yuxarı baxan insan bəxtiyarlıq duyur. Elə ki, o, zirvəyə qalxır, onun üçün eniş mərhələsi başlanır, dağın ətəyində isə onu ölüm gözləyir. Yoxuş çətin, ağır, eniş isə sürətli olur. Sizin yaşınızda bizlər də şən idik. İçimiz sonsuz ümidlərlə doluydu, halbuki onların çoxusunun heç vaxt gerçəkləşməyəcəyini yaxşı bilirdik. Mən yaşda birisini isə artıq ölümdən başqa heç nə ... gözləmir.

Dürua gülümsədi:

– Lənət şeytana, canıma lap üşütmə saldınız.

Norber de Varen yenə etiraz elədi:

– Yox, indi siz məni anlayacaq durumda deyilsiniz, amma bir vaxtlar bütün bunları sizinlə paylaşdığımı xatırlayacaqsınız. Elə bir gün gəlir ki, – bəziləri üçün o gün çox da uzaqda deyil – artıq gülüb-danışacaq halda olmursan və baxdığın hər guşədə gözüne ancaq ölüm mələyi görünür. Siz bu «ölüm» kəlməsinin nə ifadə etdiyini də anlamaq iqtidarında deyilsiniz! İndi o, sizə boş bir səs yığını kimi gəlir. Mənə isə əsl dəhşət aşılayır. Onun gerçək anlamını niyə görəsə insan qəfildən və buna hər hansı səbəb olmadan fəhm etməyə başlayır və həmin andan həyatdakı hər şey onun gözündə dəyişir. Bu son on beş ildə həmin yaşantının, qurd tək içimi necə gəmindiyinin fərqləndirə bilməmişəm. Hər gün, hər saat o, varlığımın ən dərin qatlarına nüfuz etdiyindən mən daim özümü az sonra yerlə-bir olacaq bina kimi hiss edirəm. Həmin hiss məni o dərəcədə eybəcər kökə salıb ki, özümü tanımaqda zorluq çəkirəm. Otuz il öncə həyat eşqi ilə coşub-daşan, gümrah və güclü birisi olduğum halda, indi o adamdan əsər-əlamət qalmayıb. Mənim şəvə saçlarımı o sarsıntının hansı əzmlə, günbəgün artan inadla bəyaz rəngə boyadığının şahidiyəm! Hamar dərimi, əzələlərimi, dişlərimi, o cavan bədənimə əlimdən alan o duyğu mənə təkcə ruhumu qıydı və tezliklə onu da alacağı şübhəsizdir. Hə, o yaramaz bütün varlığımı gəmirib. Hiss olunmadan, aramsız, saniyəbəsanı, amansızcasına gəmirənlə məni yeyib, dağıdıb. Ona görə də indi nəyə əl atırsam, ölümün təması duyum. Atdığım hər addım məni ona yaxınlaşdırır, etdiyim hər hərəkət, aldığım hər nəfəs, sanki, o iyrənc ölümün xeyrinədir. Nəfəs almaq, yemək-içmək, yatmaq, çalışmaq, arzular qurmaq – əslində elə ölmək deməkdir. Ən nəhayət, yaşamağın özü də ölməyə yolçuluq imiş!

Eh, siz hələ bütün bunlardan xəbərsizsiniz! Əgər vur-tut on beş dəqiqə bu barədə düşünsəydiniz, bunun fərqi varardı. Həyatdan nə umursunuz? Sevgimi? Beş-altı öpüş dadınca, sizin həzz duyğunuz korşalacaq. Daha nə istəyirsiniz? Pulmu? Nə üçün? Qadınlara sahiblənmək üçünmü? Əcəb həzzmiş! Yoxsa tıxanınca yemək, piylənmək və gecə sübhədən podaqra sancılardan bağırmaq üçün?

Başqa nə istərdiniz? Şöhrətim? Bəs əgər həyatınız sevgidən məhrumdursa, neyləyəcəksiniz onu? Başqa nə istəyirsiniz? Axı onsuz da son nəticədə hər cəhdiniz ölümlə nəticələndəcək?!

İndi o görüntü mənə elə yaxınlaşıb ki, çox vaxt əlimi uzadıb onu qovmaq keçir könlümdən. Amma o, torpağın üstünə yayılır, fəzanı doldurur öz varlığıyla. Hər yerdə ona rast gəlirəm. Yolun ortasında tapdanmış böcək də, xəzəllər də, dostumun saqqalındakı dən də ürəyimi deşir və deyir: «Budur o!» Gördüyüm işi, gözüme sataşan görüntüləri, yeyib-içdiyimi, sevib-xoşladığım hər şeyi: ay işığını, günəşin qurubunu, göylərlə birləşən dənizi, yatağına sığmayan çayları, istədiyini qədər hələ ciyərlərinə çəkmədiyini yay axşamlarının sərinini – mənə zəhər edir o!

Qocanın nəfəsi daraldığı üçün o, ağır yeriyirdi. Özünü uca səslə düşünməyə köklədiyi üçün, sanki, yol yoldaşının varlığını unutmuşdu. O, sözünə belə davam elədi:

– Oradan geri hələ heç kim qayıtmayıb, heç kim ... Heykəllərin töküldüyü qəlibləri, hər hansı əşyanın biçimini dəfələrlə və eynilə təkrarlayan qəlibləri qoruyub saxlamaq mümkün olduğu halda,

mənim bədənimin, üzümün, fikirlərimin, arzularımın təkrarlanma ehtimalı yoxdur. Halbuki bizdən sonra dünyaya gələcək milyonlarla, milyardlarla canlı məxluqun bir neçə kvadrat santimetrlik sifətində yenə də gözlər, burun, alın, yanaqlar, ağız yerləşəcək, onların qəlbi də, təxminən, mənimkinə bənzəyəcək, amma mən bir daha bu dünyaya gəlməyəcəyəm. Həm də ki, dediyim bu saysız-hesabsız məxluqlar fərqli, son dərəcə fərqli olmalarına rəğmən, onlarda məndən heç bir nişanə olmayacaq, halbuki ilk baxışda onlar biri-birindən fərqlənməyəcəklər. Elə isə başımıza hansı çarəni qılmalıyıq? Dərdimizi kimə deməliyik? Nəyə iman gətirməliyik biz? Dinlərin hamısı boş xülyadır: onların aşıladıqları əxlaq uşaqlar üçündür, vədləri isə həm xeyli axmaq, həm də məncilliyə hesablanıb. Bircə ölüm hər cür şübhənin fəvqündədir.

O, ayaq saxlayıb Dürünün paltosunun yaxalığından tutmaqla, ağır-ağır sözünə davam elədi:

– Cavan oğlan, bütün bunlar barədə düşünün, günlərlə, aylarla, illərlə düşünün, yalnız onda bu həyata fərqli yanaşa biləcəksiniz. Sizi öz mənəngənəsində sıxa biləcək hər şeydən uzaqlaşın, bundan ötrü fəvqəlinə cəhdləri göstərin. O halda siz, hələ həyatda ikən öz vücudunuzdan, maraqlarınızdan, qayğılarınızdan qurtulacaq, bəşəriyyətlə öz aranızda sədd ucaldacaq, çevrənizdə baş verənlərin arxasını, içini görəcəksiniz. O zaman anlayacaqsınız ki, romantiklərlə naturalistlərin çəkişmələri və ya büdcə barədə mübahisələr nə qədər əhəmiyyətsizdir.

Qoca addımlarını yeyinlədərək irəlilədi.

– Amma bu əsnada siz durumunuzdakı ümitsizlik dəhşətini də anlayacaqsınız. Sonsuz şübhələr girdabına dalmanız sizi çırpınmağa məcbur edəcək. Var səsinizlə «Yardım edin!» bağırsanız da, səsinizə bir kimsə hay verməyəcək. Ölinizi uzadıb kömək diləyəcək, yalvaracaq, yardım, qarşılıqlı sevgi, təsəlli və xilas barədə nələrsə deyəcəksiniz – amma yenə də dadınıza kimsə yetişməyəcək.

Görən biz niyə belə əzaba məhkumuq? Görünür, ona görə ki, biz bu dünyaya ruhumuzun yox, bədənimizin ehtiyaclarına uyğun tərzdə yaşamağa gəldiyimiz üçün. Amma malik olduğumuz düşünmə qabiliyyəti, getdikcə dərinləşən ağılınız gündəlik məişətin ətaləti ilə barışmaq istəmir. Hərdən bu adi adamlara diqqət yetirin: başlarına hər hansı fəlakət gələndə qədər onlar şad-xürrəm yaşayırlar, çünki dünyanın dərini çəkmək hissi onlara yaddır. Heyvanlar da bu dərddən bixəbərdirlər.

Qoca təkrar ayaq saxlayıb bir neçə saniyə düşündü, sonra sustalmış və artıq təslim olmuş bir səs tonuyla dedi:

– Mən – ölmüş varlığam. Çünki nə atam, nə anam, nə bacım, nə qardaşım, nə arvadım, nə uşağım, nə də Allahım var.

Bir müddət sükut edəndən sonra dedi:

– Mənim yalnız qafiyəm var.

Gözlərini göydən yerə ölgün işıq saçan doğmuş aya dikib bu misraları söylədi:

Bu qaranlıq həyatın sirrini göyde gəzdim,

Saralmış Ayın altda səfildim həmin gecə.

Onlar Həmrəylik körpüsündən keçməklə Burbonlar sarayını geridə qoydular.

Norber de Varen təkrar sözə başladı:

– Evlənin, dostum. Mən yaşda birisinin tənhalıqda nələr çəkdiyini xəyalınıza da gətirə bilməzsınız. Yalnızlıq mənə çəkilməz qüssə hissi aşılıyır. Axşamlar evdə, buxarının böyründə oturub qızınanda dünyada yapyalnız olduğumu sanıram, elə bil ki, canımı qaramat basır, özümü gözəgörünməz təhlükələrin, varlığı fəhmlə sezilən sirli qüvvələrin əhatəsində hiss edirəm. Adını bilmədiyim qonşumla məni ayıran arakəsmə, sanki, bizi pəncərədən görünən ulduzlar qədər uzaqlaşdırır. Lal divarlar üstümə yeriyr, canımı təşviş və qorxu dalğaları bürüyür. Tənha yaşadığım o otağın dərin sükutunda dözülməz bir kədər uyuyur! Adamın nəinki vücudu, hətta ruhu da sükuta gömülür. Altındakı stulun cırıltısından canına vicvicə düşür, çünki o qaramat basmış yuvada hər bir hənirti gözlənilməz olur.

Bir ara susan qoca əlavə elədi:

– Yaşa dolan birisinin övladlarıyla təskinlik tapmasından gözəl nə ola bilər axı?!

Onlar Burqund küçəsinin ortasına yetişmişdilər. Şair yüksək bir binanın girişindəki zəng düyməsini basdı.

– Cavan oğlan, bayaqdan bəri qocafəndi deyinmələrimə heç fikir verməyin, yaşınıza uyğun bir yaşam qurun. Xudahafiz! – deyə o, yol yoldaşının əlini sıxaraq, qaranlığa qarışdı.

Qəlbinə ağır hisslər dolan Dürüa yoluna davam elədi. Elə bir az öncə o, dibi skeletlərlə dolu dərin bir çuxura boylanmışdı və az sonra özünün də oraya yuvarlanacağını qaçılmaz sayırdı. Öz-özünə deyindi:

– Lənət şeytana! Bunun evində olmağın necə üzücü olacağını təsəvvür edirəm. Hər nə qədər üzüyola olsam da, onun fikirlərini açıqladığı məkandakı birinci sırada qoy mən yox, başqaları otursun!

Bu ara o, karetdən enib evinə sarı yönələn və ətrafına ətir saçan bir xanıma yol verməli oldu. Havada süsən və minaçiçəyi qoxuları biri-birinə qarışmışdı. Dürüa bu ətri həvəslə ciyərlərinə çəkdi, bundan sinəsi qabardı, ürəyini isə nikbinlik dalğaları bürüdü. Günü sabah xanım de Mareli görəcəyi barədə düşündü və qadını bircə kərə xatırlaması onun varlığında sıcaq bir giziltinin dolaşmasına rəvac verdi.

Çevrəsindəki hər şey ona gülümsünürdü, həyat ona iltifat sərgiləyirdi. Ümidlərin gerçəkləşməsi necə də gözəlmiş!

Özünü həzzlərin zirvəsində hiss edərək yuxuya getdi və səhər tezdən yatağından qalxdı ki, görüşdən öncə Bulon meşəsindəki xiyabanda bir az gəzişsin.

Rüzgar öz yönünü dəyişmiş, gecə ərzində hava bir az da yumşalmışdı. Günəş aləmə şəfqətlə işıq saçırdı, hava apreldəki qədər ilıq idi. Bulon meşəsində dolaşmağı sevənlərin çoxusu burada, bu mülayim və parlaq səmanın seyrinə toplaşmışdılar.

Bahar mövsümündə peyda olan yaşıllığın rayihəsini xatırladan təmiz və xoş havanı ciyərlərinə çəkən Dürüa ağır addımlarla irəliləyirdi. Zəfər tağının yanından ötüb yolun kənarıyla uzanan və atlılar üçün nəzərdə tutulan geniş xiyabana çıxdı. Burada baxışları atını dördnala və ya löhrəm üsulla çapan kübar kişilərə, qadınlara sataşdıqda, qismən də olsa, bir həsəd hissi duydu. Bu reportyor peşəsi sayəsində o, məşhur adamların bilicisinə, Paris qalmaqallarının canlı ensiklopediyasına çevrilmişdi. Buradakı bütün bu adamları o, adbaad tanıyırdı, onların həm sərvətinin miqdarına, həm də gizli sirrlərinə bələd idi.

Yanından ötən qadın süvarilərin əyinlərindəki tünd mahud parçadan tikilmiş kostyumları onların tənələrinə kip otururdu. Üz-gözlərindən isə at belində oturan bütün qadınlara məxsus qürur və yenilməzlik ifadəsi yağırdı. Dürüa isə bu ara, eynilə kilsədə ayələr oxuyan keşiş kimi qısıq səslə, gözüne dəyən adamların soyadlarını, titullarını və vəzifələrini, habelə onların gerçək və ya dediqoduya səbəb olan aşnalarının adlarını dilinə gətirirdi. Adlar biri-birini əvəz edirdi: «Baron de Tankle, knyaz de la Tur-Engeran», sonra bir başqası səslənirdi: «Lesbos adasının sakinləri – «Vodevil» teatrından Luiz Miso və «Opera»dan Roza Marketen».

Bu oyun ona son dərəcə məzəli gəlirdi: bununla o, bir daha əmin olurdu ki, bu özündənrazı insan görüntülərinin arxasında onların zatındakı və özünü vaxtaşırı biruzə verən alçaqlıq yatmaqdadır. Bu kəşf ona sevinc, rahatlıq və ruh yüksəkliyi bəxş eləyirdi.

Ən abırsız şeylələrin hədəfi olan şəxsləri baxışlarıyla axtaran Dürüa uca səslə: – İkiüzlülər! – dedi.

Buradakı süvarilər arasında, deyilənlərə görə, ustalıqla kart dəyişdirməyi bacaranlar da az deyildi: hər halda, qumarxanaların belə adamlar üçün yeganə, tükənməz və şübhəli qazanc mənbəyi olduqları gün kimi aydın idi. Bunlara nisbətən daha çox ad çıxaranlar isə əsasən xanımlarının maddi sərvəti sayəsində baş gırləyirdilər və digərləri də bunun fərqlində idilər. Yerdə qalanları isə, məlumatlı mənbələrin dediyinə görə, məşuqələrinin hesabına dolanırdı. Bir çoxları borclu qalmağı sevmirdi (bu, yaxşı adətdir!), amma onların bunun üçün pulu haradan tapdıqları heç vaxt dilə gətirilməzdi, çünki bu, xeyli qaranlıq bir sirr kimi qorunurdu... Dürüanın gözləri qarşısında var-gəl edənlər arasında sərvətini oğurluq, çapqın sayəsində qazansalar da, şəhərin ən zəngin evlərinə gediş-gəlişi olan varlılar da az deyildi. Xırda burjuaların önlərində ehtiramla papaq çıxartdıqları hörmətli şəxslər də burada gözə dəyirdilər, amma bu kübar cəmiyyətinin astarına bələd olanlar yaxşı bilirdilər ki, məhz bu cür adamlar iri dövlət qurumlarını heç çəkinmədən soyub-talamaqla məşğuldurlar. Bəziləri bakenbard, digərləri isə sadəcə, bığ saxlayan bu cənabların üzündəki yekəxana ifadə və bir-birinə kip sıxılmış dodaqlar onların hamısı üçün xarakterik cəhət idi.

Düruanı gülmək tutdu:

– Əcəb tayfadırlar vallah! – deyə təkrarladı. – Hamısı da fırıldaqçı və əliəyri!

Bu dəmdə açıq tipli, yaraşıqlı bir araba onun yanından sürətlə keçdi: qoşqudakı bir cüt atın yalı və quyruğu havada yellənirdi. Atların yüyənini çəkən samansaçlı cavan bir qadın idi. Eşq macəralarıyla tanınmış bu qadının arxasında bir cüt qrum²⁹ gözə dəyirdi. Dürua ayaq saxladı: bu xanıma baş əymək, ehtirasını kimsədən əsirgəməyən bu qadını alqışlamaq keçirdi içindən, çünki yorğan altda qazandığı mövqeyi bunca ikiüzlü kübarın gəzintiyə çıxdığı bir yerdə və saatda belə cılğınlıqla sərgiləmək adamdan cürət istəyirdi. Bəlkə də, Dürua dumanlı şəkildə də olsa, özüylə bu qadın arasında ortaqlıq bir özəllik sezmişdi, bu cavanəzənin xəmirində özünə doğma gələn, onların cinslərini və ya ruhlarını oxşar edən bir şey görürdü və Dürua da nə vaxtsa bu qadın kimi öz məqsədinə çatmaq üçün eyni cürəti göstərəcəkdə.

Geriyə dönüşdə içində dərin məmnunluq hissi vardı, ağır-ağır addımlasa da, keçmiş sevgilisiylə vədələşdikləri yerə vaxtından əvvəl gəlib çıxdı.

Ona yaxınlaşan qadın dodaqlarını öpüş üçün elə uzatdı ki, elə bil, aralarında heç nə olub-bitməmişdi. Hətta qadın, adətən, öz evində məşuqundan qızğın ehtirasını gizlətmək üçün yararlandığı ehtiyat pərdəsini də bir neçə saniyəliyinə yırtıb atmışdı artıq.

Düruanın ucları buruq bıqlarından öpən qadın dedi:

– Əzizim, heç bilirsən başıma nə oyun gəlib? Səninlə birlikdə misilsiz, həm də bütöv bir bal ayı keçirməyi planlaşdırırdım, amma ərim qəflətən başımın üstünü kəsdi: onu məzuniyyətə buraxıblar. Amma sənsiz, həm də o umu-küsüdən sonra ay yarım dözə bilməyəcəyim üçün düşündüm və bu durumdan bir çıxış yolu tapdım: sənin barəndə ona söz açmışam və buna görə də sən bazar ertəsi bizə gələndə sizi tanış edəcəyəm.

Dürua duruxdu: bu yüngülvarı çaşqınlığı indiyədək onun arvadına aşnalıq etdiyi birisinin evinə qonaq sifətiylə getməsindən irəli gəlirdi. Xəfif utancaqlığın, baxışlarının, hər hansı boş bir şeyin onu ələ verəcəyindən çəkinirdi. Odur ki donquldandı:

– Yox, mən sənin ərinlə tanış olmağı münasib görmürəm.

Düruanı heyrətdən geniş açılmış gözlərlə süzən qadın isə ısrarından əl çəkmirdi:

– Axı niyə, hə? Bu nə sözdür?! Bu ki, adi bir şeydir! Vallah, incimə, amma mən səni daha ağıllı birisi sanırdım.

Bu söz ona toxundu:

– Yaxşı, mən bazar ertəsi nahar yeməyinə sizə gələcəyəm.

Xanım de Marel əlavə elədi:

²⁹ Грум – инэилисья «эроом» сюэц ат белиндяки аьасынымцшайият едян нюкяр демякдир.

– Məclis abırlı görünsün deyə, Forestyeni də dəvət edərəm. Əslində, sənə etiraf etməliyəm ki, heç qonaq-qara sevən birisi deyiləm.

Bazar ertəsinə qədər Dürua qarşıdakı görüşlə bağlı heç nə düşünmədi. Amma pilləkənlə xanım de Marelin mənzilinə qalxanda içini anlaşılmaz bir narahatlıq hissi bürüdü: ona dinclik verməyən heç də aşnasının əriylə əl görüşməsi, onun çörəyini yeməsi, şərabını içməsi deyildi: yox, o, sadəcə, qorxurdu və nədən qorxdığını heç özü də anlamırdı.

Jorju qonaq otağına ötürdülər və hər zaman olduğu kimi orada gözləməli oldu. Sonra qapı açıldı və saqqalı çallaşmış, ucaboylu, sinəsi ordenli bir kişi otağa girdi. Çox diqqətlə və səliqəli geyinmiş bu adam yüksək nəzakətlə dedi:

– Cənab, sizinlə tanışlığımızdan çox məmnunam. Xanımım barənizdə mənə xeyli danışıb.

Çöhrəsinə kifayət qədər dostyana ifadə verməyə çalışan Dürua ev sahibinə tərəf gedərək onun əlini xüsusi istiqanlıqla sıxdı. Amma hər ikisi oturandan sonra Düruanın həmişəki dili-dilçəyi harayasa qeyb oldu.

Buxariya odun atan cənab de Marel soruşdu:

– Qəzetlərdə çoxdan çalışırsınız?

Dürua: – Bir neçə ay ancaq olar, – dedi.

– Belə de. Onda sürətlə yüksəlmisiniz!

– Elədir, görünməmiş sürətlə.

Sonra o, ilk dəfə bir araya gələn və tanış olan adamların yararlandığı ümumi sözlərin köməyi ilə oradan-buradan danışdı və bu ara nə danışdığına diqqət yetirməyə gərək də duymadı. Amma artıq içi rahat idi, düşünyü durum indi ona məzəli gəlirdi. Cənab de Marelin ağarmış saçları və ciddi sir-sifəti Düruaya gülünc təsir bağışladığından ona baxa-baxa bunları düşünürdü: «Ay qoca kaftar! Mən sənə buynuz, sənə buynuz bağışlamışam». Həyasızlıqdan qaynaqlanan daxili məmnunluq hissi yavaş-yavaş varlığına hakim kəsilirdi və o, yaxalanmamış oğrular sayacağı sonsuz sevinc hissindən uçurdu. Qəflətən Dürua qarşısındakı bu adamla dostluq qurmaq, onun güvənini qazanmaq, ən məhrəm sirlərinə ortaq olmaq xəyalına düşdü.

Gözlənilmədən xanım de Marel içəri girdi, söhbətləşən kişiləri işvəli və hiyləgər baxışlarla süzərək qonağa yanaşdı. Adətən, bu qadının əlini öpən Dürua ərinin yanında buna cürət eləmədi.

Qadın həm şən, həm də özündən arxayın idi. Görünür, həyatı boyu aşkar prinsipsizliyi özünə şüar edən, buna görə də üzü üzlər görən bu xanım baş tutmuş bugünkü görüşü təbii və normal bir şey kimi qəbul edirdi. Sonra Lorina otağa daxil oldu və hər halda, atasından çəkindişi üçün görünməmiş bir utancaqlıq sərgiləyərək alnını öpüş üçün Jorja uzatdı.

Anası soruşdu:

– Bəs bu gün niyə onu «Əziz dost» adlandırmadın?

Ləyaqətinə toxunulubmuş kimi davranan qızçıqaz pörtdü: sanki, onunla bağlı dilə gətirilməsi ayıb sayılan bir şey deyilmişdi, elə bil, onun qəlbinin dərin guşələrində saxladığı məhrəm və bir qədər xəcalətverici sirri ortaya çıxmışdı.

Sonra Forestyelər gəldilər. Şarlin xəstəhal görkəmindən hamı heyratə qapıldı. Son bir həftə içində onun sifəti əl boyda qalmışdı, durmadan öskürdüyü üçün rəngi avazı olmuşdu. O, həkimin göstərişinə əsasən gələn cümə axşamı xanımıyla Kanna gedəcəyini bildirdi.

Onlar çox oturmaıb getdilər.

Başını yırgalayan Dürua dedi:

– Mən biləni bu adamın işi fıırıqdır. O, tezliklə canını bizlərə tapşıracaq.

Cənab de Marel laqeydliklə bu fikri təsdiqlədi:

– Hə, bunun kitabı bağlanıb. Amma nikahı görünməmiş dərəcədə uğurlu sayılmalıdır.

Dürua soruşdu:

– Bəyəm xanımının ona çox köməyi dəyir ki?

– Qadının onun əvəzinə hər şeyi elədiyini söyləmək daha doğru olardı: geniş çevrəsi olan bu qadın ilk baxışda özünü heç kəslə görüşmürmüş kimi göstərsə də, əslində ərinin bütün işlərini düzüb-qoşur. İstənilən vaxt və ağlagəlməz üsullarla seçdiyi hədəfə yetişir. Onun kimi incə və çevik intriqa ustası hələm-hələm ələ düşməz! Mənsəb ardınca qaçan birisi üçün bu xanım vazkeçilməz xəzinədir.

Dürua maraqlandı:

– Yəqin ki, əri öləndən sonra o, ləngimədən və təkrar ərə gedəcək?

Xanım de Marel söhbətə qoşuldu:

– Hə. Hətta indinin özündə də birisini gözaltı elədiyini eşitsəm, şəxsən mən heyratlənməyəm... ən azından... hər hansı deputat... bəlkə də, bunu istəməz, çünki... çünki... əxlaq baxımından... ciddi maneələr ortaya çıxa bilər... Düzünə qalsa, bildiyim bir şey yoxdur. Bu barədə bu qədər də yetər.

Cənab de Marel donquldandı:

– Heç vaxt sözünü axıra qədər açıb demirsən: sən bu xasiyyətini heç təqdir eləmirəm. – Onun danışiq tərziində əzəvay bir acıq duyulurdu. – Başqalarının işinə burun soxmağa dəyməz. Qoy hamı vicdanının diqtə etdiyi kimi davransın. Həm də bu qayda hamı üçün eyni dərəcədə keçərlidir.

Oradan ayrılanda Dürua həyəcanlıydı və dumanlı şəkildə də olsa, qarşısında yeni imkanlar açıldığını seziirdi.

Səhərişi gün o, Forestyegilə baş çəkdi: ev sahibləri səfər hazırlıqlarını bitirmək üzrə idilər. Divanda uzanan Şarl böyük çətinliklə nəfəs alırdı. Dönə-dönə:

– Gərək bir ay öncə buradan gedəydim, – deyirdi.

Səfərlə bağlı hər şey Valterlə danışılarsa da, Şarl Düruaya da işlə bağlı bəzi tapşırıqlarını verdi.

Evdən çıxmazdan öncə Jorj dostunun əlini hərarətlə sıxdı.

– Haydı, dostum, tezliklə görüşəcəyik!

Xanım Forestye onu ötürmək üçün qapıya çıxdı. Dürua ruh yüksəkliyi ilə qadına üz tutdu:

– Aramızdakı danışıqı unutmamısınız ki? Axı biz sizinlə dost və tərəfdaş, elə deyilmi? Ona görə də əgər hər hansı səbəbdən sizə gərək olsam, heç çəkinməyin. Bir teleqram göndərin, qulluğunuzda hazır olum.

Qadın pıçıldadı:

– Təşəkkürlər, bunu unutmaram.

Qadının baxışlarından da eyni şey oxunurdu, amma bu ifadə daha incə və nüfuzedici idi.

Pilləkənlə enəndə Dürua daha öncə Forestyegildə ötəri gördüyü de Vodreklə rastlaşdı. Qrafin görkəmindən kədər yağdırdı: bəlkə də, bu hiss məşuqəsinin onu tərk etməsiylə bağlıydı?

Onun qarşısında özünün kübarlığını sərgiləmək istəyən jurnalist qrafa əlüstü baş əydi.

De Vodrek bu təzimə nəzakətlə, amma bir az təkəbbürlə qarşılıq verdi.

Cümə axşamı hava qaralanda Forestyelər yola çıxdılar.

VII

Şarl gedəndən sonra «Fransız həyatı» redaksiyasında Dürua daha əhəmiyyətli birisinə çevrildi. Öz imzasıyla bir neçə baş məqalə çap etdirməklə yanaşı, o, xronikadakı yazılarını da davam etdirirdi. Şef hər bir əməkdaşın öz yazısı üçün cavabdehlik daşmasını tələb edirdi. Hərdənbir polemikaya da girən Dürua hər dəfə çətin vəziyyətlərdən ustalıqla sıyrılmağı bacarırdı. Həm də ki, dövlət xadimləri ilə vaxtaşırı dialoq qurması onda çevik və nüfuzedici düşüncə tərzini formalaşdırmışdı: bu özəlliklər qəzetin siyasi şöbəsində çalışan əməkdaş üçün vacib şərt sayılırdılar.

Düruanın önündə açılan üfüqlərdə bir tək bulud var idi. Sağına-soluna daim nifrət püskürən və «Pero» adlanan bir vecsiz qəzetdə «Fransız həyatı»nın xronika şöbəsinin müdiri barədə dalayıcı yazılar çap olunmuşdu. Həmin qəzetin anonim imza ilə yazan əməkdaşı cənab Valterin sözügedən şöbəsini «başgicəlləndirici şöbə» adlandırırdı. Dürua hər nömrədə özüylə bağlı aşkar istehzalara, iynələmələrə və hər cür insinuasialara³⁰ rast gəlirdi.

Bununla bağlı Jak Rival ona:

– Əcəb səbirlisiniz, – deyəndə Dürua mızıldanmışdı:

– Neyləmək olar? Hələlik birbaşa həmlə yoxdur.

Amma bir gün Dürua elə redaksiyanın kandarından içəriyə ayaq basan kimi Buarenar «Pero»nun yeni sayını ona uzatdı:

– Baxın, yenə də barənizdə xoşagəlməz bir yazı çıxıb.

³⁰ *Инсинуация* – ифтира

– Nə ilə bağlıdır?

– Ober adlı birisinin əxlaq polisi tərəfindən yaxalanması barədə boş bir xəbərdir.

Qəzeti alan Jorj «Dürua məzələnir» başlıqlı yazıda bunları oxudu:

– «Fransız həyatı»nın misilsiz reportyorunun yazdığına görə və daha öncə bizim də xəbər verdiyimiz kimi, əxlaq polisi agentləri tərəfindən həbs olunan xanım Ober əslində bizim xəyal məhsulumuzdur. Halbuki həmin xanım Monmartırda, Ekürey küçəsi on səkkiz ünvanında yaşayır. Valterin gədə-güdələrinin polis şöbəsinin şərəf və ləyaqətini qoruyarkən hansı maraqlara xidmət etdiklərini bizlər çox yaxşı anlayırıq: axı həmin polis şöbəsi də Valterin ticarət əməllərini görməməzliyə vurur. O ki qaldı həmin reportyorun özünə, onun bizlərə hər hansı sensasiyalı bir xəbər təqdim etməsi daha çox yerinə düşərdi. Axı indi o, günü sabah yalanlanacaq ölüm xəbərləri üzrə, tarixdə heç vaxt baş verməmiş döyüşlər üzrə, ağzına su alıb oturan monarxların təntənəli mərasimlərdəki nitqləri üzrə ixtisaslaşıb. Bir sözlə, onun ustalıqla uydurduğu bütün bu məlumatlar əslində Valterin əlavə qazanclarının mənbəyini təşkil etməkdədir. Yaxşısı budur, o, bizə yava qadınlarla keçirdiyi gecələrdə öyrəndiyi şux dedi-qoduları və ya uzaqbaşı, bəzi soydaşlarımıza görünməmiş qazanc gətirən məhsulların keyfiyyəti barədə lətifələr təqdim eləsin».

Təmkinini qoruyan Dürua dərin fikrə dalmaqla bir şeyin fərqi vardı: bütün bu əməllərin arxasında onun üçün son dərəcə pis bir şey gizlənməkdəydi.

Buarenar soruşdu:

– Bu məlumatları sizə kim təqdim eləmişdi?

Dürua hafizəsində öz əməkdaşlarını uzun-uzadı canlandırdı. Ən sonda xatırladı:

– Hə, hə, bu, Sen-Poten idi!

Yazını bir daha oxuyandan sonra o, qəzəbindən çuğundur kimi qızardı: onu satqınlıqda suçlayırdılar.

Heyrətlə dedi:

– Deməli, belə! Onların iddiasına görə, mənə pul verirlər ki...

– Hə də, bu anlaşılır. Onlar sizə qara yaxırlar. Bu cür hallarda şef heç kimə güzəştə getmir.

Xronika reportyorları çox vaxt...

Elə bu vaxt Sen-Poten gəlib çıxdı. Dürua ona sarı getdi.

– «Pero»³¹dakı yazını oxumusunuz?

– Hə. Mən elə indicə xanım Oberin yanında idim. O qadın, həqiqətən, mövcuddur, amma həbsə-filana atılmayıb. Ona görə də bu şayiə əsassız imiş.

Dürua başılovlu şefin yanına getdi. Onu soyuq və inamsız baxışlarla süzən şef açıqlamalarını dinləyəndən sonra tapşırırdı:

³¹ *Перо – ляляк (фр.)*

– Durub gedin o xanımgilə. Sonra isə elə bir təkzib yazısı hazırlayın ki, barənizdə bu cür yazılar yazılmasına rəvac verməyəsınız. Bunu deyərkən mən yazının sonluğunu nəzərdə tuturam, çünki bu həm qəzetə, həm mənə, həm də sizə ləkə salır. Jurnalist, eynilə Sezarın xanımı kimi, hər cür şübhədən uzaq olmalıdır.

Bələdçi kimi Sen-Poteni yanına alan Dürua bir fiakra minib sürücüyə:

– Monmartrdakı Ekürey küçəsi on səkkizə sürün! – deyə buyurdu.

Nəhəng binanın yeddinci çıxmalı oldular. Qapını onlara əynində yun kofta olan qarı açdı.

Sen-Poteni gördükdə o:

– Yenə gəlmisiniz? – deyib donquldandı.

Sen-Poten dilləndi:

– Özümlə polis müfəttişini də gətirmişəm ki, başınıza gələnləri yerli-yataqlı ona nağıl edəsiniz.

Qarı onları içəri buraxdı.

– Sizdən sonra adını bilmədiyim bir qəzetdən də iki nəfər mənə baş çəkdi, – deyəndən sonra o, üzünü Düruaya tutdu: – Cənab, siz də olub-keçənləri öyrənmək istəyirdiniz?

– Hə. Doğrudanmı sizi həbs edən əxlaq polisinin agenti idi?

Qarı əllərini yellədi:

– Yox, cənab, elə bir şey olmayıb. Olmayıb elə şey. Hadisə belə olub. Bizim qəssab yaxşı ət satsa da, müştərilərə çəkidə kəf gəlir. Bunu tez-tez sezsəm də, heç vaxt dilə gətirməmişəm. Keçən dəfə ondan iki funt döyməlik ət istədim, çünki qızım ilə kürəkənim mənə qonaq gələcəkdi. Bir də baxıb nə görürəm: o, mənim üçün ancaq tikə-para ətləri və sümükləri yığır tərəzinin gözüne. Düzdür, döyməlik ət sümüksüz olmur, amma gördüm yox, bu adam mənə ucdantutma sümük satmağa hazırlaşır. O sümüklərdən, bəlkə, raqu³² bişirmək olardı, amma mən döyməlik ət istəmişəmsə, onun verdiyi şır-şındır əti neyləyəcəkdim? Mən bunu almaqdan imtina eləyəndə o, məni «qoca siçovul» adlandırdı, mən də ona «qoca fırıldaqçı» dedim. Ağzımız qızışınca onunla əlbəyaxa olduq, dükanın önünə xeyli, bəlkə də, bir yüz nəfər topladı. Hamısı da hırıldayaraq bizə gülürdü! Ən sonda bir polis gəldi və bizi komissarın yanına apardı. Bir az orada saxlandıqdan sonra dışarıya qanlı düşmənlər kimi çıxdıq. Həmin vaxtdan mən əti başqa qəssabdan alırdı, o fırıldaqçının dükanının önündən də keçmirəm ki, başımı cəncələ salmayım.

Bununla da qarının hekayəti bitdi. Dürua soruşdu:

– Elə bu?

– Hə, cənab, bütün olan-bitən budur.

Qarı Düruaya qara qarağat içkisi təklif eləsə də, jurnalist bundan imtina elədi. Belə olanda qadın tələb irəli sürdü ki, yazacağı protokolda Dürua qəssabın çəkidə saxtakarlıq etdiyini vurğulasın.

Redaksiyaya qayıdan Dürua belə bir təkzib mətni yazdı:

³²

Р а з у – х ы р д а д о б р а н м ы ш я т в я й а б а л ы г г о в у р м а с ы

«Pero»nun anonim cızmaqaraçısı sırf mənə ləkə yaxmaq məqsədiylə əlinə keçən lələklə yazıb sübut eləməyə çalışır ki, guya, ahıl bir qadını əxlaq polisinin agentı həbs edib. Mən bu iddianı rədd edirəm. Xanım Oberi gedib öz gözlərimlə gördüm: ən azı, altmış yaşında olan bu qadın qəssabla aralarındakı çəkişməni bütün detallarıyla mənə danışdı və bəlli oldu ki, döyməlik ət almaq istəyən bu xanımı qəssab çəkiddə aldatdığından, onlar davaları araşdırılmaqdan ötrü polis komissarının yanına aparılıblar.

Fakt bundan ibarətdir.

«Pero» əməkdaşının digər insinuasıyalarına gəldikdə isə, əgər bu uydurmaların müəllifi kimliyini bir maska arxasında gizlədirsə, onda mən də onlara cavab verməyi öz mənliyimə sığışdırmayacağam.

Jorj Dürua».

Valter və bu vaxt onun kabinetinə daxil olan Jak Rival belə bir cavabı yetərli hesab etdilər və qərara gəldilər ki, bu təkzibi ən yaxın nömrədə, xronika bölümünün düz altında çap etdirlsinlər.

Evə erkən döən Dürua bir az təlaşlı, bir az da həyəcanlı idi. Bu anonim məktuba nə cavab versin? Kim idi axı bu? Niyə ona belə amansız həmlələr edirdi? Qəzetçilərin tərs xasiyyətinə bələd olduğundan bu cür qaşınmayan yerdən qan çıxartmağı uyğun görmədi. Gecəni narahat yatdı.

Sabahısı gün öz mətnini qəzetdə oxuyanda onun əlyazmadakından daha təhqiramiz səsləndiyini sezdi. Bəlkə də, bəzi ifadələri bir az yumşaltmaq da olardı. Həmin günü əsəbi halda yola verdi və yenə də gecə sübhəcən gözünə yuxu getmədi. Sübh tezdən yerindən qalxdı ki, ləngimədən gedib «Pero»nun təkzibə cavab veriləcək sayını alsın.

Hava təkrar dəyişmiş və xeyli soyumuşdu. Səkilər boyu uzanan çeşmələrdən axan su şırnaqları ayazdan don bağlamışdı.

Köşklərə, hələlik, qəzetlər gətirilməmişdi. İstər-istəməz Dürua özünün ilk yazısı olan «Afrika atıcısının xatirələri»nin çapdan çıxdığı günü xatırladı. Əli-ayağı necə donmağa başladısa, canında, xüsusilə də barmaq uclarında güclü ağrılar hiss elədi. Qızışmaq üçün o ətrafda qaçmağa başladı. Köşkün xırda pəncərəsindən manqalın yanında çömbələn satıcı qadının yun şalı, qırmızı yanaqları və burnu görünürdü.

Axır ki, qəzetdaşıyan həmin pəncərədən içəri səbirsizliklə gözlənilən qəzet bağlamasını qoydu və bunun ardınca qadın «Pero»nun yeni sayını açıq halda Jorja uzatdı.

Qəzetə göz yetirsə də, əvvəlcə orada öz adına rast gəlmədi. Təzəcə köks ötürmüşdü ki, baxışları qoşa xətlə haşiyələnmiş xırda yazıya sataşdı:

«Fransız həyatı»nın əməkdaşı, dəyərlı insan Dürua təkzib yazıb, amma onun təkzibində də yalan var. Həm də o, etiraf edir ki, real varlıq olan xanım Oberi polis agentı şöbəyə aparıbmiş. Əgər o,

«polis agenti» sözlərinin əvvəlinə bir «əxlaq» kəlməsi də artırısaydı, onda üzərinə düşən yükün öhdəsindən gəlmiş sayılardı.

Amma nə etmək olar – bəzi jurnalistlərin vicdanı da elə onların istedadları qədər sönükdür.

İmzamı açıqlayıram:

Lui Lanqremon».

Düruanın ürəyi guppagupla döyünürdü. Nəyi və niyə elədiyini bilmədən evə gedib iş paltarını geyinməyə başladı. Bəli, onu alçaltmışdılar, həm də elə alçaltmışdılar ki, buna artıq heç cür dözə bilməzdi. Axı bütün bu oyun haradan gəldi onun başına? Heç nədən. Hansısa qarıyla bir qəssabın qalmaqalından.

Cəld geyindi və hələ səkkiz olmamış Valterə baş çəkdi. Düruanı görəndə o, təntənəli şəkildə:

– Yəqin ki, siz geri çəkilməyəcəksiniz? – deyə soruşdu.

Düruadan cavab gəlmədi.

Naşir sözünə davam elədi:

– Təcili Jak Rivalın yanına gedin. O, hər şeyi düzüb-qoşar.

Anlaşılmaz nə isə mızıldayan Dürua felyetonçugilə yollandı. O, hələ də yatırdı. Çalınan zəng onu yataqdan sıçramağa məcbur elədi.

Yazını oxuyandan sonra Jak:

– Lənət şeytana! Gərək durub onun yanına gedək, – dedi.

– İkinci sekundant olaraq kimi seçərdiniz?

– Düzü, heç bilmirəm.

– Bəlkə, Buarenarı? Necə bilirsiniz?

– Buarenarı deyirsinizsə, qoy o olsun.

– Yaxşı qılınc oynadırsan?

– Heç bacarmıram.

– Vay səni! Bəs tapança atmağı necə?

– Alababat bacarıram.

– Çox gözəl. Bu işlə məşğul olacağım müddətdə siz bir az da səriştənizi artırın. Bir dəqiqə gözləyin.

Öz yuyunma otağına keçən Jak tezliklə oradan yuyunmuş, tərəşli və səliqəli geyinmiş halda çıxdı və:

– Gedək, – dedi.

Kiçik bir malikanənin alt qatında yaşayırdı o. Düruanı küçəyə baxan pəncərələri taxtalarla üzlənən, atış tiri və qılıncoynatma zalına çevrilən zirzəmiyə gətirdi. Burada o, bu zalın o biri başındakı və nisbətən kiçik məkana qədər uzanan qaz lampaları sırasını yandırdı. Zirzəmidəki o

ikinci otaqda qırmızı və göy rənglərə boyanmış dəmir maneken vardı. Masaya dörd ədəd yeni tipli, yəni xəzinəsindən atəş açan dörd ədəd tapança qoydu, sonra isə duel burada keçiriləcəkmış kimi qısa fasilələrlə ömrlər verdi:

– Hazırsınızmı? Atəş açın! Bir, iki, üç!

Hələ yeniyetməlik dövründə Dürua öz bostanlarında atasının köhnə tapançasından atəş açmağı sınaşıdı və indi bu vərdiş onun dadına yetişəcəkdi: tam sakit halda, diqqətini toplayaraq, əlini qaldırıb nişan alandan sonra tətii basdı. Adətən, güllələri manekenin qarnına isabət elədiyindən vaxtaşırı Jak Rivaldan təriflər eşidirdi:

– Yaxşıdır. Çox yaxşıdır. Çox yaxşı. Uğurunuzə şübhəm qalmadı.

Gedərkən o dedi:

– Beləcə günortaya qədər məşq edin. Bu da patronlar, özünü zə korluq verməyin. Qəlyanaltı etmək üçün gəlib sizi aparacağam, qalan şeyləri də onda danışarıq.

Bunları deyib, o, zirzəmini tərk elədi.

Bir neçə kərə atəş açandan sonra Dürua oturub fikrə daldı.

– Öz aramızdır, əcəb axmaq işə düşmüşəm! Kimə lazımımış bu? Guya, bir yaramaz digəriylə dueldə atışırsa, bu yolla o, təmizə çıxır ki? Bir də axı dürüst adama birisi təhqir yağdırırsa, bu adam niyə qalxıb öz sinəsini onun gülləsinə hədəf etmək şərəfinə nail olmalıymış?

Fikirləri xeyli bədbin axara düşmüşdü və bu ara o, insan ağlının çarəsizliyi, ideyaların dayazlığı, bütün söylərimizin gec-tez puça çıxması və əxlaq normalarının məntiqsizliyi barədə Norber de Varenin dediklərini ixtiyarsız olaraq xatırladı.

Uca səslə Dürua:

– Lənət şeytana, o, necə də haqlıymış! – dedi.

Susamışdı. Haradasa su damcılayırdı. Dönüb geri baxanda duş gördü və gedib onun lüləsindən doyunca su içdi. Təkrar dərd-qəm dəryasına qər q oldu. Adama bədbinlik aşıl原因 bu zirzəmi bir mənada sərdabəni xatırladırdı. Küçədən keçən ekipajların qopardığı cingiltili səslər içəridə uzaqlarda çaxan ildırım gurultusu təsiri yaradırdı. Görəsən, saat neçəydi? Zaman, eynilə türmədəki kimi, donmuşdu: axı, orada da vaxt yalnız həbsxana gözətçisinin yemək gətirdiyi zaman dilimləri ilə ölçülür. Nigarançılıq onu lap əldən salmaqdaydı.

Budur, addım səsləri eşidildi: Jak Rival Buarenarla zirzəmiyə daxil oldu. Hələ uzaqdan o:

– Hər şeyi düzüb-qoşdum! – deyə səsləndi.

Dürua isə zənn eləyirdi ki, bəlkə də, bu ixtilaf üzrxahlıq məktubuyla ortadan qalxar. Odur ki ürəyi ayağının altına düşdü.

– A-a! Təşəkkürlər, – deyə mızıldandı.

Felyetonçu sözünə davam elədi:

– Bu Lanqremon da ağciyər birisi deyilmiş. Bütün şərtlərimizi eynilə qəbul elədi: iyirmi beş addım məsafədən və komanda veriləndən sonra tapança lüləsini yuxarı qaldırıb atəş açacaqsınız. Lülə yuxarıdan aşağı endiriləndə əl titrədiyindən, bu üsul daha yaxşıdır. Baxın, Buarenar, görürsünüz, mən haqlıyam.

Tapançanı əlinə alaraq, o, atəş açmaqla sübuta yetirdi ki, əli aşağıdan yuxarıya doğru hərəkət etdirəndə atəş xəttinin üfüqiliyini qorumaq daha da asanlaşır. Az sonra isə təklif elədi:

– İndi də durun gedək qarnımızı doyuraq. Artıq saat birdir.

Yaxınlıqdakı restoranda kəmərlərinin altını bərkitdilər. Həmin müddətdə Düruanın ağzını bıçaq açmadı, yeməyi də qorxusunu gizlətmək xətrinə yedi. Buarenarla redaksiyaya döndükdə, o, mexaniki olaraq və sanki, hər şeyi unutmaqla işə girişdi. Hamı onun çox təpərli birisi olduğu qənaətinə gəldi.

Arada Jak Rival hal-əhval tutmaq üçün Düruaya baş çəkdi və onlar razılaşırdılar ki, sekundantlar səhər saat yeddidə lando³³ ilə gəlib onu evdən aparacaqlar. Sonra hamılıqla atışmanın baş tutacağı Vezin meşəsinə yollanacaqlar.

Hər şey elə gözlənilmədən, ondan xəbərsiz baş verdi ki, çevrəsindən heç kəs bütün bunlar barədə Düruanın nə düşündüyünü soruşmadı, heç kim onun razılığını almağı özünə rəva belə görmədi. Olaylar ildırım sürətiylə baş verdiyindən o, hələ də nə özünə gələ bilir, nə də olub-keçənləri anlamağa imkan tapırdı.

Buarenar bütün günü sədaqətli bir dost kimi bir an da ondan aralanmadı. Birlikdə şam yeməyi yeyəndən sonra Dürua axşam saat doqquza doğru öz mənzilinə döndü.

Yalnız qaldıqda bir neçə dəqiqə ərzində iri addımlarla otağın bu başından o biri başına var-gəl elədi. Hədsiz həyəcanlı olduğundan heç nə barədə fikir yürüdə bilmirdi. Bir tək fikir beyninə çaxılmış mismar kimi yaxasını buraxmırdı: «Sabah dueldir». Amma bu fikrin özü onda getdikcə artan və anlaşılmaz təlaşdan başqa heç bir hiss oyatmırdı. Halbuki vaxtilə əsgərlik çəkəndə ərəblərə atəş açarkən o, öz həyatını hər hansı təhlükəyə atmamışdı: bu, ondan ötrü bir növ qaban ovu kimi bir şey olmuşdu.

Amma hər halda, o, özündən tələb olunanları eləmiş, kifayət qədər dəyanətli davranmışdı. Buna görə onun haqqında danışacaq, tərifləyəcək, onu təbrik edəcəkdilər. Amma Dürua, dərin ruhi sarsıntı keçirən bəzi adamlar kimi uca səslə bağırdı:

– Necə də yaramazdır o!

Sonra oturub fikrə daldı. Jak Rival ona rəqibinin ünvanını bilmək üçün vizit kartı vermişdi. Kartı bir daha, bəlkə də, iyirminci dəfə oxudu: «Lui Lanqremon, Monmartr küçəsi 176». Vəssəlam.

³³ Ландо – ХЫХ йцз иля аид дюрдйерли, цстц ачылан вя йетяринья рашат карета ньюц

Kartda yazılan bu hərflərə baxıb onların sirli, hətta özü üçün nəhs anamlar daşdığını düşünürdü indi. Lui Lanqremon – kim idi axı bu? Neçə yaşı vardı? Boy-buxunu necəydi? Bəs sir-sifəti? Əgər sən başını aşağı salıb normal yaşamını sürürsənsə, tanımadığın, üzünü görmədiyən birisinin hansısa qəssabla bir qarının çənələşməsi üstündə gözləmədiyən halda sənə həyatına zəhər qatması nə dərəcədə məntiqlidir?

O, təkrar uca səslə bağırdı:

– Vay səni, öküz!

İndi hərəkətsiz halda oturub gözlərini vizit kartına dikərək fikrə dalmışdı. Bir parça kağıza qarşı içində qəzəb hissi kövrülürdü, üstəlik, bu hissdə bir az da qaçılmazlıq çaları vardı. Əcəb axmaq işə düşmüşdü! Dırnaq qayçısını götürüb birisinə xəncər zərbəsi endirmiş kimi, onu kartda çap olunmuş ada, soyada çırpdı.

Deməli, o, düşməni qabağına çıxmalıydı, həm də tapança ilə. Bəs niyə o, qılıncı seçməmişdi? Axı onda uzaqbaşı əli sıyrılardı. İndi isə atışmanın necə bitəcəyini heç kəs bilə bilməz.

Özünə ürək-dirək verdi:

– Yaxşı, yaxşı, mısmırığını sallama!

Öz səsinə ifadə onu diksindirirdi üçün ətrafına göz gəzdirdi. Bir bax ha, necə də əsəbi olmuşdu! Bir stəkan su içib əynini soyunmağa başladı.

Sonra yerinə girib işığı söndürdü və gözlərini qapadı. Otaq yetərinə sərin olsa da, yorğanın altında istidən bişirdi, elə ona görə də heç cür yuxulaya bilmədi. Elə hey qurcalanırdı: beş dəqiqə arxası üstə uzanır, sonra sol, daha sonra sağ böyrü üstə çevrilirdi.

Susuzluq da bir yandan kələyini kəsmişdi. Qalxıb su içdi və bu ara üçün təşviş doldu: «Bu nədir belə, yoxsa xofa düşürəm?»

Otaqda adicə xəfif bir hənirti olan kimi niyə ürəyi belə səksəkə keçirirdi?

Divar saati növbəti dəfə vaxtı bildirməzdən öncə onun yayının cırıltısı bəs niyə onun canına gizilti salır? Niyə nəfəsi təngləşdiyi üçün bir neçə saniyəliyinə ağzıyla nəfəs almağa məcbur olurdu?

Düşdüyü durumu ətraflı, bir psixoloq sayağı araşdırmağa cəhd göstərdi: «Mən qorxuram, ya yox?»

Əlbəttə, yox, o, qorxmurdu, çünki bu işi başa çatdırmağa, rəqiblə vuruşmağa hazır idi, ağciyərliyi isə yaxınına buraxmayacaqdı. Amma bunun ardınca həyəcanlandı və ixtiyarsız özünə belə bir sual verdi: «Bəyəm insan iradəsi xaricində qorxu hissi keçirə bilərmi?» Bu yerdə şübhə, tələş və qorxu hissləri qəflətən üstünə hücum çəkdi. Bəs əgər onun şəxsi iradəsindən daha güclü, daha hökmlü, qarşısalınmaz, bilinməz bir qüvvə ona hakim olsa necə? Onda nə baş verəcəkdi? Əlbəttə, əgər o, baryerə çıxıb atışmaq istəyirdisə, bunu edəcəkdi. Bəs canını titrəmə tutsa necə? Bəs huşunu itirirsə? Axı bu dueldəki davranışından hər şey – onun rifahı, ad-sanı, gələcəyi asılı idi.

Ayağa qalxıb özünü güzgüdə seyr etmək marağı varlığına hakim kəsildi. Şam yandırdı. Güzgünün cilalı səthində əksini süzəndə özünü güclə tanıya bildi, sanki, bu üzü birinci dəfəydi görürdü. Gözləri bərələ qalmışdı, rəngi-ruhu avazıymışdı, hə-hə, avazıymışdı, xeyli solğun idi.

Beynində qəflətən doğan bir fikir onu sarsıtdı: «Bəlkə də, sabah bu vaxt mən artıq diri olmayacağam». Ürəyinin quş kimi çırpıntıları təkrar bərpa olundu.

Çarpayısına yanaşdı, birdən aşkar şəkildə sezdi ki, o, bayaq öz üstündən bir kənara atıb qalxdığı həmin o yorğanın altında, həm də kürəyi üstə uzanıb. Oxşarı olan o adamın üzü eynilə meydinkini kimi solğundu və əbədilik qaxac olan əllərinin bəyazlığı da diqqəti çəkirdi.

O, indi öz çarpayısından da ürkürdü: yatağını görməmək üçün pəncərəni açıb başını çölə uzatdı.

Bircə anda vücudu buzlayıb, nəfəsi qaraldığı üçün pəncərənin önündən çəkildi.

Buxarını qalamaq fikrinə düşdü. Astagəl hərəkətlərlə, həm də geriye qanrılmadan buxarını qaladı. O ara nəyə toxunurdusa, əlləri əsəbi bir giziltiyə tutulurdu. Aqlını toplaya bilmirdi, qarmaqarışlıq, nəhs və sürüşkən fikirlər beynində dolaşırdı, bir sərxoşunkunu xatırladan şüuru bulanıq idi.

Durmadan özündən xəbər alırdı:

– Neyləyim axı? Axırım nə olacaq mənim?

Yenidən otaqda var-gələ başladı və öz-özünə bunları təkrarladı:

– Özümü ələ almağa məcburam. Hər nə olursa olsun, özümü ələ almalıyam.

Aradan bir qədər ötəndən sonra ağına bir fikir gəldi:

– Hər ehtimala qarşı ata-anama məktub yazım.

Qarşısına bir məktub vərəqi qoyub oturdu və yazmağa başladı: «Əziz atam və anam...»

Amma belə bir müraciət indi içində çabaladığı faciəli durum üçün ona yetərinə təntənəli gəlmədiyindən vərəqi cırdı və təzədən yazmağa girişdi: «Əziz atam və anam. Sabah dan yeri ağaranda duelə çıxacağam, orada başıma bir iş gələ biləcəyindən mən...

Cümlənin ardını yazmağa cəsarəti çatmadığından sıçrayıb yerindən qalxdı.

Bu duel fikri onu daxilən çox əzirdi. Sabah o, baryerə çıxacaqdı. Bu – qaçılmazdır. Yaxşı, bəs ona nə olmuşdu belə? Bəli, o, atışmağa can atırdı, tam qətiyyətlə buna qərar vermişdi və sözündə dururdu. Bununla yanaşı, hiss edirdi ki, özünü hər nə qədər zorlasa belə, duelin təyin olunduğu yerə qədər getməyə də təpəri çatmayacaq. Arabir təlaşdan bir-birinə dəyən dişlərindən xəfif və quru bir taqqıltı çıxırdı.

Dürüa düşünürdü: «Görəsən, rəqibim heç indiyəcən duelə çıxıbımı? Bəs tirə necə, gedib? Görən, babat atıcı kimi tanınır, ya yox?» Dürüa bu adam barədə heç vaxt və heç nə eşitməmişdi. Amma hər hansı tərəddüd keçirmədən və söhbəti uzatmadan tapançayla atışmağa razılıq verən kəs, hər halda, bu ölümcül silaha yaxşı bələd olan birisi olmalıydı.

Duel vaxtı özünün və rəqibinin necə davranacağını Dürüa gözləri qarşısında canlandırmağa cəhd elədi. Atışmanın ən xırda detallarını da bəri başdan sezmək üçün o, özünü gərdi. Elə bu anda dar, dərin və qara dəliyiindən indicə güllə çıxacaq lülə gəldi gözlərinin önünə.

Bu yerdə onun varlığını izaholunmaz bir çarəsizlik bürüdü. Bütün vücudu qıc olmuş kimi çırpınırdı. Səsini başına atmamaq üçün dişlərini qıcadı, indi o, ağılını itirmiş birisi kimi döşəmədə çırpınmağa, əlinə keçən hər şeyi cırmağa və dişləriylə dağıtmağa hazır idi. Amma baxışları buxarının üstündəki qədəhə sataşanda şkafda yarım litrə qədər arağı olduğunu xatırladı: orduda xidmət illərindən o, hər dəfə «boğazını yaşlamağı» özü üçün bir adət halına gətirmişdi.

Tez butulkanı götürdü və təşnə birisi kimi onu başına çəkdi, iri qurtumlarla içməyə başladı. Ancaq nəfəsi daralanda buna ara verdi, butulkanı əvvəlki yerinə qoydu. Şüşənin, təxminən, üçdə-birini boşaltmışdı. Alov kimi yaxıcı bir şey o dəqiqə mədəsini bürüdü, damarlarıyla dolaşaraq onu xoşhal elədi: indi o, özünü xeyli cürətli hiss edirdi.

Düşündü: «Budur, çarə tapıldı».

Bədəni od tutub yanırdı. Təzədən pəncərəni açmalı oldu.

Ayazlı və sakit bir gün başlanırdı. Göylərin getdikcə işıqlanan qoynunda ulduzlar bir-bəbir qeybə çəkilirdilər, dəmir yolu xəttinin uzandığı dərin çuxurun kənarlarında isə yaşıl, qırmızı və ağ rəngli signal lampaları közəririrdi. Deponu tərk edən ilk parovozlar fit verərək öz qatarlarına yan alırdılar. Lap uzaqlarda isə digər parovozlar, eynilə kənd yerindəki xoruzlar sayacağı, səhə səssizliyini titrədən fitlərlə biri-birisini səsləyirdilər.

Dürüanın ağılından keçdi: «Ola bilsin, bütün bunları son kərə görürəm». Amma həmin dəqiqə silkindi və özünə qarşı duyduğu yazıqlıq duyğusuna təkrar qalib gəldi: «Yetər! Ta duələ qədər heç nə barədə düşünməməklə, bəli, məhz bu yolla mən öz dəyanətimi qoruya bilərəm».

Geyinməyə başladı. Tərəş olanda da ürəyi əsirdi: ağılından keçdi ki, bəlkə də, indi o, aynada sonuncu kərə özünü süzür.

Bir qurtum da ara içəndən sonra öz yır-yığışını tamamladı.

Bu son bir saat ona lap bitməz-tükənməz göründü. Daxili tarazlığının bərpasından ötrü otaqda obaş-bubaşa gedirdi. Qapı döyüləndə yaşadığı həyəcədən güclə ayaq üstə dura bildi. Gələn sekondantlar idi. Vaxtdır!

Hər ikisinin əynində kürk vardı.

Jak Rival tərəfdaşı kimi Dürüanın əlini sıxdı:

– Lap Sibir şaxtası var. Hə, özünü necə hiss edirsən?

– Əla.

– Tələşə qapılırsan ki?

– Zərrə qədər də.

– Bax belə ha. Deməli, hər şey yolundadır. Qəlyanaltı eləmişən?

– Hə, mən tam hazıram.

Belə təntənəli olayla bağlı Buarenar yaxasına sarı-yaşıl rənglərdə xarici bir orden taxmışdı – Dürua bunu onda ilk dəfə görürdü.

Aşağı endilər. Landoda bir cənab onları gözləyirdi. Rival onu təqdim elədi:

– Həkim Le Brüman.

Onunla əl görüşən Dürua:

– Təşəkkür edirəm, – deyə mızıldandı.

Sonra o, ön oturacaqda əyləşmək istədi, amma oturduğu yer həm sərt, həm də oynaq olduğundan Dürua dik atıldı. Bu, tapançalar saxlanan qutu imiş.

Rival bir neçə kərə təkrarladı:

– Ora yox! Duelçinin və həkimin yeri arxadadır!

Ondan nə tələb olunduğunu, ən nəhayət, anlayan Dürua keçib həkimin böyründəki yerə çökdü.

Sekundantlar yerlərini tutandan sonra atlar hərəkətə gəldilər. Sürücü haraya gedəcəklərini artıq bilirdi.

Tapançalar saxlanan qutu buradakı hər kəsə, xüsusilə də Düruaya mane olurdu – o, bu qutunu yerli-dibli görməməzliyə vurmağa hazır idi. Qutunu arxa tərəfə yerləşdirmək istədilər – kürəklərini əzdi, Rivalla Buarenarın arasına qoydular – elə hey yerə düşdü. Ən axırda qutunu oturacağın altına itələdilər.

Həkim lətifə danışsa belə, ortaq söhbət heç cür alınmırdı. Hərdənbir Rival ona atmacalarla qarşılıq verirdi. Dürua da özünü şux tutmağa çalışırdı, amma bu ara fikirlərinin çalpaşlıq düşəcəyindən və bununla içindəki ruhi gərilimi aşkara çıxarmaqdan ehtiyatlanırdı. Qorxunc bir fikir ona dinclik vermirdi: birdən onu titrəmə tutsa, neyləyəcək?

Tezliklə ekipaj şəhər kənarına çıxdı. Saat doqquza az qalırdı. Bu şaxtalı qış səhəri ana təbiətdəki hər şey həm kövrək, həm də sərt büllur kimi bərq vururdu. Ağacların budaqlarındakı qırov buz bağlamış tərə bənzəyirdi. Ayaqlar altı yer qıcırdayırdı. Hava quru olduğundan adi səslər də uzaqlara yayılırdı. Masmavi göy ayna kimi ləkəsiz idi, soyuq və gözqamaşdırıcı günəş özünün hərərət saçmayan şüalarını bu donmuş aləmdən əsirgəmirdi.

Düruaya üz tutan Jak Rival dilləndi:

– Tapançaları Qastin-Renetdən almışam. Atış üçün hazır vəziyyətə də onları özü gətirib və qutu möhürlənib. Hə, yeri gəlmişkən, indi püşk atılacaq ki, bizim, yoxsa rəqibin tapançalarından yararlanacağınız bəlli olsun.

Dürua düşünmədən dedi:

– Təşəkkür edirəm.

Tərəfdaşının hər hansı yanlışa yol verməməsi üçün Rival onu dəqiq təlimatlandırdı və hər bir maddəni bir neçə dəfə təkrarladı:

– «Hazırsınızmı?» sualına ucadan «Hə!» cavabı verin. «Atəş!» komandası eşidəndə cəld silahı qaldırın və «Üç!» sayı gəlmədən tətiiyi basın.

Dürua bunları öz-özünə təkrarladı: «Atəş!» komandası eşidiləndə silahı qaldıracağam. «Atəş!» komandası eşidiləndə silahı qaldıracağam. «Atəş!» komandası eşidiləndə silahı qaldıracağam».

Rivalın verdiyi göstərişlər yaddaşına qazılsın deyə, onları eynilə bir məktəbli kimi əzbərləyirdi, bu söz yığınının beynində çöküb qalmasına çalışırdı: «Atəş!» komandası eşidiləndə silahı qaldıracağam».

Meşəyə girən lando sağdakı xiyabana tərəf, sonra bir daha sağa buruldu. Sərt hərəkətlə qapını açan Rival sürücüyə göstəriş verdi:

– Bu yana, bu yolla gedin.

İki tala arasında uzanan bu yol işləyə bənzəyirdi. Səthi buzdan naxışlanan quru yarpaqlar budaqlarda titrəşirdilər.

Dürua hələ də burnunun altında təkrarlayırdı:

– «Atəş!» komandası eşidiləndə silahı qaldıracağam.

Birdən ağına bir qurtuluş fikri gəldi: əgər bu lando qəzaya uğrasaydı, onda duel də təxirə düşən bilərdi. Əgər indi özünü landodan dışarı atıb ayağını qırsaydı – nə canını qurtarardı bu bələdan!..

Bu ara o, talanın kənarında bir ekipajın dayandığını və bir az aralıdakı dörd kişinin isindirmək üçün ayaqlarını yerə döyməklə gəzişdiklərini sezdi. Ödün ağzına gəlidiyi üçün Dürua həтта bir ara ağzını da açmağa məcbur oldu.

Landodan əvvəlcə sekundantlar, sonra isə həkimlə Dürua endi. Tapança qutusunu götürən Rival Buarenar ilə birlikdə qarşı tərəfdən iki nəfərlə görüşə yollandı. Dürua onların biri-birlərinə necə dəbdəbəylə təzim etdiklərinə göz qoyurdu.

Talaya tərəf yollanan o dörd nəfər gah ayaqlarının altına, gah da ağaclara elə baxırdılar ki, sanki, uçub-qaçan və ya yerə düşən bir itik axtarırlar. Sonra addımlarıyla bəlli bir məsafəni ölçüb, donmuş torpağa zor-bəla bir cüt çubuq sancdılar. Bir arada toplanan bu adamların hərəkətlərinə kənardan baxan onların sikkə ilə püşk atdıqlarını zənn edərdi.

Le Brüman Düruaya müraciət elədi:

– Əhval-ruhiyyəniz yaxşıdır mı? Bir şeyə ehtiyacınız yoxdur ki?

– Yox, təşəkkür edirəm, heç nə lazım deyil.

Düruaya elə gəlirdi ki, ağı başından çıxır, sanki, yuxudadır, dörd bir yanını qeyri-adi bir şey çulğadığından indi o xəyal aləmində uçuur.

Qorxurdumu? Yəqin ki, hə! Bunu heç özü də dəqiq bilmirdi, çünki çevrəsindəki hər şey dəyişimə uğramışdı.

Geri dönən Jak Rival razılıqla ona pıçıldadı:

– Hər şey yolundadır. Bizim tapançalardan yararlanacaqsınız.

Amma bu Düruanın heç vecinə də deyildi.

Onun paltosunu çıxartdılar. Hərəkətsiz dayanmışdı. Sürtükünün döş ciblərini təmasla yoxladılar ki, görsünlər vücudunu güllədən qorumaq üçün oraya pulqabı və ya başqa bir şey qoyub, ya yox.

Dürua bir dua kimi eyni sözləri təkrarlamağındaydı: «Atəş!» komandası eşidiləndə silahını qaldıracağam».

Sonra onu torpağa basdırılan çubuqlardan birinin yanına aparıb, əlinə tapança verdilər. Yalnız həmin an o, irəlidə, lap yaxın məsafədə duran yekəqarını gördü. Bu dazbaş və gözlüklü adam onun rəqibiydi.

Bu adamı indi tam dəqiq görür və yalnız bir şey barədə düşündü: «Atəş!» komandası eşidiləndə silahı qaldıraraq tətii sıxacağam. Meşəyə çökən ölü sükutu birisinin, sanki, çox uzaqlardan gələn səsi qəflətən pozdu:

– Hazırsınızmı?

Dürua bərkdən:

– Hə! – dedi.

Eyni səs komanda verdi:

– Atəş!

Dürua bundan sonra daha nə bir şeyi hiss elədi, nə seçdi, nə də dərk elədi: bir onu bildi ki, silahını qaldırdı və var gücüylə tətii sıxdı.

Amma heç bir səs eşitmədi.

Az sonra tapançasının lüləsindən çıxan tüstünü gördü. Qarşısındakı adam yerindən dəbərmədi, duruşunu dəyişmədi və onun başının üstündə bəyaz tüstü peyda oldu.

– Hər ikisi atəş açdı. Əməliyyat tamamlanmışdır.

Sekundantlar və həkim onu gözdən keçirdilər, əlləriylə yoxladılar, paltarının düymələrini açaraq təlaşlı bir səslə xəbər aldılar:

– Yaralanmamısınız?

Dürua elə qarasına:

– Deyəsən, yox, – dedi.

Lanqremon da yara almamışdı.

Rival donquldandı:

– Bu lənətə gəlmiş tapançalarla həmişə belə olur: güllə ya hədəfdən yan keçir, ya da onu yerlə-yeksan edir. Çox vecsiz silahdır!

Dürua donub qalmışdı. Sevincdən və heyrətdən dili-ağzı tutulmuşdu. «Duel bitdi!» Hələ də tapançanı ovcunda sıxmağa davam etdiyi üçün kimsə silahı onun əlindən almalı oldu. İndi o, özünü bütün dünya-ələmlə döş-döşə gələcək qədər güclü sanırdı. Duel bitmişdi. Necə də xoşbəxt idi! Sonsuz cürət topladığından indi istənilən adamla meydana çıxmağa hazır idi.

Sekundantlar bir neçə saniyə öz aralarında söhbətləşəndən sonra elə bu gün protokol tərtib etmək üçün bir araya gəlməyi şərtləşdilər. Hamı ekipajlara mindi və hırıltıdayan sürücü qamçısını havada oynatdı.

Bir müddət sonra restoranda, yemək süfrəsi arxasında oturan iki sekundant, Dürua və həkim duellə bağlı söhbət edirdilər. Dürua öz yaşantılarını onlarla paylaşdı:

– Zərrə qədər də həyəcan keçirmirdim. Zərrəcə. Bir də ki, yəqin, siz özünüz də bunu sezmişdiniz?

– Hə, siz təmkinli davranırdınız.

Həmin gün protokol Düruaya təqdim olundu, çünki bu yazını o, xronika bölümündə yerləşdirəcəkdi. Xəbərlərdən özünün «Lui Lanqremonla bir cüt güllə ilə atışdığını» öyrənəndə təəccübləndi və xəfif pərtlik keçirərək Rivaldan soruşdu:

– Bəyəm biz adama bir güllə atmadıq ki?

Rivalı gülmək tutdu:

– Hə... adama bir güllə... hərə bir güllə atanda... bu eləyər cəmi iki güllə.

Rivalın açıqlaması Dürua üçün yetərli olduğundan daha məsələnin xırdalığına getmədi.

Qoca Valter onu bağrına basdı:

– Bravo, bravo, «Fransız həyatı»nın üzünü ağ elədiniz. Bravo sizə!

O axşam Dürua ən nüfuzlu qəzetlərin redaksiyalarında və ən dəbdəbəli restoranlarda göründü. Hətta rəqibiylə də iki kərə rastlaşdı: görünür, o da özünü cəmiyyətə tanıtmaq ehtiyacı duyurdu.

Onlar bir-birlərinə təzim eləmədilər. Əgər ikisindən birisi yaralansaydı, ancaq o halda əl görüşmələri uyğun sayılardı. Halbuki hər ikisi güllələrin başları üstədən necə vıyılıb keçdiyini etiraf eləmişdi. Səhərişi gün saat on birə qalmış Dürua «mavi vərəq» aldı:

«İlahi, bilsən səndən ötrü necə təlaşlıydım! Ləngimədən Konstantinopol küçəsinə gəl, canım mənim, səni öpmək istəyirəm. Necə də cəsurmuşsan!

Sənə heyranam. Klo.»

Görüşdükləri zaman qadın boynuna sarılıb onun üz-gözünü öpüşlərə qərq elədi.

– Əzizim, bugünkü qəzetlərin mənə hansı təşvişi yaşatdığını kaş biləydin! Haydı, danış, nələr baş verir? Həm də lap başdan. Hər şeyi yerli-yataqlı öyrənmək istəyirəm.

Dürua olub-bitənləri təfərrüatlarına qədər ona danışmağa məcbur oldu.

Qadın heyratla dedi: «Duel öncəsi sənin necə sarsıntılı bir gecə keçirdiyini təsəvvürümə gətirirəm».

– Yox, canım. Mışıl-mışıl yatmışdım.

– Sənin yerində olsaydım, yuxum ərsə çəkilərdi. Bəs duel necə keçdi?

Bu yerdə o, dramatik bir səhnə uydurmağa ehtiyac duydu:

– Elə ki, biz iyirmi addımlıq, yəni bu otaqdan dörd dəfə uzun məsafədə yerlərimizi tutduq, hazır olub-olmadığımızı öyrənən Jak «Atəş!» komandası verdi. Həmin an əlimi qaldırıb, düppədüz saxlamaqla, rəqibin başını nişan aldım və bununla da səhvə yol verdim. Bəxtimdən tapançanın tətiiyi sərt imiş, mən isə xəfifcə toxunmağı xoşlayıram. Nəticədə hərəkətverici qarmağın müqaviməti güllənin yana uçmasına səbəb oldu. Amma güllə onun lap yaxınlığından keçdi. O yaramaz da yaxşı atıcıymış. Gicgahımı yalayıb ötən gülləsinin dalğasını hiss elədim.

Düruanın dizləri üstə oturan xanım de Marel onu bərk-bərk qucmuşdu – sanki, bununla o, aşnasına yönələn təhlükəni paylaşmağı umur və pıçıldayırdı:

– Ah, zavallım, ah, zavallım.

Düruanın hekayəti bitdikdə xanım de Marel bərkdən dedi:

– Bilirsən, mən sənsiz yaşaya bilmərəm! Səninlə vaxtaşırı görüşməyə hazıram, sadəcə, ərim Parisdə olduğundan bu, imkan dışındadır. Səhərlər bir saatlığına vaxt tapıb, gəlib səni yataqda ikən öpə bilərəm. Amma qaldığın o zəhləmgetmiş binaya bir daha qədəmimi basmaram. İndi neyləyək, hə?

Düruanın ağılına uğurlu bir fikir gəldi. Soruşdu:

– Buraya sən nə qədər ödəyirsən?

– Ayda yüz frank.

– Belə danışaq: mən bu otaqları kirayələyib, pulunu da özüm ödəyəcəyəm. Çünki qaldığım o mənzil indi öz zəhləmi də töküüb.

Bir neçə saniyə düşünən qadın:

– Yox. Buna razı olmaram, – dedi.

Kişi heyrtləndi:

– Axı niyə görə?

– Elə ona görə...

– Yox, bu, cavab deyil. Bu mənzil könlümcədir. Danışdıq, oldu: mən burada qalıram, – deyən Dürua güldü. – Bir də ki, bu mənzili sən mənim adıma kirayələmişən axı.

Qadın da dediyindən dönmədi:

– Yox, yox, belə istəmirəm...

– Axı niyə istəmirsən?

Bunun cavabında o, qadının məhrəm pıçıltısını eşitdi:

– Çünki sənin buraya yad qadınları gətirməni istəmirəm.

Jorj özündən çıxdı:

– Buna heç vaxt yol vermərəm! Sənə söz verirəm.

– Yox, gətirəcəksən.

– And içirəm.

– Düz sözündür?

– Əlbəttə. Şərəfimə and içirəm. Bu evə ikimizdən başqa kimsənin ayağı dəyməyəcək.

Qadın çılgınlıqla onu qucaqladı:

– Yaxşı, mənim əzizim. Amma bunu unutma: əgər sən bir daha mənə, çox yox, elə bircə dəfə xəyanət etsən, aramız həmişəlik dəyəcək.

Dürüa təzədən onu dilə tutdu, and-aman elədi və ən sonda belə qərara gəldilər ki, o, günü bu gün buraya köçür və qadın imkan olan kimi yolüstü ona baş çəkəcək.

Qadın dedi:

– Hər halda, sən sabah bizə nahara gəl. Ərimin yamanca xoşuna gəlmişən.

Dürüa bundan qürrələndi:

– Belə də! Yalan demirsən ki?

– Sənə heyran olub. Bura bax, yadımadır, mənə demişdin ki, sən kənddə, bir malikanədə böyümüşən, deyilmi?

– Hə. Necə ki?

– Deməli, sən kənd təsərrüfatından az-çox başın çıxır?

– Hə.

– Sən onunla çox sevdiyi mövzudan – bağçılıqdan, məhsuldan-filandan söhbət elə.

– Yaxşı. Bunu unutmam.

Duel olayı qadının könlündə ona qarşı incə hisslər oyatmışdı: buna görə də getməzdən öncə Dürüanı dönə-dönə öpdü.

Redaksiyaya üz tutan Dürüa yolda bu qadın barədə düşünürdü:

«Əcəb qəribə məxluqdur bu! Bir quş kimi budaqdan-budağa qonur! Ağına bir an sonra nə gələcəyini və nədən xoşlanacağını heç vaxt anlamaq olmur! Özünə də əcəb ər tapıb! Bu dəyməduşər qadınla o qoca kişini tapışdıran şiltaq fələyin niyyəti nə imiş görən? Dəmiryolları üzrə müfəttişi bu dəlisov xanım ilə ailə qurmağa nə təhrik edibmiş! Əsl tapmacadır! Kim bilir, bəlkə də, səbəb sevgi imiş?

Fikirlərini belə yekunlaşdırdı:

«Hər necə olsa, bu qadın misilsiz məşuqədir. Onu əldən buraxan gərək gedib ağına dua yazdırsın».

VIII

Duel olayı Dürüanı «Fransız həyatı»nın sayılıb-seçilən felyetonçularından birinə çevirdi. Amma yeni mövzular tapmağa hədsiz enerji sərf etdiyindən o, fransızlarda əxlaq çöküşü, vətəndaşlıq

duygularının zəifləməsi və milli qürur hissini anemiyası³⁴ kimi nisbətən hay-küylü mövzular üzrə qələmini püxtələşdirirdi. (Hətta «milli qürur hissini kütləşməsi» ifadəsi də onun tapıntısıydı və bununla hədsiz öyünürdü).

Parislilər üçün xarakterik olan, bədbinliyi, itoynadanlığı və kinayəli davranışı ilə seçilən xanım de Marel onun uzun-uzadı çərən-ləmələrinə hər hansı sərrast və çox yığcam şəkildə qarşılıq verəndə Dürua gülümsəyərək ona deyərdi:

– Eyib etməz! İrəlidə mənim bu ifadə işimə yarayacaq.

İndi o, Konstantinopol küçəsində məskunlaşmışdı, öz çamadanını, fırçasını, ülgücünü və sabununu gətirməsiylə buraya bütünlüklə daşınmışdı. Hər iki-üç gündən bir, həm də Jorj hələ yataqda ikən xanım de Marel əlüstü ona baş çəkirdi. Heç isinməyə macal tapmayan qadın əyin-başını soyunub, tez özünü yorğanın altına dürtsə də, hələ uzun müddət titrəyişləri səngimək bilmirdi.

Cümə axşamları Dürua onlarda yemək yeyər və kənd təsərrüfatından söz salmaqla məşuqəsinin ərinə böyük zövq bağışlayardı. O, özü də kənd həyatına vurğun idi, hərdən bu iki kişinin başı qızğın söhbətə qarışdığından onlar divanda mürgüləyən ev sahibəsini tamamilə unudardılar.

Lorina da belə vaxtlarda gah atasının, gah Əziz dostun dizləri üstə yuxuya daldı.

Jurnalisti yola salandan sonra ev sahibi son dərəcə adi şeylər barədə danışmış kimi mütləq aşağıdakı fikirləri açıqlamağa ehtiyac duyardı:

– Çox istiqanlı oğlandır. Həm də ağılına-kamalına söz ola bilməz.

Fevralın sonları idi. Səhərlər küçələrdə çiçəkçi arabalarının yanından ötəndə bənövşələrin qoxusu adamı məst edirdi.

Dürua sonsuz bəxtəvərliklə dolu günlər yaşayırdı. Bir axşam evə dönəndə o, qapısının altında bir məktub tapdı. Zərfi açıb bunları oxudu:

«Kann şəhəri, «Gözəl xanım» villası.

Əziz dostum, hər barədə sizə bel bağlaya biləcəyimə dair mənə dediklərinizi, yəqin ki, unutmamısınız. Odur ki mən iş-gücünüzü atıb buraya gəlmənizi diləməyə məcburam: məni can verən Şarlla təkbaşına qoymayın. Hələlik o, otaqda sərbəst gəzsə də, həkimin təxminlərinə görə, bir həftədən artıq yaşamayacaq.

Gecə-gündüz davam edən bu ölüm-dirim savaşını seyr etməyə məndə nə güc qalıb, nə də səbir. Get-gedə yaxınlaşan sonluq məni dəhşətə gətirir. Ərimin qohum-əqrəbası yoxdur. Sizdən başqa kimsəyə ağız açə bilmirəm. Siz onun yoldaşısınız və o, vaxtilə sizi redaksiyaya işə düzəldib.

Yalvarıram sizə, gəlin. Yoxsa dadıma başqa bir kimsə yetişməyəcək.

Sadiq dostunuz,

Madlena Forestye».

Qəribə bir duyğu eynilə rüzgar kimi Düruanın qəlbini yalayıb keçdi: bu hiss – qurtuluşun, onun qarşısında açılan geniş üfüqlərin müjdəçisiydi.

O pıçıldadı:

– Əlbəttə ki, getməliyəm. Zavallı Şarl! Bu da insan taleyinin axırı!

Xanım Forestyenin məktubunu göstərdiyi şef əvvəlcə bir az donquldansa da, ən nəhayət, Düruaya izin verdi.

Valter bir neçə kərə təkrarladı:

– Amma tezliklə geri dönün – burada lazımsınız.

Səhərisi gün Marel ailəsinə teleqramla bu barədə xəbər yollayan Dürua saat yeddidə sürət qatarıyla Kanna yola düşdü. Təxminən, bir gün sonra, gündüz saat dördə oraya yetişdi.

Bələdçi onu bir dağın ətəyində, həm də Kanndan Juan körfəzinə qədər uzanan şam meşəsində ağ evciklərdən biri olan «Gözəl xanım» villasına otürdü.

Forestyelərin kirayələdiyi xırda ev italyan üslubunda olmaqla, yerdən çox da hündürdə deyildi. Ağacılıqda burula-burula gedən və hər dönüşdə açılan mənzərələriylə insanı heyran qoyan bir yolun düz kənarındaydı bu ev.

Qapını ona qulluqçu açdı və sevincək dedi:

– A-a, buyurun, cənab! Xanım Forestye sizi səbirsizliklə gözləyir.

Dürua soruşdu:

– Cənab Forestyenin durumu necədir?

– Heç yaxşı deyil, cənab! Qısa bir möhləti qalıb.

Düruanın daxil olduğu qonaq otağının divarları mavi çalarlara malik pənbə çitlə üzlənmişdi. İri pəncərədən həm şəhər, həm də dəniz görünürdü.

Dürua mızıldandı:

– Oho, əla yaylaq evidir! Lənət şeytana, bunlar bu qədər pulu haradan tapırlar belə?

Qadın paltarının xışıltısına geri çevrildi.

Xanım Forestye əlini ona uzatdı:

– Nə yaxşı eləyib gəldiniz! Çox yaxşı elədiniz!

Heç gözləmədiyi halda qadın Düruaya sarıldı. Sonra onlar göz-gözə baxışdılar.

Qadının sifəti üzülüb, rəngi avazısa da, o, yenə də cavan görünürdü, – hətta bu sıxıntılar onu daha incə, daha cazibədar eləmişdi.

Qadın pıçıltı ilə sözə başladı:

– Bilirsiniz, o, indi dəhşətli durumdadır. Sayılı günləri qaldığından mənə də olmazın əzablar çəkdirir. Gəldiyinizi ona xəbər vermişəm. Bəs çamadanınız hardadır?

Dürua cavab verdi:

– Sizlərə yaxın olmaq üçün hansı hoteldə qalacağımı mənə siz məsləhət görəsiniz deyə çamadanımı, hələlik, vağzalda qoydum.

Qısa tərəddüddən sonra qadın:

– Elə burada, bizdə qalın, – dedi. – Həm də ki, sizin üçün otaq hazırlatmışam. O, hər dəqiqə keçinə bilər və əgər bu gecə yarısı baş verərsə, mən tamamilə yalnız qala bilərəm. Sizin əşyalarınızın ardınca isə adam yollayaram.

Dürua təzim elədi:

– Siz necə istəyirsinizsə.

Qadın təklif etdi:

– İndi isə gəlin, yuxarı qata qalxaq.

O, qadının ardınca düşdü. İkinci qata çıxandan sonra qadının açdığı qapının arxasında Dürua yorğanlara bürünmüş, yarımcan birisini gördü: axşamın al-qırmızı şəfəqləri fonunda pəncərə önündəki kresloda oturan və çöhrəsi kağız kimi ağarmış Forestyenin baxışları indi ona dikilmişdi. Qarısındakı bu insan o dərəcədə dəyişmişdi ki, Dürua onun öz dostu olduğunu ancaq təxmin edə bilirdi.

Tər, dərman, efir və qətran qoxusu qarışdığından otağın havası təsvirəgəlməz dərəcədə boğucuydu, sanki, burada vərəmli birisi məskunlaşmışdı.

Forestye zorla əlini qaldırıb:

– Hə, bu sənsən! – dedi. – Gəlmisən necə gəbərdiyimi görəsən? Əskik olmayasan.

Güclə gülümsəyən Dürua xəbər aldı:

– Necə gəbərdiyini görməyə? Kanna bu naxoş səhnəni görmək üçün gəlməyə heç dəyməzdi. Mən, sadəcə, bir az dincəlmək və həm də sənə baş çəkmək istədim.

Başını aşağı salıb bədbinliklə fikrə dalan Forestye pıçıldadı:

– Otur.

Xəstə qısa fasilələrlə nəfəs alırdı, hərdən isə sanki o, çevrəsindəkilərə öz iztirablarını anlatmaq istəyirdi və o ara nəfəs alıb-verərkən sinəsindən bir ah da qopurdu.

Ərinin söhbət etməyə niyyətli olmadığını sezən xanım Forestye dirsəklərini pəncərənin atəkliyinə qoyaraq, başının hərəkətiylə üfüqləri göstərdi:

– Bir baxın, necə də gözəldir!

Ətəyində xeyli villa tikilən dağ zirvəsi şəhərə bitişik kimi görünürdü. Sahil bir at nalı biçimindəydi. Sağ cinahda, dalğaqrının üst tərəfində şəhərin qədim hissəsinə aid qüllə gözə dəyirdi, soldan, Lerin adalarının əks tərəfindən isə şəhər Kruazet burnuna dirənirdi.

Gömgöy suların fonunda bu adalar bir cüt yaşıl ləkəni andırırdı. Hətta onları suda üzən iri yarpaqlara da bənzətmək olardı, çünki üstdən baxanda adalar xeyli yastı görünürdülər.

Körfəzin o biri tərəfində, yəni dalğaçıranın və qüllənin üst tərəfində, əslində isə çox-çox uzaqlarda od tutub yanan göylərin fonunda incə və sirli bir zolaq kimi zirvələri mavi rəngə çalan dağ silsiləsi baş alıb gedirdi: bəzisi şişuclu, bəzisi əyri-üyrü, bəzisi yuvarlaq biçimli olsa da, hamısının ətəyi piramida şəkilli qayalardan ibarət idi və bunların hamısı açıq dənizə çıxdıqları üçün ətəkləri dəniz dalğalarıyla təmasda idi.

Xanım Forestye izah elədi:

– Bu Estereldir.

Tünd rənglərə çalan dağ zirvələrinin arxasında görünən səma gözqamaşdırıcı qızıl-qırmızı rəngə çalırdı.

Dürüa ixtiyarsız olaraq bu qürub mənzərəsinə heyranlığını gizlətmədi. Öz heyretinin ifadəsi üçün daha təsirli sözlər tapa bilmədiyindən o:

– Hə-ə! Əcəb valehedicidir! – deyə pıçıldamaqla kifayətləndi.

Baxışlarını xanımına dikən Forestye:

– Mən hava almaq istəyirəm, – dedi.

Qadın bunu etirazla qarşıladı:

– Görmürsən gecdir, günəş də qüruba enir. Sonra soyuqlayarsan ha: özün də bilirsən ki, bunun sənə heç bir xeyri yoxdur.

Görünür, Forestye yumruğunu kresloya çırpmaq istədi, amma bunun əvəzində sağ əlinin halsız və əsəbi hərəkətinə nail oldu, sifəti eybəcər, ölüm ayağında olan birisinə məxsus şəkil aldı, bunun ardınca qurumuş dodaqları, çökmüş yanaqları və sallaq almacıq sümükləri daha çox diqqəti özünə cəlb elədi.

Xırıltılı səslə:

– Sənə deyirəm ki, boğuluram. Sənin üçün bəyəm bir gün tez, bir gün gec ölməyimin bir fərqi var ki?! Onsuz da ömür kitabım bağlanıb da...

Xanım Forestye pəncərəni laybalay açmalı oldu. Üzlərinə vuran mehi hər üçü xoş nəvaziş kimi qəbul edirdi. Yaz nəsimini xatırladan bu mülayim, sakit və ilıq mehdə dağın ətəklərində bitən ağacların, güllərin rayihəsi duyulurdu. Ağ şam ağaclarının sərt, evkaliptlərin isə dolğun qoxusunu xüsusilə ayırd etmək olurdu havada. Forestye bu havanı acgözlüklə ciyərlərinə çəkirdi. Amma qəflətən o, dırnaqlarını kreslonun dirsəkliyinə dirədi və o andan etibarən onun qəzəb dolu, fitlə qarışıq çıxan pıçıltısı duyuldu:

– Bağla pəncərəni. Bundan halım daha da betər olur. Mən zirzəmidə ölməyi üstün bilirəm.

Xanım Forestye təmkinlə pəncərəni örtüdü və şüşəyə söykənərək uzaqları süzməyə başladı.

Dürüa özünü çıxılmaz vəziyyətdə hiss edirdi, söhbətlə xəstənin başını qatmaq, ona gümrahlıq aşılamaq keçirdi içindən:

– Deməli, burada da yaxşılaşmayacaqsan? – deyə mızıldayaraq soruşdu.

Forestye əsəbi və tövrdən çıxmış halda çiyinlərini dartdı:

– Gördüyün kimi, – dedi və təkrar başını aşağı salladı.

– Lənət şeytana! Amma Parislə müqayisədə buralar necə də gözəldir! Oralarda hələ də qışıdır. Yağış, dolu, qar yağır, saat üçdən sonra hava qaraldığından lampa yandırmağa məcbur olursan.

Forestye soruşdu:

– Redaksiyada təzə nə var?

– Heç nə. Sən xəstə yatdığıın bu dönm ərzində «Volter»dən o dıbrığ Lakreni qəzetə dəvət eləmişik. Amma hələ uşaq-muşaqdır. Sənin yolunu gözləyir hamı!

Xəstə donquldandı:

– Mənim? Bundan belə mən öz məqalələrimi qara torpağın altında, altı fut dərinlikdə yazacağam.

Bu düşkün əhval-ruhiyyə çalınan bir kilsə zənginin ritminə uyğun olaraq vaxtaşırı xəstəyə hakim kəsilirdi, hansı mövzuda danışmasına baxmayaraq, hər sözündə, hər ifadəsində özünü biruzə verirdi.

Ağır və dərin bir sükut çökdü otağa. Qürubdakı atəşli mənzərə getdikcə öləzidi, bir az tündləşsə də, hələ də al-qırmızılığını qoruyan göylərin fonunda dalğaların rəngi qaralmağa başladı. Alışb-yanan şəfəqlərin otağa süzülən son şölələri divarlara, künc-bucağa, divar kağızlarına, mebelə bənövşəyi və al-qırmızı çalarlar qazandırdı. Buxarının üstündəki güzgü qürubu əks etdirdiyindən əsl qan ləkəsini xatırlatmaqdaydı.

Üzünü pəncərəyə söykəyən xanım Forestye hərəkətsiz durmuşdu.

Birdən Forestye boğuş və ürək parçalayan bir səslə qırıq-qırıq danışmağa başladı:

– Görəsən, daha neçə qürub səhnəsi görmək var qismətimdə?.. Səkkiz... on... on beş, iyirmi, bəlkə də, otuz... bundan çox olmaz... Sizin isə ömrünüz irəlidədir... Mənim üçün artıq hər şey bitibdir... Hər şey həmişəki axarıyla davam edəcək... mən öləndən sonra da... eynilə mənim sağlığımıdakı kimi...

Bir ara susandan sonra Forestye davam elədi:

– Nəyə nəzər yetirirəmsə, hər şey mənə bir neçə gündən sonra heç nə görməyəcəyimi xatırladır... Necə də dəhşətlidir bu... heç nə görməmək... mövcud olanlardan heç nəyi görməmək... ən adi şeyləri... stəkanları... boşqabları... adama rahatlıq bəxş edən çarpayıları... Axşam saatlarında ekipajla gəzintilər necə də gözəldir!.. Bütün bunlara vurğun idim mən!

Onun barmaqları kreslonun dirsəkliyi üzərində iti və əsəbi halda gəzişdi, sanki o, gözəgörməz royalı çalırdı. Elədiyi hər bir pauza sözləriylə müqayisədə adama daha ağır təsir bağışlayırdı və bu, onun daha dəhşətli şeylər barədə düşündüyünü bildirirdi.

Bu yerdə Dürua bu yaxınlarda Norber de Varenin ona dediyi sözləri xatırladı: «İndi o kabus mənə elə yaxınlaşıb ki, çox vaxt əlimi uzadıb onu qovmaq keçir könlümdən. Amma o, torpağın

üstünə yayılır, fəzanı doldurur öz varlığıyla. Hər yerdə ona rast gəlirəm. Yolun ortasında tapdanmış böcək də, xəzəllər də, dostumun saqqalındakı bəyaz tük də ürəyimi deşir və hayqırır: «Budur o!»

Bu yaşantıları o zaman Dürua anlamamışdı. Amma indi, Forestyeyə bir baxmaqla anladı. İndiyədək heç fərqudə olmadığı sonsuz qüssə bürüdü varlığını: birdən ona elə gəldi ki, burada, lap yaxınlıqda, əl uzatmaqla çatılası məsafədə, yəni bu xəstənin təngnəfəs olduğu kreslodə qərar tutub o qorxunc və eybəcər ölüm mələyi. O, qalxıb buradan getmək, qaçmaq, bir qədər tez Parisə dönmək istədi! Eh, əgər bütün bunları nəzərə alsaydı, heç durub Kanna gələrdi?!

Ölünün üstünə vaxtından əvvəl atılan matəm örtüyünü xatırladan gecə zülməti yavaş-yavaş bütün otağı bürüməkdə idi. İndi gözlə nisbətən seçilən yer pəncərəydi, onun da dördkünc fonunda gənc qadının hərəkətsiz silueti gözə dəyirdi.

Əsəbi halda Forestye soruşdu:

– Görəsən, nə vaxt bura lampa gətiriləcək? Həm də, guya, bu – «xəstəyə qulluq» adlanır!

Pəncərənin fonundakı qaraltı tez yoxa çıxdı və bunun ardınca evin qulaqbatırıcı səssizliyini zəng səsi pozdu.

Az sonra içəri girən qulluqçu lampanı buxarının üstünə qoydu.

Xanım Forestye ərindən soruşdu:

– Uzanmaq istəyirsən, yoxsa aşağı enib yemək yeyək?

Kişi pıçıltıyla:

– Aşağı enək, – dedi.

Yemək süfrəsi arxasında da bu üç nəfər, təxminən, bir saat lal-dinməz oturdu. Hərdənbir ötəri və anlamsız sözlərlə sükutu pozurdular, sanki, bu yolla sükutun təhlükəsindən, həm də anlaşılmaz təhlükəsindən qorunmağa çalışırdılar. Ölüm mələyinin məskunlaşdığı bu otaqda onlar sükutun da donmasına heç vəchlə imkan vermək istəmirdilər.

Axır ki, yemək gəldi. Düruaya bu ziyafət uzun, hədsiz uzun göründü. Hər kəs səssiz və susaraq yeyirdi. Sonra isə çörək xəmirindən xırda kürelər düzəltməyə başladılar. Dabanlarının taqqıltısı Şarlı əsəbləşdirməsin deyə, yumşaq çəkmələr geyinmiş qulluqçu girib-çoxır, təamları süfrəyə düzürdü. Sükuta meydan oxuyan yeganə şey – mexaniki saat rəqqasının yeknəsək çıqqıltısı idi.

Yeməkdən sonra Dürua yorğunluğunu bəhanə gətirərək öz otağına yollandı. Pəncərənin ətəkliyinə dirsəklənərək o, doymuş ayı süzürdü: səmada nəhəng kürə biçimli lampa kimi görünən ay tutqun işığıyla villaların ağ divarlarını, dənizin narın-narın ləpələndiyi üçün əsnək görünən səthini işıqlandırır.

Dürua buradan baş alıb getmək üçün bir səbəb axtarışıdaydı: Valterdən aldığı teleqrama əsasən təcili geri qayıtmaq kimi hər cür fəndi ağılında götür-qoy edirdi. Amma səhərisi gün o, bütün bu aradan çıxma planlarının mümkün olmayacağını anladı. Onsuz da xanım Forestyeni aldatmaq çətin məsələydi, üstəlik o, qorxaqlığı ucbatından öz sədaqətinə qarşılıq olaraq alacağı hədiyyədən də ola

bilərdi. Öz-özünə deyirdi: «Əlbəttə, bütün bunlar könül bulandırır, amma neyləmək olar, həyatın hər anı bal dadmır ki?! Hər halda, bu, çox sürməz».

Həmin gün cənub səması masmavi idi. Belə havalarda adamın xoşbəxtlikdən ürəyi sinəsinə sığmır. Forestyelərin yanında oturmaqla hələ çox vaxt itirəcəyini düşünən Dürua dənizə tərəf yol aldı.

Qəlyanaltı üçün geri dönəndə qulluqçu dedi:

– Cənab Dürua! Cənab Forestye sizi soruşurdu. Bəlkə, siz, cənab Dürua, bir ona baş çəkəsiniz, hə?

O, yuxarı qata qalxdı. Deyəsən, Forestye kreslosunda mürgüləyirdi. Xanımı isə divanda uzanıb kitab oxuyurdu.

Xəstə hənirtiyə başını qaldırdı.

Jorj soruşdu:

– Özünü necə hiss edirsən? Məncə, bu gün bir az gümrahsan.

Forestye pıçıldadı:

– Hə, bir az yaxşıyam, özümü gümrah hiss edirəm. Sən Madlena ilə birgə əlüstü qəlyanaltı elə, çünki gəzməyə çıxacağıq.

Dürua ilə təkbətək qalan xanım Forestye dedi:

– Görürsünüz də? Bu gün ona elə gəlir ki, sağlamdır. Səhər açılandan bəri planlar qurur. Bir azdan biz Juan körfəzinə gedib Parisdəki mənzilimiz üçün oradan saxsı əşyalar alacağıq. Nəyin bahasına olursa olsun, gəzintiyə çıxmaq istəyir, mən isə ona bir şey olmasın deyə, əldən-ayaqdan gedirəm. O, indi heç arabanın silkələnməsinə də dözəcək halda deyil.

Lando qapıya gələndə qulluqçunun qoluna girdiyi Forestye pilləkənləri ehmalca endi. Ekipaja göz gəzdirəndən sonra üstdəki örtüyün qaldırılmasını tələb elədi.

Xanımı buna etiraz elədi:

– Soyuqlayarsan. Bu ki, ağılsızlıqdır.

Amma əri dediyindən dönmədi:

– Yox, indi çox yaxşıyam. Mən özümə bələdəm.

Bağların arasıyla uzanan və Kannı ingilis parkına bənzədən kölgəli xiyabanı geridə qoyandan sonra ekipaj sahil boyu uzanan və Antibə aparan yola çıxdı.

Forestye buralardakı gəzməli-görməli yerlərdən söz salmışdı. Paris qrafinin və digərlərinin villalarını yol yoldaşlarına göstərdi. Kefi kök idi, amma bunun saxta bir görüntü, həm də ölümə məhkum birisinin candərdi şuxluğu olduğu sezilirdi. Bir şeyi göstərmək üçün əlini qaldırmağa heyi olmadığından o, barmağını qaldırmaqla kifayətlənirdi.

– Bax bu, müqəddəs Mariya adasıdır, o isə Bazenin qaçıb sığındığı qəsrdir. Hə, o vaxt bu həriflərə görə başımız çox bəlalar çəkmişdi bizim!

Sonra o, alaydakı hərbi xidmətindən söz saldı, adlarını çəkməklə zabitlərlə bağlı xatirələrini paylaşdı.

Sərt enişdən sonra qəflətən qarşılarında geniş bir mənzərə açıldı: buradan Juan körfəzi də, qarşı sahiləki və ağ evləri olan kənd də, daha irəlilərdəki Antib burnu da adamın ovçunun içindəymiş kimi görünürdü.

Uşaq kimi sevinən Forestye pıçıldadı:

– Bu da eskadra! İndi sən eskadranı da görəcəksən!

Əslində geniş körfəzin sularında uzaqbaşı altı iri gəmi gözə dəyirdi və bunlar indi kol-kos basmış sal qayanı xatırladırdılar.

Qüllələri, dalğaçıranları və digər çıxıntıları olan bu qəribə, biçimsiz və nəhəng gəmilər suda elə dərinə oturmuşdular ki, sanki, burada kök atmağa niyyətli idilər.

Suyun dibinə oturan bu ağır gəmilərin nə vaxtsa hərəkətə gələcəkləri, yerlərindən tərpənə biləcəkləri ağlasığmaz görünürdü. Yüksək və yuvarlaq biçimli batareya³⁵ üzən rəsədxananı və ya sualtı qaya üzərində qərar tutan mayakı xatırladırdı adama.

İri və üç dor ağaclı gəmi yelkənlərini açaraq, sürətlə onların yanından keçib açıq dənizə çıxdı. Kor-kobud metal yığınlarına bənzəyən və burada lövbər atan hərbi gəmilərlə müqayisədə yelkənli gəmi öz zərifliyi ilə adamın gözünü oxşayırdı.

Forestye gəmilərin adlarını yada salmağa cəhd elədi:

– «Kolber», «Süffren», «Admiral Düperre», «Qəzəbli», «Amansız»... Yox, yanıldım: «Amansız» bax, odur...

«Juan körfəzinin dekorativ saxsı əşyaları» adlanan iri pavilyonun ərazisinə girən ekipaj çəmənliyin yanından keçib girişdə dayandı.

Forestye Parisdəki kabinetini üçün bir cüt vaza almaq arzusundaydı. Landodan enə bilmədiyindən satıcılar biri-birinin ardınca uyğun nüsxələri gətirib ona göstərirdilər. Uzun-uzadı seçim edərkən o, xanımı və Dürua ilə məsləhətləşirdi.

– Bilirsən, bunun birisini kabinetimdəki kitab şkaflı üçün nəzərdə tuturam: kreslomda oturub onu seyr edəcəyəm. Bir az antik, bir az da yunan üslubunda bir şey istərdim.

Bütün nüsxələri gözdən keçirib yenilərinin gətirilməsini istəsə də, o, ilk bəyəndiklərinin üzərində durdu. Nəhayət, seçdiklərinin pulunu ödədi və onların təcili şəkildə Parisə göndərilməsini buyurdu və hökmə dedi:

– Bu günlərdə mən buraları tərk edəcəyəm.

³⁵ *Батарея* – эяמידя топ гойулмасыццн нязярдя тутулан кичик эюйяртя

Körfəz sahilləriylə geriye dönəndə dərədən qəflətən soyuq rüzgar əsdi və xəstəni öskürək tutdu. Əvvəlcə xəfif görünən bu öskürək get-gedə gücləndi və bir an da kəsilmədi, daha sonra isə hıçqırıq və xırıltı ilə əvəz olundu.

Forestyenin nəfəsi çatmırdı: hər nəfəs alışında sinəsini lərzəyə gətirən öskürək dalğası, sanki, boğazını yırtmağa çalışırdı. Heç nə ilə onu səngitmək, yatırtmaq mümkün deyildi. Xəstəni ekipajdan otağına əllər üstə aparmalı oldular. Onun ayaqlarından yapışan Dürua xəstənin ağciyərlərinin hər səfər ixtiyarsız daralması əsnasında ayaqlarının necə titrədiyini hiss edirdi.

Heç isti yorğan-döşək də Forestyenin dadına yetişmədi – öskürəyi gecəyarıyacan eynilə davam elədi. Ən sonda ona verilən narkotik vasitə xəstənin ölümqabağı spazmlarına son qoydu. Amma gözlərini bir an da qapamayan xəstə sübhədək yatağında oturub qaldı.

Dilinə gətirdiyi ilk sözlər: «Dəllək çağırın» oldu. Forestye hər səhər tərəş olma adətindən əl çəkməmişdi. Bundan ötrü ayağa qalxmağa çalışsa da, onu təkrar yatağa uzatmaq lazım gəldi. Xəstənin ağır və qısa tənəffüsü elə çətinləşdi ki, bundan təlaşa qapılan xanım Forestye qulluqçuya yenidən yatağına uzanan Düruanı səsləməsini və həkim dalınca yollamasını tapşırırdı.

Dürua Qavo soyadlı həkimi ləngimədən tapıb ora gətirdi. Resept yazan həkim bəzi xırda-para göstərişlər də verdi. Amma həqiqəti öyrənmək üçün onu ötürməyə çıxan Jorja bunları dedi:

– Bu adam can üstədir. Sabaha çətin çıxa. O zavallı xanıma bunu açıb deyən və keşişin ardınca adam göndərin. Mənlik burada heç nə yoxdur. Amma belə götürəndə, həmişə qulluğunuzda hazıram.

Dürua xanım Forestyeni dışarı çağırtdırdı:

– O, ölüm ayağındadır. Həkim keşiş dalınca adam göndərməyi məsləhət gördü. Siz nə fikirdəsiniz?

Qadın xeyli tərəddüd keçirdi. Hər şeyi götür-qoy edib ağır-ağır dilləndi:

– Hə, belə olmağı daha yaxşıdır. Həm də hər barədə... Mən onu hazırlayar və deyərəm ki, keşiş onunla görüşmək istəyir... Yəni, bir şey uyduraram. Siz nisbətən sadə dil, əlləməlik etməyən bir rəhbər tapın. Qoy o, sadəcə, tövbə ayinini icra eləsin ki, biz də bütün qalan həngamələrdən qurtulaq.

Dürua iman əhli olan bir qoca tapıb gətirdi və o, ilk baxışda ondan istəniləni anladı. Keşiş can verən xəstənin otağına daxil olanda xanım Forestye oranı tərk elədi və qonşu otaqda, Düruanın böyründə oturaraq dedi:

– Bu xəbər onu sarsıtdı. Keşiş barədə söz açan kimi onun sifəti elə dəhşətli ifadə aldı ki, elə bil, varlığına... varlığına onun... bilərsiniz də, nəyi qəsd edirəm... nəfəsi toxundu... Bir sözlə, o, hər şeyin bitdiyini, sayılı saatlarının qaldığını anladı...

Xanım Forestyenin bət-bənizi yaman ağarmışdı. Sözüənə belə davam elədi:

– Onun üzündəki o ifadəni heç vaxt unutmayacağam. Həmin an mən, əslində, ölüm mələyini gördüm. Mən onu gördüm...

Qulağı zəif olduğu üçün başqalarıyla ucadan danışan keşişin səsi onlara qədər gəlirdi.

– Yox deyirəm sizə, yox, canım. Sizin durumunuz bir o qədər də qorxulu deyil. Mən sizə bir dost, bir qonşu kimi baş çəkdim – bu, olsun birinci dəlilimiz.

Forestye ona nə isə desə də, cavab eşidilmirdi.

Qoca sözünün ardını gətirdi:

– Yox, mən sizə al şəraba batırılaraq müqəddəsləşən çörək ikram edəcəyəm. Sağlıq durumunuz düzələndən sonra bu barədə danışarıq. Amma əgər siz burada olmağımdan yararlanaraq tövbə eləmək istəsənizsə, bax, bu olar ayrı məsələ. Mən keşişəm və əlimə ilk fürsət düşən kimi öz dindaşlarımı haqq yoluna qaytarmağa borcluyam.

Sükut çökdü. Yəqin ki, Forestye özünün boğuq və vaxtaşırı xırıldayan səsiylə nəsə deyirdi ona. Az sonra keşiş nisbətən fərqli səslə, yəni ruhanilərə məxsus avazla sözə başladı:

– Pərvərdigarın mərhəməti sonsuzdur. Mənim oğlum, indi siz «Confiteor»u oxuyun. Əgər unutmusunuzsa, sizə yardımçı olaram. Ardımca təkrar edin: «*Confiteor Deo omnipotenti... Beatae Mariae semper virgin!..*»

Zaman-zaman can üstə olan xəstə duanın bəlli bölümünü təkrarlaya bilsin deyər keşiş fasilə edirdi.

Ən sonda o:

– Hə, indi isə tövbə edin, – dedi.

Fərqli bir həyəcan keçirən, ağır nigarançılığa məhkum olan xanım Forestye ilə Dürüa bu müddətdə cıncırlarını da çıxartmırdılar.

Xəstə nə isə pıçıldayırdı.

Keşiş təkrar elədi:

– Siz insafınızın yol vermədiyi işlər tutmusunuz... Onlardan söz edin, mənim oğlum.

Xanım Forestye ayağa qalxdı. Soyuqqanlı tərzdə:

– Gəlin, hələlik, bağa gedək, – dedi. – Onun sirlərindən agah olmasaq, daha yaxşıdır.

Bağa çıxdılar və artırmanın önündə, çiçəkləyən qızılgül kolunun yanındakı skamyada əyləşdilər. Oradakı qərənfil ləki təmiz havanı özünün güclü və lətif rayihəsi ilə doldurmuşdu.

Qısa sükutdan sonra Dürüa soruşdu:

– Parisə gecmi dönəcəksiniz?

Qadın:

– Tezliklə! – cavabını verdi. – Bütün bunlar bitən kimi buraları tərk edəcəyəm.

– On gün sonra?

– Hə, uzaqbaşı.

– Belə çıxır ki, onun heç qohum-əqrəbası yoxdur?

– Əmi uşaqlarından başqa heç kimi. Valideynləri hələ çox cavan ikən dünyadan köçüblər.

Hər ikisinin baxışları qərənfilin ləçəklərindən bal toplayan arıya dikildi. Zərif qanadlarını cırparaq çiçəkdən-çiçəyə qonan bu məxluqun qanadları qonduğu zaman da xəfifcə titrəyirdi. Xanım Forestye ilə Dürüa sükut içində xeyli oturası oldular.

Ən nəhayət, qulluqçu keşişin tövbə ayinini tamamladığı xəbərini gətirəndən sonra onlar yuxarı qata qalxdılar.

Forestye dünənkindən daha sınıxmış görünürdü.

Keşiş onun əlini ovcunda tutmuşdu.

– Xudahafiz, mənim oğlum. Sabah səhər yenə gələcəyəm.

Bu sözləri deyərək o, otaqdan çıxdı.

Keşişin ardınca qapı örtülən kimi can verən, nəfəsi daralan xəstə bütün vücudunu gərərək, əllərini xanımına uzadıb pıçıldadı:

– Xilas elə məni... Xilas elə... əzizim... mən ölmək istəmirəm... Xilas edin məni! Nə etməm gərəkdiyini söyləyin, həkim çağırın... Nə desəniz, eləməyə hazıram... mən istəmirəm... mən istəmirəm!..

Xəstə ağlayırdı. Batmış yanaqlarıyla üzüəşağı iri göz yaşları dıgırlanırdı, küsmüş uşaqların kimi qurumuş dodaqlarının ucları elə hey dartılırdı.

Sonra əlləri yatağa düşdü və o, barmaqlarını ağır-ağır və bir-bir yorğanın üstündə gəzdirməyə başladı: bu fasiləsiz və yeknəsəq hərəkətə kənardan göz qoyan elə düşünərdi ki, o, yorğanın üstündən nəyi isə toplayır.

Xanımını da ağlamaq tutdu və o, ərinə ürək-dirək verdi:

– Yox, canım, bunlar bıkara şeylərdir. Adi tutma idi, günü sabah yaxşılaşacaqsan. Yəqin, o axşam gəzintisində yorulmuşdun.

Yeyin qaçdığı üçün ləhləyən itinki kimi Forestyenin nəfəsi sürətli gedib-gəlməyə başladı, arada hədsiz sürətlənən bu nəfəsləri nə saymaq olardı, nə də hədsiz zəif olduğundan aşkar eşitmək.

Dönə-dönə təkrarlayırdı:

– Mən ölmək istəmirəm... İlahi... İlahi... İlahi... axırım bu idi? Daha heç nə görməyəcəyəm mən... heç nə... heç vaxt... İlahi pərvərdigara!

Onun dəhşət ifadəsi donan baxışlarında əks olunan qorxunc görüntü çevrəsindəkilər üçün gözəgörünməz olaraq qalırdı. Bu ara onun barmaqlarının yorğanın üzərində qorxunc və bezdirici gəzişmələri isə səngimək bilmirdi.

Qəflətən onun bütün bədənini titrəmə bürüdü. Xəstə nalə çəkdi:

– Məzarlığa aparın... məni... İlahi!

Susdu. Taqətsiz halda yatağında uzanıb bulanıq baxışlarla ətrafa göz gəzdirir, ağziylə nəfəs alırdı.

Vaxt keçirdi. Qonşuluqdakı monastırın saatları on ikini vurdu. Dürua qəlyanaltı üçün qonşu otağa keçdi. Xanım Forestye isə yeməkdən imtina elədi. Xəstə heç tərpənmirdi. Amma sümükləri çıxan barmaqları əvvəlki kimi gəzişməyindən qalmırdı və sanki, yorğanı xəstənin başına çəkməyə hazırlaşırıdılar.

Xanım Forestye onun ayaqlarının yanında, Dürua isə böyründəki kresloda oturmuşdu. Hər ikisi susaraq gözləyirdilər.

Həkimin göndərdiyi xəstə baxıcısı isə pəncərənin önündə mürgüləyirdi.

Düruanı da bir ara yuxu apardı, amma sonra gözüne nə isə göründü. Göz qapaqlarını açdığı vaxt o, Forestyenin gözlərindəki işığın öləzidiyini sezdi. Xəfif hıçqırıq sonrası xəstənin başı geriye qanrıldı və ağzının kənarlarında peyda olan bir cüt qan damlası süzülərək köynəyinə düşdü. Onun barmaqları daha yorğanın üstündə dolaşmırdı. Nəfəsi kəsilmişdi.

Xanım Forestye hər şeyi anladı. Çığıraraq dizləri üstə düşdü, üzünü yorğana gömərək hönkürüb ağladı. Özünü itirən, çaşqına dönmən Jorj ixtiyarsız olaraq xaç vurdu. Xəstə baxıcısı oyandı, çarpayıya yanaşaraq:

– Bitdi, – dedi.

Həmişəki daxili tarazlığının bərpasına nail olan Dürua dərindən köks ötürərək pıçıldadı:

– Mən isə elə bilirdim bu, çox çəkdir.

İlk sarsıntı ortadan qalxmamış, ilk göz yaşları qurumamış evdə vəfat etmiş birisinin olması ilə bağlı qayğılar baş alıb getdi. Dürua gecədən keçənə qədər ora-bura qaçmalı oldu.

Evə qayıdanda qurd kimi acmışdı. Xanım Forestye də onunla birlikdə bir az yemək yedi. Şam yeməyini bitirib hər ikisi mərhumun olduğu otağa keçdi, çünki bütün gecəni onlar burada keçirməliyidilər.

Xırda masanın üstündə yanan bir cüt şamın böyründəki bir boşqabda qoyulan suya mimoza budağı qoyulmuşdu: adətə görə, belə günlərdə istifadə olunan şümşad budağı tapa bilməmişdilər.

Dünyadan köçən yaxınlarının yanında oturan bu cavan kişiylə cavan xanım sükut içində və fikirli halda onu süzürdülər.

Mərhumu məxsus cizgilərin əlaqədarlıqda itməyə başlaması Jorju bir az ürkütsə də, o, Forestyedən gözüne heç cür çəkə bilmirdi. Düruanın bütün fikrini-zikrini, baxışlarını özünə bağlayan bu qurumuş sifətin sınıxması, şamın titrək işığında daha çox nəzərə çarpırdı. Bu adam onun dostu, hələ günü dünən söhbət elədiyi Şarl Forestye idi! Canlı bir varlığın tam mənada məhvi necə də dəhşətli və ağlasığmaz imiş! Ölüm qorxusundan səksəkələrə düşən Norber de Varenin vaxtilə dediyi bu sözlər heç cür qulağından getmirdi: «Oradan geri hələ heç kim qayıtmayıb!» Demək olar ki, hər cəhətdən ona bənzəyən milyonlarla, milyardlarla insan övladı dünyaya gələcək və onların hər şeyi – gözləri, burunları, qulaqları, ağızları, düşünən qafaları – onunku kimi olsa da, heç birisi burada, bu çarpayıda yatan məxluqun yerini verməyəcək, onu təkrarlamayacaqdır.

O da dünyada bütün insanlar kimi öz möhlətini yaşamış, yemiş-içmiş, gülmüş, nələrsə ümid bağlamış, kimlərsə sevmişdi. İndi isə ondan ötrü bütün bunlar nöqtələnmiş və həmişəlik bitmişdi. Bu da həyat! Bu da bir-iki günlük izzatın gətirdiyi boşluq! Dünyaya göz açan insan boya-başa çatır, xoşbəxtliyə qovuşur, amma daha nələr-nələr umduğu halda dünyadan köçür. İstər kişi ol, istər qadın – heç fərq etməz – xudahafız və bir daha sən bu işıqlı dünyaya gəlməyəcəksən! Elə ona görə də bizim hər birimiz öz içində ölümsüzlüyə can atıb ona təşnə olsa da, gec-tez solur, son hüceyrəsinə qədər məhvə sürüklənir ki, özündən sonrakıların yetişməsi üçün münbit şərait yaratsın. Bitkilər, heyvanlar, insanlar ulduzlar və dənizlər – hər şey eyni şəkildə yaranır və məhvə məhkum olur ki, bir başqa varlıqda təkrar zühur eləsin. Amma bunların heç birisi olduğu kimi, eynilə geri dönmür – istər həşərat olsun, istər insan, istər planet!

Anlaşılmaz, sonsuz və üzücü olan bu dəhşət duyğusu Düruanın ürəyindən ağır bir daş kimi asılmışdı. Bu – xeyli qısa ömür sürən və çarəsiz varlıqları durmadan udan, ucu-bucağı olmayan yoxluğun qarşısındakı dəhşət idi. Artıq o özü də başının üstünü kəsdirən bu təhlükə ilə barışmışdı. O, indi cəmi bir neçə saat var olan həşəratlar, beş-on gün ömür sürən heyvanlar, cəmi bir neçə il yaşayan insanlar, iki-üç əsr varlığını sürdürən materiklər barədə fikirlərə dalmışdı. Axı bütün bunlar arasında nə fərq vardı? Fərq, olsa-olsa, onların qismətinə yazılan günəş doğuşlarının sayındaydı. Vəssəlam.

Meydə baxmamaq üçün baxışlarını yana çevirdi. Başını sallayıb oturmuşdu xanım Forestye: yəqin, indi onun da içini belə bədbin fikirlər gəmirirdi. Qadının qüssəli çöhrəsinə kölgə salan saman rəngli saçlarına nəzər salanda Düruanın içində şux bir duyğu baş qaldırdı və sanki, qəlbi bir ümid şüasıyla nura boyandı. Əgər bütün yaşamı qarşıdaydısı, onda dərd çəkməyin mənası varmı?

O, hələ də xanım Forestyeni süzürdü. Öz fikir dəryasına qərq olan qadın isə heç bunun fərqlində də deyildi. Dürua öz-özünə deyirdi: «Həyatda yeganə təsəlli qaynağı – eşqdir! İnsan həzzlərinin ən uca zirvəsi – sevimli qadını qucağına almaqdır!»

Özünə bu cür zəkali, yaraşqlı bir ömür-gün yoldaşı tapan mərhumun bəxti yamanca gətiribmiş! Görəsən, necə tanış olmuşdular? Nə dərin ağı, nə də sərvətiylə öyünə bilməyən bu mərhum kimisinə ərə getməyə axı bu qadın necə razı olmuşdu? Bunu adam eləmək üçün zavallı qadın hansı əzablara sinə gərmişdi görən?

Qət elədi ki, hər kəsin özünə görə sirləri var. Bir də bu xanımın cehizini təmin etməklə ərə verən o qraf Vodrek barədə dolaşan bütün şayiələr yaddaşında canlandı.

İndi bu qadın neyləyəcəkdi belə? Kimə ərə gedəcəkdi? Bəlkə, xanım de Marel demişkən, bir deputata, ya da ki, ümidlər verən, yaşca cavan, səviyyəyə mərhumdan bir baş üstün olan ikinci bir Forestyeyə? Görəsən, indi bununla bağlı hər hansı dəqiqləşən niyyəti, planı və məqsədi varmı? İndi Dürua bunu necə də öyrənmək istəyirdi! Amma bu qadının gələcək taleyindən ona nə vardı axı? Bu sualı özünə ünvanlayanda anladı ki, bu narahatçılığın arxasında bəzən insanın özünə də

etiraf etmədiyi, yalnız könlünün dərin qatlarında eşələnən birisinin ortaya çıxaracağı, sirli və anlaşılmaz niyyət yatır.

Əslində bu qadının könlünü fəth etməyə niyə də girişməsin ki? Belə bir xanım sayəsində o, xeyli güclü və qarşısıalınmaz bir qüvvəyə çevriləcəkdi! Bir göz qırpımında, həm sürətlə, həm də inamla yüksələcəkdi!

Bəs onda niyə öz uğurundan imtina etməliydi? Qadının könlünə yatdığını bilirdi, özünə bəslənən duyğuların adi rəğbətdən daha yüksək, yəni könül bağlılığı olduğunu hiss edirdi. Adətən, bu cür qarşılıqlı cazibəyə malik insanlar təkcə bir-birlərinə can atmırlar, onlar həm də sözsüz əhd-peymanla bağlı olurlar. Qadın onun ağıllı, qərarlı və qoparaqlı olduğuna bələd idi. İndi Dürünün ona güvən hissi aşılması yetərliyi.

Bəyəm öz ağır durumunda qadın ona üz tutmamışdı? Bəs niyə məhz onu bura dəvət eləmişdi? Bəlkə bu addım onun artıq öz seçimini etməsi kimi yozulmalıydı? Yoxsa bu yolla qadın öz qərarını, öz etirafını ifadə eləmişdi? Dul qalacağını ağına gətirdiyi məqamda, özünə növbəti həyat yoldaşı, tərəfdaş aradığı bir məqamda Dürünün onun yadına düşməsi bir təsadüfdümü?

O, indi hər şeyi öyrənmək, sorğu-sual etmək, qadının məhrəm niyyətlərindən hali olmaq istəyirdi. Birisigün o yola çıxacaqdı, çünki ərini itirən cavan, dul qadınla bir damın altında qalması uyğun sayılmazdı. Ona görə də məsələni uzatmaq lazım deyildi, yola çıxana qədər ehtiyatla və üstüörtülü şəkildə qadının niyyətini öyrənmək lazım idi, qadına fikrini dəyişmək və ya başqa kişiyyə ona girişmə imkanı vermək olmazdı. Bəlkə də, elə indidən qadından əhd-peyman sözü ala biləcəkdi o.

Otağa dərin sükut hakim idi. Yalnız buxarının üstündəki saatın ahəngdar çıqqıltısı eşidilirdi.

Dürü xəbər aldı:

– Yəqin, möhkəm yorulmusunuz?

Qadın:

– Hə, – dedi. – Yorulmaq bir yana, həm də mənən əzginəm.

Bu zülmət otaqda onların səsləri qərribə çıxırdı və özləri də bunun fərqləndirilirdi. Hər ikisi qəflətən dönüb meyitə baxdı: sanki, onlar bundan bir neçə saat əvvəl sağ olan Forestyenin indi də yerində qurcalanaraq söhbətlərinə qulaq verəcəyindən çəkinirdilər.

Dürü təkrar sözə başladı:

– Hə-ə, sizin üçün bu – ağır zərbədir, bütün yaşam tərziniz dəyişəcək, hər şey alt-üst olacaq. Hansı ruhi məşəqqətlərə düşər olacaqsınız!

Qadın cavab əvəzinə dərinlən köks ötürdü.

Dürü dedi:

– Qadın üçün cavan yaşda başsız qalmaq necə də ağırdır!

Qadın susurdu.

Dürüa pıçıltıyla:

– Hər ehtimala qarşı mən, o anlaşılmamızı sizə xatırlatmaq istərdim, – dedi. – Mənimlə istədiyiniz kimi davranma bilərsiniz. Özümü sizin ixtiyarınıza verirəm.

Xanım Forestye nəvaziş və qüssə dolu baxışlarla onu süzdü: belə baxışlar, adətən, kişilərin varlığını yerlə-yeksan edir.

Əlini ona uzadan qadın dedi:

– Təşəkkürlər, siz necə də nəcib və gözəl insansınız. Əgər sizin üçün nə isə eləyə bilsəydim, onda eynilə sizin kimi: «Mənə bel bağlayın» deyərdim.

Bu uzanan əli tutan Dürüa onu ehtirasla öpməkdən özünü güclə saxladı, sonra bu zərif əli ovcunda sıxdı. Sonra bir az cürətləndi, ehmallica dodaqlarına apardığı bu zərif, sıcaq və ətirli əlin təması dodaqlarıyla hiss elədi.

Bu dostyana nəvazişin gözləndiyindən uzun sürdüyünü anlayınca ovcunu açdı və xanım Forestyenin xırda əli taqətsiz halda öz dizinin üstünə düşdü. Son dərəcə ciddiləşən qadın dedi:

– Hə, indi mən tamam yalqızam, amma çalışacağam mətanətli olum.

Əgər ona getməyə razılıq verərsə, bundan xoşbəxt, həm də xeyli xoşbəxt ola biləcəyini qadına necə eyhamla deyəcəyini bilmirdi Dürüa. Əlbəttə, o, bu barədə indi, meyitin uyuduğu otaqda söz salmalıydı. Amma bəlkə də, nə isə bir çoxmənalı, ölçülü-biçili, düşünülmüş ifadə tapmaq, əsl məqsədi üstüörtülü şəkildə həm açıqlayan, həm gizləyən, həm də istənilən cür anlaşılan bir ifadə tərzinə ehtiyacı vardı.

Otaqdakı bu cəsəd, quruyub qaxaclaşan cəsəd, sanki, indi onların önündə deyil, aralarında idi. Bunu hiss etmək Dürüanın qəlbini sıxırırdı.

Bir də ki, son saatlarda o, ölünün çürüməyə başlayan sinəsindən qalxan havanı, üfunəti, cəsəd qoxusunu duyurdu. Adətən, bu dözülməz qoxunu zavallı ölü əvvəlcə, hələlik həyatda olan yaxınlarının yatağında uzananda, daha sonra isə dar məzarda yatanda çevrəsinə yayır. Dürüa təklif elədi:

– Bəlkə, pəncərəni açaq? Məncə, buranın havası xeyli ağırlaşıb.

Qadın:

– Əlbəttə, – dedi. – Mənə də elə gəlir.

Kişi pəncərəni açdı. Bircə anda otağa dolan təmiz gecə havası şamların alovunu titrətdi. Keçən gecə olduğu kimi, bu gün də ay öz solğun işığıyla villaların ağ divarlarını, su hövzəsinin geniş səthini işıqlandırırırdı. Qəlbi yeni ümidlərlə çırpınan Dürüa sinədolusu nəfəs aldığından və yaxın gələcəkdəki səadətinin təsirindən, sanki, qanad taxmırdı.

Geriye qanrılaraq qadına:

– Bu saf hava ilə nəfəs alın. Misilsiz bir gecədir, – dedi.

Pəncərəyə sarı gələn xanım Forestye kişinin yanında durmaqla, pəncərənin altlığına dirsəkləndi.

Dürüa pıçıltı ilə dedi:

– Qulaq asın, mənə düzgün anlamınızı istəyirəm. Ən başlıcası isə, belə bir məqamda bu cür şeylərdən bəhs etdiyim üçün mənə acığınız tutmasın: axı mən birisigün yola düşürəm. Həm də siz Parisə dönənə qədər, bəlkə də, iş-işdən keçə bilər. Odur ki... Mən kasıb birisiyəm, hazırda əlimdə param-pulum və cəmiyyətdə bəlli bir mövqeyim olmadığı sizə də məlumdur. Amma mən iradə sahibiyəm, həm də axmaq birisi deyiləm və doğru bir yol seçdiyimi sanıram. Həyatda öz məqsədinə çatanların nə olduğu bəllidir. Amma həyat səhnəsinə yeni-yeni atılan birisinin nələrə nail olacağını söyləmək isə çətinidir. Bu durumun da özünə görə müəyyən və qeyri-müəyyən tərəfləri var. Kəsəsi, vaxtilə evinizdə olarkən ən böyük arzusun sizinlə evlənmək olduğunu dilə gətirmişdim. İndi mən həmin arzumu bir daha təkrarlamaq istəyirəm. Hələlik mənə hər hansı cavab verməyin. Mənə sona qədər dinləyin. Bu dəqiqə mən sizə təklifdə bulunmuram. Belə bir şəraitdə və vaxtda bunu etmək ancaq könül bulandırardı. Vacib olan odur ki, sizin bircə kəlmənizlə mənim bəxtiyarlığa qovuşacağımı biləsiniz, mənə özünüze yaxın dost və ya ər kimi qəbul etməyinizdən – bu, sizin seçiminizə bağlıdır – asılı olmayaraq, könlüm və həyatım bütünlüklə sizə məxsus olacaqdır. Mənə indi, bu dəqiqə cavab verəcəyinizi ummuram, çünki bu söhbətin belə bir ortamda baş tutması münasib deyil. Parisdə bir araya gələrkən, sizin qərarınızı mənə işarətlə bildirməyiniz yetərli olacaq. O vaxta qədər isə gəlin susaq. Razısınız mı?

Bütün bunları dediyi vaxtda o, qadına nəzər yetirmirdi, sanki, bu sözlər qarşılarındakı zülmət gecəyə ünvanlanmışdı.

Qadının da qulağı, sanki, onda deyildi, – halsız dayanıb yarı dalğın, yarı iti baxışlarını ay şəfəqlərində yuyunan geniş üfüqlərə dikmişdi.

Bir xeyli belə, yanaşı, fikirli və susqun dayandılar, bir-birilərinə təmasları dirsəkləriylə gerçəkləşirdi.

Axırda qadın pıçıltıyla:

– Üşüməyə başladım, – deyib çarpayuya sarı yönəldi. Dürüa da onun ardınca getdi.

Cəsədin, həqiqətən, qoxu verdiyini sezdikdə, o, kreslosunu ondan araladı: onsuz da bu qoxuya bir elə davam gətirən deyildi. Dürüa dedi:

– Səhər onu tabuta qoymaq lazım gələcək.

– Hə, hə, göstəriş vermişəm, səhər saat səkkizdə xarrat gələcək.

Köks ötürən Dürüa: «Zavallı!» dedi.

Qadın da ah çəkdi və bu ağır ahla özünün məyusluğunu, mütiliyini ifadə elədi.

Onlar artıq meydanda az-az nəzər salırdılar. Özləri də gec-tez ölümə məhkum olan bu adamlar qaçılmaz sonları ilə artıq barışmışdılar, halbuki bir qədər əvvəl yoxluğa məhkumluk fikri onları dərinlən həyəcanlandırır və tövrdən çıxarırdı.

Səssiz oturub, yaxşı düşməz deyər, yuxulamamağa çalışırdılar.

Gecənin yarısı ilk əvvəl Düruanı yuxu apardı. Oyandıqda gördü ki, elə xanım Forestye də mürgüləyir. Ona görə də yerini rahatlayandan sonra təkrar gözlərini qapadı və deyindi:

– Lənət şeytana, heyf deyilmi adamın öz yatağı?!

Taqılıya oyandı. Gələn xəstə baxıcısı idi. Hava artıq tamam işıqlaşmışdı. Xanım Forestye düz qarşısında oturmuşdu. Yarıyuxulu olduğu üçün o da özünü ilk andan ələ ala bilmədi. Rəngi nisbətən solğun olsa da, həmişəki kimi suyuşirin, canalıcı və tərəvətli görünürdü: hətta gecəni kreslodə keçirməsi də onun görkəmindən bəlli olmurdu.

Meyidə nəzər salan Dürüa diksindi.

– Baxın! Onu saqqal basıb! – deyə çıxırdı.

Bu çürüməyə başlayan çöhrəni bir neçə saat ərzində basmış saqqal dirilərin sifətində, olsa-olsa, bir neçə günə çıxırdı.

Buna görə də hər ikisi ölü bir vücuddakı bu son həyat nişanəsini anlaşılmaz və dəhşətli möcüzə kimi, yenidən dirilmə təhlükəsi qədər qorxunc və insanı ağılından edən bir anormal olay kimi dərin çaşqınlıqla qarşıladı.

Saat on birə qədər ikisi də dincəldi. Sonra Şarlı tabuta qoydular, ürəkləri bir yüngüllük və rahatlıq qazandı. Qəlyanaltı süfrəsində üzbəüz oturmuşdular, nə isə xoş, könüləcan bir şeydən söz etmək keçirdi içlərindən, çünki daha ölüm faktı dəqiqləşmişdi və onlar həyatlarını normal axara qaytarmaqdan ötrü tələsirdilər.

Evin önündəki dirrikdə bitən, çiçəkləyən qərənfilin ətri yaz mehinin ılıq və xoş əsintiləri sayəsində açıq pəncərədən otağa dolurdu.

Xanım Forestye Dürüaya bağda gəzişməyi təklif elədi. Yaşıl çəmənliyin çevrəsində dolaşdıqca onlar get-gedə isinən havada ağ şam və evkalipt ağaclarının qoxusunu aşkar hiss edirdilər.

Başını Dürüaya tərəf tutmadan, eynilə ötən gecə yuxarı mərtəbədə bu kişinin onunla danışdığı tərzdə, tam səlis cümlələrlə və səsini nisbətən qısaraq, xanım Forestye sözə başladı:

– Qulaq asın, Əziz dost... mən sizin təklifiniz üzərində düşündüm... Məndən hər hansı cavab almadan buradan getməyinizə könlüm razı deyil. Əslində mən sizə nə «hə», nə də «yox» cavabı verəcəyəm. Bir az gözləyək, biri-birimizi incələyək, yaxından tanıyaq. Siz də bunu yaxşıca götür-qoy edin. Əgər bu, öləri bir hisdirsə, onu ciddiyyə almayın. Mən bu barədə indi, yəni zavallı Şarlı torpağa tapşırılmadan ona görə söz saldım ki, söylədiklərinizlə bağlı siz kimlə iş tutacağınızı biləsiniz, o mənə açıb dediyiniz böyük arzularla özünü çox da böyük təsəlli verməyəsiz, çünki ola bilər ki, mən... olduğum kimi qəbul etməkdə, anlamaqda müəyyən çətinliklərlə üzləşəsiniz. Məni anlamağa cəhd edin. Məndən ötrü nikah – zəncir yox, tərəfdaşlıq deməkdir. Odur ki mənə hərəkətlərimdə tam sərbəstlik verməli, onlara dair, yəni haraya gedib, haradan gəlməyimlə bağlı məndən hesabat tələb etməməlisiniz. İzlənməmə, qısqanclığa və öyüd-nəsihətə zərrəcə dözüüm yoxdur. Əlbəttə, mən də öz növbəmdə soyadını daşıyacağım bir insanı öz davranışlarımla

ləkələməyi, onu çıxılmaz və ya gülünc durumlara salmağı mənləyirəm yaraşdırmaram. Amma o da mənim simamda özünün ürkək və müti arvadını, ya da qulluqçusunu deyil, hər mənada özüylə bərabər hüquqlara sahib tərəfdaşını görməlidir. Bu açıqlanan şərtlər sizə son dərəcə cürətli gələ bilər, amma onlardan imtina etmək kimi bir niyyətim də yoxdur. Bax, belə.

Söylədiklərimə bunları da əlavə etmək istəyirəm: mənə indi cavab verməyin, çünki bu, həm yersiz, həm də gərəksiz ola bilər. Sizinlə yenə görüşəcək, ola bilsin, bu mövzuya bir daha qayıdacağıq. İndi isə təkbəşinə gəzişin. Mən onun yanına gedirəm. Axşam görüşərik.

Qadının əlini uzun-uzadı dodaqlarından ayırmayan Dürüa sonra bircə kəlmə də kəsmədən ondan uzaqlaşdı.

Axşamçağı, süfrə arxasında bir araya gəldilər. Hər ikisi yorğun düşmüşdü və buna görə də bacardıqca tez öz otaqlarına çəkilməyə tələsirdilər.

Səhərişi gün Şarl Forestye hər hansı dəbdəbədən uzaq şəraitdə Kann məzarlığında torpağa tapşırıldı. Jorj Dürüa saat ikinin yarısında poçt qatarıyla yola çıxmağı qət elədi.

Xanım Forestye onu vağzalda yola saldı. Qatarı gözləyərkən onlar arxayınlıqla perronda gəzişir və kənar mövzularda söhbətləşirdilər.

Barmaqla sayılacaq qədər, yəni beş vaqondan ibarət poçt qatarı gəldi. Vaqonda yerini tutandan sonra Dürüa xanım Forestye ilə daha bir neçə saniyə təkbətək qalmaq üçün platformaya endi. Bu qadını tərk etmək duyğusunun təsiriylə içini dözülməz qüssə və kədər buludu bürüdü, sanki, indi onlar həmişəlik ayrılırdılar. Birdən konduktorun səsi eşidildi:

– Marsel–Lion–Paris istiqamətində gedənlər öz yerlərini tutsunlar!

Vaqona dönməyə məcbur olan Dürüa qadına bir-iki kəlmə demək üçün pəncərədən boylandı. Parovoz fit verdi və qatar ağır-ağır hərəkətə gəldi.

Başını pəncərədən çölə çıxaran Dürüa xanım Forestyeni süzürdü: perronda hərəkətsiz duran qadın onu baxışlarıyla yola salmaqda idi. Qadın gözdən itməyə başlayanda Dürüa hər iki əlini dodaqlarına aparmaqla ona hava öpücüyü yolladı.

Madlena da ona eyni jestlə cavab verdi, amma onun öpücüyü daha həyalı və ürkək olduğu üçün güclə sezildi.

İKİNCİ BÖLÜM

Jorj Dürüa yenə əvvəlki yaşam tərzinə qayıtmışdı. Konstantinopol küçəsindəki binanın birinci qatındakı o xırda mənzildə məskunlaşmışdı. Həyatında baş verəcək köklü dəyişikliyin intizarında olduğundan özünü ciddi aparırdı. Hətta xanım de Marel ilə təmaslarında da özünü tox tutur, sanki, bununla özünü girəcəyi nikahda ər roluna hazırlayırdı. Münasibətlərindəki bu hədsiz abır-həyadan cırnayan məşuqəsi isə tez-tez uğunub gedir və təkrarlayırdı:

– Sən ərimdən də quru qabırğa imişsən. Onu sənə dəyişməyimə nə gərək vardı?!

Xanım Forestye hələ də geri dönməmişdi. Kannada ləngiyirdi. Yazdığı məktubda aprelin əvvəllərindən erkən dönməyəcəyini bildirsə də, ayrılanda etdikləri söhbətin üzərindən sükutla keçmişdi. Dürua isə onu gözləməyində idi. Qadının tərəddüdə qapılacağı təqdirdə o, hər yola əl atmağı və nə olursa olsun, onunla evlənməyi qət eləmişdi, çünki o, öz bəxtinə, ürəkləri fəth etmə gücünə inanırdı, varlığındakı anlaşılmaz və qarşısıalınmaz qüvvənin önündə heç bir qadının dayana bilməyəcəyindən tam arxayın idi.

Aldığı qısa məktub həlledici məqamın lap əlçatan olduğunu bildirdi ona:

«Parisdəyəm. Mənə baş çəkin.

Madlena Forestye».

Başqa heç nə. Bu məktub səhər saat doqquz poçtuyla ona çatdırılmışdı. Saat üçdə o, qadının mənzilindəydi. Onu görən qadın üzündə həmişəki xoş və səmimi təbəssümlə hər iki əlini Jorja uzatdı. Sonrakı bir neçə saniyə ərzində onlar göz-gözə baxışdılar. Qadın:

– Mənim üçün elə ağır durumda necə də dadıma yetişdiniz! – deyə pıçıldadı.

Cavab verdi:

– Mənə nə əmr etsəydiniz, onu canla-başla yerinə yetirərdim.

Oturdular. Qadın yeniliklər barədə, Valterlər ailəsi, qəzet və onun əməkdaşları ilə bağlı suallar verdi. Tez-tez qəzet barədə düşündüyünü bəlli edən qadın etirafa məcbur oldu:

– Həyatımda qəzetin yeri çox görünürdü, çox. Artıq ruhən jurnalist olmuşam mən. Nə düşünürsünüz düşünün, bu işə könüldən bağlanmışam.

Qadın susdu. Əvvəlcədən hadisələri öz axarına buraxmaq istədiyi halda, qadının təbəssümündə, səsində və sözlərində müəyyən eyhamlar duyan Dürua bu fikrindən daşınası oldu. Tutula-tutula o:

– Lap yaxşı!.. Bəlkə, siz... bəlkə, siz indi eyni işlə... Dürua soyadı ilə... məşğul olasınız? – dedi.

Xanım Forestye qəfil ciddiləşdi, əlini kişinin çiyinə qoyaraq sakit tonla:

– Hələlik bu barədə danışmayaq, – dedi.

Amma təklifinin qəbul olunduğunu sezən Dürua qadının qarşısında diz çökdü. Onun əllərini cılgınlıqla öpərək təkrarladı:

– Təşəkkürlər, təşəkkürlər! Ah, sizi necə də sevirəm!

Qadın yerindən qalxdı. Ayağa duran kişi onun çöhrəsinin necə ağardığının fərqiə vardı. Həmin anda bu qadının onu çoxdan bəyəndiyini anladı. İndi üz-üzə durmuşdular. Bundan yararlanan Dürua qadını özünə sarı çəkib uzun, sayğı dolu bir zərifliklə onun alnından öpdü.

Kişinin ağuşundan sıyrılan qadın dedi:

– Bura baxın, dostum: mən hələ hər hansı qərara gəlməmişəm, amma təklifinizə razılıq verəcəyim də istisna deyildir. Sadəcə, sizə «hə» deyənə qədər bunu məhrəm bir sirr kimi qoruyacağınızı mənə vəd etməlisiniz.

Kişi and içdi. Mənzildən çıxanda özünü göyün yeddinci qatında hiss edirdi.

Həmin gündən başlayaraq, o, bu qadınla söhbətlərində özünü səbirli aparır və ondan hər hansı dəqiq cavab almağa can atmırdı, çünki vaxtaşırı «Bu, gələcəyin məsələsidir» fikrini inamla səsləndirən bu xanımın ortağ yaşamlarıyla bağlı planlarında formal razılıqdan əlavə, daha önəmli və daha məhrəm məsələlərə yer verdiyini sezmək çətin deyildi.

Özünü işə-gücə verən Dürua toy gününə qədər bir az pul toplaya bilmək üçün xərclərini azaltmışdı və müəyyən mənada onun indiki qənaətcilliyi daha öncəki bədxərcliyinə tən bərabər idi.

Yayın ardınca payız gəlib-keçdi. Onlar ara-sıra görüşdükələrindən və o ara ehtiyatlı davranışlarından yaxınlıqlarından bir kimsə şübhələnməmişdi.

Bir axşam onun düz gözlərinin içinə baxan Madlena dedi:

– Bu ortağ məqsədimizlə bağlı xanım de Marelə bir şey deməmisiniz ki?

– Xeyr, əzizim. Gizli saxlamağı vəd etdiyim bu sirrimizdən heç kəsin xəbəri yoxdur.

– Elə isə bu sirri artıq ona açə bilərsiniz. Mən isə Valterlərə deyəcəyəm. Həm də bu həftə. Danışdıq?

Dürua pörtdü:

– Hə, günü sabah.

Sanki, onun qızardığını görmədiyini göstərmək üçün baxışlarını yana çevirən qadın dedi:

– Əgər istəsəniz, biz mayın əvvəlində evlənə bilərik. Bu, yetərincə uyğun olardı.

– Hər təklifinizə, həm də sevincək razıyam.

– Bunun mayın onunda, şənbə günü olmasını çox arzulayıram. Həmin gün həm də mənim ad günümüdür axı.

– Mayın onu olsun. Çox əla.

– Sizin ata-ananız Ruanın yaxınlığında yaşayırlar, eləmi? Xatırladığıma görə, mənə belə demişdiniz.

– Hə, Ruanın yaxınlığındakı Kantledə.

– Nə ilə məşğul olurlar?

– Onlar... xırda rantyedirlər³⁶

– A! Onlarla tanış olmaq istərdim.

Xeyli xəcalətə qapılan Dürua döyükdü:

– Amma... məsələ burasındadır ki, onlar...

³⁶ *Рантйе* – мцлкиййятини вя йа торпаыны кирайя, гиймятли каызларыны вя йа пулуну ися сялям вермякля, бунлардан ялдя едилян эялирля юз доланышыыны тямин едян инсанлар

Amma sonra olan cəsarətini topladı və qətiyyətlə dedi:

– Əzizim! Əslən kəndli olan və bir yeməxana işlədən valideynlərim mənim təhsil almağım üçün dəridən-qabıqdan çıxıblar. Onlara görə xəcalət çəkməsəm də, qorxuram ki, birdən onların... sadəliyindən... və ya... köntöylüyündən... siz ikrah hissi duyarsınız.

Qadın valehedici bir təbəssüm sərgilədi, bütün çöhrəsi zəriflik və xeyirxahlıq nuruna büründü:

– Heç də yox. Mən onları hədsiz dərəcədə sevəcəyəm. Hökmən onlara baş çəkməliyəm. Bu bərdə sizinlə daha sonra danışarıq. Mənim ata-anam da sadə insanlar idi... İndi həyatda deyillər. Bu dünyada isə sizdən başqa... bir kimsəm yoxdur, – deyə o, əlini kişiye uzatdı.

Qadın həyəcanlanmış, təsirlənmiş və yumşalmışdı: indiyədək heç bir qadın ona belə xoş hisslər aşılaya bilməmişdi. O dedi:

– Mən bəzi şeylər barədə də düşünmüşəm, amma onları açıqlamaq xeyli çətin olacaq.

Kişi soruşdu:

– Məsələn nə?

– Bilirsinizmi, əzizim, hər bir qadın xeylağı kimi mənim də özümə görə... zəif yerlərim, qərribə özəlliklərim var, gözqamaşdıran və qulağa xoş gələn hər şeyə bayılıram. Bir kübar soyadı daşımaq məni xeyli bəxtəvər edərdi. Nikahımız ərəfəsində siz kübar olmağa... kübar birisinə çevrilməyə necə baxırsınız?

Bu səfər qadını xəcalət basdı və o, yersiz bir şey edibmiş kimi pörtdü. Dürüa sadədilliklə dedi:

– Özüm də bu barədə düşünmüşəm. Amma mən biləni, bu, çox da asan bir iş deyil.

– Niyə ki?

Kişini gülmək tutdu:

– Gülünc olmaqdan çəkinirəm.

Qadın çiyinlərini dartdı:

– Nə danışırırsınız siz?! Hamı belə eləyir və heç kim gülüş hədəfi olmur. Soyadınızı iki hissəyə ayırın, olsun: «Dü Rua». Əla səslənir.

Kişi bu işlərin sərrafı kimi etiraz elədi:

– Yox, heç yaxşı düşmür. Bu, hədsiz sadə, sürtülmüş və hamının əl atdığı yoldur. Əvvəl mən ədəbi təxəllüs kimi doğma kəndimizin adını seçmək, sonradan onu öz soyadıma birləşdirmək, yalnız bundan sonra, siz deyən kimi, onu iki yerə parçalamaq istəyirdim.

Qadın xəbər aldı:

– Kəndinizin adı Kantledir?

– Hə.

Qadın fikrə getdi.

– Yox. O sonluq xoşuma gəlmir. Qulaq asın, bəlkə, bu... Kantle kəlməsini yüngülvari dəyişdirək, hə?

Xanım Forestye masadakı qələmi götürüb, alt-alta cürbəcür soyadlar yazmağa və onları gözdən keçirməyə başladı. Qəfildən çığırdı:

– Tapdım, bir baxın, bura baxın! – deyə «Xanım Dürua de Kantel» soyadı yazılmış vərəqi ona uzatdı.

Bir neçə saniyə düşünən kişi ciddi şəkildə:

– Hə, bax, bu, çox uğurludur, – dedi.

– Dürua de Kantel. Dürua de Kantel, xanım Dürua de Kantel. Misilsizdir! Misilsizdir! – deyə xanım Forestye heyranlıqla təkrarlayırdı.

Sonra o, özünə inam hissiylə sözünün ardını gətirdi:

– Hamının buna necə adi yanaşacağını özünüz də görəcəksiniz. Amma vaxt itirmək olmaz, yoxsa sonra gec olar. Sabahdan öz yazılarınızı «Dürua de Kantel», qısa qeydlərinizi isə sadəcə, «Dürua» imzasıyla çap etdirin. Jurnalistlər arasında bu, adi haldır və yeni imzanız heç kimi heyrləndirməyəcək. Toyumuz ərəfəsində daha nəyi isə dəyişər və dost-tanışa deyərik ki, indiyəcən siz sadələvhlük edib bu «dü» şəkilçisindən imtina eləmişdiniz və tutduğunuz mövqe sizi buna məcbur edirmiş. Ya da ki, heç kimə heç nəyi izah eləmərik. Atanızın adı necədir?

– Aleksandr.

Bu sözün səslənişinə diqqət yetirən qadın onu bir neçə kərə təkrarladı:

– Aleksandr. Aleksandr.

Sonra bir ağ vərəq götürüb bunları yazdı:

«Cənab Aleksandr Dü Rüa de Kantel və xanımı sizi öz oğulları Jorj Dü Rua de Kantel ilə xanım Madlena Forestyenin nikah mərasiminə dəvət etməkdən şərəf duyurlar».

Yazılı kağızı bir qədər aralıdan süzən və bundan razı qalan qadın dedi:

– Yetərli bacarığa sahib olandan sonra istənilən şeyə nail olmaq mümkündür.

Qapıdan çıxanda özünün bundan belə «Dü Rua» və ya «Dü Rua de Kantel» çağırılacağını qəti qərarlaşdıran kişi öz gözündə ucaldığının fərqi deydi. Yerişi cavanlarınkı kimi şux idi, başını dik tuturdu, bığlarının uclarını həmişəkinə nisbətən daha da şeşləmişdi – onun təsəvvürlərinə görə, zadəgan birisi məhz belə olmalıydı. Kefi elə kök idi ki, qarşısına çıxan ilk adama özünü təqdim etmək istəyirdi:

– Mən Dü Rua de Kanteləm.

Amma mənzilinə dönüncə xanım de Marel barədə təlaşlı fikirlərə daldı və ləngimədən oturub yazdığı məktubla onu günü sabah üçün görüşə çağırırdı.

Bunun ardınca o, hər şeyə üzdən yanaşmasına imkan verən və anadangəlmə səhlənkərliyiylə buna da əlini yellədi və oturub dövlət büdcəsinə yetərli vəsait yığımı üçün təklif elədiyi yeni vergi dərəcələri barədə məqaləni böyük həvəslə yazmağa girişdi.

Soyadında zadəgən mənşəyini göstərən şəkilçi üçün vətəndaşlardan ildə yüz frank, barondan tutmuş knyaza qədər titul sahiblərindən isə beş yüz ilə min frank arasında dəyişən məbləğ tutulmasını təklif edirdi.

İmzasını belə qoydu: «D. de Kantel».

Səhərisi gün məşuqəsindən aldığı «mavi vərəq»dən öyrəndi ki, qadın saat birdə ona baş çəkəcək.

Onun yolunu gözləyən Dürua bir az həyəcanlı idi: birbaşa mətləbə keçməyi, hər şeyi onun ovcuna qoymağı düşünmüşdü. Sonradan, yəni kəskin sarsıntı xəfifləyəndə isə özünün ömürbillah subay qala bilməyəcəyini inandırıcı dəlillərlə ortaya qoyacaqdı. Həm də ki, əgər cənab de Marel o biri dünyaya yollanmağa heç cür hazırlaşmırsa, onda Düruanın da öz qanuni həyat yoldaşına qovuşmaq barədə düşünməsi qəbahət sayılmazdı.

Amma hər necə olsa, halı özündə deyildi. Qapının zəngi çalınanda ürəyi qəfəsdəki quş tək çırpınırdı.

Qadın onun boynuna sarıldı:

– Salam, Əziz dost!

Kişinin qucaqlaşmasındakı soyuqluq xanım de Marelin gözündən yayınmadı. Onu diqqətlə süzən qadın soruşdu:

– Nə olub sənə?

Dürua: – Əyləş, – dedi. – Ciddi bir söhbət var.

Şlyapasını çıxarmayan və tülünü qaldırmaqla kifayətlənən xanım de Marel intizar içində əyləşdi.

Dürua baxışlarını yerdən qaldırmır, fikirlərini bir yerə cəmləşdirirdi. Təmkinlə sözə başladı:

– Əzizim, sənə verəcəyim bu xəbər, əslində, mənə də hədsiz dərəcədə həyəcanlandırır, kədərləndirir və təbdən çıxarır. Səni dəli kimi, bütün varlığım ilə sevdiyim üçün bu xəbərin özündən çox onun sənə bəxş edəcəyi ağrı-acı mənə məyus edir.

Xanım de Marelin rəngi avazıdı, əli-ayağı əsməyə başladı. Pıçıldadı:

– Nə olub axı? Haydı, de!

Üzünə və səsinə qüssəli ifadə verən kişi eşidən üçün naxoş, söyləyən üçün isə xoş sayılacaq xəbəri bir həmlədə dilinə gətirdi:

– Məsələ burasındadır ki, mən evlənirəm.

Qadının sinəsindən ağrı-acı dolu bir ah qopdu – adətən, bayılma öncəsi qadınlar belə edirlər: sanki, onun havası çatmırdı və dili-ağzı söz tutmaqda aciz idi.

Qadının susmasını fürsət sayan kişi sözünə davam elədi:

– Bu qərara gəlməzdən öncə hansı məşəqqətlərə qatlandığımı sən heç ağlına da gətirməzsən. Amma həyatda mənim nə bir mövqeyim, nə də pulum var. Yalnız başıma Parisdə tibbatmaqdayam. Öz məsləhətləriylə daim yanımda olan, mənə arxa-həyan çıxan, yeri gələndə

təskinlik verən bir insana ehtiyacı duyuram. Odur ki özümə bir həyat yoldaşı arayıb axtardım və onu buldum!

Qadından qəzəb, təhqir və sərtlik dolu bir cavab gözləyən kişi ona fikrini açıqlamaq imkanı vermək üçün susdu.

Əlini ürəyinin başına qoyan qadın, sanki, bu yolla qəlbinin çırpıntılarını saxlamağa çalışırdı. Əvvəlki kimi ağır-ağır və fasilələrlə nəfəs alırdı, bu səbəbdən köksü dağ kimi qalxıb-enir, başı isə ora-bura yırğalanırdı.

Kişi onun kreslonun söykənəcəyində olan əlindən tutsa da, qadın sərt şəkildə əlini geri çəkdi və çaşqın halda:

«Ah, ilahi!» dedi.

Qadının qarşısında diz çöksə də, kişi ona toxunmağa cəhd eləmirdi: qadının susması onun hər hansı kor-kobud hərəkətindən daha betər dərəcədə kişini qorxudurdu. O mızıldandı:

– Klo, mənim körpə Klom, özünü mənim yerimə qoy, məni anlamağa çalış. Əgər səninlə evlənə bilsəydim, ah, necə də məsud olardım mən! Amma sən ərdəsən. Onda hansı çıxış yolum qalır? Özün bir düşün, özün düşün də! Axı cəmiyyətdə mövqe sahibi olmamdan ötrü mən də ailəmi qurmalıyam. İçimdən keçənləri haradan biləsən?! Vaxt olub ki, sənin ərinə öldürmək də gəlib ağılıma...

Onun yumşaq, hiyləgər və tilsimləyici səsi əsl musiqi kimi qulağı oxşayırdı.

Qadının donuq gözlərinin kənarlarında görünən bir cüt göz yaşı yanaqlarıyla üzəsağı dıgırlanan kimi kirpiklərində yeniləri peyda oldu.

Kişi pıçıldadı:

– Ağlama, Klo, yalvarıram sənə, ağlama! Yoxsa buna ürəyim tab gətirməyəcək.

Qüruruna və şəxsi ləyaqət hissinə yenik düşən xanım özünü güc-bəla ilə ələ almağa məcbur oldu.

İçini qəhər bürüyən birisinə məxsus boğuş səslə xanım de Marel xəbər aldı:

– Kimdir o?

Bir saniyə susan kişi cavabın qaçılmazlığını anlayaraq cavab verdi:

– Madlena Forestye.

Xanım de Marelin bütün vücudu səksəndi və sanki, təzədən daşlaşdı: öz fikir aləminə dalan bu qadın aşnasının qarşısında dizləri üstə düşdüyünün, elə bil, heç fərqi yox deyildi.

Şəffaf göz yaşları isə aramla, biri-birinin ardınca yanaqlarından süzülürdü.

Qadın yerindən qalxdı. Dürüa daha onun heç bir kəlmə kəsmədən, hər hansı qınağı dilinə gətirmədən, üstəlik, aşnasını əfv etmədən buradan getmək istədiyini anladı. Kişi bunu özü üçün aşağılanma, dözülməz bir təhqir sayırdı. Buna mane olmaqdan ötrü o, qadının tombul ayaqlarını qucaqlayanda onların necə gərgin və qətiyyətli dirənişə hazır olduqlarını parçanın üstündən də hiss elədi. Jorj qadına yalvardı:

– Səni and verirəm, belə, yəni küsüb getmə.

Qadın ona üstədən aşağı bir nəzər saldı: ağladığı üçün bulanmış gözlərində əks olunan məlahətli və qüssəli baxışlarda bir qadının könlünün bütün ağrısı, sızısı əks olunmuşdu. Qadın pıçıldadı:

– Sənə... deyəcək sözüm yoxdur... daha... burada nə işim ola bilər ki... Sən... sən haqlısan... sən... sən... gerçəkdən də, yaxşı seçim eləmişən...

Sərt hərəkətlə kişinin əlindən qurtulan qadın qapıya sarı yönəldi və Jorj daha onu saxlamağa gərək duymadı.

Yerdən qalxan kişiylə elə gəlirdi ki, baltanın küt tərəfiylə təpəsindən bir zərbə endiriblər. Amma tezliklə iradəsini toplayaraq öz-özünə dedi:

– Nə isə. Ən betəri, daha doğrusu, ən yaxşısı odur ki, bu işi də yoluna qoydum... həm də dava-savasız. İstədiyim də elə bu idi.

Ürəyindən daş kimi asılan ağır yükədən qurtulduğu üçün özünü sərbəst, ipsiz hiss edirdi, yeni həyata başlamaq üçün indi önündə heç bir əngəl görmürdü, qazandığı bu uğurdan aldığı gücü niyə sərf edəcəyini bilmədiyindən qarşısındakı divarı bir növ tale kimi qəbul etdi və onu qızgın halda yumruqladı.

Xanım Forestyenin: «Xanım de Marel ilə danışdınız mı?» sualına o, tövrünü pozmadan: «Əlbəttə ki...» cavabını verdi.

Qadının iti və sınaıçı baxışları ona dikildi:

– Bu xəbər onu çox da məyus eləmədi ki?

– Zərrə qədər də. Əksinə, o, bu çözümü çox uğurlu saydı.

Təzə xəbər sürətlə yayılmaqda idi. Kimisi ona heyrlənir, kimisi bunu təxmin etdiyini deyir, kimisi gülümsəməklə bu xəbərdən yerli-dibli heyrlənmədiyini ifadə edirdi.

Artıq Jorj felyetonlarını «D. de Kantel», qısa qeydlərini «Dürua», ara-sıra qələmə aldığı siyasi məqalələrini isə «Dü Rua» imzasıyla çapa verir, günün yarısını adaxlısıgildə keçirirdi. Qadın onunla bir bacı kimi, yetərinə sadə və təbii davranırdı. Əslində bu kişiylə qarşı qəlbinin dərin guşələrində bəslədiyi və arabir özünü bürüzə verən ehtirasını özünün, bir növ, nöqsanıymış kimi ört-basdır etməyə çalışırdı. Nikah mərasimində şahidlərdən savayı kimsənin olmayacağını və elə həmin axşam Ruana yola düşəcəklərini qadın bəri başdan şərt qoymuşdu. O, ərinin valideynlərəgildə bir neçə gün qonaq qalmaq niyyətindəydi.

Dürua bu səyahətdən onu daşıdırmağa çalışsa da, bütün cəhdləri puça çıxdı və ən sonda razılaşmaqdan başqa çarəsi qalmadı.

Bir kimsəni dəvət eləmədikləri üçün onlar kilsə ayinindən imtina etdilər və mayın onunda bələdiyyə binasına yollandılar. Nikahdan sonra evə dönüb yol hazırlığı gördülər və axşam saat altı qatarıyla Sen-Lazar vağzalından çıxıb Normandiyaya tərəf yola düşdülər.

Vaqonda ikilikdə qaldıqları məqama qədər onların kəlmə kəsməyə macalları olmamışdı. Artıq yolda olduqlarını hiss etdikdə, göz-gözə baxışan və xəfif utancaqlığa qapılan ərlə arvadı gülmək tutdu.

Bitmək bilməyən Batinyol debarkaderini³⁷ geridə qoyan qatar, axır ki, düzənliyə, yəni şəhərin istehkam divarlarından Senaya qədər uzanan quraq bir düzənliyə çıxdı.

Arabir kəlmə kəsən Jorjla xanımı elə hey pəncərədən bayırı seyr edirdilər.

Anyer körpüsündən keçəndə gördükləri çayın mənzərəsi, oradakı gəmilərin, avarlı gəzinti qayıqlarının və balıqçı qayıqlarının sıxlığı gözlərini, könüllərini oxşadı. Sıcaq may günəşinin yandırıcı şüaları həm gəmilərin, həm də batmaqda olan günəşin təsirindən, sanki, təqətsiz düşən, hər hansı ləpələnmədən və titrəşimdən uzaq, lal və hərəkətsiz suyun səthində əks olunurdu. Çayın tən ortasında duran qayığın üçbucaqlı, bəmbəyaz yelkənləri küləyin ən xəfif əsintisindən titrədiyi üçün adama uçmağa hazırlaşan nəhəng quşları xatırladırdılar. Dürüa alçaq səslə dilləndi:

– Parisin ətraflarına heyranam da. Ən şirin xatirələrimdən biri bu yerlərdə ağız dadıyla balıq yeməyimlə bağlıdır.

Qadın da ona qoşuldu:

– Heç qayıqları demirsiniz! Qürub saatlarında suda qayıqla şütüməyi mən heç nəyə dəyişmərəm!

Keçmiş günlərin həzzlərini gen-bol paylaşmamaq üçün susdular. Bəlkə də, fikrə getdikləri bu anlarda onlar təəssüflərin həzzini çıxarırdılar.

Xanımı ilə üzbəüz oturan Dürüa onun əlini ovcuna alıb təmkinlə öpdü və dedi:

– Parisə dönəndən sonra arabir Şatuda yeyib-içərik.

Qadın buna «Faydalı işlər üçün kefdən-səfadan imtina vacibdir» mənasında belə cavab verdi:

– Eh, əgər iş-gücdən macal tapsaq!

Qadının əlini ovcundan buraxmayan kişi daha məhrəm nəvazişlərə necə keçmək barədə düşünürdü. Əgər qarşısındakı sadədil, gənc bir qız olsaydı, heç nədən utanıb-çəkinməzdi, amma Madlenanın çox çevik və istehzalçı ciddiliyi onu çaşqına döndərmişdi. Həm axmaq vəziyyətə düşməkdən, həm çox ürkək və ya ləng görünməkdən, ya da tamam əksinə, hədsiz sırtıq və tələskən təsir yaratmaqdan eyni dərəcədə qorxurdu.

Qadının əlini hərdən ovcunda xəfifcə sıxsaxsa da, buna heç bir qarşılıq duymurdu.

– Xanımım olmanız mənə yaman qəribə gəlir, – dedi.

Bu sözdən, görünür, qadın xeyli heyrtləndi.

– O niyə elə?

– Nə bilim. Bu, mənə qəribə gəlir. Sizi öpmək istədiyimdə buna haqqım çatdığına hələ də heyrət edirəm.

³⁷ Дебаркадер – платформа, перрон

Qadın təmkinlə yanağını ona sarı uzatdı və o, doğma bacısını öpürmüş kimi bir öpüş aldı bu yanaqdan. Sonra sözə başladı:

– Sizi ilk dəfə görəndə – xatirinizdədir, Forestyenin dəvətiylə mən sizlərlə eyni süfrəni paylaşmışdım, – ağılıma bir fikir gəlmişdi. Kaş mən də özümə belə bir xanım tapaydım!.. Budur, indi arzum çin olub və o qadın mənimdir.

Kişinin gözlərinin içinə baxan qadın hiyləgərliklə gülümsəyərək pıçıldadı:

– Çox nəzakətlisiniz.

Dürüa öz-özünə: «Deyəsən, çox soyuqqanlıyam. Axmaq görünməməkdən ötrü gərək daha cürətli olum» deyə qət elədi və belə bir sual verdi:

– Forestye ilə siz necə tanış olmuşdunuz?

Qadın söz altında qalmadı və hiyləgər bir şuxluqla xəbər aldı:

– Yoxsa biz Ruana bu barədə danışmaq üçün gedirik?

Kişi pörtdü:

– Özümü belə axmaq aparmağım sizin yanınızda ürkək olmağımdan irəli gəlir.

Bu tərif qadına ləzzət elədi:

– Ola bilməz! Görəsən niyə?

Kişi onun böyründə, həm də qadına çox yaxın oturdu.

Qadın qəflətən «Maral!» deyə çığırdı.

Qatar o ara Sen-Jermen meşəsindən keçirdi. Onların gözləri önündə ürkək bir cüyür, bir sıçrayışla özünü xiyabanın o biri üzünə atdı.

Madlena hələ də açıq pəncərədən çölə baxırdı. Dürüa gözlənilmədən əyilib onun boynundan öpdü: bu uzun sürən öpüşlə eşqini ifadə elədi.

Bir neçə dəqiqə hərəkətsiz duran qadın sonra başını qaldırdı:

– Bəsdir də, qıdığım gəlir axı.

Amma ehtiras oyandıran nəvazişlər ara vermədi: indi də kişi burma bıığıyla qadının bəmbəyaz boğazına ağır-ağır və ehtiyatla toxunurdu.

Qadın qəddini dikəltdi:

– Bəsdirin görüm!

Onda kişi sağ əliylə başından tutmaqla, qadının üzünü özünə sarı döndərdi. Qartal şikarının üstünə şığıyan kimi onun dodaqlarından öpməyə çalışdı.

Qadın isə çırpınır, itələməklə onun əlindən qurtulmağa can atırdı. Bir saniyəliyinə hətta o, buna nail də oldu və yenə təkrar elədi:

– Bəsdirin də!

Amma kişi onu dinləmirdi: qollarının mənğənəsində sıxdığı qadını acgözlüklə və səyriyən dodaqlarıyla öpür, onu yastıqların üstünə yıxmağa çalışırdı.

Qadın böyük çətinliklə onun əlindən çıxıb ayağa qalxdı.

– Qulaq as, Jorj, əl çək! Axı biz uşaq deyilik və Ruana çatana qədər nəfsimizi saxlaya bilərik.

Çuğundur kimi qızarıb bir kənarda oturan kişi onun bu tənbehindən sustaldı. Əvvəlki sakitliyinə nail olandan sonra o, nisbətən şən halda dedi:

– Yaxşı, mən dözərəm, amma ta Ruana yetişənə qədər sizə iyirmi kəlməni də çox görəcəyəm, – bu da sizə cəza olsun. Onu da nəzərə alın ki, biz indi hələ Puassidəyik.

Qadın dedi:

– Onda danışmaq mənə düşəcək.

Sakit tərzdə kişinin böyründə əyləşən qadın geriye qayıtdıqda birgə yaşamlarını necə sürəcəklərini yerli-yataqlı təsvir eləməyə başladı. Onlar qadının əvvəlki əriylə yaşadığı mənzildə məskunlaşacaqlar. Bir də ki, Forestyenin redaksiyada tutduğu vəzifə və maaş Düruaya qismət olacaq. Bir sözlə, nikahlarının bütün maddi tərəflərini bu qadın əsl tacir kimi bəri başdan və xırdalıqlarına qədər ölçüb-biçmişdi. Onların nikahı mülkiyyətin ortaqlığına əsaslanmayacaqdı, hətta ölüm, boşanma, bir və ya bir neçə övladın dünyaya gəlməsi halları üçün də qadın hər şeyi nəzərə almışdı. Düruanın etirafına əsasən, hazırda onun sərvəti dörd min frank idi və bunun min beş yüzünü borc götürmüşdü. Yerdə qalan məbləği isə o, həyatında baş verəcək dəyişikliklə bağlı qənaətcillik edərək toplamışdı. Madlenanın maddi sərvəti olan qırx min frank isə, etiraf etdiyinə görə, ona Forestyedən miras qalmışdı.

Şarlin adını çəkən qadın onu tərifi etməyindən də qalmadı.

– O, hədsiz qənaətcil idi, səliqəli və çalışqan idi. Qısa müddət ərzində özünə tam bir sərvət toplaya bilmişdi.

Tamam başqa fikirlərə dalan Dürua onu heç dinləmirdi də. Arabir qadın susur, nə barədəsə fikrə gedir, sonra təkrar bayaqkı mətləbə qayıdırdı:

– Üç-dörd il sonra sizin qazancınız otuz-qırx min civarında olacaq. Əgər Şarl dünyasını dəyişməsəydi, elə o da bu qədər qazanardı.

Bütün bu öyüd-nəsihətlər Jorju tövrdən çıxartdığı üçün o, qadının sözünü kəsdi:

– Bildiyimə görə, biz Ruana o mərhum barədə danışmaqdan ötrü getmirik.

Qadın onun yanağına yüngül bir şillə vurdu və gülərək:

– Doğrudan ha, bunu lap unutmuşdum.

Sözə dinləyən uşaq kimi kişi əllərini dizlərinin üstünə qoydu.

Qadın:

– Belə siz gülünc görünürsünüz, – dedi.

Kişi etiraz etdi:

– Amma siz özünüz bu rolu mənə sırımısınız, indi istəsəm belə, ondan çıxı bilmirəm.

– Niyə ki? – deyərək qadın soruşdu.

– Çünki siz təkcə bizim ev təsərrüfatımızı deyil, məni də idarə eləməyə hazırlşırsınız. Əslində, dul bir xanım kimi siz bunu bacarırsınız!

Qadın heyrləndi:

– Bununla siz nə demək istəyirsiniz ki?

– Demək istəyirəm ki, sizin həyat bilginiz mənim cahilliyimin, ərdə olmuş bir qadın kimi isə təcrübəniz subay birisi kimi mənim bəkarətimin axırına çıxmağa yetəcəkdir!

Qadın uca səslə:

– Burada lap ağ elədiniz! – dedi.

Kişi etirazını bildirdi:

– Məhz elə belə də olacaq. İndiyədək mən qadın üzü görməmişəm, deyilmi? Dul bir xanım kimi siz kişilərlə necə davranmağı bildiyinizdən mənim tərbiyəmlə məşğul olacaqsınız... bəlkə, buna elə bu axşamdan başlayaq? Hətta istəsəniz, indi də başlaya bilərik.

Şuxluq sərgiləyən qadın uca səslə dedi:

– Əlbəttə, əgər bu məsələlərdə mənə belə bağlayacaqsınızsa!..

Dərsini danışan məktəbli tövrüylə Dürüa dilləndi:

– Əlbəttə ki, sizə belə bağlayıram. Cəmi iyirmi dərstdən sonra siz... məni əsl savad sahibinə çevirəcəksiniz. Bundan on dərs əsas fənlərə... qrammatika və oxuya... qalan onu isə çalışmalara və bələğətə həsr olunacaq... Axı bu məsələlərdə mən tamamilə naşıyam!

Zarafatlar sayəsində getdikcə qırışığı açılan qadın dedi:

– Necə də ağılsızsan!

Kişi dil-boğaza qoymurdu:

– Əgər mənə «sən» deyər müraciət etməyə başladınsa, mən də ləngimədən səndən ibrət götürəcəyəm. Əzizim, onu da deməliyəm ki, sənə olan sevgi hisslərim get-gedə alovlanır və bu Ruan yolu mənə bitməz-tükənməz görünür!

Artıq o, əsl aktyor intonasıyası ilə danışır, sözarası gözlərini gülməli biçimdə qıyır və bununla da indiyədək yüksək ədəbi mühitdə rastlanan hər cür şıltaqlıqları görmüş gənc qadını əyləndirirdi.

İndi qadın onu qıyqacı baxışlarla süzürdü və bu adam ona xeyli valehedici gəlirdi: eynilə beləcə, budaqdakı meyvəyə gözü sataşan insanın ağılı bunu desertdə yemək üçün bir qədər səbir etməyi uyğun görsə də, onun ağzı durmadan sulanır.

Qadının içində baş qaldıran şəhvət duyğularından onun da yanaqları allandı. Madlena dedi:

– Qoy sevimli şagirdim mənim təcrübəmə arxalansın. Vaqonda öpüşmələr, olsa-olsa, adamın iştahını qaçıra bilər.

Bir az da pörtərək əlavə elədi:

– Saralmamış sünbülü biçmirlər.

Dürua gülümsədi, çünki o incə dodaqlardan süzülən bu ikibaşlı deyimlər onun ehtirasını körükləyirdi. Sonra o, dua oxuyurmuş kimi dodaqlarını tərpadərək, təntənəli surətdə dedi:

– Məni hər cür tovlanmalardan qoruyacaq müqəddəs Antoninin mərhəmətinə sığınırım. Baxın, mən artıq daş heykələm.

Gecə hiss olunmadan düşməyində idi və onun xəfif krep parçanı xatırladan şəffaf toranı sağ cinahdan görünən tarlaların üzərinə çökürdü. Qatar Senanın sahilləri boyu irəliləyirdi. Dəmiryol xəttinə paralel uzanmaqla bərq vuran metal lövhəni xatırladan çaya və batan günəşin çayın narın ləpələrində, adda-budda bərq vuran qıpqırmızı ləkələrinə göz qoyurdu cavan ər-arvad.

Yavaş-yavaş bu işartılar da azaldı və kül rənginə boyanmaqla qeybə çəkildilər. Qaranlığın düşməsiylə arabir canına ölüm qorxusu çökən və buna görə sarsılan tarlalar da zülmətə gömülürdülər. Açıq pəncərədən içəriyə dolan axşam qubarı bayaqdan bəri deyib-gülən, indi isə qəflətən ağzına su alan cavanlara da, deyəsən öz təsirini göstərmişdi.

Biri-birinə qısılmaqla onlar o parlaq, gözqamaşdırıcı may gününün necə can verdiyini izləyirdilər.

Qatar Mantda dayananda onlar yağla işləyən fənəri yandırdılar və onun sarımtıl rəngli, titrək işığında divarların bozumontul üzlüyü nəzərə çarpdı.

Dürua Madlenanı qucaqladı və özünə sarı çəkdi. Bayaqqı şəhvət hissi indi öz yerini nəvazişə, şirin nəvazişə vermişdi: kişi indi sakit, adama yuxu gətirən, onu sakitləşdirən bir nəvazişin sorağındaydı. O güclə eşidilən bir səslə dedi:

– Mən səni çox sevəcəyəm, mənim balaca Madım.

Səsindəki məhrəmlik qadını cuşa gətirdi, bədənində soyuq bir gizilti yaratdı. Yanağını kişinin sıcaq sinəsinə sıxan qadın xəfifcə irəli uzanmaqla dodaqlarını kişinin ixtiyarına buraxdı. Onların bu səssiz, dərin və uzun sürən öpüşləri bir sıçrayışla vücudlarının qəflətən və ehtirasla bir-birinə sarılması sonradan aralarında qısa və çılğın qapışmaya çevrildi, beləcə öz şəhvətlərinin birbaşa və əlüstü təmininə nail oldular. İkisi də yorğun, bikef, eyni zamanda, xumarlı görünən bu məşuqlar dayanacağıın yaxınlaşdığını bildirən parovoz fiti səslənənə qədər bir-birinə sarmaşıb qaldılar.

Gicgahındakı pırtılaşq saçları barmaqlarının uclarıyla sığallayan qadın bərkdən dedi:

– Əcəb axmaqlıqdır bu! Özümüzü lap uşaq kimi aparırıq.

Amma Dürua hələ soyumamışdı, ona görə də qadının gah bu, gah da o biri əlini öpücüklərə qərq edir, deyirdi:

– Balaca Madım, mən sənə heyranam.

Ruana çatana qədər onlar yanaq-yanağa, hərəkətsiz durub açıq pəncərədən gecənin qaranlığında işıqları yanan xırda evlərə göz qoydular. Bir-birlərinə bunca yaxınlıqlarından həzz alan cütlük getdikcə artan qarşılıqlı cazibə ab-havasında daha məhrəm nəvazişləri dadır, arzular aləminə dalırdı.

Yerləşdikləri qonaq evinin pəncərələri sahilə baxırdı. Əlüstü şam yeməyini dadıb, yatağa girdilər. Qulluqçu onları səhər saat səkkizdə oyatdı.

Alçaq masanın üstündə çay süfrəsi açdılar. Adama bir fincan çay içəndən sonra xanımını əsl dəfinə tapmış bəxtəvərlər kimi sevinclə süzən Dürüa təkrar onu qucaqladı:

– Balaca Madım, – deyə pıçıldadı, – səni çox sevirəm... çox... çox...

Buna razılıq və inam dolu təbəssümlə cavab verən Madlena onu öpərək:

– Deyəsən, axı... mən də səni... – dedi.

Amma valideynlərilə səyahəti hələ də Jorjun canını sıxmaqdaydı. Dəfələrlə xanımını yola gətirməyə, bu fikirdən daşınmağa, əlacsız qalınca isə bu görüşə onu hazırlamağa cəhd eləmişdi. İndi də o, bu söhbətə təkrar qayıtmağa gərək duyurdu.

– Qulaq as, ata-anam sözgəlişi yox, gerçəkdən kəndlidir.

Qadını gülmək tutdu:

– Daha öncə də dediyin üçün bunu bilirəm. Haydı, ayağa dur, yoxsa sənə görə mən də yataqdan qalxa bilmirəm.

Çarpayıdan yerə sıçrayan kişi corablarını geyinməyə başladı.

– Orada şəraitimiz dözülməz, hətta çox dözülməz olacaq. Otağımda bircə dənə samanlı köhnə döşəkdən başqa heç nə yoxdur. Kantel əhli, hələlik, tük döşəklərdən bixəbərdir.

Qadın heyrətini gizlətmədi:

– Lap yaxşı. Bundan yaxşı nə arzulamaq olar ki... biz səninlə gecəni... yuxusuz keçirər və... xoruzların ilk banlamalarına şahid olarıq!

Qadın bəyaz flaneldən³⁸ tikilmiş geniş penüarını əyninə geyindi. Dürüa bu paltar o dəqiqə tanıdı və keyfinə soğan doğrandı. Amma nədən? Xanımının bir xeyli yataq paltarına sahib olduğu ona yaxşı bəlli idi. Amma buna rəğmən, qadın özünə yeni əyin-baş da almalıydı. Necə istəyirsə, elə də eləsin, yetər ki, Dürüanın önündə o keçmiş ərindən qalma ev paltarlarında, gecə köynəklərində, bu məhrəm geyimlərdə peyda olmasın. Çünki bu yumşaq və sıcaq parçaların özlərində Forestyenin təmaslarından hələ də nələrisə hifz eləmə ehtimalı başından heç cür çıxmırdı onun.

Papiros yandırıb pəncərənin önünə keçdi.

Nəhəng gəmilərdəki yükləri sahilə endirən iri qurğuların küyündən qulaq tutulurdu. Onlara və sahiləki yelkənli qayıqlara göz qoyan Dürüaya bu mənzərə çoxdan tanış olsa da, içində güclü bir təəssürat oyandı və o, ucadan dedi:

– Lənət şeytana, necə də gözəldir!

Tez ora yanaşan Madlena əllərini ərinin çiynlərinə qoydu və çaşqınlıqdan yerindəcə donub qaldı. O da təkrarladı:

³⁸

Фланел – сейряк ховлу вя йа ховсуз парча

– Ah, necə də gözəldir, əsl gözəllikdir! Bir çayda bu qədər gəminin eyni vaxtda ola biləcəyini heç xəyalıma da gətirməzdim!

Bir neçə gün öncədən xəbər verdikləri üçün səhər qəlyanaltısını ərinin ata ocağında edəcəkdilər. Bir saat sonra onlar yanları açıq fiakrda, eynilə köhnə qazanda bişən ətlər kimi, ləngər vurmaqda idilər. Əvvəlcə uzun və cansıxıcı bulvardan keçən yol sonra ortasından çay axan çəmənliyə çıxdı, daha sonra isə yoxuş boyu uzandı.

Madlena yorğun düşmüşdü. Köhnə ekipajın bir küncünə sıxılan qadının vücudu günəş şüalarından isinir, sıcaq işıq dalğalarının və səfalı kənd havasının oxşamasıyla yavaş-yavaş xumarlanırdı. Az sonra onu yuxu apardı. Sonra əri onu səsləyib:

– Ora bax, – dedi.

Dağ yolunun üçdə iki hissəsini geridə qoymuşdular və buradan açılan mənzərə necə gözəl olurdusa, yerlilər onu öz qonaqlarına, adətən, fəxrlə göstərirdilər. Aşağılarda, ucsuz-bucaqsız, nəhəng vadidə dupduru sulu bir çay qıvrılaraq axırdı. Çox-çox uzaqlardan gələn və Ruana çatmamış yana burulan bu çayda xeyli adacıq vardı. Çayın sağ sahilində, səhər dumanının arasından günəş şəfəqlərində qızılı rəngə çalan şəhər binalarının damları, müxtəlif cür cilalandıqları üçün fərqli biçimlərə malik nəhəng daş-qaşları xatırladan zəng qüllələri, uc hissəsi qarğa təsvirli gerblərlə bitən yuvarlaq və dördkünc qüllələr, zəng qüllələri və binaların təpəsindəki millər, bu əsl meşəni xatırladan kilsə yığınının başı üzərində ən iri kilsənin bürüncdən hazırlanmış ucluğu görünürdü: dünyada ən uca hesab olunan bu qüllənin şiş ucu adama son dərəcə heyratamiz, nisbətsiz və eybəcər təsir bağışlıyırdı.

Qarşı tərəfdə, çayın digər sahilindəki Sen-Sever malikanəsi tərəflərdə aşağısı incə, yuxarıya doğru isə getdikcə genişlənən zavod boruları gözə dəyirdi. Bu boruların kərpicdən hörülən altlıqları sayca zəng qüllələrindən heç də az olmazdı. Boruların mavi səmaya püskürdüyü qara kömür tüstüsü uzaq tarlalar fonunda əriyib yoxa çıxırdı.

Digərlərindən xeyli hündür olan boru bir növ Xeops piramidası kimi idi: axı yüksəkliyinə görə bu ehram insan əliylə yaradılan abidələrin ikincisi sayılır. Haradasa, elə nəhəng kilsə ucluğu səviyyəsində olan su qülləsi durmadan çalışan və tüstüləyən zavodların, kilsənin ucluğu isə şişuclu kilsələr yığınının dəstəbaşçısı təsirini bağışlıyırdı.

Sənaye bölgəsinin arxasında şam meşəsi başlanırdı. Şəhərin köhnə və yeni səmtlərinin arasıyla qıvrılan Sena çayı meşə ilə örtülü, sərt yoxuşlu və sıldırım qayalığın böyrü ilə axırdı. Arabir öz bəyaz daş süxurlarını nəzərə çarpdırır, daha geniş bir vətər cızdıqdan sonra uzaqlarda görünməz olurdu. Milçək böyüklükdə görünən gəmilər çay aşağı və çay yuxarı hərəkət edirdilər: yedəyində barjalari³⁹ çəkib aparan bu gəmilər havaya qalın tüstü buludu püskürürdülər. Suda qərar tutan

adacıqlar gah bir-birinə zəncir şəklində birləşir, gah da qırılmış təsbehin eyni ölçülü, yaşıl rəngli daşları kimi biri-birindən xeyli aralı dururdular.

Müştərilərinin bu mənzərədən doymasını gözləyirdi arabacı. Ən müxtəlif təbəqələrə aid müştərilərinin bu mənzərəni heyranlıqla süzmə vaxtını təcrübəsindən yaxşı bilirdi.

Yola düşəndən az sonra Dürua irəlində, bir neçə yüz metr irəlində onlara sarı gələn iki qocanı gördü. Ekipajdan yerə sıçrayaraq çığırdı:

– Bu onlardır! Tanıdım!

Yanlarını basa-basa, fərqli addımlarla, amma yanaşı irəliləyən bu ahıl ərllə arvad ara-sıra ciyinləriylə biri-birinə toxunurdu. Bəstəboy, iri şaqqalı, qarınlı və yanaqlarından qan daman kişi yaşına görə sağlam görünürdü. Hündürboylu, donqar belli, caydaq və qüssəli görünən qadın isə gözünü açandan bəri ancaq çalışmağa məcbur olan əsl kənd zəhmətkeşi idi: adətən, daim deyib-gülən, müştərilərlə içki içən ər ilə müqayisədə belə birisinin heç vaxt üzü gülməz.

Ekipajdan enən və bu iki zavallı məxluqa nəzər salan Madlenanın qəlbi, heç özü də gözləmədiyi halda, yamanca sıxıldı. Ata-ana özünə ad-san qazanmış bu cənabın simasında öz oğullarını tanıya bilməmiş, bəmbəyaz paltardakı bərli-bəzəkli xanımın da gəlinləri olacağını heç ağıllarına gətirməmişdilər.

Ona görə də arxalarınca ekipajda gələn bu sərnəşinlərə heç diqqət yetirmədən həsrətində olduqları oğullarını qarşılamaq üçün lal-dinməz halda və iti addımlarla yollarına davam edirdilər.

Və az qala, onların yanından ötüb keçəcəkdilər.

Güləmsəyən Jorj səsləndi:

– Salam, ata Dürua!

Ərlə arvad ayaq saxladılar, çaşqınlıqdan quruyub qaldılar. Əvvəlcə qarı durumu anladı və yerindən dəbərmədən mızıldandı:

– Bu sənənmə, oğul?

– Əlbəttə ki, mənəm, ana Dürua! Başqa kim ola bilər axı? – cavabını verən Jorj yaxınlaşıb əsl oğul məhrəmliyi ilə qarının hər iki yanağından öpdü. Sonra o, yanağını atasının yanağına toxundurdu. Bu ara qoca, adətən, balıq və ət tacirlərinin geyindiyinə bənzər, qara ipəkdən tikilmiş hündür və günlüklü Ruan papağını başından çıxarmışdı.

Jorj elan elədi:

– Bu isə mənim xanımaıdır.

Kəndlilərin diqqəti Madlenaya yönəldi. Onlar bu qadını tilsimliymiş kimi qorxu və narahatlıqla süzürdülər: əgər kişinin yaşadığı qəliz duyğulara bir qədər razılıq və təqdir çaları qarışmışdısa, qarının təəssüratı qısqanclıqdan və nifrətdən yoxrulmuşdu.

İçdiyi araqın və şirin alma şərəbının təsiriylə anadangəlmə bol olan həyat eşqi bir az da aşıl-daşan kişi cürətləndi və göz vuraraq soruşdu:

– Onu öpmək necə, hər halda, olar da?

Oğlu dilləndi:

– Kəfin istəyən qədər.

Özünü onsuz da qabında hiss etməyən Madlena yanağını qocaya uzatmalı oldu. Ondan əsl kəndli sayacağı, yəni marçıltılı bir öpüş alan qoca əlinin arxasıyla dodaqlarını sildi.

Qarı da gəlini öpdü, amma bu – düşmənçilik qoxuyan, ehtiyatlı bir öpüş idi. Görünür, qarı heç vaxt belə bir gəlin arzulamamışdı: o, kənddə böyüyən, yanaqlarından qan daman, ətli-canlı, yumurta kimi yumru, cins madyan kimi sağlam bir qızın intizarındaydı.

Büzməli tuman və müşk qoxusu verən bu xanımcığaz isə daha çox yava qadına bənzəyirdi. Həm də ki, qadının gəldiyi qənaətə görə, müşkdən, adətən, ruhları çağırmada yararlanırlar.

Yeni evlənənlər öz çamadanlarını daşıyan ekipajın ardınca piyada yola düzəldilər.

Ata oğlunun qoluna girmişdi, addımlarını yavaşıtmaqla, dərin maraq içində soruşdu:

– Hə, iş-güc necədir?

– Hər şey yolundadır!

– Afərin, afərin! Xanımının başlığı nə qədər idi?

Jorj cavab verdi:

– Qırx min frank.

Qoca heyrdəndən fit çaldı. Eşitdiyi məbləğin böyüklüyü onu necə çaşdırmışdısa, elə birəcə:

– Vay səni, şeytan! – deyə bildi.

Sonra ata inamla və ciddiyyətlə əlavə elədi:

– Gözəlliyinə də ki, söz ola bilməz!

Gəlin, həqiqətən də, onun ürəyinə yatmışdı. Cavanlığında axı o, əsl qadın sərrafi sayılırdı.

Madlena ilə qaynanası isə sükut içərisində və yanaşı addımlayırdılar. Kişilər onlara çathaçatda idilər. Doğma kəndə, yolun sağ və sol cinahı boyunca yerləşən kiçik kəndə yaxınlaşmaqdaydılar: hər iki cinahda şəhər üslubunda, kərpicdən və gildən tikilmiş, damı şifer və samanla örtülü on ev gözə dəyirdi. Sol cinahda, kəndin o biri başında görünən birmərtəbəli və çardaqlı daxma isə qoca Düruanın «Gözəl mənzərə» adlı yeməxanası idi. Adətlərə görə, giriş qapısının üzərinə mismarlanmış şam budağı susayanları buraya girməyə dəvət edirdi.

Hər biri xırdahal süfrə ilə örtülmüş və bir-birinə birləşdirilmiş bir cüt masa səhər qəlyanaltısı üçün hazırlanmışdı. Hazırlıq üçün yardıma gələn qonşu qadın bərbəzəkli xanımı gördükdə, ona dərin təzimdə bulundu. Jorju tanıyanda isə sevincdən çığırdı:

– İlahi pərvərdigara, bu sənsən, balası?

– Hə, bu – mənəm, Brülen xala! – deyə şuxluqla cavab verən Dürua bu qadınla da, eynilə öz atası kimi, məhrəmcəsinə öpüşdü.

Sonra o, xanımına tərəf döndü:

– Gəl, bizim otağa keçək. Şlyapanı da çıxart.

Qapıdan sağa tərəf dönməklə o, xanımını yeri daşla döşənmiş sərin bir otağa apardı. Divarları əhənglə ağardıldığından burada adamın gözləri qamaşırdı. Çarpayının baş tərəfində pambıq parçadan pərdə vardı.

Bu tərtəmiz amma darıxdırıcı otağın yeganə bəzəyi çiləmə qabının üzərində asılan çarmıx təsviri, gömgöy palma kölgəsindəki Pol ilə Virciniyanı və kürən at belindəki I Napoleonu təsvir edən bir cüt oleoqrafiya⁴⁰ idi.

Xanımıyla təkbətək qaldıqda Jorj Madlenanı öpdü.

– Xoş gəlmisən, Mad. Ata-anamı görməmə şad oldum. Parisdə ikən onlar barədə düşünməsəm belə, bir arada olmamızdan, adətən, həzz alıram.

Bu ara atası arakəsməni yumruğuyla döyəclədi:

– Haydı, tez olun, şorba süfrəyə verilib!

Durub qonaq otağına keçməli oldular.

Qəlyanaltı, kənd adətlərinə görə, uzun sürdü və menyu xeyli zövqsüz hazırlanmışdı: süfrəyə qoyun əti xörəyinin ardınca kolbasa, daha sonra isə qayğanaq gətirildi. Alma şərabının üstündən bir neçə stəkan şərab gillədən qoca Düruanın kefi kəlləçarxa vurdu və onun dili açıldı, nə açıldı: təntənəli bayramlar üçün hazırladığı zarafatları işə saldı, bəzən şit, ədəbsiz lətifələr danışdı və bunları öz dostlarının başına gəlibmiş kimi anlatdı. Bütün bunları əzbər bilsə də, Jorj da uğunub gedirdi: əslində gülüşünün səbəbi – bu doğma yerlərin könülaçan havasıydı, ata yurduna, uşaqlıq çağından bəri hər şeyinə, hər qarışına beş barmağı kimi bələd olduğu torpağa içində təzədən baş qaldıran sevgiydi. İndi buradakı hər detal yaddaşındakı köhnə duyğuları və xatirələri canlandırırdı: məsələn, bu, qapıdakı hansısa çapıq, əhəmiyyətsiz bir olayla bağlı olan üçayaqlı stul, torpaqdan yüksələn rayihə, güclü qətran qoxusu, yaxınlıqdakı meşədən vuran ətir, bu – daxmanın, durğun, lilli suyun və ya peyinin qoxusu da ola bilərdi.

Xanım Dürua isə əvvəlki kimi bir az ciddi, bir az qəmgin görünürdü, daim susur, gəlinini altdan-altdan nifrətlə süzürdü: bir də axı əlləri qabar-qabar olan, bütün vücudu ağır iş görməkdən eybəcər hala düşən bir kəndli qadın şəhərli xanıma başqa hansı hissləri bəsləyə bilərdi ki?! Bu gəlin onu çiyindirirdi, eyş-işrət və günah timsalı kimi görünən bu varlıq istər-istəməz onun içində natəmizlik, günaha batmışlıq və ləkələnmişlik təəssüratı oyadırdı. Süfrəyə xörək gətirmək, sürahidən stəkanlara sarı rəngli, turş dadan şərab və ya köpüklü, şipşirin, narıncı rəngli alma şərabı süzmək üçün dəqiqəbaşı yerindən durduğundan bir baxıma limonad şüşəsinin qazın təsiriylə vaxtaşırı yerindən oynayan tıxacını xatırladırdı.

⁴⁰ *Олеография* – йаълы бойаларла чякилмиш шяклин литография цсулуйла чап олуна версийасы

Madlena qəmə batmışdı: heç nə yemir, heç kəslə kəlmə kəsmirdi. Hər zamankı kimi dodaqlarından təbəssüm əskik olmasa da, bunun arxasında indi düşdüyü şəraitlə barışma məcburiyyəti sezilirdi. Bütün ümidləri boşa çıxdığından qanı qaralmışdı. Niyə? Axı o özü buraya can atmışdı. Ona da yaxşı bəlli idi ki, kəndlilərin, köntöy kəndlilərin arasına gəlir. Heç vaxt və heç kimi ideallaşdırmayan bu xanımın kəndliləri ideala çevirməsinin nə anlamı vardı görən? Bir də ki, heç özü bunun fərqi deydimi? Adətən, qadınlar fərqli, yəni real həyatda var olmayan şeylərin arzusunda olurlar! Bəlkə, ona da kəndlilər uzaqdan xeyli şairanə gəlirmişlər? Şairanə olmasa da, daha yüksək, daha nəcib, daha şux və daha görümlü gəlirmiş ona kənd həyatı. Bir də ki, o, bu adi kəndlilərin romanlarda təsvir olunduğu kimi xeyli ədəbli, tərbiyəli olmasını da umurdu. Bəs onda niyə indi hər xırda şey, bu adamların qabalıqları, hərəkətləri, sözləri, gülüşləri və ayı davranışları könlünü əzirdi belə?

Öz anasını xatırladı: barəsində kimsəyə sirr gəlmədiyi o qadın Sen-Denidə təhsil görübmüş, quvernənt⁴¹ işlədiyi bir evdə bəkarəti pozulmuşdu, dilənçi kökündə və dərd-sər içində can verdiyi zaman Madlenanın on iki yaşı vardı. Sonradan naməlum birisi Madlenaya təhsil vermişdi. Bəs axı kim imiş onun atası? Nəçiymiş atası? Dumanlı bir şəkildə təxmin eləsə də, bax bunu o, heç vaxt öyrənə bilməmişdi.

Qəlyanaltı bitmək bilmirdi. Az sonra buraya müştərilər gəlməyə başladılar, qoca Dürua ilə salamlaşan bu adamlar Jorju görünə heyranlənir, cavan xanımı isə çəpəki baxışlarla süzüb şorgözlüklə bir-birilərinə göz vurarkən «Vay səni, Jorj Dürua, halaldır! Gör özünə necə dilbər tapıb!» demək istəyirdilər.

Qocanı uzaqdan-uzağa tanıyanlar isə taxta masalar arxasına keçib sifariş verirdilər: «Bir litr gəlsin!» «Bir parç!» «İki qədəh konyak!» «Bir stəkan rapayl!». Sonra onlar masalardakı qara və ağ rəngli daşları bərkdən masaya çırpmaqla domino oynamağa girişirdilər.

Elə hey zala girib-çıxan Düruanın anası qüssəli şifətlə müştərilərə qulluq edir, haqq-hesab aparır və göy rəngli önlüyün bir ucuyla masaların üstünü silirdi.

Gil qəlyanların və ucuzvarı siqaraların tüstüsü otağı doldurmuşdu. Madlenanı öskürək tutdu.

– Bəlkə, bayıra çıxmaq? Daha dözə bilmirəm.

Amma qəlyanaltı hələ də bitmədiyi üçün qoca Dürua bundan pəjmürdə oldu. Ayağa qalxıb masanın arxasından çıxan Madlena kişilərin konyak qatılmış qəhvə içmələrini gözləməyə məcbur olduğundan girişdəki stullardan birində oturdu.

Bir qədər ləngiyən Jorj ona yanaşib təklif elədi:

– İstəyirsən aradan çıxıb Sena sahilinə gedək?

– Hə, hə! Gedək, – deyə qadın sevinclə razılaşdı.

⁴¹ Губернант – тәрбиyyəчи

Dağdan aşağı enib Kruassədə bir qayıq kirayələdilər. Günün qalan hissəsini əzgin bir halda adanın kənarındakı söyüdlükdə keçirdilər: orada yaz günəşinin ilıq şüaları altı dincəldikləri vaxt xəfif ləpələnən sular onlara layla çaldı.

Hava qaralanda evə döndülər.

Piydən hazırlanmış şamın işığında yedikləri axşam yeməyi səhər, qəlyanaltısından daha cançəkici gəldi Madlenaya. İçib dəmləşən qoca Dürüa, sadəcə, susub durdu. Qarı isə mısırığını sallayıb oturdu.

Zəif işıqlanan və bomboz görünən divarlara düşən kölgələrin umuzun burunları vardı və vaxtaşırı onlar nə isə anlaşılmaz hərəkətlərdə bulunurdular. Otaqdakılardan kimsə üzünü şamın titrək, sarımtıl işığına sarı tuturdusa, həmin an divarda yabaya bənzər çəngəli ağzına aparan adamın əli peyda olur, bunun ardınca o nəhəng görüntünün iri cəhəngləri açılırdı.

Şam yeməyi bitən kimi Madlena bu cansıxıcı, daim qatı tütün tüstüsünün və ora-bura dağılmış içki qoxusunun işğalına məruz qalan otağı tərk etmək bəhanəsiylə ərinə bayıra çıxartdı.

Ayaqlarını eşiyə qoyan kimi Jorj dedi:

– Gördün, sən də darıxdın.

Qadına etiraz etmək imkanı vermədən sözüə davam elədi:

– Yox. Hər şeyi görürəm. İstəyirsənsə, günü sabah buradan gedək?

Madlena pıçıldadı:

– Hə. İstəyirəm.

Ağır-ağır irəliləyirdilər. Üzlərini oxşayan ilıq mehə və sonsuz gecə zülmətinə saysız-hesabsız xışıltı, hənirti və ah qarışmışdı. Uca ağacların altıyla uzanan dar cığırla gəzişirdilər: sağda və solda meşənin gözişləməz zülməti divar kimi durmuşdu.

Qadın:

– Haradayıq belə? – sualına

– Meşədə, – cavabını aldı.

– Böyük meşədir bu?

– Çox böyükdür. Bu, Fransanın ən iri meşələrindən biri sayılır.

Torpağın, ağacların, mamırların, çürüntülərin qoxusu, şirəylə dolmuş tumurcuqların qoxusu, keçilməz meşənin qədim və tərəvət dolu ətri, sanki, burada mürgüləyirdi. Başını qaldıran Madlena ağacların uclarındakı boşluqda ulduzları gördü. Bircə budağı tərpedəcək qədər rüzgar əsməsə də, indi o, çevrəsindəki bu yarpaq dənizinin güclə sezilən xışıltısını duyacaq dərəcədə həssas idi.

Vücudunda gəzişən qərribə titrəyiş, sanki, onun qəlbində əks-səda doğurdu və ürəyi izaholunmaz kədərdən sıxıldı. Amma niyə? Bunu o, öz-özünə heç cür açıqlaya bilməyəcəkdi. Amma içindəki duyğu onun hər tərəfdən təhlükəyə açıq olduğunu deyirdi: sanki, o, itkin düşmüşdü, hamı tərəfindən

unudulmuşdu, diri-diri gömülmüşdü, bu başı üzərində uçan canlı qübbənin altında, sanki, tənha idi, tamamilə yalqız idi Madlena.

Pıçıltı ilə dedi:

– Qorxuram. Gəl geri qayıdaq.

– Qayıdaq deyirsənsə, qayıdaq da.

– Parisə isə... sabah yola düşürük?

– Hə, sabah.

– Sabah səhər.

– Sən necə istəsən. Səhər də olar.

Evə döndülər. Qocalar yataqlarına girmişdilər.

O gecəni Madlena narahat yatdı. Kənd üçün adi olan səslər – bayquş ulaması, tövlə divarının o biri üzündən gələn ətlik donuzun xotuldaması, gecəyarıdan sonra vaxtaşırı yüksələn xoruz banları – onun yuxusunu səksəkəli eləmişdilər.

Dan yeri sökülən kimi o, ayağa qalxıb yol hazırlığına başladı.

Jorj yola çıxdıqlarını ata-anasına xəbər verəndə əvvəlcə onlar çaşsalar da, sonra bunun kimin istəyi olduğunu anladılar.

Qoca bircə sualla yetindi:

– Yaxın vaxtda görüşəcəyik?

– Əlbəttə. Bu yay.

– Danışdıq.

Qadın dilini dinc qoymadı:

– Sənə sonradan peşman olmamağı arzulayıram.

Valideynlərində xoş təəssürat qalsın deyə Jorj onlara iki yüz frank xərclik verdi. Bir oğlanın vasitəçiliyi ilə sifariş olunan ekipaj saat onda gəlib çıxdı: qocalarla görüşüb-öpüşən cavanlar yola düzəldilər.

Dağdan üzəaşağı endikdə Düruanı gülmək tutdu:

– Bax mən sənə əvvəlcədən xəbərdarlıq eləmişdim. Gərək səni öz valideynlərimlə, yəni cənab və xanım Dü Rua de Kantellərlə tanış etməyəydim.

Madlena da güldü və buna etiraz elədi:

– Məndə buraxdıqları təəssürat çox xoşdur. Mehriban insan olduqlarından onları sevəcəyimə inanıram. Hələ Parisdən onlara hər hansı hədiyyə göndərməyi də düşünmüşəm.

Bir az susub sözünün ardını gətirdi:

– Dü Rua de Kantel... Bizim dəvətnamələrin heç kəsi heyrləndirməyəcəyini də görəcəksən. Hamıya deyərik ki, düz bir həftə sənin valideynlərinin malikanəsində dincəlmişik. – Ərinə qısılan qadın dodaqlarıyla onun bıığından öpüb dedi: – Gün aydın, Jorj.

– Günaydın, Mad, – cavabını verən kişi onun belini qucdı.

Uzaqlarda, vadinin ortasıyla axan çay günəşin şəfəqləri altında gümüşü lenti xatırladırdı. Zavod boruları hamısı birdən havaya qapqara kömür tozu püskürürdü, qədim şəhərin üzərində isə şişuclu zəng qülləsi yüksəlirdi.

II

Dü Rua cütlüyünün paytaxta dönüşündən iki gün keçirdi. Öz vəzifəsinin icrasına başlayan Jorj gizlicə ümid edirdi ki, xronika şöbəsi müdirliyindən çıxarılıb Forestyenin yerinə təyin ediləcəyi halda o, özünü tamamilə siyasətə həsr eləyə biləcək.

Həmin axşam işdən çıxıb gözəl əhval-ruhiyyə ilə evinə şam yeməyinə yollandı. Getdiyi bu evdə vaxtilə xanımının əvvəlki əri yaşamışdı və indi o, öz xanımından öpüş almaq üçün səbirsiz olmuşdu: cazibədarlığı ilə bu qadın onu yamanca özünə bənd eləmişdi və getdikcə ərinin üzərindəki təsiri daha da artmaqdaydı. Notr-Dam-de-Loretin tinindəki çiçəksatandan Madlena üçün gül dəstəsi almaq qərarına gəldi və hələ açılmağa macal tapmamış, amma ətirli qızılgül qönçələrindən iri bir buket bağlatdırdı.

Yenə də o, pilləkənin hər meydançasında qoyulan güzgülərdə özünü razılıqla süzür və hər səfər bu evə ilk gəlişini xatırlayırdı.

Açarını işdə unutmuşdu. Madlenanın məsləhətini dinləyərək işinə son vermədiyi qulluqçu qapını üzünə açanda ondan: – Xanım Dü Rua evdədir? – deyər soruşdu.

– Bəli, cənab.

Yemək otağından keçəndə o, süfrədə üç nəfərlik yemək görüb xeyli təəccübləndi. Yeməxana ilə qonaq otağı arasındakı qalın pərdə qismən qaldırıldığından onun ardından Madlena görünürdü. Həmin an ev sahibəsinin buxarı üzərindəki vazaya qoyduğu qızılgül buketi eynilə Jorjunkunu xatırladırdı. Bundan onun kefinə soğan doğrandı, sanki, kimsə onun ideyasını oğurlamış, xanımına göstərməyi düşündüyü diqqət əlamətini bir heçə çevirmişdi, axı o, bu həzzi doya-doya dadmağa hazırlamışdı özünü.

Otağa girdikdə:

– Bəyəm sən kimisə evə dəvət eləmisən ki? – deyər xəbər aldı.

Geri dönməyən və hələ də güllərlə uğraşan qadın:

– Həm hə, həm də yox, – cavabını verdi. – Köhnə ənənəmizə görə, bu gün qraf de Vodrek bizə təşrif buyuracaq: bazar ertələri o, həmişə bizim evdə şam yeməyinə qatılardı.

Jorj mızıldanmalı oldu:

– O! Çox gözəl.

Əlindəki buketlə qadının arxa tərəfində durmuşdu və indi bu gülləri gizlədəcəyinə, yoxsa atacağına bir qərar verə bilmirdi. Buna rəğmən:

– Bax sənə qızılgülər almışam, – dedi.

Geri qanrılan Madlena gülümsədi:

– Bu, sənin tərəfindən çox xoş bir şeydir! – deyə heyrlənən qadın səmimi bir şuxluqla həm əllərini, həm də dodaqlarını ona sarı uzatdığı üçün Jorjun qəlbinə sərin su çiləndi.

Buketi ərindən alıb bir uşaq həvəsiylə qoxlayan qadın aldığı dərin həzzi sərgilədi, sonra onları əvvəlki vazanın böyründəki başqa vazaya yerləşdirdi.

Gülləri zövqlə süzərək pıçıldadı:

– Necə də şadam! Belə olanda buxarımız adamın gözünü-könlünü oxşayır. – Ardınca dərin inam hissiylə bunları əlavə elədi: – Bilirsən, Vodrek çox səmimi birisi olduğundan onunla tezliklə ortaq dil tapacağınızı düşünürəm.

Səslənən zəng qrafın gəlişini müjdələdi. Qonaq içəriyə sakit və təmkinli tərzdə daxil oldu, sanki, öz evindəydi. Qəddini böyük şuxluqla önə əyərək, o, Madlenanın barmaqlarından öpdü, sonra onun ərinə sarı dönüb üzündəki xoş təbəssümlə əlini ona uzatdı:

– Necəsiniz, əziz Dü Rua?

Daha öncə xeyli yekəxana və zabitəli olan bu adamın belə səmimilik sərgiləməsi durumun xeyli dəyişdiyinə dəlalət edirdi və bu, jurnalisti heyrləndirdiyi üçün o da bu diqqət əlamətlərinə nəzakətlə cavab verməyi özünə borc bildi. Aradan beş dəqiqə ötəndən sonra kənardan baxan bu adamları on ilin, həm də çox səmimi tanışları sanardı.

Sevincdən çöhrəsi işıq saçan Madlena dedi:

– Sizi tək buraxıram. Mən bir mətbəxə baş çəkim.

Kişilər onu baxışlarıyla yola saldılar.

Madlena ora dönəndə isə onlar hansısa yeni tamaşa barədə fikir mübadiləsi edirdilər və bunula bağlı fikirləri o dərəcədə üst-üstə düşürdü ki, üzlərindən qarşılıqlı rəğbət hissi oxunurdu: onların baxışları arasındakı oxşarlıq tamamilə gözlənilmədən və ani şəkildə ortaya çıxmışdı.

Gözəl keçən yemək zamanı hər kəs bildiklərindən söz açdı. Bu evdə, bu mehriban ərlə arvadın əhatəsində özünü çox rahat hiss edən qraf axşamdan keçənə qədər oturdu.

O gedəndən sonra Madlena ərinə dedi:

– Razısan ki, onun misli-bərabəri yoxdur? Yaxın tanışlıqda adamı özünə heyran etməyi bacarır. Həm də ki, əsl, sınaqmış, sadıq və dar günün dostudur. Ah, əgər o olmasaydı...

Qadın fikrini axıracan açıqlamadı.

Jorj dilləndi:

– Hə, hə, o, xeyli mehriban birisidir. Mənə elə gəlir ki, onunla möhkəm dost olacağım.

Qadın təkrar sözə başladı:

– Bilirsən, yatmadan öncə bir az işləməliyik. Yeməkdən qabaq bunu sənə söyləməyə macalım olmadı, çünki Vodrek gəldi. Bu gün mən Mərakeşdə önəmli hadisələr baş verdiyini öyrəndim. Bunu mənə deputat və gələcək nazir Laroş-Matye xəbər verdi. Sensasiya doğuracaq böyük bir yazı hazırlamalıyıq. Məndə gərəkli faktlar və göstəricilər var. Gəl ləngimədən işə girişək. Lampanı özünlə gətir.

Masa lampasını götürən kişi onunla birlikdə kabinetə keçdi. Kitab şafanda yenə də həmin kitablar sıralanmışdı, onun üstündə isə Forestyenin ölümündən öncə Juan körfəzinə səfər zamanı aldığı üç vaza göz oxşayırdı. Mərhum Forestyeyə aid olmaqla indi yazı masasının altındakı tükü xalça Dü Ruanın ayaqlarıyla təmasın intizarındaydı. Masa arxasına keçib fil sümüyündən hazırlanan və rəhmətlik dostunun uc hissəsini gəmidirdiyi qələmi əlinə aldı.

Buxariya söykənən Madlena papiros yandırdı, baş verən olaylardan söz saldıqdan sonra öz düşüncələrini əriylə paylaşıdı və yazılacaq məqalənin planın tutdu.

Əri onu diqqətlə dinləyir, arabir qeydlər aparırdı. Qadın açıqlamasını bitirdikdə o, bu məsələlərlə bağlı öz yanaşma tərzini və planını ortaya qoydu. Həm də o, bu mövzunu təkcə məqalə şəklində deyil, indiki nazirlik əleyhinə düşünülmüş bir kampaniya kimi təqdim etmək fikrindəydi. Üstəlik bu, böyük bir hücumun ilk həmləsi olacaqdı. Jorj öz məqsədlərini açıqlayarkən Madlena qarşılarında açılacaq geniş imkanlara necə maraq saldısa, papirosunu tüstülətməyi də unutdu.

– Hə... hə... Çox yaxşı... Çox pakizə... Əla olacaq... – deyə ara-sıra pıçıldamaqdaydı qadın.

Jorj sözünü bitirdikdə qadın:

– Hə, indi gəl yazaq, – dedi.

Amma yazının başlanğıcı çox enerji tələb elədi və indi Jorj da uyğun sözləri tapmaqda çətinlik çəkirdi. Bunu sezən Madlena xəfifcə onun çiyinə söykəndi və cümlələri sözbəsöz onun qulağına pıçıldadı.

Arabir qadın ehtiyatla ərindən:

– Sən belə demək istəyirdin? – deyə xəbər alanda o:

– Hə, hə, məhz belə, – cavabını verirdi.

Sırf qadın amansızlığıyla Madlena indiki Nazirlər kabineti sədrinin ünvanına dalayıcı, istehzalılıq ifadələr işlədir, bu kinayələri gah onun xarici görkəminə, gah da yürütdüyü siyasətə yönəldirdi: bütün bu müşahidələrin dəqiqliyi və hədsiz sərrastlığı ərinin dodaqlarını qaçıırırdı.

Qadının bu həmlələri müqabilində arabir Dü Ruanın mətnə əlavə elədiyi bir-iki sətir onlara dərin mənə və bir az da istiot qatırdı. Bundan başqa o, üstüörtülü deyimləri işlətməkdə məharət sahibiydi və bu vərdişlərini hələ xronikalar hazırlayarkən cilalamışdı. Ona görə də Madlenanın olmuş əhvalat kimi təqdim elədiyi bir şey inandırıcı görünməyəndə və ya kimə qarşı isə şübhə oyandıranda Jorj bu barədə ötəri eyhamla kifayətlənirdi və bu fəndin təsir gücü həmin məsələdən oxuculara birbaşa söz açılmasından qat-qat təsirli olurdu.

Məqalə bitəndən sonra Jorj böyük həvəslə onu ucadan oxudu.

Yazı hər ikisinə misilsiz təsir bağışlamışdı və qalib kimi, heyrətlə baxışan və gülümsəyən bu ər-arvad, sanki, yalnız indi bir-birinin gerçək qiymətini anlamışdı. Baxışlarından dərin bir nəvaziş və sevgi oxunurdu, daha sonra bu hissin yavaş-yavaş mənəvi bağlardan fiziki təmasa çevrildiyini hiss etdikdə onlar çılğınlıqla biri-birinə sarılıb öpüşdülər.

Dü Rua lampanı əlinə alıb:

– Hə, indi isə... bay-bay, – dedi və onun gözlərində bir qığılcım parladı.

Qadın pıçıldadı:

– Siz qabağa düşün, əfəndim, axı yolu siz işıqlandıracaqsınız.

Qadın yataq otağına keçən kişinin ardınca düşdü. Ərini tələsdirmək istədiyindən və onun qıdıqdan qorxduğunu bildiyi üçün bu ara barmağının ucuyla Jorjun boynunun ardını sıgallayırdı.

«Jorj Dü Rua de Kantel» imzasıyla çap olunan məqalə hay-küyə səbəb oldu. Palatada aləm bir-birinə dəymişdi. Düruanı təbrik edən qoca Valter onu «Fransız həyatı»nın siyasi şöbəsinə müdir təyin elədi. Xronika şöbəsi təkrar Buarenarın öhdəsinə qaldı.

Həmin gündən başlayaraq «Fransız həyatı»nın nazirliyə qarşı kampaniyası daha qızgın və dəqiq düşünülmüş xarakter qazandı. Adətən, faktlara əsaslanan bu incə polemika gah dözülməz, gah ciddi, gah qərəzli, gah məzəli təsir bağışlayır, öz gərginliyi və dönməzliyi ilə hamını heyretə gətirirdi. Başqa qəzetlər də vaxtaşırı «Fransız həyatı»ndan daim sitatlar gətirir, ondakı ayrı-ayrı abzasları eynilə çap edirdilər. İqtidarda olanlar isə hansısa bir qurumun vasitəçiliyiylə bu yazıları yazan naməlum və azğın düşməni susdurmanın yollarını araşdırırdılar.

Artıq Dü Rua siyasi dairələrdə populyar birisi idi. Öz nüfuzunu onunla görüşənlərin əlini sıxmasından və təzimlərindən də hiss edirdi. Əvvəlki kimi o, xanımının çevik zəkasına, hərtərəfli məlumat sahibi olmasına və geniş əlaqələrinə heyrtlənir, ona həsəd aparırdı.

Evə döndüyü hər gün qonaq otaqlarında hansısa senatorla, deputatla, generalla, məhkəmə hakimiylə rastlaşırdı. Bütün bu qonaqların Madlenaya münasibətləri hörmətə, sərbəstliyə və köhnə dostluğa əsaslanırdı. Bu adamlarla o, haçan tanış olmuşdu? Xanımı bu suala «Cəmiyyətdə» cavabını verirdi. Amma bunların rəğbət və etibarını bir xanımın necə qazanması əri üçün sirt olaraq qalmaqdaydı.

Düşünürdü ki: «Bu qadından əsl diplomat çıxardı».

Madlena yeməyə həmişə gecikərdi, pörtmüş, təlaşlı və təngnəfəs halda özünü qapıdan içəri salar, şlyapasını çıxarmadan xəbərləri əriylə paylaşardı:

– Bu gün yazmağa mövzumuz var. Ədliyyə naziri ortaq komissiyanın sabiq iki üzvünü hakim təyin eləyib. Buna görə bizdən alacağı ağız payını o hələm-hələm unutmayacaq!

Sonrakı bir neçə gün nazirin günü qara gəlmişdi. Adəti üzrə çərşənbə axşamları Fonten küçəsində şam yeməyi yeyən deputat Laroş-Matye də, eynilə qraf de Vodrek kimi, bu ərlə arvadın əllərini hərərətlə sıxmış və bununla bağlı öz dərin heyranlığını gen-bol dilə gətirmişdi.

Deputat hər dəfə deyirdi:

– Bax buna deyərəm kompaniya! Əgər bu dəfə də biz qələbə çala bilməsək, onda...

Çoxdan bəri can atdığı xarici işlər naziri portfelini ələ keçirməyə yaxın gələcəkdə nail olacağına indi o, tam əmin idi.

Öz sifəti, öz rəyi, hər hansı bir işə qabiliyyəti, dərin bilgisi, bişkinliyi və yetərinə cəsarəti olmayan bu adam adi siyasi xadim idi. Ucqar bir şəhərdən çıxan bu vəkil əslində quzular içində aslan, respublikaçı maskası altında gizlənən yezuit idi. Düşmən partiyalar arasında ustalıqla manevrlər edərdi. Ümumxalq səsverməsinin yaratdığı peyin qalağında bitən və necəliyi şübhə doğuran bu cür göbələklərin sayı-hesabı olmur.

Aşırı makiavellizmi sayəsində bu adam öz məsləkdaşları arasında, yəni aralarından deputatların çıxdığı bütün bu fırıldaqçılar və zırramalar arasında ağıllı birisi sayılırdı, çünki kifayət qədər sığallı, tumarlı görkəmi vardı, yetərinə yaxşı tərbiyə görmüşdü, adamlarla asanca təmas qururdu, dildən pərgar idi və öz məqsədinə çatmaq üçün dondan-dona girə bilirdi. Bu qarmaqarışq, durmadan dəyişən kübar cəmiyyətində o, bir təsadüf üzündən özünə yer tutan və sonradan tanınan bütün vəzifə sahibləri arasında əsl hörmət-izzət sahibiydi.

Addımbaşı onun barəsində danışdılar ki, Laroş nazir olacaq və başqalarına nisbətən o, buna daha artıq dərəcədə inanırdı. Öz ortağı və maliyyə əməliyyatlarında tərəf müqabili olan qoca Valterin qəzetində o, əsas pay sahiblərindən biri sayılırdı.

Dü Rua da Laroş-Matyei dəstəkləyirdi: ona güvənir və gələcəkdə ondan faydalanacağına inanır, ona bəzi məsələlərdə ümid bəsləyirdi. Zəfərini qeyd edəcəyi təqdirdə Laroş-Matye vaxtilə Forestyeyə Fəxri legion ordeni verəcəyini vəd etmişdi və indiki şərtlərdə bu işi Dü Rua davam etdirirdi. Ona görə də bu orden indi olsa-olsa, Madlenanın ikinci ərinin qismətinə düşəcəkdi. Onsuz da durumda ciddi bir dəyişiklik olmamışdı.

Bu məsələ hamıya gün kimi aydın idi və məsləkdaşları bununla bağlı Dü Ruanı vaxtaşırı sancmaqdan və onu özündən çıxarmaqdan həzz alırdılar.

Öz aralarında da ona «Forestye» ləqəbi vermişdilər. Redaksiyaya daxil olan kimi kimsə ona səs-lənərdi:

– Qulaq as, Forestye!

O isə bunu qulaqardına vurur, siyirməsindəki məktublarla qurdalanmağına davam edərdi.

Həmin adam bu dəfə səsini bir az da ucaldardı:

– Ey, Forestye!

O biri iş yoldaşları hırtıldaşardılar.

Dü Rua yerindən qalxıb naşirin otağına üz tutanda onu səsləyən yoldaşı qabağını kəsirdi:

– Ah, bağışla, sən Allah! Mən sənə səslənirdim. Düzdür, bir az axmaq səslənsə də, mən həmişə səni rəhmətlik Şarlla səhv salıram. Bəlkə də, bu, sənin yazılarının Forestyenin məqalələrinə hədsiz oxşarlığından irəli gəlir. Belə yerdə çaşmamaq mümkün deyil.

Hətta bir kərə kimsə siyasi şöbənin indiki müdirinin yazılarının əvvəlki adamın məqalələrindən forma və məzmunca heç seçilmədiyini heyratla qoca Valterə bildirdikdə belə cavab almışdı:

– Razıyam, bu – Forestyedir. Amma onun daha ehtiraslı, daha mərdanə və xeyli yetkin variantıdır.

Bir başqa vaxt təsadüfən şkaflını açan Dü Rua Forestyenin bilbokesinin kreplə sarıldığıнын, Sen-Potenin məşqçiliyi altında özünün oynatdığı bilbokenin isə pənbə rəngli lentlə bağlandığının şahidi olmuşdu. Həmin rəfdəki bilbokelər boy sırasına görə düzülmüşdülər. Muzey eksponatlarındakı tanındıcı yazını xatırladan bir kartonda yazılmışdı: «Forestyeyə və Köyə məxsus köhnə kolleksiya. Mirasçısı – Forestye Dü Ruadır. Patenti var. Kifayət qədər davamlı olan bu oyuncaqdan həyatın bütün məqamlarında, hətta yolda da yararlanmaq olar».

Şkaflın qapısını təmkinlə örtərək o, hamının eşidəcəyi qədər uca səslə dedi:

– Hər yan axmaqlarla və paxıllarla doludur.

Amma bir qələm sahibinə – onun adi reportyor, yoxsa görkəmli şair olması vacib deyildir – məxsus özündənrazılıq və şöhrətpərəstlik hissinin gec-tez incikliyə və şübhəyə gətirib çıxarması, adətən, qaçılmaz olur.

Bu «Forestye» ləqəbi onu yaman cırnadırdı: eşitməkdən qorxduğu bu ayama qulağına dəyəndə mütləq pörtürdü.

Bu adı özünə qarşı tikanlı bir atmaca, yox, yox, daha betər bir şey, haradasa, təhqir sayırdı. Bunun arxasında «Sənin hər işini arvadın görür, vaxtilə o bunları bir başqası üçün də edirdi. O qadinsız çoxdan itib-batmışdın» qənaəti dayanırdı.

Madlenasız Forestyenin itib-batacağı fikriylə həvəslə razılaşa da, bunu o, özünə heç cür aid eləmirdi!

Mərhumun kabusu evdə də onu rahat buraxmırdı. Buradakı hər şey: onun təmas etdiyi mebel də, xırda əşyalar da keçmiş ev sahibini xatırladırdı Jorja. İlk dövənlərdə o, bunun heç fərqiə varmazdı, amma iş yoldaşları öz atmacalarıyla ürəyinə amansız yaralar vururdular və daha öncə onun zərrəcə diqqət yetirmədiyi şeylər bu yaraların qaysağını qoparırdı.

Nəyə toxunurdusa, hər şeydə Şarlin əlinin təmasını hiss eləyirdi. Gözünə sataşan, əli dəyən hər bir əşya vaxtilə Şarla məxsus olmuşdu, bunları o almış, bunlardan yararlanmış, qeydlərinə qalmışdı. Hətta Madlenanın onun keçmiş dostuyla yaxın təmaslarda olduğu barədə düşünməsi də Dü Ruanı özündən çıxartmağa başlamışdı.

İçində baş qaldıran bu anlaşılmaz etiraz dalğasına bəzən özü də mat qalır və öz-özündən xəbər alırdı: «Lənət şeytana, mənə nə olub belə? Axı mən heç Madlenanı öz yaxın dostlarına zərrəcə də qısqanmıram? Onun kimlə, necə vaxt keçirdiyi ilə heç maraqlanmıram. Haraya yollandığını, nə vaxt dönəcəyini ondan bir kərə də soruşmadığım halda, o dilgır Forestye barədə birçə eyham məni tamamilə özümdən çıxarır!»

Ürəyində bunları götür-qoy edərək düşünürdü: «Şarlin əslində maymaq olması mənim, əlbəttə ki, heç vecimə də deyil. Amma Madlenanın belə bir eşşəklə nikaha girməsi fikri məni çılgına döndərir».

Bir sualdan heç cür yaxa qurtara bilmirdi: «Görəsən, bu zırramanın nəyi ona xoş gəlibmiş?»

Madlenanın, qulluqçunun, aşpazın dilindən qopan Şarlla bağlı ən adi, amma vaxtaşırı xatırlamalar ürəyinə ox kimi saplandığından hiddəti durmadan alovlanırdı.

Dü Rua şirniyyat düşkünü idi. Bir axşam o soruşdu:

– Niyə süfrəmizdə şirin şeylər olmur? Onların hazırlanmasını nədənsə uyğun görmürsən.

Madlena şux tərzdə dilləndi:

– Haqlısan, bu barədə unuduram. Bəlkə də, bu, Şarlin onlardan xoşlanmamasıyla bağlıdır...

Hiddətini zorla cilovlayan Jorj onun sözünü kəsdi:

– Bura bax, bunlar məni boğaza yığır ha. Elə eşitdiyim budur: Şarl, Şarl... Şarl bunu sevirdi, Şarl ondan xoşlanırdı. Şarl gəbərib getdi və daha onu rahat buraxmaq lazımdır.

Ərinin belə gözlənilməz qabarmasından heyrtlənən Madlena onu çaşqın-çaşqın süzdü. Amma sonradan qadın özünəməxsus həssaslıqla ərinin qəlbində qısqanclığın, o mərhumə qarşı qısqanclığın baş qaldırdığını və onunla bağlı hər xatırlamanın anbaan bu hissi daha da körüklədiyini sezdi.

Bəlkə də, bu, qadına uşaq şıltaqlığı kimi gəldi, amma digər tərəfdən özünün kiməsə qısqanılması ürəyinə yatdığı üçün ərinə cavab qaytarmağa gərək duymadı...

Bu davranışına görə əslində Dü Rua da xəcalət çəkirdi, amma özüylə bacarmaq əlində deyildi. Elə həmin axşam, yeməkdən sonra ər-arvad növbəti yazı üzərində işləyərkən onun ayağı xırda xalçanın kənarına ilişdi. Ayağıyla xalçanı düzəldə bilməyincə, təpik vurmaqla onu bir kənara itələdi. Gülərək xəbər aldı:

– Yəqin ki, Şarlin ayaq pəncələri həmişə donurdu, eləmi?

Qadın da gülümsədi:

– Hə, o, soyuqlamaqdan yamanca qorxurdu! Ağciyərləri çox zəif idi onun.

Dü Rua buna acıqla reaksiya verdi:

– Elə bu da onun axırına çıxdı. – Kübarcasına xanımının əlini öpərək əlavə elədi: – Mənim üzümə isə bəxt qapısı açıldı.

Yatağa uzandıqda da oxşar fikirlər Dü Ruanı rahatsız etməkdəydi:

– Yəqin, yatanda Şarl qulaqları üşüməsin deyə, başına papaq da qoyurdu? – deyə eyni söhbəti təzələdi.

Söhbətə bir zarafat çaları qatmaqdan ötrü Madlena:

– Yox, başına ipək ləçək bağlayardı, – dedi.

Özündən razı Jorj çiyinlərini dartaraq, qıcadığı dişlərinin arasından dedi:

– Vay səni sarsaq!

Həmin gündən etibarən, Şarl mövzusu onun söhbətlərində ana xətlərdən birinə çevrildi. Yeri düşdü-düşmədi, bu barədə söz salar və həmişə də sonsuz acıma hissiylə «Zavallı Şarl» ifadəsindən yararlanardı.

Redaksiyada gün ərzində bir neçə kərə «Forestye» deyə çağırılandan sonra evə dönəndə o, öz acı kinayələriylə mərhumun məzardakı yuxusuna haram qatmağından qalmazdı. Onun nöqsanlarını, zəif və gülünc xasiyyətlərini yada salar, onları bir-bir, həm də ləzzətlə sadalayar, bunları bir az da şişirtməklə, sanki, arvadının qəlbində hansısa təhlükəli rəqibinə olan hər cür məhrəm duyğunu yox etməyə can atardı. Məsələn, deyirdi:

– Qulaq as, Mad. O kütbeyin Şarlın bir dəfə bizə kök kişilərin arıqlara nisbətən daha güclü olduqlarını sübuta yetirməyə çalışdığı yadıındadır da?

Bir müddət sonra o, rəhmətliklə bağlı intim məqamları öyrənməyə çalışsa da, bundan xəcalətə qapılan Madlena sualları cavablandırmaqdan imtina elədi. Amma əri ısrarından əl çəkmədi:

– Haydı, danış görüm! Elə anlarda onun necə axmaq görkəm aldığını onsuz da təsəvvürümə gətirirəm.

Dişlərini sıxan qadın:

– Bura bax, əvvəl-axır sən onu rahat buraxacaqsan, ya yox? – deyə bozardı.

Amma kişi yola-yolağa gəlmirdi:

– Yox ey, sən mənə de! O, yataqda da ayı kimi köntöy idi, deyilmi? Ah, necə də yabıydı o! – deyə Dü Rua hər dəfə söhbəti belə nöqtələyirdi.

Mayın sonlarında bir axşamüstü o, pəncərə önündə papiros çəkirdi. Otaq xeyli бүrkülü olduğundan çıxıb havada dolaşmaq istədi.

– Mad, quzum, Bulon meşəsinə gedəkmi?

– Niyə də olmasın? Böyük həvəslə.

Açıq ekipaj tutdular, Yelisey meydanından keçib Bulon meşəsindəki xiyabana girdilər. O gecə yarpaq da tərپənmirdi.

Belə gecələrdə Paris eynilə bir hamam kimi бүrkülü olur, hava o dərəcədə qızır ki, adam buxar klapanlarının pүskürdüyü qazla nəfəs aldığıni zənn eləyir.

Yüzlərcə sevgili ağaclar altda bir az hava almaqdan ötrü fiakrlarla buraya axın eləməkdəydilər: bunun nəticəsiydi ki, biri-birinin ardınca sıralanan fiakrların sayı-hesabı yox idi.

Madlena ilə Jorjun maraqlı baxışları qarşısından keçən ekipajlarda oturan açıq rəngli geyinmiş qadınlar və onların tünd paltarlı kavalərləri qol-boyun oturmuşdular. Göydən yerə atəş püskürən və ulduzlu səmanın altında sevgililərin sonu görünməyən axını Bulon meşəsinə yönəlmişdi. Ekipaj təkərlərinin yerə toxunuşundan qopan cırıltılar dışında heç nə eşidilmirdi. Aşıqlərin isə sayı-hesabı yox idi, hər fiakrda iki-iki oturan və biri-birinə qısılan bu adamlar başlarını arxalarındakı yastığa söykəməklə susurdular. Hamısı az sonra dadacaqları ehtiras dolu duyğuların, həzzlərin intizarında idi. Bu bürkülü aləqəranlıqda eyni anda yüzlərlə insan öpüşürdü. Bəlkə də, bu sevgi və həzz dolu, şəhvət hissiylə qarışıq havanın ağırlaşmasının, boğuculuğunun bir səbəbi də elə bundan qaynaqlanırdı, çünki eyni hissdən qovrulan, içləri eyni atəşlə alışıb-yanan bütün bu cütlüklər çevrədəki havanı da öz ehtiraslarıyla isidirdilər. Hər birisi ayrı-ayrılıqda eşq yuvasına çevrilən arabaların içindən yüksələn gözəgörünməz ehtiras və şəhvət dalğaları onların üzərində bir bayraq kimi titrəyirdi.

Sanki, bu həzz dalğası Jorjla Madlenanı da öz ağışuna çəkdi. Bürküdən taqətdən düşən ər-arvad eyni həyəcanın təsiriylə səssizcə biri-birinin əlindən tutdu.

Şəhər istehkamlarının başlandığı döngəyə çatanda onlar öpüşməyə başladılar.

Xəfif utancaqlığa qapılan Madlena pıçıldadı: «Biz yenə də özümüzü məktəblilər kimi, yəni vaxtilə Ruana gedərkən etdiyimiz kimi aparırıq».

Talaya girişdə ekipajların axını iki yönə ayrılırdı. Gölkənarı xiyabanla indi gənc ər-arvadların fiakrları irəliləyirdi və sayları xeyli azalmışdı. Ağacların arasında uyuyan qatı zülmət, şırıldayan bulaqların və tərəvətli yarpaqların havaya qatdığı rütubət, ulduzların sayrışdığı geniş səmanın altında duyulan sərinlik ekipajlarda gedən aşıq-məşuqların öpüşlərinə görünməmiş duyarlılıq və sirli bir həzz qatırdı.

Xanımını ağışuna çəkən Jorj pıçıldadı:

– Mənim balaca Madım!

Qadın dedi:

– Sizin kəndin yaxınlığındakı o meşə yadındadır? Ora necə də qorxunc idi! Onda mənə elə gəlmişdi ki, ucu-bucağı olmayan o meşə vəhşi heyvanlarla doludur. Buralar isə xeyli gözəldir. Əsən meh adama laylay çalır. Bu meşənin o biri tərəfində Sevrin yerləşdiyini isə yəqin ki, sən də bilirsən.

Kişi etiraz elədi:

– Amma bizim meşədə uzaqbaşı marala, tülküyə, cüyürə və ya qabana, nadir hallarda isə meşəbəyi⁴² komasına rast gəlmək olar.

Öz dilinə gələn və mərhumun soyadıylə eyni cür səslənən bu «meşəbəyi» kəlməsini, sanki, o yox, meşənin dərinliklərindən bir başqası səsləndirdi. Bundan sarsılan, çaşqına döən Jorjun

⁴² Гейд: французъа «форестъе» кими тѣляффуз олунан «Форестуер» кѣлмѣси «мѣшѣбѣйи» мѣнасына эѣлир.

həmişəki kimi ürəyi sancdı. Neçə vaxtdan bəri ona yer edən, içini gəmirən, göynədən və qarşısıalınmaz qısqanclıq duyğusu təkrar bütün varlığını bürüdü.

Azca susandan sonra xəbər aldı:

– Sən nə vaxtsa axşamlar buraya Şarla birgə gəlmişdin?

Qadın cavab verdi:

– Hə, həm də tez-tez gələrdim.

İçinə necə ağır məşəqqət hissi hakim kəsildisə, Jorj təcili evə dönmək istədi. Forestyenin xəyalı təkrar beynində canlandı, fikrinə-zikrinə hakim kəsilərək ona zillət eləməyə başladı. Artıq Dü Rua yalnız onun barəsində düşünə və ya danışa bilirdi.

Qaşqabaqla soruşdu:

– Qulaq as, Mad...

– Nədir, əzizim?

– Sən heç Şarla xəyanət buynuzları bəxş eləmişdin?

– Yenə də tutduğunu buraxmırsan ha! Axı bu axmaqlıqdır. Bəsdir də! – deyən qadının səsinə nifrət çalarları aşkar sezildi.

Amma kişi əl çəkmədi:

– Yaxşı da, mələyim, barı bir az səmimi ol, etiraf elə! Ona xəyanət buynuzları bəxş eləmişdin, eləmi? Boynuna al ki, bəxş eləmişdin!

Hər bir qadın kimi, Madlenaya da bu sözlər toxunmuşdu və o, indi yalnız susmağı uyğun bilirdi.

Dü Rua dediyindən dönmürdü:

– Lənət şeytana, buynuz yaraşan ən uyğun baş ancaq onunku idi. Hə, hə, hə! Forestyenin başında buynuz gəzdirdiyini öyrənmək məndən ötrü çox xoş bir müjdə olardı. Yəqin ki, buynuzlar onun o küt sir-sifətinə hədsiz yaraşırdı, deyilmi?

Qadının gülümsədiyini – bəlkə də, bu, onun daxili fikirləriylə bağlıydı – sezən kişi təkid eləməyə başladı:

– Nə olar, de də! Səndən nə gedir ki?! Əksinə, əgər bu sirri, ərinə xəyanət elədiyini bir başqasına yox, məhz mənə açsan, xeyli məzəli olar vallah.

Şarlın, zəhlətökən Şarlın, o iyrənc və mənfur ölünün belə gülünc və biabırçı buynuzsa sahib olduğunu öyrənmək üçün indi o, əldən-ayaqdan gedirdi. Həm də bu marağı artıran başqa və yetərinə anlaşılmaz bir duyğu da var idi ortada. Durmadan təkrarlayırdı:

– Haydı, Mad, mənim balaca Madım, xahiş edirəm, söyləsənə! Axı o, buna layiq idi. Əgər sən ona buynuz bəxş eləməseydin, bu, sənin tərəfindən görünməmiş yanlışlıq olardı. Yalvarıram, Mad, bunu etiraf elə!

Görünür, ərinin bu ısrarı Madlenanı da əyləndirirdi. Bunu onun qısa və əsəbi gülüşü də biruzə vermişdi.

Əri dodaqlarını onun qulağında gəzdirdi:

– Haydı, nə olar ... hə ... boynuna al!

Madlena sərt hərəkətlə ondan aralandı və əsəbi halda dedi:

– Əcəb axmaqsan ha! Bəyəm bu cür suallara cavab verməyə məcburam?!

Bu sözləri deyən qadının səsindeki qəribə çalar Dü Ruada ruh düşkünlüyü yaratdı. Ruhi sarsıntı keçiribmiş kimi, o, əvvəlcə quruyub qaldı, sanki, daşlaşdı, sonra isə havasızlıq duydu.

Həmin vaxt ekipaj səmadakı ulduzları öz səthində əks etdirən gölün kənarıyla irəliləyirdi. Gecənin qaranlığında güclə sezilən bir cüt qu quşu suda ağır-ağır və arxayınlıqla üzürdü.

Jorj sürücüyə «Geri dön!» deyə bağırdı və bu vaxt qarşı tərəfdən ağır temple üzü bəri gələn ekipajların fənərləri gecənin zülmətində iri gözlər kimi işıldayırdılar.

Dü Rua öz-özünə deyirdi: «Bu sözləri o, necə də qəribə bir səslə söylədi! Yoxsa bu, bir etiraf idi?» Qadının öz əvvəlki ərinə xəyanət etdiyinə, az qala, tam inanmağa başlayan Jorj indi ağlını itirmə həddinə çatmışdı. Buna görə də o, arvadını döyməyə, boğmağa, onun saçlarını yolmağa hazır idi.

Əgər qadın ona: «Yox, əzizim, əgər Şarla xəyanətə razı olsaydım, bunu ancaq sənin xətrinə edərdim» desəydi, onda Jorj bu qadını nəvazişlə oxşayar, onun qarşısında diz çökərdi yəqin!

Dü Rua əllərini çataqlayıb hərəkətsiz oturmaqla səmanı süzürdü: həddindən artıq həyəcanlı olduğundan fikir aləminə dala bilmirdi. İçindəki hiddətin necə qabardığını, qəzəbinin necə coşduğunu duyurdu – qadın zövqünün dəyişkənliyindən əziyyət çəkən bütün erkəklərə bu qəzəb yaxşı tanışdır. Bir ər kimi onun qəlbini ilk dəfəydi ki, anlaşılmaz qısqanclıq hissi gəmirirdi. Əslinə qalanda bu qısqanclığı o yox, dünyadan köçüb gedən Forestye yaşamalıydı. O baxımdan bu qısqanclıq bənzərsiz və üzücü idi, həm də bu duyğuya heç gözlənilmədən Madlenaya qarşı nifrət də qarışmışdı. Əgər bu qadın Şarla xəyanət etmişdisə, bəs onda Dü Rua ona nə dərəcədə güvənə bilərdi axı?

Amma ləng də olsa, o, öz fikirlərini cəmləşdirməyə nail oldu, içindəki ağrını səngitdi və düşündü: «Elə bütün qadınlar ayağısürüşkəndirlər, onlardan kefin istəyən kimi yararlansan da, mənən heç birisinə bağlanmamalısan».

Bu acı hisslər kobud, təhqiramiz sözləri onun dilinin ucuna qədər gətirirdi. Amma son anda bu sözləri udur, geri qaytarırdı. Öz-özünə bu fikri aşılırdı: «Dünya güclülərindir. Güclü olmaq lazımdır. Mən belə xırda şeylərin səviyyəsinə enməməliyəm».

Ekipaj sürətlə irəliləyirdi. Şəhər istehkamları geridə qalmışdı. Dü Ruanın gözləri önündə boz-bulanıq üfüqlər açılmışdı: sanki, nəhəng bir atəş son işartılarını biruzə verirdi. Sonsuz sayda, ən müxtəlif, aramsız, anlaşılmaz və küt səslərin yığınınan ibarət bir gurultu gəlirdi uzaqlardan. Bu səs yığını бүркүlü yay gecəsində yorğunluqdan halsız düşən bir nəhəngin, yəni Parisin qəlbini güclə duyulan, amma ağır və zəhmli döyüntüləri idi.

Jorj düşündü: «Belə şeylərdən ötrü qanını qaraltmaq axmaqlıqdır. Hər kəs öz başına çarə qılır. Zəfər isə cəsurlarıdır. Bütün bu yaşantılar, sadəcə, eqoistlikdir. Amma sərvəti və şöhrəti hədəf seçən eqoizm qadın sevgisindən və nəvazişlərindən güc alan eqoizmdən daha üstün sayılır».

Nəhəng oturacaqlar üstə qərar tutan zəfər tağı göründü: ona baxana elə gəlirdi ki, şəhərin girişini kəsdirən bu kor-kobud div bir an sonra qarşısındakı geniş küçə ilə irəliləməyə başlayacaq.

İndi Jorjla Madlena da ekipajların paradına qatılmışdılar: ekipajların içində bir-birinə sarmaşaraq susan cütlüklər özlərini həsrətində olduqları yatağa salmaq üçün evə tələsirdilər. Bizim cütlüyə indi elə gəlirdi ki, sevincdən, bəxtəvərlikdən və həzzdən sərməst olan bütün insan övladlarının əhatəsinə düşüblər.

Ərinin könlündə baş qaldıran duyğuları az çox sezən Madlena səsinə özünəməxsus bir zəriflik verərək soruşdu:

– Nə barədə düşünürsən, dostum?

Əri gülümsəyərək belə cavab verdi:

– Bu alasaqların necə sarmaşıb dolaşmasına göz qoyub düşünürəm ki, hər halda, həyatda daha maraqlı şeylər var.

Qadın qısıq səslə dedi:

– Amma bəzən bu da ... adama xoş gəlir.

– Xoş olmağına xoşdur ... çünki daha yaxşısı yoxdur!

Jorjun fikri daha irəlilərə getməklə, həyatın büründüyü gözqamaşdırıcı örtükləri haradasa quduz bir hiddətlə yırtıb atmaqda idi. «Hər nədə isə özünə korluq vermək, nədənsə çəkinmək – böyük axmaqlıqdır. Son vaxtlarda özümü bu qədər əldən salmağım, həyəcanlanmağım və əzablara qatlaşmağım da axmaqlıq imiş». Gözləri önündə canlanan Forestyenin xəyalı bu dəfə onda heç bir qıcığa səbəb olmadı. Düşünmək olardı ki, artıq onlar barışıqlar, yenidən dost olublar. Hətta o, qarşısındakına «Salam köhnə dost!» deyərək səslənmək də istəyirdi.

Sükut Madlenaya üzücü gəldiyindən təklif elədi:

– Yolüstü Tortoniyə dönüb dondurma yemək heç pis olmazdı.

Kişi onu qıyqacı-qıyqacı süzdü. Müştərilərə «gəl-gəl» deyən kafeşantanların girland biçimli qaz lampalarının işığında həmin an qadının zərif profili və saman sarısı saçları aşkar sezilməkdəydi.

Kişi düşündü: «O, gözəldir və bu könlümcədir. Əzizim, o «umduğu şikar ovçunun ayağına gələrmiş» deyimi, sanki, elə bizim haqqımızda deyilib. Əgər bir daha o iş yoldaşlarım səninlə bağlı məni cırnatmağa qalxsalar, onlara elə toy tutacağam ki, səbindən göylər də lərzəyə gələcək». Sonra: «Böyük həvəslə, əzizim» deyərək o, qadını şübhəyə salmamaq üçün onu öpdü.

Ərinin dodaqlarının buz kimi soyuq olması qənaətinə gəldi Madlena.

Amma kafenin qapısında duraraq xanımına ekipajdan enməyə yardım edəndə ərinin üzündə həmişəki təbəssüm vardı.

III

Səhərisi gün redaksiyaya girən Dü Rua Buarenara yanaşdı və dedi:

– Əziz dostum, səndən bir xahişim olacaq. Son vaxtlar aramızdakı bəzi kinayə ustaları mənə «Forestyle» deyə çağırırlar. Artıq səbir kasam daşmaq üzrədir. Zəhmət olmasa, onlara çatdır ki, bu zarafatı bir də təkrarlayan şəxs yağlı bir şillə yeyəcək. Bu işin qılınclaşmaya qədər gedib çıxmasını da gözə almaları məsləhətdir. Bununla bağlı ona görə sənə üz tutdum ki, görüb-götürmüşlüyün sayəsində bu işi xoşluqla yoluna qoyarsan. Bir də axı sən bir kərə mənə sekundantlıq eləmisən.

Buarenar bu işi öz üzərinə götürdü.

Bəzi məsələlərlə bağlı redaksiyadan çıxan Dü Rua bir saat sonra geri döndü. Daha heç kəs onu «Forestyle» adlandırmırdı.

Evə döndüyündə qulağına qonaq otağından gələn qadın səsləri dəydi. Soruşdu:

– Kimdir bunlar?

Qulluqçu cavab verdi:

– Xanım Valter və xanım de Marel.

Jorjun ürəyi ayağının altına düşsə də, özünə toxtaqlıq verdi: «Eh, nə olar, olar!» deyib qapını açdı.

Buxarının böyründə oturan Klotildanın üstünə pəncərədən işıq şüası düşürdü. İlk baxışda qadın Jorja xəfif soluxmuş kimi göründü. Əvvəlcə o, xanım Valterə və eynilə cangüdənlər kimi, biri onun sağında, digəri isə solunda oturan qızlarına baş əydi. Sonra üzünü keçmiş məşuqəsinə tərəf tutdu. Qadın ona əlini uzatdı, Jorj bu əli ovcuna alıb elə sıxdı ki, elə bil, bununla «Sizi əvvəlki tək sevirəm» demək istədi. Qadın da eyni jestlə ona qarşılıq verdi.

– Nə var, nə yox? – deyə soruşdu. – Sizinlə gör nə vaxtdır görüşürük.

– Yaxşıyam. Bəs siz, Əziz dost? – deyə qadın aralarında soyuqluq yox imiş kimi dilləndi və sonra Madlenadan xəbər aldı: – Onu əvvəllər olduğu kimi «Əziz dost» adlandırmağıma izin verirsənmi?

– Əlbəttə ki, əzizim. Sənə hər mənada izin verirəm.

Ev sahibəsinin səsində xəfif istehza duyulurdu.

Jak Rivalın subay-salıq yaşadığı mənzildə təşkil edəcəyi tədbirdən söz saldı xanım Valter: orada keçiriləcək böyük qılıncoynatma yarışına kübar xanımlar da dəvət olunubmuş. Sözüənə davam edərək:

– Bu, çox maraqlı olacaq, – dedi. – Amma tam çıxılmaz durumdayıq. Həmin vaxt ərim səfərdə olacağından ora kimlə gedəcəyimizi, hələlik, bilmirik.

Dü Rua həmin dəqiqə buna hazır olduğunu bildirdi. Qadın razılıq verdi.

– Mən də, qızlarım da sizə hədsiz dərəcədə minnətdar olacağım.

Valter bacılarından kiçiyinə göz qoyan Dü Rua düşündü: «Bu balaca Süzanna yaman suyuşirilmiş ha. Hətta xeyli, xeyli dərəcədə xoşdur, vallah».

Qısaboylu və dar çanaqlı olsa da, şux qamətli, incəbelli, yenicə yuvarlaqlaşan sinəyə və zərif sifətə malik idi bu qız. Bozuntul-mavi rəngli, parlaq çalarlara malik gözləri, sanki, bir rəssamın həssas müşahidələrinin və zərif fırçasının məhsuluydu. Bir baxımdan bu qız incə-mincə, saman saçlı kuklanı xatırladırdı. Onun hər hansı ləkədən, qırıqdan və qızartıdan xali, bəmbəyaz dərisi isə bu bənzərliyi bir az da artırırdı. Xəfif buludu xatırladan saçlarının səliqə-sahmanı, sanki, bilərəkdən pozulmuş, şairanə görkəm qazanmışdı. Adətən, bu cür yaraşıqlı və bahalı gəlincləri bu qızdan boyca daha kiçik yaşlılarının əlində görmək mümkün idi. Roza adlı böyük bacı yaraşıqsız, arıq və qaşqabaqlı idi: çox vaxt bu cür qızlar diqqətdən kənarda qalır, nə bunlar barədə, nə də belələrinə deyiləcək bir söz tapır adam.

Xanım Valter yerindən qalxdı. Üzünü Jorja tutub dedi:

– Deməli, sizə ümüdvər oluram. Gələn həftənin cümə axşamı, saat ikidə.

Kişi: – Həmişə qulluğunuzda hazıram, xanım, – dedi.

Onlar qapıdan çıxan kimi xanım de Marel də ayağa durdu.

– Görüşənədək, Əziz dost.

Bu dəfə qadın onun əlini ovcunda daha çox saxladı və möhkəm sıxdı. Qadının sözsüz, lal etirafı kişidə bu bir az dəlisov, amma səmimi məxluqun onu həqiqətən sevdininə qəflətən bir ümid qığılcımı yaratdı və təkrar qadına qanı qaynadı.

Qərara aldı ki, günü sabah ona baş çəksin.

Ər-arvad təkbətək qalanda Madlena onu diqqətlə süzərək, şux bir qəhqəhə çəkdi və soruşdu:

– Xanım Valterin sənə heyran olduğundan xəbərin var?

Əri bu iddianı narazı səslə rədd elədi:

– Qoy oturmuşuq sən də!

– Yox, yox, doğru sözumdür. Onun söhbətindən sənə hədsiz valeh olduğu qənaətinə gəldim. Amma ondan bunu heç cür gözləməzdim! Hətta o, qızlarına sənə kimi ər tapmağı da arzu edirmiş!.. Xoşbəxtlikdən onun özü üçün bu imkan artıq elə arzu olaraq da qalacaq.

Bununla əri onun nə demək istədiyini anlaya bilmədi:

– Necə yəni, arzu olaraq qalacaq?

– Xanım Valter həyatı boyu özü barədə bir dəfə də olsun şayiələr dolaşmasına şərait yaratmayıb, bildin? Bir dəfə də, bircə dəfə də!

Bunları deyərkən Madlenanın səsinə dediyindən tam əmin olan bir qadının inamı duyulurdu:

– O, hər cəhətdən özünü qüsursuz aparır. Onun ərinə sən də elə mənim qədər bələdsən. Bu qadın isə ərindən çox fərqli birisidir. Öz aramızdır, vaxtilə bir yəhudiyə ərə getdiyi üçün bu qadın çox əziyyətə qatlaşsa da, həmişə ona sadıq qalıb. Odur ki o, hədsiz sədaqətli qadındır.

Dü Rua heyrləndi:

– Mən onu da yəhudi sanırdım.

– Onu? Heç də yox. Bu qadın Madlen məhəlləsindəki bütün xeyriyyə qurumlarının himayəçisidir. Vaxtilə kilsədə kəbin də kəsdirib. Amma sırf görüntü xatirinə yəhudi ərinin orada xaç vurub-vurmadığını bilmirəm, ya da ki, keşişlər buna əhəmiyyət verməyibləmiş.

Jorj mızıldandı:

– Belə çıxır ki... o qadın mənə... vurulub, eləmi?

– Buna nə şübhə ola bilər, nə də ki, çarə. Əgər sən subay olsaydın, mən sənə ... Süzanna ilə evlənməyi təklif edərdim. O, Rozadan daha xoşdur, deyilmi?

Bıgının uclarını buran əri:

– Heç anaları da keçiləsi canan deyil! – dedi.

Madlena özündən çıxdı:

– Anaları ilə bağlı, əzizim, sənə bircə şey deyə bilərəm: gözünü ondan çək. Bunu özüm üçün də təhlükə saymıram. O qadın ilk günahı dadacaq yaşda deyil. Bu sevdaya daha öncə düşməliydin.

Jorj öz-özünə düşünürdü: «Yəni doğrudanmı mən Süzanna ilə evlənə bilərəm?!»

Bunun ardınca o, çiyinlərini çəkdi:

«Eh, boş xülyadır!.. Heç atası onu mənə ərə verməyə razı olardı ki?!»

Bunun nə ilə nəticələnəcəyini hələlik anlamasa da, xanım Valterə bundan belə göz qoymaq qərarına gəldi.

Bütün axşamı o, Klotilda ilə yaşadığı eşq macərasının onda həm zəriflik, həm də şəhvet hissi oyadan xatirələri ilə baş-başa keçirdi. Məşuqəsinin şıltaqlıqları, şux nəvazişləri və onların birgə dolaşmaları xatirində canlandı. Sonda belə nəticəyə gəldi: «O, həqiqətən də, çox canladəyən idi. Günü sabah ona baş çəkəcəyəm».

Səhərişi gün qəlyanaltısını bitirəndən sonra o, həqiqətən də, Verney küçəsinə üz tutdu. Yenə də qapını ona özünü, adətən, əsnaf evlərində çalışan və bütün qulluqçular kimi sırtıq aparan qadın açdı və soruşdu:

– Nə var , nə yox, cənab?

– Hər şey əladır, quzum, – deyə cavab verən Jorj qonaq otağına keçdi. Burada əlləri fortepianonun dillərinə alışmamış birisi qammaları təkrarlayırdı. Bu, Lorina idi. Qonaq qızıcığazın onu görüb boynuna sarılacağını sanırdı. Amma qız ciddiyyətlə ayağa qalxıb onunla yaşlı birisi kimi soyuq salamlaşdı və eyni qürurla da ondan uzaqlaşdı.

Qızcıgazın özünü mənlili sarsılmış bir qadın kimi aparması qonağa yer eləmişdi. Ev sahibəsi otağa girdi. Dü Rua onun əllərindən öpüb:

– Bilsəniz, sizi necə tez-tez xatırlayırdım, – dedi.

Klotilda da etirafda bulundu:

– Elə mən də sizi.

İkisi də əyləşdi. Göz-gözə baxışaraq gülümsəyir, öpüşmək üçün tələsirdilər.

– Əzizim, mənim balaca Klom, mən sizə aşiqəm.

– Mən də sənə.

– Deməli... deməli... sən mənə çox da acığın tutmamışdı?

– Həm hə, həm də yox... Əvvəlcə bu, mənə yer elədi, amma sonradan sənə haqq qazandırır düşündüm: «Eyib etməz! Sabah, birisi gün onsuz da yanıma dönəcək».

– Məni necə qarşılayacağını bilmədiyimdən bura gəlməkdən qorxurdum. Sənə qovuşmağı hədsiz arzulasam da, rastlaşmaqdan çəkinirdim. Hə, yeri gəlmişkən, söylə, bəs Lorinaya nə olub elə? Mənimlə ağzucu salamlaşdı və qaşqabaqla dönüb getdi.

– Nə bilim. Evliliyindən bəri onun yanında səndən söz eləmək olmur. Düzü, onun səni qısqandığını zənn edirəm.

– Ola bilməz!

– Əzizim, mənə inana bilərsən. Artıq o, səni «Əziz dost» deyil, «Cənab Forestye» adlandırır.

Dü Rua xəcalətindən pörtüdü.

Klotildaya sarı əylərək pıçıldadı:

– Dodaqlarını ver dadım bir.

Qadın onun sözünü yerə salmadı. Sonra kişi soruşdu:

– Səninlə harada görüşə bilərik?

– Elə... Konstantinopol küçəsində.

– Necə?! Yəni bizim mənzili kirayə verməyiblər ki?

– Yox... O, hələ də mənim ixtiyarımdadır!

– Öz adına keçirmisən onu?

– Hə. Gec-tez qoynuma dönəcəyindən onsuz da arxayın idim.

Hədsiz sevincdən kişinin ürəyi sinəsinə sığmadı. Deməli, bu qadın onu sevirdi, deməli, ona olan dərin duyğuları dəyişməz və gerçək imiş.

– Sənə heyranam, vallah, – deyər pıçıldadı. Azca susub xəbər aldı: – Ərin necədir?

– Əla. Buralarda düz bir ay qaldı və ayın üçündə yola düşdü.

Dü Rua ürəkdən qəhqəhə çəkdi:

– Bu, tam yerinə düşüb ki!

Klotilda səmimiliklə bunu təsdiqlədi:

– Hə, tam yerinə düşdü! Bir də ki, onun yanımda olmasından heç sıxılmıram. Bunu bilirsən.

– Hə, elədir. Həm də axı o, gözəl insandır.

– Bəs sən necəsən? Yeni həyat tərzin könlüncədir? – deyə qadın soruşdu.

– Belə də. Arvadım – mənim dostum və tərəfdaşımdır.

– Elə bu?

– Elə bu... Könlüm isə...

– Anladım. Amma o, yaxşı qadındır.

– Hə, amma o, içimi heç titrətmir. – Klotildaya bir az da yanaşan kişi pıçıltıyla soruşdu: – Hə, nə vaxt görüşürük?

– İstəyirsənsə... sabah... istərdin?

– Danışdıq. Sabah saat ikidə?

– Saat ikidə.

Kişi ayağa qalxıb getməyə hazırlaşanda bir az tutularaq dedi:

– Bilirsən, o Konstantinopol küçəsindəki mənzili öz adıma keçirmək istəyirəm. Həm də mütləq. Mənim əvəzimə xərcə düşməyinə necə qatlaşım?!

Səmimiliyə qapılan Klotilda kişinin əllərindən öpüb:

– Necə uyğun bilirsənsə, elə də elə, – deyə pıçıldadı. – Oranı təkrar görüşməyimiz üçün indiyədək saxlamağım da mənim tərəfimdən bir fədakarlıq idi.

Özündən tam razı halda Dü Rua otağı tərk elədi.

Fotoatlyenin önündən keçəndə gözləri vitrindəki iri gözlü, totuq qadının portretinə sataşdı və onun xanım Valterə bənzədiyini düşündü. Öz-özünə dedi: «Eyib eləməz, hələ onunla da iş tuta bilərəm. Axı necə olub ki, indiyədək ona heç diqqət də yetirməmişəm?! Maraqlıdır, görəsən, cümə axşamı o, məni necə qarşılayacaq?»

Bütün vücudunu sevinc hissi bürümüşdü. Bu hiss ona hər yerdə və yalnız uğur aşılacağından əlini əlinə sürtürdü. Adətən, bənzər sevinc hissini şöhrətpərəst, çevik və öz yerini tutmuş kişilər yaşayırlar. Bu zaman onların içini bürüyən, qəliz olduğu qədər də şirin özünəvurgunluq və həzzdən doymuşluq duyğusu çox vaxt qadınlar arasında uğur qazanan kişilərə məxsus olur.

Cümə axşamı günü o, Madlenadan soruşdu:

– Sən Rivalın təşkil etdiyi turnirə gedəcəksən?

– Yox. Ora getməyə heç meylim yoxdur. Mən deputatlar palatasına baş çəkəcəm.

Hava xeyli xoş olduğundan xanım Valteri götürməyə gedən Dü Rua açıq ekipaj tutdu.

Rastlaşdıqları zaman qadın ona necə cavan və gözəl göründüsə, kişi heyratından yerində donub qaldı. Açıq rəngli paltarının çox da iri olmayan sinə qismini bəzəyən bəyaz krujevaların altından qadının iri və dik məmələri sezilirdi. Bu qadının bunca cavan ola biləcəyini heç ağlına gətirməzdi.

İndi isə onun yetərinə baştovlayıcı cavanəzən olduğuna inandı. Bununla belə, onun tərbiyəli bir xanıma, xeyirxah bir anaya xas tox görkəmində olan anlaşılmaz bir şey kişilərin ona başqa gözlə baxmasını, sanki, yasaqlayırdı. Məntiqli, soyuqqanlı və ayıq düşüncəyə, hərcayılıqlardan uzaq əxlaqa malik bu xanım dilinin ucuna gətirdiyi hər sözü ölçüb-biçdiyindən və elə buna görə də hamıya çoxdan bəlli olan həqiqətləri dilə gətirdiyindən heç kəsin xətrinə dəyməzdi.

Əyin-başı yalnız pənbə rəngdə olan Süzanna rəssam Vattonun səthi lakla örtülmüş tablosunu və ya yaraşıqlı bir kuklanı xatırladırdı. Böyründəki bacısı Roza isə onun yanında hazır qaravaş idi ki, durmuşdu.

Rivalın evinin önündəki ekipajlar zəncirinin böyründə yerə enən Dü Rua əlini uzatmaqla xanımın enməsinə yardım elədi və onlar içəri keçdilər.

Bu turnir Parisin Altıncı səmtində yaşayan yetimlərə yardım məqsədiylə təşkil olunmuşdu. Təşkilatçılar isə «Fransız həyatı»na yaxın deputatların və senatorların xanımları idilər.

Öz qızlarıyla bu tədbirə qatılmağa söz verən xanım Valter turnirin himayəçisi olmaqdan imtina eləmişdi: onun himayəçilik anlayışı həmişə ruhanilərin uyğun gördüyü çərçivələrdə olmuşdu və bu durum heç də onun hədsiz dindarlığından irəli gəlmirdi. Düşünürdü ki, bir yəhudi ilə nikaha girən qadın bəlli bir səviyyədə öz dininin tələblərinə uymağa məcburdur, bu gün bir jurnalistin təşkil etdiyi bu əyləncə isə respublikaçılıq çalarlarına malik idi və bir qədər antiklerikal⁴³ təsir bağışlaya bilərdi.

Turnirin başlanmasına üç həftə qalmış ən müxtəlif təmayüllü qəzetlərdə bu cür yazılara rast gəlmək mümkün idi: «Hörmətli məsləkdaşımız Jak Rival özünün subay-soluq mənzilini qılıncoynatma zalına çevirib və Parisin Altıncı səmtində yaşayan yetimlərin xeyrinə «böyük turnir» təşkil etmək kimi gözəl və nəcib bir fikrə düşüb.

Dəvətnamələri senator xanımlarından madam Lalan, Remontel və Risolen, tanınmış deputat xanımlarından madam Laroş-Matye, Perserol və Firmen paylayır. İlanələrin toplanması antraktda gerçəkləşəcək və yığılacaq məbləğ elə oradaca Altıncı səmtin merinə və ya onun yardımçısına təhvil veriləcəkdir».

Bu, çevik zəkaya malik bir jurnalistin öz mənfəəti üçün düşünüb tapdığı uğurlu və böyük bir reklam idi.

Jak Rival dəvətiləri kandarda qarşılayırdı. Girişdə açıq bufet qurulmuşdu və onun xərcləri, yəqin ki, yığılacaq məbləğ hesabına ödənəcəkdi.

Qonaqlarına dar pilləkəni göstərən ev sahibi onlardan qılıncoynatma zalının və atıcılıq tirinin olduğu zirzəmiyə enməyi rica edirdi:

– Xanımlar, xahiş edirəm, aşağı enin, aşağı. Turnir zirzəmidəki zalda keçiriləcək.

⁴³ *Антиклерикал* – динин ыямийят шйатындакынцфузуну сарсытма ыа йюнялмиш

Naşirin xanımını gördükdə isə tez onun pişvazına çıxdı. Sonra Dü Rua ilə əl görüşdü.

– Salam, Əziz dost.

Jorj bundan karıxdı:

– Sizə bunu kim deyib?

Rival onun sözünü ağzında qoydu:

– Belə bax bu tədbirə qatılan xanım Valter deyib, çünki bu ləqəb onun çox könlünə yatır.

Xanım Valter qızardı:

– Elədir. Əgər mən sizinlə yaxından tanış olsaydım, eynilə o balaca Lorina kimi sizi «Əziz dost» çağırmaqdan heç çəkinməzdim. Bu ad sizə hədsiz yaraşır.

Dü Rua güldü:

– Allah xatirinə, xanım, niyə çəkinirsiniz ki?

Qadın baxışlarını yerə zillədi:

– Yox. Axı biz sizinlə çox da yaxın deyilik.

Jorj pəsdən dedi:

– Amma nə vaxtsa sizə yaxın olacağımıza ümid bəsləyə bilərəmmi?

Qadın dilləndi:

– Bunu zaman göstərəcək.

Qadını önə buraxan Jorj qaz lampalarıyla işıqlanan dar pillələrlə aşağı enməyə başladı. Gündüz işığından qaz lampalarının sapsarı işığına doğru qəfil keçid adama nə isə bir vahimə aşılayırdı. Hələ bu vintvarı pilləkəndə ikən zirzəminin sıcaq və buxarlı havası adamın burnuna vururdu. Tədbirlə bağlı tozu alınan divarlar rütubətliydi, adətən, kilsələrdə istifadə olunan buxur qoxusu ilə qadınların vurduğu süsən, minaçiçəyi və bənövşə ətirləri biri-birinə qarışmışdı.

Zirzəmi qaz lampalarından ibarət girlandlarla və Venesiya fənərləriylə bəzənmişdi. Daş divarlardakı kif nəzərə çarpmasın deyə, hər tərəfə yaşıl bitkilər düzmüşdülər. Haraya baxırdınsa, ancaq budaqlar görürdün. Tavan qıjılarla, döşəmə isə çiçəklər və yarpaqlarla bəzədilmişdi. Tədbirə dəvət olunanlar bu tərtibata və təşkilatçının fərasətinə heyranlıqlarını dilə gətirməkdəydilər.

Zirzəminin dərinliyindəki kiçik məkanda qurulan səhnənin hər iki cinahı boyunca jüri üçün nəzərdə tutulan stullar düzülmüşdü.

Seyrçilər üçün və hər sırada on ədəd olmaqla, sağda və solda düzülən skamyalar, təxminən, iki yüz nəfərə çatırdı. Dəvətlilərin sayı isə dörd yüz nəfər idi.

Səhnənin yan tərəfində gözə dəyən gənclər qılıncoynadan kostyumu geyindiklərindən əl-ayaqları uzun görünürdü. Dəriləri günəşdə yanan bu gənclər bığlarını burub, sinələrini qabardaraq camaat arasında dolaşırdılar. Onları soyadlarıyla tanıyan seyrçilər bu həvəskar və peşəkar qılinc ustalarını bir-birlərinə göstərirdilər. Əyinlərində sürtük olan yaşlı və gənc bir neçə kişi, hər halda, bu kostyumlu qılıncoynadanların yaxınları idilər, çünki onların həndəvərində dayanmaqla, öz

aralarında söhbətləşirdilər. Tanınmış cəngavərlər və rapira ustaları da özlərini gözə soxmağa, tanınmağa və soyadlarının səslənməsinə can atırdılar.

Bütün skamyaları işğal edən xanımların paltarlarının xışiltısından və səs-küyündən qulaq batırdı. Tavandan döşəməyə qədər yaşıl yarpaqlarla bəzənmiş bu mağarada indidən hava çatmadığından qadınlar, eynilə teatrdakı kimi, yelpiclənməyə başlamışdılar.

Ara-sıra kimsə məzə üçün çığırdı:

– Orşad var! Limonad var! Pivə var!

Xanım Valter qızlarıyla birlikdə onlar üçün ön sırada saxlanan yerlərə sarı yönəldi. Onları oraya qədər otürən Dü Rua aralanmazdan öncə pıçıldadı:

– Mən sizi tərk etməyə məcburam, çünki kişilərin skamyalarda oturması yasaqdır.

Xanım Valter bir az narazı halda dilləndi:

– Amma buna rəğmə, mən sizin burada qalmanızı çox istərdim. Turnir iştirakçılarının adlarını mənə xatırladarsınız. Bəlkə, siz skamyanın kənarında dursanız, heç kəsə maneçilik törətməzsınız.

Qadın özünün iri və ürkək gözlərini Jorjdan ayırmır, israr edirdi:

– Doğru sözumdür, bizi tərk etməyin, cənab... cənab Əziz dost. Burada sizə ehtiyac duyacağıq.

Jorj yola gəldi:

– Məmnuniyyətlə... qalaram, xanım...

Ətrafdakılar elə hey təkrarlayırdılar:

– Bura çox uğurlu məkanmış. Zirzəmi də olsa, bura çox gözoşşayan bir yermiş.

Tavanı qübbəli bu zal Jorja yaxşı tanış idi. Duel ərəfəsindəki səhər saatlarını burada tam yalqız keçirdiyini yaxşı xatırlayırdı. Zirzəminin o biri başındakı bəyaz və yuvarlaq karton o vaxt ona iri və qorxunc bir göz kimi baxırdı.

Pilləkənlə enən Jak Rivalın səsi eşidildi:

– Xanımlar, indicə başlayırıq.

Elə həmin dəqiqə əyinlərindəki sürtükləri vücutlarına kip oturan və fiqurlarını tam nəzərə cərpdirən altı kişi xeylağı səhnəyə çıxıb, jüri üzvləri üçün qoyulmuş stullarda əyləşdilər.

Bunların soyadları dillərdə dolaşdı. Aralarındakı general de Reynaldi, o lopa bıqlı, bəstəboy adam jürinin sədriydi. Ucaboyle, dazbaş və uzun saqqal Jozefen Rude rəssam kimi tanınırdı. Qaspar Merleron tanınmış qılınç ustasıydı – yerdə qalanlar Mateo de Yujar, Simon Ramonsel və Pyer de Karven isə boy-buxunlu üç cavan idi.

Səhnənin sağında və solunda olmaqla, bir cüt plakat asılmışdı. Onların birində «Cənab Krevker», digərində isə «Cənab Plümon» yazılmışdı.

Bu iki soyadın sahibləri həqiqi və ikinci kateqoriyalı usta sayılırdılar. Hər ikisi qayışbaldır və hərbiçilər sayağı uca qamətliydı. Hərəkətlərindən sərtlik oxunan bu adamlar səhnəyə qalxdılar. Bir-biriylə sırf mexaniki tərzdə salamlaşandan sonra onlar qarşılıqlı həmlələrə keçdilər. Bəyaz dəridən

və qalın parçadan tikilmiş kostyumları onları bazar meydanında camaatı əyləndirmək üçün döyüşən əsgərciklərə oxşadırdı.

Ara-sıra «Dəydi!» nidası eşidiləndə bu işin bilicisi sayılan jüri üzvləri təsdiq mənasında başlarını tərpətdirdilər. Seyrçilərin diqqəti qollarını irəli uzatmaqla səhnədə həmlələr edən bu bir cüt canlı marionet⁴⁴ cəmlənmişdi və qaydalardan bir şey anlamasalar da, onlar tamaşadan razıydılar. Bu manekenləri çox da mahir saymayan seyrçi kütləsi onlarda hətta gülünc özəlliklər də bulurdu. Onlara baxanlar istər-istəməz Yeni il bayramında bulvarlarda satılan taxtadan yonma pəhlivanları xatırlayırdılar.

İlk iki qılıncoynadanı hərbiçi cənab Karapen və mülki şəxs olan cənab Planton əvəz elədi. Usta Planton boyca çox qısa, usta Karapen isə xeyli şişman idi. Adama elə gəlirdi ki, ilk rapira zərbəsi yeyən kimi bu rezin fili xatırladan gombul idmançı top kimi deşiləcək və içindəki havanı çölə buraxacaq. Seyrçilər gülüşürdülər. Cənab Planton əsl meymun tək atılıb-düşürdü, cənab Karapen isə iri vücudu imkan vermədiyindən eləcə əllərini tərpətməklə kifayətlənirdi. Hər beş dəqiqədən bir bu şişman oyunçu elə ağır və gərgin sifətlə həmlə cəhdi edirdi ki, deyərdin son dərəcə mühüm bir qərarın qəbulu ərəfəsindədir. Hər həmlədən sonra onun qamətini dikəltməsi xeyli zəhmət bahasına başa gəlirdi.

Qılınclaşmadan başı çıxanlar bu oyunçunun çox təmkinli və inamlı döyüş üslubu olduğunu vurğulayırdılar. Seyrçi kütləsi də bununla razılaşmaya bilmirdi.

Daha sonra meydançaya peşəkarla həvəskar çıxdı – cənab Poryon və cənab Lapalm. Bunların mücadiləsi bir növ yöndəmsiz gimnastikanı xatırladırdı: hər dəfə bir-birinə elə amansız həmlələr edirdilər ki, hakimlər vaxtaşırı öz stullarını qamarlayıb, bir kənara sıçramağa məcbur olurdular. Səhnənin bu başından o biri başına qədər bir-birini qovub, növbə ilə həmlələr edən bu cütlükdən müdafiə olunanın hər sıçrayışı çox yüksək alındığından gülüş doğururdu. Geri-geri atdıqları xırda addımlar qadınların hırıltısına, irəliyə doğru çılğın sıçrayışları isə haradasa həyəcana səbəb olurdu. Onların bu gimnastcasına davranışları seyirçilər arasından bir sırtığın:

– Niyə belə əldən-ayaqdan gedirsiniz? Onsuz da ödəmə saatı tamamdır! – deməsinə səbəb oldu.

Uğuldayan seyirçi kütləsi onu fitə basdı – bu yersiz atmaca hamını özündən çıxartmışdı. Ekspertlərin bu qarşılaşma haqqında rəyi dildən-dilə gəzdi: idmançılar yüksək çılğınlıq sərgiləsələr də, bacarıqları yetərsiz imiş.

Birinci hissə Jak Rival ilə belçikalı məşhur usta Lebeq arasında qarşılaşma ilə tamamlandı. Xanımlar Rivalı çox bəyənmişdilər. Həqiqətən də, o, öz yaraşığı, suyuşirninliyi, boy-buxunu, çevikliyi, fərasəti ilə özündən əvvəlkilərdən daha səviyyəli görünürdü. Onun müdafiə və hücum

⁴⁴ *Марionет* – механики кукла

maneralarında kübarlara məxsus incəlik və valehedicilik vardı: bunlar rəqibin adı, amma inamlı fəndləri ilə müqayisədə dərin təzad yaradırdı.

Tamaşaçılar deyirdilər:

– Görüb-götürmüş o dəqiqə bəlli olur da.

Qələbəni Rivala verdilər. Alqış səsləri yüksəldi.

Son bir neçə dəqiqə ərzində seyrçilər təlaş içində yuxarılardan gələn qəribə uğultuya qulaq kəsilmişdilər. Bu səs dalğalarının arasında qəhqəhə və zərblə yerə vurulan ayaq səslərini sezmək mümkün idi. Görünür, tədbirə dəvət olunan, amma yer qalmadığından zirzəmiyə enə bilməyənlər yuxarıda öz zövqlərinə görə əylənirdilər. Dar və vintvarı pilləkəndə əlli nəfər bir-birinə qısılmışdı. Aşağıda hava çatmırdı. Bağırçı səsləri eşidilirdi: «Hava çatmır!» «Su istəyirəm!» Bu səs-küyün fonunda bayaqkı məzəli adam ciyilti səslə: «Orşad var! Limonad var! Pivə var!» deyə çıxırırdı.

Qılıncoynadan kostyumunu çıxaran və çuğundur kimi qızaran Jak Rival:

– İndi deyərəm sərinləşdirici içki gətirsinlər, – deyə pilləkənə sarı qaçdı.

Amma birinci mərtəbəyə qalxmaq mümkün deyildi. Pillələrdə dayanan adamlar arasından keçməkdənsə tavanı dəlib yuxarıya qalxmaq daha asan görünürdü.

Rival səsləndi:

– Oradan deyir, xanımlar üçün dondurma gətirsinlər!

Əlli adam bir ağızdan:

– Dondurma gətirsinlər! – dedi.

Axır ki, ortalığa bir məcməyi gəldi. Amma üzərindəki stəkanlar bomboş idi, çünki dondurmaları yol boyu qamarlamışdılar.

Birisi öz qalın səsiylə bağırırdı:

– Adam burada boğular, vallah. Tamaşanı bitirin, evimizə gedək.

Bir başqa səs eşidildi:

– İlanə yığılsın!

Güclə nəfəs alan seyirçi kütləsi bu təklifi sevincək dəstəkləyərək bağırırdı:

– İlanə yığılsın! İlanə yığılsın! İlanə!

Altı xanım sıraların arasında dolaşmağa başladı və bunun ardınca çantalarda toplanan gümüş pulların xəfif cingiltisi duyuldu.

Dü Rua buradakı məşhurları xanım Valterə tanıtmagında idi. Aralarında kübarlar, çoxdan bəri çap olunan və nüfuzlu qəzetlərin yazarları, öz təcrübəsinə arxalanan və bir qəzet kimi «Fransız həyatı»na yuxarıdan baxan jurnalistlər vardı. Hansısa şübhəli fırıldaq nəticəsində ortaya çıxan və sonra bütünlüklə istefaya getmiş nazirliyin tör-töküntüləri altında gömülən bu cür siyasi və maliyyə yönlü qəzetlər görmüşdü onlar indiyədək! Rəssamların və heykəltəraşların böyük qismi idmanla məşğul olduğundan bu iki sənətin təmsilçiləri də vardı burada. Akademiyanın üzvü olan bir şair

hamının diqqət mərkəzindəydi. İki bəstəkarla yanaşı, xeyli xarici kübar da vardı. Onları tanıdan Dü Rua soyadlarının önünə bir «proto»⁴⁵ kəlməsi artırır və izah edirdi ki, eynilə bu mənada ingilislər vizit kartlarındakı soyadlarının önünə «esk»⁴⁶ kəlməsi əlavə edirlər.

Kimsə ona:

– Salam, əziz dostum! – dedi.

Bu graf de Vodrek idi. Qadınlardan üzr istəyən Dü Rua ona tərəf yönəldi.

Geri döndükdə isə dedi:

– Bu Vodrek misilsiz adamdır. Hər şeydə, hər an əsil-nəcabətini bəlli edir.

Xanım Valter buna hər hansı cavab vermədi. Qadın bir az yorulmuşdu və onun hər nəfəs alışında dalğa kimi qalxıb-enən köksü Dü Ruanın diqqətini özünə cəlb edirdi. Zaman-zaman qadının nəzərlərini öz üzərində hiss edən kişi bu ürkək və cəsarətsiz baxışların elə həmin andaca başqa səmtə yönəldiyinin də fərqləndiyi. Öz-özünə deyirdi: «Belə-ə, belə-ə... Yəni bu da qarmağıma keçdi?»

İlanə toplayanlar artıq bütün zalı ayaqdan salmışdılar. Çantaları qızıl və gümüş sikkələrlə doluydu.

Səhnədən asılan təzə plakat hansısa böyük bir sürprizdən müjdə verirdi. Bütün jüri üzvləri öz yerlərini tutdular. Seyirçilər nigarançılıqla susurdular. Əllərində rapira, əyinlərində isə qılıncoynadan kostyumu olan bir cüt qadın göründü. Əyinlərində tünd rəngli triko, qısa, yəni ətəyi dizdən yuxarıda duran tuman və onları boyunlarını daim dik tutmağa məcbur edən yüksək plastron⁴⁷ vardı. Sütül və gözəgəlimliydi hər ikisi. Gülümsəyərək tamaşaçılara baş əydilər. Uzun-uzadı alqışlandılar.

Qadınlar döyüş vəziyyəti alınca seyirçi sıralarında pıçıldaşmalar və xəfif gülüşmələr duyuldu.

Endirilən zərbələri qısaca «bravo» nidasıyla dəyərləndirən hakimlərin dodaqlarından nəcib bir təbəssüm çəkilmək bilmirdi.

Bu döyüşçü xanımlar tamaşaçıları cuşa gətirmişdilər: kişiləri vəcdə gətirən öz ehtiraslarının körüklənməsi idisə, qadınların heyranlığının səbəbi – parisli xanımların əzəldən bəri hər cür qeyri-ciddi və aşağı zövqə hesablanmış əyləncələrə, saxta gözəlliyə, süni zərifliyə, operetta kupletlərinə və kafeşantan müğənnilərinə olan tükənməz düşkünlüyü idi.

Qılıncoynadan qadınlardan birisi həmlə edən kimi zalda şuxluq, canlanma yaranırdı. Bu ara həmləyə uğrayan qadının incə kürəyi tamaşaçıların önündə zühur etdiyindən onların ağızları açıla, gözləri isə bərələ qalırdı və məlum olurdu ki, qadının özünü müdafiə eləməsi onlar üçün zərrə qədər də maraqlı deyilmiş. Qadınları hamı gen-bol alqışlayırdı.

⁴⁵ *Прото* – «бюйцк фырылдагчы» анламына эялян «протобестийа» сюэ цнцн гысалтмасыдыр

⁴⁶ *Еск* – «есквейр»ын гысалтмасыолмагла, «мцлкядар», «задяэан» демякдир

⁴⁷ *Пластрон* – йцксяк дяръядя нишасталанмыш йахалыг

Sonrakı qarşılaşma sablyalarla keçsə də, onu bir kimsə izləmədi, çünki hamının diqqəti yuxarı mərtəbədən gələn səs-küyə köklənmişdi. Son dəqiqələr boyu orada mebelləri elə hay-küylə ora-bura sürüyürdülər ki, sanki, kimsə oraya köçürdü. Sonra kimsə royal çalmağa başladı, bir dəstə adam ayaqlarını döşəməyə vurmaqla ona ahəng tutmağa çalışdı. Görünür, qılinc turnirinə düşə bilməyən seyirçilər vaxtlarını şən keçirmək üçün üst mərtəbədə bal təşkil eləmişdilər.

Bunun təsiri altındakı seyirçi kütləsi qəhqəhə çəkir, xanımlar isə rəqs eləməyi arzulayır, səhnədə baş verənlərə məhəl qoymadan uca səslə söhbətləşirdilər. Səhnəyə çıxan növbəti rəqiblər bir-birinə baş əyib, necə qətiyyətli döyüş mövqeyi aldılarsa, istər-istəməz bütün seyirçilərin diqqəti onlara zilləndi.

Qəddlərini gah önə əyən, gah da dikəldən bu rəqiblərdə elə yüksək əsnəklik, ehtiyatdan yoğrulan cürət, özünə inam və güc, jestlərində elə qənaət, işlətdikləri fəndlərdə hədsiz dəqiqlik, hər şeydə elə yüksək ölçü-biçi duyulurdu ki, bayaqdan cahil kimi davranan seyirçilər lal-mat onlara tamaşa edirdilər.

Rəqiblərin hər hansı vurnuxmadan uzaq zirəklik sərgiləmə məharəti, zərbələrdən ustalıqla yayınmaları, qıvraq, amma yüz ölçülüb, bir biçildikləri üçün nisbətən ağır görünən davranışları ustalıqın daha bir örnəyi kimi baxanları özünə bənd edirdi. Gözləri önündə bənzərsiz bir gözəlliyin açıldığını, qarşılarındakı bu iki ustanın bütün məharətlərini sərgilədiklərini tamaşaçılar da sezməmişdilər. Bu xeyli yetkin və güclü rəqiblər bu gün, burada indiyədək qazandıqları bütün ustalıq, bütün hiylə və fəndləri, vücutlarının əsnəkliyini, nəzəri cəhətdən bütün öyrəndiklərini işdə, təcrübədə nümayiş etdirməyə, sanki, söz vermişdilər.

Hər kəs ağzına su alıb onları izləyir, gözünü səhnədən ayırmırdı. Sonuncu zərbənin ardınca rəqiblər bir-birinin əlini sıxanda bütün zaldan «bravo» nidaları yüksəldi. Tamaşa zalı uğuldayır, seyirçilər ayaqlarını yerə döyürdülər. Artıq bu iki rəqibin, Serjanın və Ravinyakın adlarını hamı əzbərləmişdi.

Qanı qaynayıb-coşan kişilər də çılgınlaşmışdılar. Hər kişi qonşuluğunda oturanı bir rəqib kimi süzürdü. Bu durumda yersiz bir hırıltı duellə nəticələnə bilərdi. Ömründə əlinə bir kərə də rapıra almayan adamlar indi öz əsaları ilə havada gözəgörünməz rəqibə hücumlar edib, onun həmlələrindən qorunmaqla girinc idilər.

Az sonra tamaşaçılar bir-birinin ardınca dar pilləkənlə yuxarı qalxmağa başladılar. Axır ki, yağıllarını yatırma imkanı qazanmışdılar onlar. Amma sonra bufetdəki bütün ərzaqları rəqqasların tükətdiyini öyrəndikdə onlar qəzəbləndilər və binanı tərk etməzdən öncə bəyan etməyi özlərinə borc bildilər ki, iki yüz nəfər adamı birdən buraya dəvət edib, onlara maraqlı bir şey göstərməmək – sadəcə, donuzluqdur!

Bufetdə nə bir piroq, nə bir qətrə şampan şərabı, nə bir udum şərbət, nə bir damcı pivə, nə bir konfet, nə də bircə dənə alma qalmışdı. Heç nə qalmamışdı. Hər şeyi yemişdilər, dağıtmışdılar, dibinə daş atmışdılar.

Xidmət personalı onlara verilən sualları məyusluqla cavablandırırsa da, əslində gülməkdən özlərini güclə saxlayırdı. Qadınların kişilərdən daha betər tərzdə hər şeyi gözlərinə təpdikləri söylənirdi: deyilənlərə görə, onlar elə yeyib, elə sərxoş olubmuşlar ki, bu cür acgözlükdən sonra hələm-hələm özlərinə gələ bilməyəcəklərmiş. Bütün bu təəssüratlar isə amansız düşmən ordusunun yağmasına uğrayan və xarabazarlığa çevrilən şəhərin sağ qalmış sakinlərinin acı xatirələrinə bənzəyirdi.

Çıxıb getməkdən başqa çarə qalmırdı. Kişilər indi o iyirmi franklık ianələrinə heyfslənirdilər. Belə çıxırdı ki, bu yuxarı müftə mərtəbədə yeyib-içən və sonra çıxıb gedənlərin haqq-hesabını onlardan tutmuşdular.

Təşkilatçı qadınlar üç min frankdan çox vəsait toplandığını bildirdilər. Bütün təşkilat xərcləri çıxılandan sonra Altıncı səmtin yetimlərinə yardım üçün cəmi iki yüz iyirmi frank qalacağı bəlli olmuşdu.

Valter ailəsini müşayiət edən Dü Rua üçün ekipaj verildi.

Naşirin xanımı ilə üzbəüz oturan kişi yolboyu qadının nəvaziş, ürəkək və bir az həyalı baxışlarını hələ də öz üzərində hiss etməkdəydi. «Hə-ə, deyəsən, qarmağa nə isə keçib!» deyə düşünərək, gülümsünən Jorj qadınlar arasında, gerçəkdən də, şanslı olduğu üçün özündən razı idi. Axı təmaslarının bir müddət kəsilməsinə rəğmən, xanım de Marel onu hələ də dəlicəsinə sevdini etiraf eləmişdi.

Evə dönəndə kefi yerindəydi.

Madlena qonaq otağında oturub onun yolunu gözləyirdi. Tez sözə başladı:

– Sənin üçün maraqlı xəbərlərim var. Mərakeşdə vəziyyət get-gedə qəlizləşir, Fransanın bir-iki aydan sonra oraya qoşun göndərəcəyi istisna olunmur. Hər halda, bunu əsas gətirərək, hökuməti istefaya göndərəcəklər. Bu isə Laroşun xarici işlər naziri postuna yiyələnməsi üçün, əlbəttə ki, qaçırılmaz fürsət olacaq.

Amma xanımını cıratmaq istəyən Dü Rua özünü bütün bunlara inanmayan birisi kimi aparırdı. Tunisdəkinə bənzər əhvalatı ikinci dəfə təkrarlamaq üçün zır dəli olmaq lazım gələcəkdi.

Qadın istəyən çiyinlərini dartdı:

– Mən isə sənə deyirəm ki, hər şey elə belə də olacaq! Birəbir eynilə! Yoxsa sən anlamırsan ki, onlardan ötrü bu, vacib məsələdir, yəni maliyyə məsələsidir. Əzizim, əgər bizim zamanədə siyasi oyunları izləyirsənsə, hər addımda gözəgörünməz qadın izini yox, güdülən mənfəəti axtarmalısan.

Onu bir az da cıratmağı uman Jorj nifrətlə:

– Belə də! – deyə mızıldandı.

Qadın lap özündən çıxdı:

– Bura bax, avamlıqda Forestyedən heç geri qalmırsan ha.

Əri bayaqdan bəri onu qızıışdırırdı ki, sanca bilsin. Bu yerdə gülümsəyərək, soruşdu:

– O buynuzlu Forestyedən?

Sual qadını sarsıtdı:

– Jorj! – deyə pıçıldadı.

İstehzal və maraq dolu sifətlə Dü Rua sözünə davam elədi:

– Necə bəyəm? Forestyenin başına xəyanət buynuzu taxdığını dünən söyləyən yoxsa sən deyildin? Zavallı kişi! – deyə o, səmimi üzüntüylə əlavə elədi.

Buna cavab verməyi uyğun saymayan Madlena arxasını ona çevirdi. Bir dəqiqə susub təkrar sözə başladı:

– Çərşənbə axşamı qonağımız olacaq. Xanım Laroş-Matyeni və vikontessa de Persmürü şam yeməyinə dəvət eləmişəm. Əgər rica eləsəm Rivalı və Norber de Varenı qonaq çağırırsanmı? Sabah mən xanım Valterə və xanım de Marelə baş çəkəcəyəm. Xanım Risolenin də gəlmə ehtimalı var.

Ərinin siyasi dairələrdəki nüfuzundan yararlanan Madlena kübar cəmiyyətindəki tanışlarının sayını artırmağa, «Fransız həyatı»nın dəstəyinə ehtiyac duyan senatorların və deputatların xanımlarıyla ilk imkanda təmas qurmağa can atırdı. Dü Rua dilləndi:

– Çox yaxşı. Mən də Rival ilə Norberi dəvət edərdəm.

Aldığı nəşədən əllərini biri-birinə sürtürdü: keçən dəfə Bulon meşəsində gəzərkən hiss etdiyi və o vaxtdan bəri içini gəmirən acı kinə, nifrətə su çiləmək üçün bundan belə onun əlinə yaxşı girəvə düşmüşdü. Forestyedən söz açılan kimi o, hər dəfə mərhumun buynuzlarını yada salmağı qət elədi. Bu yolla Madlenanı gec-tez tarazlıqdan çıxaracağını çox yaxşı anlayırdı. Həmin axşam o, söhbətləri əsnasında, azı, on kərə «O buynuzlu Forestye...» kəlmələrini, guya, hər hansı kin güdmədən dilinə gətirdi.

Artıq o rəhmətliyə qarşı nifrət duymurdu, çünki onun qisasını arvadından almaqdaydı.

Əriylə üzbəüz oturan Madlena onu eşitməməzliyə vurur və hər zamankı kimi özünün laqeyd təbəssümüylə gülümsünürdü.

Səhər oyanan kimi Dü Rua Madlenanın xanım Valteri də qonaq çağıracağını xatırladı. Onu qabaqlamaq və şefinin xanımını təklidə yaxalamaq, qadında özünə qarşı, həqiqətən, bağlılıq olub-olmadığını öyrənmək fikrinə düşdü, çünki bunu duymaq onu əyləndirir, canına yağ kimi yayılırdı. Bir də ki... əgər belə bir şey mümkündürsə... axı niyə də olmasın?

Saat ikidə o, Malzerba bulvarında idi. Onu qonaq otağına ötürdülər. Oturub gözlədi.

Axır ki, xanım Valter təşrif buyurdu və onu gördükdə sevincək əlini uzatdı:

– Nə əcəb sizdən?

– Sadəcə, sizi görmək arzum məni çəkib buraya gətirdi. Hətta niyə gəldiyimi, sizə nə deyəcəyimi bilməsəm də, anlaşılmaz bir qüvvə məni bura cəzb elədi. Gəldim – vəssəlam! Belə erkən gəlişimi və hədsiz səmimiyyətimi, yəqin ki, mənə bağışlayarsınız?

Bu sözləri deyərkən üzündən təbəssüm çəkilmirdi, şux və nəzakətli danışq tərzinin arxasında ciddi niyyəti sezilirdi.

Xanım Valter bu etirafdan karıxdı, yanaqlarında xəfif qızartı göründü. Tutularaq dedi:

– Amma mən... düzü... heç bilmirəm... məni heyrləndirirsiniz...

Kişi dedi:

– Əslində, bu, bir eşq etirafı idi, sizi qorxutmamaq üçün mən onu məzəli bir şəkildə ifadə elədim.

Onlar yanaşı əyləşdilər. Deyəsən, qadın eşitdiklərini zarafat kimi qəbul eləmişdi:

– Yoxsa, bunu deyərkən... siz ciddi idiniz?

– Əlbəttə ki! Bunu çoxdan, lap çoxdan etirafa hazırlaşmışdım. Amma sizin sərtliyiniz, əyilməzliyiniz barədə o qədər eşitmişdim ki...

Xanım Valter iradəsini toplayıb xəbər aldı:

– Bəs niyə bundan ötrü bu günü seçdiniz?

Kişi səsinə içinə salaraq cavab verdi:

– Nə bilim. Daha doğrusunu desəm, dünənki axşamdan bəri ancaq sizin barənizdə düşünürəm.

Qəflətən qadının rəngi ağardı:

– Bəsdir uşaq kimi davrandınız. Söhbət üçün başqa bir mövzu seçək.

Bu yerdə kişi elə gözlənilmədən onun ayaqlarına düşdü ki, qadın qorxdı. Ayağa qalxmaq istəyən qadının belini qucaqlayan kişi var gücüylə onu saxlamağa çalışırdı. Çılğın bir səslə sözə başladı:

– Yox, bu, ciddi sözümdür. Mən sizi sevirəm, çoxdan və dəli kimi sevirəm. Cavab vermənizə ehtiyac yoxdur. Əgər hisslərin tüğyanından aqlımı itirirəmsə, buna qarşı neyləyim axı?! Sizi sevirəm... Kaş sizi necə sevdiyimi biləydiniz!

Qadın ağzıyla nəfəs almağa məcbur olmuşdu, nə isə söyləməyə can atsa da, bunu heç cür bacarmırdı. Kişini hər iki əliylə geriye itələyirdi. Kişinin onu dodaqlarından öpməyə can atdığını anlayınca əliylə onun saçlarından yapışdı. Kişini görməmək üçün gözlərini qapayan qadın o ara qurtulmaq ümidiylə başını sərt şəkildə gah sağa, gah sola tərəf əyirdi.

Artıq kişinin əlləri paltarın üstündən onun bədənində gəzir, onu xışmalayır, onunla təmas edirdi, bu qaba və eyni zamanda, başdan çıxarıcı oxşamalardan qadın hayıl-mayıl olmaqdaydı. Qəfildən kişi ayaq üstə qalxıb, onu qucmaq istədi, bundan yararlanan qadın bircə saniyəliyinə onun əllərindən qurtulunca silkinib Jorjdan aralandı və bir kreslodan digərinə sarı qaçaraq otaqda vurnuxdu.

Onun ardınca qaçmağı mənasız sayan kişi bütün ağırlığıyla stula çökdü və üzünü əlləriylə qapayıb özünü elə apardı ki, guya, onu qəhər boğur.

Sonra yerindən sıçrayıb: «Xudahafız, xudahafız!» çığırmaqla özünü dışarıya saldı.

Heç nə olmayıbmiş kimi gözləmə otağında qoyduğu əsasını götürüb küçəyə çıxdı.

«Deyəsən, axı, lənət şeytana, bunu da bişirdim!» deyib teleqrafa üz tutdu ki, sabahkı görüşlərinin vaxtını bildirməklə Klotildaya «mavi vərəq» yollasın.

Evə həmişəki vaxtda döndü. Xanımından soruşdu:

– Hə, qonaqların şam yeməyinə gəlirlərmidi?

Madlena:

– Hə, – dedi, – təkcə xanım Valter buna vaxt tapa bilib-bilməyəcəyini demədi. Nədənsə o, tərəddüdlüydü və mənimlə hansısa mənəvi boricdan, insafdan danışdı. Həm də ki, çox qərribə bir görkəmi vardı onun. Amma hər şeyə rəğmən, onun gələcəyini sanıram.

Əri çiynlərini çəkdi:

– Buna heç şübhən olmasın.

Amma özü buna qəlbinin dərinliklərində şübhə bəsləyirdi və bundan dolayı şam yeməyinə qədərki saatları ruhi sarsıntılarla baş-başa keçirdi.

Səhər Madlenanın xanım Valterdən aldığı məktubda yazılmışdı:

«Çox çətinliklə də olsa vaxt tapdım və sizə gələcəyəm. Amma ərim gələ bilməyəcək».

Dü Rua fikrə getdi: «Yaxşı ki, onu tez tərk elədim. Budur, artıq o, özünə gəlib. Baxaq görək, daha nələr olacaq».

Bununla belə, o, necə rastlaşacaqlarını ağlına gətirdikcə xəfif təlaşa qapılırdı. Axır ki, qadın içəri girdi – son dərəcə sakit sifətində soyuqqanlı və lovğa bir ifadə donmuşdu. Onu görən ev sahibi tez özünü yığışdırdı, müti və ciddi bir görkəm aldı.

Xanım Laroş-Matye və Risolen dəvətə öz ərləriylə gəlmişdilər. Vikontessa de Persmür yüksək kübar cəmiyyəti barədə xəbərlərdən söhbət saldı. Xanım de Marel adamın gözünü-könlünü oxşayırdı: əynindəki qara və sarı rənglərdəki, dəbdəbəli ispan kostyumu onun incə belini, dolğun sinəsini, ətli qollarını nəzərə çarpdırır, şux hərəkətli başını isə quş başına bənzədirdi.

Xanım Valterin sağ tərəfində oturan Dü Rua şam yeməyi boyunca onunla dərin hörmətlə, həm də ancaq ciddi məsələlərdən söz elədi. Zaman-zaman baxışları Klotildaya sataşanda düşünürdü: «Əlbəttə, o, daha canalıcı və tərəvətlidir». Sonra baxışları öz arvadının üzündə ilişib qaldı: bu qadını əvvəlki kimi suyuşirin saysa da, ona qarşı ürəyinin dərinliklərində gizli şəkildə kök-rişə atmış acı nifrət və qəzəb hissi bəsləyirdi.

Xanım Valter üzərindəki qələbənin çətinliyi onu bu qadına daha çox cəlb edirdi və bu cür fərqli yaşantılar kişi xeylaqları üçün həmişə vazkeçilməz olurlar.

Evinə erkən getməyə hazırlaşan qadına o təklifdə etdi:

– Mən sizi ötürərəm.

Qadın etiraz etdikdə kişi israrla gərək duydu:

– Axı niyə? Bununla könlümü qırmış olarsınız. Yoxsa elə bilərəm ki, mənə olan kininiz hələ də yatmayıb. Gördüyünüz kimi, mən xeyli sakitəm.

Qadın dediyində durdu:

– Amma siz qonaqlarınızı tək qoymamalısınız.

Kişi hırıldadı:

– Heç nə olmaz, iyirmi dəqiqəyə geri dönəcəyəm. Bir kimsə bunun fərqinə varmaz. Amma siz bu barədə mənə «yox» desəniz, onda bütün nəcib duyğularım yerlə-yeksan olacaq.

Qadın sakitcə:

– Yaxşı, razıyam, – deməli oldu.

Amma karetda baş-başa qalan kimi kişi qadının ovcuna aldığı əlini çılğın öpüşlərə qərq eləyərək dedi:

– Sizi sevirəm, sizi çox sevirəm. İzninizlə, bunu etiraf eləyim. Sizə toxunmayacağımdan əmin olun. İstədiyim, sadəcə, sizinlə öz eşqimdən bəhs etməkdir.

Qadın pıçıldadı:

– Ah... amma siz söz verdiniz ki... bu, yaxşı deyil... heç yaxşı deyil...

Dü Rua özünü güclə ələ alırmış kimi üzünə əzabkeş ifadə verdi. Boğuq səslə təkrar sözbə başladı:

– Qulaq asın, siz də görürsünüz ki, özümü hansı çətinliklə toparlayıram. Amma yenə də... İzin verin sizə tək bircə şeyi söyləyim: mən sizi sevirəm... İzninizlə bu kəlmələri hər gün beləcə təkrarlayım... Hə, bir də izin verin daha beş dəqiqəmi sizin ayaqlarınıza qapanıb gözlərimi o misilsiz üzünüzdən ayırmadan bayaqkı üç kəlməni təkrarlayım.

Əlini kişinin ovcundan çəkmək, hələlik, xanım Valterin ağına gəlmirdi. Havası çatmırmış kimi dilləndi:

– Yox, buna yol verə bilmərəm, bilmərəm. Haqqımda şayiələr dolaşar, axı qulluqçularım, qızlarım bəmədə nələr düşünər?... Yox, yox, bu, mümkün deyil...

Kişi susmaq bilmirdi:

– Mən sizsiz yaşaya bilmərəm. İstər sizin evdə, istərsə başqa bir yerdə, amma mən, hər gün, azı, bircə dəqiqəliyinə sizi görməliyəm, sizin əlinizə toxunmalıyam, paltarınızın yaratdığı yüngül mehi üzümdə hiss eləməliyəm, vücudunuzun gözəl cizgilərini heyranlıqla süzməliyəm. Ağlımı başımdan çıxaran o iri və məlahətli gözlərinizə baxmalıyam.

Bu bəsit sevgi etirafını dinləyən və bütün bədəni uçunan qadın təkrarlayırdı:

– Yox, yox... bu, mümkün deyil. Susun!

Belə sadədil bir qadının bütün ixtiyarını əlindən almağın lazım olduğunu Dü Rua yaxşı anlayırdı. Əsas məsələ onunla görüşməyə başlamaq idi: əvvəlcə bunu qadının istədiyi yerdə edəcəkdilər, sonrakı görüşləri isə artıq o özü təyin edəcəkdə. Ona görə də qadının qulağına pıçıldadı:

– Qulaq asın... vacib sözüm var... mən sizi görmək üçün... qapınızın önündə... bir dilənçi kimi dayanacağam... Əgər siz məni qarşılamasanız, mən yuxarı qalxmağa məcbur olacağam... Amma mən sizi... mən sizi sabah da... görmək istəyirəm.

– Yox, yox, bir daha gəlməyin. Sizi qəbul etməyəcəyəm. Qızlarım barədə düşünün barı.

– Elə isə sizinlə görüşə biləcəyim bir yer nişan verin... küçədə və ya... istədiyiniz başqa bir yerdə... saatın heç bir fərqi yoxdur... yetər ki, sizi görüm... Mən sizə, sadəcə, baş əyəcək... «sevirəm» deyəcək və çıxıb gedəcəyəm.

Özünü tamam itirən qadının cavabı ləngiyirdi. Amma karetanın evlərinə yan aldığı sezdikdə tez-tələsik və pıçıltıyla dedi:

– Yaxşı, sabah dördün yarısında mən Trinite kilsəsində olacağam.

Ekipajdan enəndə o, sürücüyə səsləndi:

– Cənab Dü Ruanı evinə aparın.

Evə döndükdə xanımı xəbər aldı:

– Harada itib-batmısan belə?

O, qısıq səslə:

– Təcili bir teleqram yollamalıydım, – dedi.

Xanım de Marel ona yanaşdı:

– Əziz dost, məni də ötürəcəksinizmi? Axı mən uzaq yerlərə ancaq bu şərtlə qonaq getməyə razılıq verirəm, – deyərək, üzünü ev sahibəsinə tutdu:

– Sən onu qısqanmazsan ki?

Xanım Dü Rua qəsdən sözləri uzadaraq dilləndi:

– Yoox, çoox da yo-ox.

Qonaqlar dağılışdılar. Xanım Laroş-Matye görkəmindən əyalət evlərindəki qaravaşları xatırladırdı adama. Bir notariusun qızı olan bu xanım vaxtilə heç kimin tanımadığı bir vəkil olan Laroşa ərə getmişdi. Çoxbilmiş qarını xatırladan xanım Risolen isə öz təhsilini oxu zallarında almışdı və Nuh əyyamından qalma mamaça təsiri bağışlayırdı. Əsnaf xanımlarıyla bir araya gələn vikontessa de Persmür təkəbbürlə süzdüyü bu məxluqların əllərini öz «bəyaz pəncəsi»ylə aşkar bir çiyirmə hissiylə sıxırdı.

Üst-başı krujevalarla dolu Klotilda qapıda Madlena ilə sağollaşanda dedi:

– Bugünkü dəvətin yüksək səviyyədə keçdi. Bir azdan sənin evin Parisin birinci siyasi salonuna çevriləcək.

Jorjla ikilikdə qalanda məşuqəsi qollarını onun boynuna doladı:

– Ah, mənim Əziz dostum, sənə olan məhəbbətim günü-gündən artır!

Oturduqları ekipaj əsl gəmi kimi ləngər vururdu. Qadın:

– Bəlkə də, bunun səbəbkarı otağımızdır? – deyə soruşdu.

– Hər halda! – deyə Jorj razılaşdı.

Amma həmin vaxt o, artıq xanım Valter barədə düşünürdü.

IV

O günəşli iyun günü Trinite meydanında adam az idi. Şaxıyan günəş şüaları Parisi haldan salmışdı: adamı təngnəfəs edən sıcaq, bürkülü, anbaan qızdığı üçün getdikcə ağırlaşan hava şəhərə aşkar basqı göstərirdi.

Kilsənin yaxınlığındakı fəvvarə tənbel-tənbel su fişqırırdı, sanki, artıq o da heydən düşmüşdü və öz vəzifəsini güc-bəla ilə yerinə yetirirdi. Hovuzda yığılan qatı və yaşılı rəngə çalan bulanıq suda kağız parçaları və yarpaqlar üzürdü.

Daş hasardan adlayan bir it özünü təmizliyi şübhə doğuran suya saldı. Portalın çevrəsindəki yuvarlaq biçimli bağçada oturan adamlar bu sərinlənən heyvanı sonsuz həsədlə süzürdülər.

Dü Rua saatını çıxardı. Kiçik əqrəb, hələlik, üçün üstündəydi. O, görüşə yarım saat erkən gəlmişdi.

Xanım Valterlə görüş ona əsl əyləncə təsiri bağışlayırdı. Düşünürdü: «Bu qadın kilsədən özünün bütün məqsədləri üçün yararlanır. Burada o, yəhudiyyə ərə getdiyi üçün həm vicdanındakı günahları yuyur, siyasi dairələrdə özü barədə axına qarşı üzən qadın təsəvvürü yaradır, bu sayədə kübarlar arasında hörmət-izzət qazanır, həm də kilsəni öz sevgi görüşləri üçün məkan seçir. Dindən bir çətir kimi yararlanmaq ondan ötrü bir adət halını alıb. Sərin havalarda bu çətirdən əsa kimi yararlanır, bürkülərdə onunla günəşdən qorunur, evdən bayıra çıxmayanda isə bu çətir qapısının ağzında tozlanır. Həm də onun kimilər indi yüzlərlədir: özləri Tanrıya zərrəcə dəyər vermədikləri halda, başqalarına bu mövzuda danışmağa imkan vermir, ehtiyac yaranandan-yaranana isə guya, o ilahi varlıqdan bir vasitəçi kimi yararlanırlar. Bunları hotel otağına dəvət eləsən, bunu ağır təhqir kimi qəbul edərlər, amma kilsədəki qurbanlıq guşəsi önündə mazaqlaşmağı isə adi bir şey sayırlar».

Kiçik addımlarla hovuzə yanaşb, kilsənin saatına diqqət yetirdi. Onun saatıyla müqayisədə kilsə saatı iki dəqiqə irəli idi: saat dördə beş dəqiqə işləmişdi.

Kilsədə oturub gözləməyi daha rahat saydığından içəri girdi.

Bura zirzəmi kimi sərin idi: içəridəki sərin havanı böyük həvəslə ciyərlərinə çəkdi, sonra kilsənin quruluşunu öyrənmək üçün əsas artırmada gəzişməyə başladı.

Nəhəng kilsənin dərinliklərindən qulağına kiminsə yeknəsəq addım səsləri gəldi. Bir ara kəsilən bu səs sonradan daha aşkar sezildi və onların nəhəng qüllədə əks olunan qulaqbatırıcı ritmi Jorjun

addımlarıyla eyniləşdi. Kilsədə gəzişən adamın kimliyi onda maraq doğurduğundan ona sarı yönəldi. Şlyapasını arxasındakı əlində tutan bu cənab ciddi görkəmli, dazbaş və şişman birisiydi.

Aralarında azca məsafə olan və diz çökərək dua eləyən bir cüt qarı üzlərini əlləriylə örtmüşdü.

Jorjun qəlbində rahatlıq, yalqızlıq və kimsəsizlik duyğuları baş qaldırdı. Rəngbərəng şüşələrdən süzülən günəş işığı adamın gözlərini qamaşdırmırdı.

Buranın «əsl cənnət» olduğunu Dü Rua öz-özünə etiraf eləyəsi oldu.

Qapıya yanaşıb bir daha saatına nəzər saldı. Dördə hələ indi on beş dəqiqə işləmişdi. Burada tütün çəkmək yasaq olduğundan qanı qaraldı və əsas girişin yaxınlığında əyləşdi. Kilsənin digər tərəfində, amvonun⁴⁸ həndəvərində isə bayaqkı şişman kişi ağır-ağır gəzişirdi. Kimsə içəri daxil oldu. Dü Rua geri qanrıldı. Bu, kasıb geyimli, əynində yun parçadan tuman olan, sadə bir qadın idi. İki stulun yanında dizləri üstə çökən bu qadın əllərini köksündə cütləşdirdi, gözlərini tavana zilləyərək, bütün varlığıyla dualarına kökləndi.

Dərin maraqla bu qadını süzən Dü Rua bu varlığa rahatlıq verməyən qəmi, qüssəni, səngimək bilməyən dərdi anlamağa cəhd göstərdi. Onun dəhşətli dərəcədə yoxsul olduğu heç kimə sirr deyildi. Bunun dözülməz nəticəsi kimi, yəqin ki, əri vaxtaşırı onun sümüklərini isladırırdı, bəlkə də, uşağı ölüm ayağında idi. «Zavallılar! Dünyada belə bədbəxtlər də var!» deyə düşündü. Fələyin belə amansızlığına qarşı içində bir üsyan baş qaldırdı. Amma hər şeyə rəğmən, gözəgörünməz bir varlığın onların qeydinə qaldığına, guya, haradasa, orada, buludların üstündə bir dəftərxananın olmasına, hər kəsin yaxşı-yaman əməllərinin ayrıca dəftərlərə yazıldığına və bu qeydlərə əsasən dünyadan köçən hər bir bəndəyə ayrıca hökm çıxarılaçağına bu zavallıların inandıqları gəldi ağılına... Haradasa orada... Amma dəqiq harada?

Kilsəyə hakim olan dərin sükut kainatı xəyalən kənardan görməyə və insanı mənəvi düşüncələrə sövq edirdi. Dü Rua dişlərini qıçayaraq dedi:

– Dünya necə də vecəyaramaz qurulubdur!

Paltar xışiltısı onun diksinməsinə səbəb oldu. Gələn gözlədiyi qadın idi.

Ayağa qalxdı, yeyin addımlarla xanıma yanaşdı.

Ona əl uzatmayan qadın alçaq səslə:

– Cəmi bir neçə dəqiqəm var, – dedi. – Evə dönməliyəm. Yanımda dizi üstə çökün, yoxsa bizi tanıyan olar.

Bu sözləri deyən xanım əsas artırmaya sarı yönəldi, orada rahat və gözdənıraq bir guşə axtarmasından buralara yaxşı bələd olduğu sezilirdi. Üzünə sıx toxunmuş tül salmışdı, elə ehmalca yeri yirdi ki, sanardın ayağı heç yerə dəymir.

Kürsüyə qədər gedən qadın geri döndü.

– Yan cinahdakı artırmalar, hər halda, daha uyğundur, yoxsa burada biz lap göz qabağındayıq, – sözlərini sirli bir tərzdə pıçıldayan qadın, sanki, bununla kilsə ədəb-ərkanını qoruyurdu.

Altarın⁴⁹ önündə ayaq saxlayan qadın başını xeyli aşağı əydi, sanki, o da dizi üstə çökmək istədi, amma gözlənilmədən sağa, çıxışa doğru üz tutdu. Bir an sonra, görünür, fikrini dəyişdi və skamyanı itələməklə diz çökdü.

Jorj da özünə onunkuyla yanaşı, başqa bir skamya seçdi və hər ikisi dua duruşu alandan sonra sözə başladı:

– Təşəkkürlər, təşəkkür edirəm sizə. Sizə heyranam. Bu sözləri durmadan təkrarlamağa hazıram. Sizə necə vurulduğumu, məni ilk baxışdan öz əsirinizə çevirdiyinizi etiraf etmək istərdim... Axı bütün bunları, içimdə üst-üstə qalaqlanan yaşantıları sizinlə nə vaxt paylaşacağam mən?

Qadın fikir dəryasına qərq olmuşdu və sanki, ona söyləmələri heç eşitmirdi.

– Mənimlə belə danışmanıza yol vermərəm – mənim tərəfimdən ağılsızlıqdır, – bunları deyərkən qadın hələ də əllərini üzündən çəkməmişdi. – Mənim buraya gəlməyim də, bütün bu elədiklərim də, sadəcə, ağılsızlıqdır. Bizim aramızda baş verənlərin... yəni bütün bu yaşananların davamı üçün sizə ümidlər verməyim də ağılsızlıqdır. Bütün bunları unudun, çünki belə məsləhətdir və bir daha mənimlə bu mövzuda bir kəlmə də kəsməyin.

Qadın intizar içində susdu. Kişi ona verəcəyi cavabı götür-qoy edirdi, ehtiraslı və qətiyyətli sözlər axtarırdı, amma bu sözləri hər hansı əl-qol hərəkətləriylə ifadə edə bilməməsi onun vəziyyətini çıxılmaz edirdi.

O, təkrar sözə başladı:

– Mən heç nəyə ümid bağlamıram... sizdən heç nə ummuram: mən sizi sevirəm. Hər nə eləsəniz də, bu sözləri elə inamla, elə ehtiras atəşiyə dilimə gətirəcəyəm ki, siz gec-tez məni anlamağa məcbur olacaqsınız. Hər sözümə hopan bu sevginin sizin könlünüzdə də əks-səda verməsinə çalışacağam. Onun günbəgün, saatbasaat sizin içinizə dolmasına, qəlbinizə damla-damla axmasına can atacaq, günlərin bir günü qəmgin və təslimçi bir görkəmlə gəlib «Mən də sizi sevirəm» demənizə nail olacağam.

Qadının çiyinlərinin necə titrədiyi, sinəsinin necə dalğalandığı gözündən yayınmamışdı. Qəflətən o, pıçıldanan bu sözləri duydu:

– Mən də sizi sevirəm.

Kişi, başına ağır bir yumruq ilişdirilən birisi kimi diksindi. Köks ötürməklə bərabər o:

– Ah, İlahi! – dedi ixtiyarsız.

Güclə nəfəs alan xanım Valter sözünə davam elədi:

⁴⁹ *Алтар – килсядя иконаларын асылдыы, бязян ися гурбанларын гоюлдуьу вя ян мцбаряк йер сайылан зуия*

– Bunu niyə sizə söylədim? Mən cinayətkaram, müqəssirəm... axı mən... bir cüt qız anasıyam... amma özümlə bacara bilmirəm... bacara bilmirəm... Heç vaxt inanmazdım... heç inanmazdım ki... bu hiss məndən... məndən daha güclü ola bilər... Qulaq asın... dinləyin... mən sizdən başqa ... heç vaxt heç kimi sevməmişəm... and içərim buna... Həm də ki, sizi artıq bir ildir ki, gizlicə sevirəm və bu sevgini qəlbimin lap dərinliklərində gizlətmişdim. Ah, mənim necə əzab çəkdiyimi, necə çabaladığımı kaş biləydiniz. Amma daha bunu gizlətməyəcəyəm: mən sizi sevirəm...

Əlləriylə üzünü qapayan qadın ağlayırdı, keçirdiyi dərin həyəcandan bütün bədəni yarpaq tək əsirdi. Jorj pıçıldadı:

– Əlinizi mənə verin, ona toxunmaq, onu sıxmaq istəyirəm indi...

Qadın ağır-ağır əllərini üzündən ayırdı. Yanaqları göz yaşlarından islanmışdı, kirpiklərində hələ də damlalar sırğalanmışdı.

O, qadının əlini sıxdı.

– Ah, bilsəniz göz yaşlarınızı necə içmək istərdim!

Boğuş və haradasa, halsızlıq iniltisinə bənzər bir səslə qadın dedi:

– Məni başdan çıxarmayın... Onsuz da məhv olmuşam!

Kişi gülümsəyişini zorla boğdu. Görəsən, burada bu qadını o necə tovlaya bilərdi axı? Nəvazişli söz ehtiyatı tükəndiyindən o, qadının əlini ürəyinin başına qoymaqla soruşdu:

– Duyursunuz o necə döyünür?

Bundan bir neçə saniyə öncə bayaqkı o şişman cənabın ağır addımları eşidildi. Bütün altarları gözdən keçirən bu adam, yəqin ki, indi ikinci kərə sağdakı, bu nisbətən dar artırmaya göz gəzdirirdi. Arxasında gizləndiyi sütuna bu adamın tam yaxınlaşdığını sezən xanım Valter cəld hərəkətlə əlini Jorjun ovcundan çəkdi və təkrar üzünü qapadı.

Bir an sonra onlar hər ikisi dizləri üstə düşməklə özlərini göylərə səmimi dualar ünvanlayan adamlar kimi aparırdılar. Yanlarından ötən şişman cənab onlara öləri nəzər salmaqla, sol artırmaya tərəf yönəldi.

Bu anlar ərzində Dü Rua başqa bir yerdə bu qadınla görüşə nail olmaq barədə gərgin düşüncələrə dalmışdı.

– Sabah sizi harada görə biləcəyəm? – deyər pıçıldadı.

Xanım Valter susurdu. Sanki, o, daşlaşmışdı – ona bənzər bir heykəl yaradan heykəltəraş, yəqin ki, əsərini «Dua» adlandırırdı.

Kişi israrlıydı:

– İstəyirsinizsə, sabah Monso parkında görüşək.

Əllərini aşağı salan qadın dözülməz iztirabdan əyilmiş və ölünükünü xatırladan solğun üzünü ona sarı çevirdi. Qırıq-qırıq səslə sözə başladı:

– Məni rahat buraxın... Gedin buradan... bir müddət məni yalnız buraxın... ən azı, beş dəqiqəliyinə... indi sizinlə bir arada olmağım çox ağırdır... dua etmək istəyirəm... dözə bilmirəm – gedin... təkbəşimə... beşcə dəqiqə... dua etməyimə imkan verin... yoxsa dözə bilmirəm... bəlkə, dua eləsəm, Tanrı günahlarımdan keçər... məni əfv və xilas edər... məni tək buraxın... beş dəqiqəliyinə.

Qadının üzündəki hədsiz çaşqın və əzabkeş ifadəni süzən Dü Rua səssiz-səmirsiz ayağa qalxdı və qısa tərəddüddən sonra dilləndi:

– Mən tezliklə qayıdacam. Danışdıq?

Razılıq əlaməti olaraq qadın başını tərpədənədən sonra kişi xitabət kürsüsü tərəfə üz tutdu.

Qadın dua etməyə cəhdlər göstərdi. Bundan ötrü, yəni göylərə üz tutmaq üçün fəvqəlinə söylərə əl atmalı oldu. Sonsuz qüssədən titrəyən varlığından bir nida yüksəldi:

– İlahi, məni əfv eylə!

Kirpiklərini tez-tez çırpın qadın kişinin ardınca baxmaqdan özünü güclə saxladı, onunla bağlı hər fikri özündən uzaqlaşdırdı, amma yaralı qəlbinin təşnə olduğu ilahi surəti gözləri önündə canlandırmağa hər nə qədər çalışsa da, gördüyü yalnız Jorjun burma bıığı oldu.

Son bir il boyu, bu qadın getdikcə artan, hətta yuxuda da bütün fikirlərinə və vücuduna hakim kəsilən bu vahimə ilə gecə-gündüz mücadilə eləmişdi. Sanki, onu bir şikar kimi tora salıb bu erkəyin qucağına atmışdılar: kişi isə gözlərinin rəngi və yaraşqlı bıığı ilə onun gözünü-könlünü oxşamaqla, bu xanımı öz əsirinə çevirmişdi.

İndi, Tanrının evi sayılan bu kilsədə o, özünü evindəkindən daha zəif, yalnız və arxasız hiss edirdi. Dua etmək əvəzinə ancaq bu kişi barədə düşünürdü. Kişinin onu bu ara tərk etməsindən üzülsə də, öz hisslərinə qarşı müqavimət göstərir, yenilməmək üçün bütün varlığıyla Tanrıdan yardım diləyirdi. Ərinə heç vaxt xəyanət eləmədiyindən indiki davranışını özü üçün ölumdən daha betər bir şey sayırdı. Duadakı sözləri tədəyişik şəkildə pıçıldadığı vaxt qulağı ondan aralanan Jorjun addım səslərinə köklənmişdi.

İndi o etiraf edirdi ki, artıq hər şey bitib, müqavimət mənasızdır. Amma eyni zamanda da asanlıqla təslim olmaq istəmirdi... Ən sonda qadın əsəb sarsıntısı yaşadı. Bu cür sarsıntı zamanı qadınlar, adətən, titrəyir, çabalayır və nalə çəkirlər. Qızdırmalıymış kimi vücudu əsirdi. Az sonra təqətsiz halda yerə səriləcəyini və dəhşətli bir səslə qıcolmaya tutulacağını indidən duyurdu.

Kimsə iti addımlarla ona yaxınlaşdı. Dönüb baxdı. Bu, keşiş idi. Onu görüb ayağa qalxdı, əllərini yana açmaqla üstünə yeridi:

– Xilas edin məni! Xilas edin! – deyər pıçıldadı.

Keşiş təəccüblə ayaq saxladı.

– Nə demək istəyirsiniz, xanım?

– Məni xilas etməyinizi istəyirəm. Mənə rəhminiz gəlsin. Əgər yardım eləməsəniz, məhv olacağam.

Kişi qarşısındakını dəli birisi kimi süzürdü.

– Axı sizə necə yardımım toxuna bilər?

Bu cavan keşiş ucaboyle və dolu bədənli idi, sallaq və koppuş yanaqları tərtəmiz tərəş olunmuşdu. Şəhərin zəngin bir məhəlləsinə aid kilsənin bu yaraşıqlı vikarisi⁵⁰ öz mənəvi bacılarının səxavətli ianələri hesabına dolanışığını təmin edirdi.

Qadın dilləndi:

– Tövbəmi dinləyin, məsləhət verin, məni dəstəkləyin, nə edəcəyimi mənə başa salın!

Keşiş etiraz elədi:

– Tövbələri mən şənbə günləri saat üçlə altı arasında qəbul edirəm.

Onun əlini sıxan qadın təkrarladı:

– Deməli, yox? Xeyr! Olmaz! İndi! Elə indicə! Məndən ötrü bu, çox vacibdir! Çünki o, buradadır! Kilsədədir! Qarabaqara məni izləyir.

Keşiş xəbər aldı:

– Kimdir o sizi izləyən?

– Məni məhv edəcək şəxs... əgər xilas etməsəniz, o, varlığımıza hakim kəsiləcək... Ondan heç cür qurtula bilmirəm... Çox zəifəm mən... elə zəifəm... elə zəifəm ki!

Hönkürtü vuran qadın onun qarşısında diz çökdü.

– Müqəddəs ata, mənə mərhəmət göstərin! Xilas edin, Tanrı eşqinə, xilas edin məni!

Keşişin onu tərk edib gedəcəyindən qorxan qadın onun qara əbasından bərk-bərk yapışanda kişi narahatlıqla öüz-buüzə nəzər saldı: qorxurdu ki, birdən gözü götürməyən birisi və ya son dərəcə iman sahibi birisi bütün bunları görə bilər.

Qadınlardan qurtulmasını imkansız sayan keşiş, axır ki, dilləndi:

– Yerdən qalxın, tövbə hücrəsinin açarı üstümdədir.

Cibini eşləyən kişi çıxardığı bir topa açardan özünə gərək olanı seçdi və iti addımlarla oyuncaq evcikləri xatırladan tövbə hücrəsinə yönəldi. Bu hücrələrdə, adətən, günahkar bəndələr könüllərində, ruhlarında yığılan zirzibili boşaldırlar.

Orta qapıdan içəri keçən keşiş onu o biri üzdən kilidlədi, xanım Valter isə özünü yan hücrələrdən birinə salmaqla, çılğınlıq dolu və atəşin bir imanla dedi:

– Günahımdan keçin, müqəddəs ata, mən günah işləmişəm!

Kürsünün yanından keçən Dü Rua sol cinahdakı artırmaya yanaşdı. Oranın ortasına çatdıqda, baxışları şişman və dazbaş cənaba sataşdı – o adam sakitcə gəzişməyində idi. Düşündü: «Görəsən, bu hərifin burada nə iti azıb?» Həmin cənabın da addımlarını yavaşıtmasından onun Jorjla

⁵⁰

Букапу – йепископ кюмякчиси

söhbətləşmək istəyi aşkar bəlli oldu. Lap yaxına gələrək, o, baş əydi və son dərəcə nəzakətli bir tərzdə soruşdu:

– Narahat etdiyim üçün üzr istəyirəm, cənab, bəlkə, siz bilirsiniz: bu kilsə nə vaxt tikilibdir?

Dü Rua dedi:

– Düzü, heç bilmirəm. Amma iyirmi, iyirmi beş il öncə tikildiyini təxmin eləyirəm. Bir də ki, bu, mənim buraya ilk gəlişimdir.

– Mənim də. Daha əvvəl burada heç olmamışam.

Jurnalisti maraq götürdü:

– Amma buranı xeyli diqqətlə süzdüyünüzün fərqindəyəm. Sanki, hər detalı saf-çürük edirsiniz.

Həmsöhbəti məyus tərzdə buna etiraz elədi:

– Mən binanı güdmürəm cənab, burada öz xanımı gözləyirəm. Buranı görüş yeri seçsə də, özü gecikir.

Bir neçə saniyə susan kişi əlavə elədi:

– Küçədə dözülməz Bürkü var.

Qarşısındakının xeyirxah sir-sifətinə göz qoyan Dü Rua onunla Forestye arasında oxşarlıq tapdığı üçün soruşdu:

– Siz əyalətdən deyilsiniz ki?

– Hə, ruanlıyam. Siz isə buraya sırf maraq xatirinə gəlmisiniz deyəsən, cənab?

– Yox. Bir xanımı gözləyirəm.

Əsas giriş tərəfdə o, təkrar bayaqkı kasıb geyimli qadını gördü: hələ də dizləri üstə duran qadın dua eləyirdi. Düşündü: «Əcəb də can qoyur!» Amma artıq bu qadın onu mütəəssir etmir, ona mərhəmət hissi aşlamırdı.

Qadının yanından ötərək o, sağ cinahdakı artırmaya, xanım Valterin onu gözləyəcəyi yerə keçdi.

Amma hələ kənardan baxıb gördü ki, qadının yeri boşdur. Sütunu səhv saldığını düşünüb, zəlin o biri başına qədər getdi və təkrar geri döndü. Deməli, qadın getmişdi!

Gəldiyi qənaət onu son dərəcə çaşdırdı və özündən çıxartdı. Bir ara ağlına gəldi ki, bəlkə də qadın da indi onu axtarır. Bu ümidlə kilsəni bir daha dolaşdı. Qadını heç yerdə tapmayıb geri döndü. Qadının gec-tez məhz bu yerə qayıdacağına bel bağlayaraq, onun daha öncə oturduğu stulda əyləşdi. Gözləməyə qərar verdi.

Az sonra pıçıltı səsi diqqətini çəkdi. Amma kilsənin səs gələn küncündə bir kimsə gözə dəymirdi. Bəs onda haradan gəlirdi bu pıçıltı? Stuldan qalxanda o, tövbə hücrələrinə açılan qapıları sezdi. Onlardan birisinin altından qadın paltarının ətəyi görünürdü. Qadını daha dəqiq seçə bilmək üçün bir az da irəli getdi.

Bu, xanım Valter idi. O tövbə edirdi!..

Cumub bu qadını çiyinlərindən tutmaqla hücrədən çıxarmaq kimi dəli bir istək keçdi könlündən. Amma bir an sonra fikrindən daşındı. «Eyib etməz! Bugünkü tövbəni siz qəbul edin, sabahkı mənə qalsın». Bu işə məzəylə gülən kişi öz növbəsini gözləyirmiş kimi, təmkinli şəkildə tövbə hücrəsinin pəncərəsiylə üzbəüz səmtdə oturdu. Çox da gözləməli olmadı. Nəhayət, xanım Valter yerindən qalxıb geri döndükdə onu görüb yaxınlaşdı. Üzündəki ifadə soyuq və qətiyyətli idi. Dedi:

– Hörmətli cənab, sizdən xahiş edirəm: məni ötürməyin, kölgə tək ardımca düşməyin və heç vaxt özbaşına mənə baş çəkməyin, çünki sizi qəbul etməyəcəyəm. Xudahafiz!

Qadın şəstlə ondan uzaqlaşdı.

Dü Rua onu yolundan eləmədi, çünki hadisələrin normal axarını tezləşdirməməyi özü üçün bir qaydaya çevirmişdi. Çəşqin halda tövbə hücrəsindən dışarı çıxan keşişə yanaşıb düz onun gözlərinin içinə baxaraq dedi:

– Əgər əyninizdə bu əba olmasaydı, o iyrənc sir-sifətinizə taraz bir yumruq ilişdirərdim!

Bunu deyib sərt hərəkətlə geri döndü və fit çala-çala kilsəni tərk elədi.

Kilsənin yan tərəfində əllərini arxasında tutan və artıq şlyapasını başına qoyan bayaqkı o şişman kişi candərdi kilsənin önündəki meydana və buraya çıxan küçələrə göz qoyurdu.

Qarşılıqlı təzim elədilər.

Daha burada hər hansı işi olmayan jurnalist redaksiyaya yollandı. Gözləmə otağındakı qasidlərin sir-sifətindəki ifadədən nə isə əhəmiyyətli bir hadisə baş verdiyini sezdiyi üçün birbaşa naşirin kabinetinə üz tutdu.

Ayaq üstə duran Valter əsəbi tərzdə məqalə diqtə edir, abzaslar arasında həndəvərində qaynaşan reportyorlara və Buarenara təlimatlar verir, eyni vaxtda zərfləri açmaqla uğraşırdı. Onu görəndə sevincək:

– Ah, necə də vaxtında gəlib çıxdınız. Bu da bizim Əziz dost! – desə də, tez özünü ələ aldı, azca tutulub sonra üzrxahlıq elədi: – Sizi belə çağırdığım üçün məni bağışlayın, çünki baş verən olaylardan xeyli təsirlənmişəm. Bir də ki, xanımımdan və qızlarımdan elə hey «Əziz dost», «Əziz dost» kəlmələrini eşitdiyim üçün buna alışmışam. Mənə acığınız tutmadı ki?

Güləmsəyən Jorj cavab verdi:

– Zərrəcə. Bu ləqəb inciklik doğura bilməz.

Qoca Valter sözünə davam elədi:

– Çox yaxşı, elə isə mən də bundan sonra sizi «Əziz dost» çağıracağam. Deməli belə, biz indi çox önəmli olaylar ərəfəsindəyik... Hökumətə etimadsızlıq təklifi əksəriyyət tərəfindən, yəni yüz iki səsə qarşı üç yüz on səslə qəbul olunub. Parlamentin tətili, hələlik, bəlli olmayan bir müddətə təxirə salınıb. Bu gün iyulun iyirmi səkkizidir. Mərakeşlə bağlı İspaniyanın bizə qəzəbi tutub. Ona görə də Düran de Len öz qaragüruhu ilə istefaya gedib. Aləm qarışıb. Yeni kabinetin təşkili Maroya tapşırılıb. O, müdafiə naziri vəzifəsini general Buten d'Akra, xarici işlər naziri postunu isə

dostumuz Laroş-Matyeyə həvalə edib. Özü isə daxili işlər naziri və nazirlər kabinetinin sədri vəzifələrini üzərinə götürüb. Qəzetimiz bundan belə yarırəsmi mətbu orqan olacaq. Baş məqaləmizdə mən öz prinsiplərimizi ümumi cizgilərdə təqdim etməklə yanaşı, yeni nazirlərə çıxış yollarını göstərəcəyəm.

Səmimi təbəssümlə o, sözünün ardını gətirdi:

– Əlbəttə, bu yollar əslində elə onların seçdiklərindən fərqlənmir. Bununla belə, mənə Mərakeş məsələsiylə nə isə maraqlı, sensasiyalı, təsirli və aktual bir material lazımdır. Buna necə baxırsınız?

Düşüncəli görünən Dü Rua dilləndi:

– Nə istədiyinizi anladım. Afrikadakı müstəmləkələrimizin yerləşməsi belədir: Əlcəzair ortada, Tunis sağda, Mərakeş isə solda. Sizə adıçəkilən müstəmləkələrin siyasi durumundan və bu geniş məkanlarda məskunlaşan qəbilələrin tarixçəsindən bəhs edən bir yazı verə bilərəm. Orada mən həm Mərakeş sərhədinə, həm də hələlik, heç bir avropalının qədəm basmadığı nəhəng Fiqiq oazisinə⁵¹ yürüşümüzü təsvir edəcəyəm, çünki indiki ixtilafın əsas səbəbi odur. Bu, işinizə yarayar?

Qoca Valter sevincək çığırdı:

– Həm də necə! Bəs başlıq necə olacaq?

– «Tunisdən ta Tanjerə qədər».

– Çox pakizə.

Dü Rua «Fransız həyatı»nın bağlamaları arasında özünün çap olunan ilk yazısı olan «Afrika atıcısının xatirələri»ni axtarmağa yollandı. Bu səfər onda xırda-para dəyişikliklər edəcək və başlığı dəyişdirəcəkdi. Qalan məqamlar baxımından isə bu yazı hələ işə yarayırdı, çünki orada həm müstəmləkə siyasətindən, həm Əlcəzairin əhalisindən, həm də Oran əyalətinə yürüşdən söz açılırdı.

Sonrakı qırx beş dəqiqə ərzində həmin məqalə dəyişdirildi, ora-burasına əlavələr olunmaqla yeniləndi, təzə kabinetin ünvanına təriflər yağdırılmaqla istənilən şəkllə salındı.

Yazını oxuyan nəşir dedi:

– Əladır, əladır, əla. Siz qızıl külçəsisiniz. Hədsiz minnətdaram.

Keçirdiyi günün xoş təsiri altında axşamüstü evinə dönəndə Trinite kilsəsində yaşadığı uğursuzluq Dü Ruanı zərrəcə narahat etmirdi, çünki bu oyundan qalib çıxacağına tam əmin idi.

Madlena səbirsizliklə onun yolunu gözləyirdi. Qapıdan girən kimi qadının ilk müjdəsi bu oldu:

– Laroşun xarici işlər naziri təyin olunmasından xəbərin var?

– Hə. Bununla bağlı mən Əlcəzairə dair bir yazı da hazırladım.

– Hansı yazını?

– Bilirsən hansını: bu, səninlə birgə yazdığım ilk məqalədir – «Afrika atıcısının xatirələri». Bir az gözdən keçirməklə, onu bu günün tələblərinə uyğun hala gətirdim.

Madlena gülümsədi:

⁵¹ Оазис – сящрада надир раст эялинян суйу олан ярази

– Hə, bugünkü gün üçün o, lap yerinə düşəcək, – deyərək, bir az susdu və əlavə elədi: – İndi xatırladım ki, onda sən o yazını davam etdirmək niyyətindəydin, amma sonra... bundan vaz keçdin. İndi bizim təkrar ona qayıtmağımızda xeyir var. Mövcud şərtlərdən faydalanaraq, biz o mövzuda bir neçə əla yazı hazırlaya bilərik.

Bununla razılaşan əri masanın arxasına keçdi:

– Çox gözəl. Həm də buynuzlu Forestye o biri dünyada olduğundan birgə işimizə daha heç kəs mane olmayacaq.

Bu sözlər qadına toxundu. O, quru tərzdə:

– Bu cür zarafatların son dərəcə yersizdir və onları bir daha təkrarlamamağımı səndən rica edirəm, – dedi. – Mənim səbrimin də bir həddi var.

Əri növbəti atmacasını atmağa hazırlaşdı ki, elə bu ara ona aşağıdakı cümlədən ibarət imzasız bir teleqram təqdim elədilər: «Ağlımı tamam itirdiyim üçün məni bağışlayın və günü sabah saat dördə Monso parkına gəlin».

Məsələnin mahiyyətini anladığından ürəyi sevincdən atlandı. Mavi vərəqi cibinə dürtərək, o dedi:

– Yaxşı, əzizim, bir də eləməyəm. Etiraf edirəm ki, bu axmaqlıqdır.

Sonra şorbasını içməyə girişdi.

Yemək zamanı durmadan ürəyində bu sözləri təkrarlayırdı: «Ağlımı tamam itirdiyim üçün məni bağışlayın və günü sabah saat dördə Monso parkına gəlin». Deməli, qadın təslim olur. Bu məktubun əsl mənası bu idi: «Özümü sizin ixtiyarınıza verirəm, yerindən və vaxtından asılı olmayaraq mənimlə istədiyiniz hər şeyi eləməkdə sərbəstsiniz».

Onu gülmək tutdu.

– Nə olub elə? – deyə soruşan Madlenaya:

– Heç, elə belə, – cavabını verdi. – Bu gün rast gəldiyim bir keşişin şişman sir-sifəti düşdü qəflətdən yadıma.

Sabahısı gün Dü Rua düz saat dördə görüş yerinə gəldi. Monso parkındakı bütün skamyalar bürküdən əziyyət çəkən burjualar, öz qayğısına qalan və qumluqda eşələnən uşaqlarla yerli-dibli maraqlanmayan dayələr tərəfindən işğal olunmuşdu.

Xanım Valteri o, süni qayalar arasındakı çeşmənin yanında tapdı. Üzündə ürkəklik və bədbəxtlik ifadəsi donan qadın çox da hündür olmayan sütunlar arasında dolaşırdı.

Dü Rua onunla salamlaşmağa macal tapmamış qadın dilləndi:

– Burada nə çox adam olurmuş!

Kişi bu şikayətdən sevindi:

– Hə, haqlısınız. Bəlkə, başqa bir yerə gedək?

– Amma haraya?

– Bunun bir fərqi yoxdur. Bir kareta tutaq, pərdəni endirən kimi siz özünüzü tam təhlükəsiz hiss edəcəksiniz.

– Hə, belə etsək, daha yaxşı olar. Yoxsa burada qorxudan bağrım çatlayar.

– Elə isə məni bulvarın girişində gözləyin. Beşcə dəqiqəyə mən ekipajla oraya yan alacağam. Qaç-a qaça oradan aralandı.

Ekipajda ikisi baş-baş qalanda xanım Valter öz tərəfindəki pəncərənin pərdəsini yaxşıca qapadı. Sonra soruşdu:

– Sürücüyə haraya sürməsinə söylədiniz?

– Narahat olmayın, o, haraya gedəcəyini bilir, – deyə Jorj cavab verdi.

O, ekipajın Konstantinopol küçəsinə sürülməsi göstərişini vermişdi.

Qadın sözə başladı:

– Sizin eşqinizdən hansı əzab-əziyyətlərə qatlaşdığımı heç təəvvürünüzdə də gətirməzsiniz. Dünən kilsədə sizə qarşı sərt davrandım, çünki hər vəchlə sizdən qaçıb-qurtulmağa niyyətliydim. Sizinlə təkbətək qalmaqdan hədsiz qorxuram! Məni bağışlamısınız?

Kişi onun əlini sıxdı:

– Əlbəttə, əlbəttə. Sizi sevdiyim üçün nələri sizə bağışlamazdım mən!

Qadının yalvarış dolu baxışları ona dikilmişdi:

– Qulaq asın, indicə mənə söz verin ki, mənə toxunmayacaq... və mənimlə... və mənimlə... yoxsa bu, son görüşümüz olacaq.

Bir ara qadına cavab verməsə də, onun qadınları ehtirasa gətirən bıığı şux bir təbəssüm ifadə etməkdəydi. Ən sonda dilə gəlib pıçıldadı:

– Mən sizin qolubağlı qulunuzam.

Bunun ardınca qadın onun Madlena ilə evlənmək xəbərini eşidəndə keçirdiyi qısqanclıq hissləri sayəsində ona aşiq olduğunu anladığından söz açdı. O, ayrı-ayrı detalları, tarixləri yada saldı, yaşadığı həyəcanları müsahibisiylə paylaştı.

Qəfildən qadın susdu. Kareta dayandı. Dü Rua qapını açdı. Qadın soruşdu:

– Haraya gəlmişik?

Dü Rua izah elədi:

– Ekipajdan çıxıb birbaşa bu binaya girin. Burada özümüzü xeyli rahat hiss edəcəyik.

– Axı bura haradır belə?

– Mənim mənzilimdir. Bu, subay vaxtlarımdan qalma bir mənzildir... mən onu yenə də... bir neçə günlüyünə kirayələmişəm ki... sizinlə görüşlər üçün rahat bir yuvamız olsun.

Xanım Valter oturduğu döşəkçədən yapışdı:

– Yox, yox, mən istəmirəm! İstəmirəm! – deyə bu adamla təkbətək qalmağın dəhşətinə qapılaraq təkrarladı.

Kişi onu inandırmağa çalışdı:

– Sizə toxunmayacağıma and içirəm. Gəlin gedək. Görürsünüz, yoldan keçənlər də bizə baxır, bir azdan camaat başımıza yığılacaq. Cəld olun... cəld... aşağı enin. – Kişi bir daha təkrarladı: – And içirəm ki, sizə əlim də dəyməyəcək.

Yaxınlıqdakı şərab dükəninin sahibi dükanın qarşısında durub maraqlı baxışlarla onları süzürdü. Qadın bundan ürkdüyü üçün aşağı enib binanın girişinə doğru qaçdı.

Dü Rua pilləkənlə yuxarı qalxmağa can atan qadının əlindən yapışmaqla onu dayandırdı:

– Mənzil burada, aşağı qatdadır, – deməklə onu öz mənzilinə çəkib saldı.

Qapını arxasınca örtən kimi kişi yırtıcı heyvan tək öz şikarının üstünə cumdu.

Qadın çırpınır, çabalayır və pıçıldayırdı: «İlahi pərvərdigara!.. İlahi pərvərdigara!..»

Durmadan və ehtirasla qadının boynunu, gözlərini, dodaqlarını öpüşlərə qərq edən kişi ona bu çılğın nəvazişlərdən yayınma imkanı vermirdi: kişinin busələrindən qurtulmağa can atan, onu bir kənara itələyən qadın özü də istəmədən dodaqlarıyla onun üzünə toxunmalı olurdu.

Gözlənilmədən qadının dirənişi dayandı: tabsız düşən və yenilən qadın kişiylə özünü soyundurma şansı verdi. Qaravaşlara məxsus cəld və bişkin hərəkətlərlə kişi qadının əyin-başını biri-birinin ardınca çıxartmağa başladı.

Öz korsajını kişinin əlindən alan qadın onunla üzünü qapadı: qadının çılpaq vücudu indi onun ayaqları altına düşən paltarların əhatəsində qar kimi ağ görünürdü.

Qadının tək-cə çəkmələrini çıxarmayan kişi onu qolları üstünə alıb çarpayuya tərəf apardı. Bu ara qadın güclə eşidilən səslə onun qulağına pıçıldadı:

– Sizə and içirəm... and içirəm ki... mənim heç vaxt oynaşım olmayıb.

Cavan qızlar, adətən, özləri barədə belə and-aman eləyirlər: «Vallah və billah, mən bakirəyəm».

Jorj isə düşünürdü: «Bax elə bunun indi mənçün heç bir fərqi yoxdur».

V

Payız gəlmişdi. Bütün yayı Parisdə keçirən Dü Rualar qısamüddətli parlament tətili zamanı da yeni hökumətə dəstək məqsədiylə «Fransız həyatı»nın səhifələrində inamlı təbliğat kampaniyası aparmışdılar.

Məraşədəki vəziyyət isə getdikcə qorxunclaşırdı və bununla bağlı hələ oktyabrın əvvəlləri olmasına rəğmən, hər iki palata öz iclaslarına başlamaq niyyətindəydi.

Əslinə qalanda Tanjerə ekspedisiya göndərilməsinin mümkünlüyünə heç kəs inanmırdı. Buna rəğmən, parlamentin buraxıldığı gün sağçı deputat, qraf de Lamber-Sarazen özünün ölçülü-biçili və hətta sağ fraksiyanın da alqışlarını qazanan nitqində mərc gəlmişdi ki, əgər bu yeni kabinet birəbir köhnə hökumətin gedişlərini təkrarlayacaq və bununla bağlı öz bığını kabinet başçısının

bakenbardlarına qarşı girov qoyur. Vaxtilə buna bənzər gedişi Hindistanın adı tarixə düşən bir kral yardımçısı etmişdi. Üstəlik, bu hökumət Tunis ekspedisiyasına əlavə olaraq, Tanjerə də bir ekspedisiya ordusu göndərəcək, çünki sırf simmetriya alınsın deyə, adətən, buxarının üstünə biz bir yox, bir cüt güldən qoyuruq.

Öz fikirlərini davam etdirərək, o demişdi:

«Əslində, cənablar, Afrika – Fransa üçün bir buxarıdır, onu biz ən yaxşı odunlarımız sayəsində isidirik, güclü sovurma qabiliyyətinə malik bu buxarı bank vəsaitlərimizi gözünə təpir. Siz bədi zövqünüzün əsiri olaraq, bu buxarının sol qisminə «Tunis» adlı vecsiz, amma sizə baha başa gələn bir şey qoymusunuz. İndi görəcəksiniz ki, cənab Maro, eynilə əvvəlki hökumət başçısı kimi davranaraq, buxarının sağ qisminə «Mərakeş» oynunağını qoyacaq».

Mətni dillərdən düşməyən bu çıxış Dü Ruanın Əlcəzairə dair onlarla məqaləsinə mövzu vermişdi. Vaxtilə redaksiyaya işə girəndə o, bu barədə yazmağa başlasa da, sonradan bundan imtina eləmişdi. Hərbi ekspedisiya ideyasını o, qızgınlıqla dəstəkləsə də, qəlbinin dərinliyində bunun baş tutmayacağına inanırdı. Vətənpərvərlik duyğularına xitab edərək, o, İspaniyanın əleyhinə yazılar yazır və bu zaman hər hansı dövlətin maraqları bizimkilərlə üst-üstə düşməyəndə işlətdiyimiz istehza dolu deyimlərdən gen-bol yararlanırdı.

«Fransız həyatı» artıq hökumət dairələriylə açıqdan-açığa əlaqələr qurmuşdu və bu durum onun ictimai nüfuzunu artırırdı. Digər nüfuzlu qəzetlər qala-qala, siyasi xəbərlər daha öncə onun səhifələrində yer alırdı. Xəbərlərdəki eyhamlar isə qəzetin dostu sayılan nazirlərin niyyətlərinə işıq tuturdu. Buna görə də qəzet həm paytaxt, həm də əyalət qəzetləri üçün məlumat mənbəyi rolunu oynayırdı. Ondan sitatlar gətirir, zəhmindən çəkinir və onunla hesablaşırdılar. Əvvəllər mötəbər sayılmayan, bir ovuc siyasi fırıldaqçının mətbu orqanı olan qəzet artıq hökumətin aşkar tribunasına çevrilmişdi. Laroş-Matye bu qəzetin ruhu, canı, Dü Rua isə danışan diliydi. Həm səssiz-səmirsiz deputat, həm də işbaz nəşir olan qoca Valter lazım gələndə daldaya çəkilir, gərək duyulanda isə məsələn, Mərakeşdə mis mədənləriylə bağlı əhəmiyyətli bir iş üçün görünməmiş qalmaqal yaradırdı.

Madlenanın salonu nüfuzlu bir salona çevrilmişdi və hər həftə burada bəzi kabinet üzvləri toplaşırdılar. Şəxsən hökumət başçısı iki dəfə bu evdəki dəvətlərə qatılmışdı. İndiyədək onun evinin kandarından içəriyə qədəm basmağa cürət etməyən deputat xanımları isə indi Madlenanın dostu olmalarıyla öyünür, özəl dəvət gözləmədən və vaxtaşırı ona baş çəkirdilər.

Xarici işlər naziri bu evdə özünü əsl ağa kimi aparırdı. İstədiyi vaxt gəlib-gedir, teleqramlar gətirir, müxtəlif məzmunlu bilgiləri gah Jorja, gah da onun xanımına elə diqtə edirdi ki, sanki, onlar bu adamın katibləri idilər.

Nazir evi tərk edən kimi Madlena ilə təkbətək qalan Dü Rua bu əsl bambılının ünvanına hədyan yağdırırdı: səsində təhdid çalarları sezilir, hər iradə zəhər dadırdı.

Madlena isə, sadəcə, çiynlərini dartmaqla kifayətlənir və deyirdi:

– Sən də onun səviyyəsinə qalxmağa çalış. Sən də nazir olub burnu göydə dolaş. O vaxta qədər isə sus, otur yerində.

Bıgının uclarını buran Jorj çəpəki-çəpəki onu süzür, xanımıyla razılaşmırdı:

– Mənim nəyə qadir olduğumu hələ bilmək olmaz. Amma vaxtı gələndə hamı bunu anlayacaq.

Bir filosof ciddiyyətiylə qadın yekunlaşdırırdı:

– Yaşayıb görərik.

Parlamentin işə başladığı gün Jorj əyin-başını geyinib Laroş-Matyenin yanına getməyə hazırlaşırıdı ki, ondan sabahkı nömrənin baş məqaləsi üçün bilgilər alsın. Məqalədə hökumətin gerçək niyyətləri barədə yarisəmimi fikirlər yer tapmalıydı. Yataqdan qalxmayan Madlena ərinə öyüdlər verməyində idi:

– Ən əsası, öyrən görək, əvvəldən nəzərdə tutulduğu kimi, general Belonklu Orana göndərəcəklərmi? Bunun çox böyük əhəmiyyəti var.

Jorj dişlərini qıcadı:

– Baş-qulağımı aparma. Nəyi necə edəcəyimi sənsiz də yaxşı bilirəm.

Qadın tövrünü pozmadan şikayətləndi:

– Amma əzizim, çox vaxt nazirə çatdırılacaq xahişlərimin, ən azı, yarısını unudursan.

Jorj donquldandı:

– Sənin bu nazirin lap zəhləmi töküüb! Bilmək istəyirsənsə, o, əsl zırramadır.

Qadın soyuqqanlı halda:

– O, mənimki olduğu qədər də səninki sayıla bilər, – deyə vurğuladı. – Həm də ki, o, məndən çox sənə gərəkli birisidir.

Başını azca arvadına tərəf döndərməklə kişi kinayə ilə:

– Amma o, heç mənim öüz-buüzümə keçmir, – dedi.

Qadın bilərəkdən toxtaq bir tərzdə:

– O, mənə qarşı da elə davranır. Amma onun sayəsində biz öz durumumuzu yaxşılaşdırırıq, – dedi.

Bir neçə saniyə susan Jorj təkrar sözə başladı:

– Mənə qalsa, bütün bu pərəstişkarların arasında ən yüksək dəyəri, hər halda, o gicbəsər Vodrekə verərdim. Yeri gəlmişkən, ona bir şey olmayıb? Bir həftədir heç rastlaşmırıq.

Təmkinini qoruyan Madlena dilləndi:

– O xəstədir. Məktubunda mənə bildirmişdi ki, podaqra⁵² üzündən yataq xəstəsinə çevrilib. Ona baş çəkməyin fəna olmazdı. Axı onun sənə olan rəğbətinə bələdsən. Həm də ona xoş olar bu.

⁵² *Подagra* – бядяндя маддяляр мцбадиясинин позулмасы нятиьясиндя ойнагларда вя тохумаларда сидик туршусунун топланмасы

Jorj razılaşdı:

– Hə, əlbəttə. Günü bu gün onu yoluxaram.

Geyinməyini bitirdi, şlyapasını başına qoyandan sonra nəyi isə unudub-unutmadığını bir daha yoxladı. Hər şey qaydada olduğundan çarpayuya yanaşıb xanımının alnından öpməklə:

– Hələlik, əzizim. Saat yeddidən erkən məni gözləmə, – deyib otaqdan çıxdı.

Laroş-Matye onun yolunu gözləyirdi. Nazirlər kabineti gündüz saat on ikidə, yəni parlament öz işinə başlamazdan öncə yığılacağı üçün o da səhər qəlyanaltısını saat ona çəkmişdi.

Xanım Larоş-Matye isə qəlyanaltısını bir başqa saata keçirməyə razı olmamışdı. Ona görə də nazirin yanında şəxsi köməkçisindən başqa bir kimsə yox idi. Üçü də masa arxasında yerini rahatlayandan sonra Dü Rua öz məqaləsindən söz saldı. Vizit kartlarında etdiyi cızmaqaralara göz yetirib, o, yazının əsas məqamlarını açıqladı. Ən sonda soruşdu:

– Cənab nazir, burada nəyi dəyişməyimi uyğun görürsünüz?

– Heç nəyi, əziz dostum. Onsuz da siz Mərakeş məsələsi barədə yetərinə dəqiq fikirlər söyləyirsiniz. Yaxşısı budur, siz, ekspedisiya baş tutarsa, onun necə təşkil olunmasına dair mövqeyinizi ortaya qoyun. Eyni zamanda onun mümkünsüzlüyünü və özünü buna hamıdan az inandığınızı açıqlayın. Elə təəssürat yaradın ki, oxucular bizim bu avantüraya əl atmayacağımızı fəhm gücülə sezsinsinlər.

– Əla. Sizi anladım və başqalarının da məni beləcə anlamasına çalışacağam. Bir də ki, xanıмым Orana general Belonklun göndərilmə xəbərini dəqiqləşdirməyimi rica elədi. Bayaقدan bəri anladığınızdan mən buna «yox» cavabı verəcəyinizi anladım.

Nazir bunu «Yox» deməklə təsdiqlədi.

Sonra söhbət qarşıdakı parlament sessiyasından düşdü. Larоş-Matye bir neçə saat sonra öz məsləkdaşları qarşısında edəcəyi nitqin dinləyicilərinə təsirini yoxlamaq üçün naqqallıq edirdi. Danışarkən sağ əlini havada yellədir, gah əlindəki çəngəllə, gah bıçaqla, gah çörək dilimiylə havanı yarır, həndəvərindəkilərə məhəl qoymadan, sanki, gözəgörünməz məclis üzvlərinə səslənirdi. Bir bərbər görkəminə malik bu adamın bəlağətli danışığı, son dərəcə şirin söhbəti məlhəmi xatırladırdı. Dodağının üstündə gözə dəyən xırda bığının burulu ucları, elə bil, əqrəbin bir cüt iynəsiydi. Brilyantin⁵³ kremi ilə yağlanan və bir əyalət modabazının kimi tən ortadan ayrılan saçları gicgahlarında sırmalanmışdı və əynindəki jilet piylənməyə başlayan dumbul qarnına güclə davam gətirirdi.

Bu cür söz vulkanlarına, hər halda, alışdığından onun şəxsi köməkçisi xıdır-xıdır yeyib-içirdi. Larоşun heç layiq olmadığı bu mövqeyi qısqanan Dü Rua isə ürəyində düşünürdü: «Vay səni kütbeyin! Görünür, bu siyasətçilərin elə hamısı bunun tayıdır!»

Qarşısında oturan və durmadan hökküldəyən bu zağarla özünü müqayisə edirdi: «Eh, doğma Ruanımdan deputatlığa namizədliyimi irəli sürə bilməyimdən ötrü əgər cəmi yüzcə min frankım olsaydı və sevimli, hiyləgər, ağırsəngi, daim öz aləminə qapılan və əzvay normandiyalıların rəğbətini qazansaydım, onda bütün bu cür yelbeyinlərə anladardım ki, əsl siyasi xadim necə olmalıdır!»

Süfrəyə qəhvə gətirilənə qədər Laroş-Matye çənə döydü. Yalnız onda vaxtının daraldığını anlayıb, karet çağırmaq üçün zəng elədi və jurnalistə əlini uzatdı:

– Əziz dostum, yəqin, məni tam anladınız?

– Çox gözəl anladım, cənab nazir. Heç narahat olmayın.

Saat dördə qədər Jorjun elə bir işi yox idi. Ona görə də yazısını arxayın yazmaqdan ötrü redaksiyaya üz tutdu. Saat dördə Konstantinopol küçəsində xanım de Marel ilə görüşəcəkdi. Vədələşdikləri kimi, qadın oraya həftədə iki kərə, bazar ertələri və cümə günləri baş çəkirdi. Amma redaksiyanın kandarından ayağını içəri qoyduğu anda ona bir teleqram verdilər. Xanım Valterdən gələn teleqram aşağıdakı məzmunundaydı:

«Vacib, son dərəcə vacib bir məsələ ilə bağlı bu gün mütləq səninlə görüşməliyəm. Saat ikidə məni Konstantinopol küçəsində gözlə. Sənə heç ağına da gətirə bilməyəcəyin bir xeyrim dəyə bilər.

Ölənə qədər sənə sadıq

Virciniya».

Jorj donquldandı: «Lənət şeytana! Əcəb zəliymiş bu!» Bu anda əhvalı necə qarışırsa, belə səbəbi vəziyyətdə heç cürə çalışa bilməyəcəyini anladığı üçün redaksiyanı təcili tərk elədi.

Son ay yarım ərzində bu məşuqəsiylə əlaqələrini kəsməyə bir neçə cəhd etsə də, qadının özünə olan təşnəliyini heç cür sərirlədə bilməmişdi.

Ərinə xəyanətini özünə heç vəchlə bağışlamayan qadın son görüşlərinin üçündə də öz aşnasına danlaqlar və qarğışlar yağdırmışdı. Bu cür səhnələrdən Jorjun ödü ağzına gəlirdi və artıq yaşlanmağa başlasa da, bu melodramda baş rol oynayan qadından o, hər bəhanəylə uzaq qaçır, bu yolla eşq macərələrinin nöqtələncəyini umurdu. Amma çarəsizlik içində çırpınan qadın onun yaxasını buraxmır, boynundan daş asıb özünü suya atanlar kimi bu eşq girdabından çıxmaq istəmirdi. Hər dəfə Jorjun ona bir az rəhmi gəldiyindən, bir az nəzakət xatirinə, bir az da müdiri olan ərinə hörmətindən özünü bu xanımın əllərinə təslim edirdi. Bundan yararlanan qadın aşnasını öz qızğın və usandırıcı ehtirasının zindanında əsir edir, şit nəvazişləriylə onun zəndeyi-zəhləsini aparırdı.

Bu məşuqəsi onu hər gün görmək istəyirdi, daim teleqramlar yollamaqla küçə tinində, mağazada və şəhər bağlarında onu bir-iki dəqiqəlik görüşlərə çağırırdı.

Hər dəfə qadın eyni sözlərdən yararlanmaqla, ona heyranlığını, onu bütләşdirdiyini etiraf edir, hər dəfə ayrılanda isə onunla görüşdüyü üçün özünün hədsiz bəxtəvər olduğunu dilə gətirirdi.

Bu xanım Jorjun təsəvvür elədiyindən xeyli fərqlənirdi: özünü birisinə aşıq olmuş qızcığaz kimi aparır, yaşına yaraşmayan uşaq davranışlarıyla, guya, aşnasının könlünü oxşamağa can atırdı. İndiyədək nəciblik timsalı olan bu bakirə qəlbli qadın hər cür ehtirasdan, öz intim duyğularının ifadəsindən uzaq durmuşdu. Ağlı başında və əxlaqca təmiz olan bu qırxyaşlı xanımın ömründə çox da qızmar olmayan yay mövsümünün ardınca günəşə həsrət qalan payız əvəzinə, ölgün bir yaz havası peyda olmuşdu. Sanki, qızlıq dövrü sevgisi özünü gec biruzə verdiyindən onun içində çiçəkləyən zavallı gülləri və açılmamış tumurcuqları qəfil ayaz vurmuşdu. Onun davranışlarında ortaya çıxan yersiz, qəribə və çılğın hərəkətləri, on altı yaşlı qızlara məxsus sevinc çığırtıları, aşıqini boğaza yığan nəvazişləri və nazları vaxtından gec sərgiləndiyindən yaşına-başına yaraşmırdı. Bəzən gün ərzində oynasına mənasız, çılğın məzmunlu, başdansovma xətlə yazılmış ona qədər məktub yollayardı. Guya, yüksək hissləri, amma xeyli bəsit tərzdə ifadə edən bu namələr daha çox şərqilərin özünüifadə tərzində, yəni başdan-ayağa heyvan və bitki bənzətmələriylə dolu olardılar.

Baş-başa qaldıqda qadın cumub onu öpər, iri məmələrini oynatmaqla atılıb-düşər, hərəkətlərinə hədd qoya bilməyən yeniyetmə kimi soncuqlayar, məzəylə dodaqlarını şişirərdi. Qadının dilindən düşməyən «məstan», «balaca siçan», «pişik», «ətəbala», «misilsizim», «canım-gözüm» kimi nəvazişli müraciətlər, yatağa uzanmazdan öncə sərgilədiyi və bakirə qızlara məxsus utancaqlıq, ürkəklik onun özünə yetərinə ülvə gəldiyi halda, bu abırlı xanımın öz xislətinə tam zidd bir rola girməsi məşuqunu əməlli-başlı bezdirirdi.

Bəzən qadın «Bu kimin dodağıdır belə?» deyər soruşurdu və əgər aşnası ilk dəfədən «mənimki» demirdisə, məşuqəsi öz düşük suallarıyla onu o qədər cana yığırdı ki, cin atına minən kişinin rəngi kağızdan seçilmirdi.

Jorj hərdən heyrtlənirdi: axı necə olur ki, bu qadın sevginin adamdan incə nəzakət, həssaslıq, görüb-götürmüşlük, ehtiyat tələb etdiyini anlamır? Axı bu ailə sahibi olan yetkin və kübar xanım aşnasıyla məhrəm təmaslarında da özünü təmkinli və ciddi aparmalıydı, öz heysiyyətinə toz qondurmamalıydı, hətta göz yaşları axıtmağa meyil edirdisə, bu yaşlar Cülyettanın deyil, Didonanın məsumluğunu xatırlatmalıydı adama.

Qadın durmadan təkrarlayardı:

– Səndən ötrü sino gedirəm, qoçum! Sən də məni elə sevirsənmi, balası?

Hər dəfə bu «qoçum» və «balası» xitablarını eşidib cırnayan kişinin də qəlbindən ona «ağbirçəyim» demək keçirdi.

Qadın deyirdi:

– Özümü sənə ixtiyarına verməyimin ağılsızlıq olduğunu bilirəm. Amma bundan heç peşman deyiləm, çünki sevmək – misilsiz və xoş duyğudur!

Bütün bu söhbətlər Jorju tövrdən çıxarırdı. Qadının «sevmək – misilsiz və xoş duyğudur» sözlərini eynilə səhnədəki injeny⁵⁴ kimi dilə gətirirdi.

Özünün yöndəmsiz nəvazişləriylə qadın onu lap əldən salırdı. Bu yaraşığı cavanın öpüşləri qadının qanını coşdurur, hisslərini qanadlandırır. Ehtiraslarını cilovlaya bilməyən, onları başlı-başına buraxan qadın oynasını elə ciddi sir-sifətlə, amma çılğınlıqla qucurdu ki, bununla Dü Ruanı əməlli-başlı əyləndirirdi və onun nəzərində bu xanım ahıl yaşda yazma-oxuma öyrənənlərlə eyniləşirdi.

Aşnasını ağuşunda boğacaq qədər qucaqlayan qadın özünün atəşin, dalğın və qorxunc baxışlarını ondan ayırmadığı anlarda həyatında son eşqi yaşayan, solmağa başlasa da, hələlik, misilsiz sayılan qadınların bir örnəyinə çevrilirdi. Öz titrək dodaqlarıyla aşıqini aramsız öpməkdən, onun vücudunu özünün şişman, sıcaq və yorğun olsa da, hələlik, doyumsuz təninə sıxmaqdan həzz almaq yerinə bu qadın balaca qızcığaz kimi onun həndəvərində dolanır və hər halda, bunun ona xüsusi lətafət verdiyini zənn edərək, durmadan təkrarlayırdı:

– Səni elə sevirəm ki, quzum! Haydı, öz quşcuğazını zərifliklə oxşasana!

Belə anlarda Jorj ağzına gələn söyüşləri püskürmək, şlyapasını götürüb, qapını çırpmaqla oradan getməyi necə də arzulayırdı.

İlk dövəmdə onlar Konstantinopol küçəsindəki mənzildə tez-tez görüşərdilər, amma xanım de Marelın onları yaxalayacağından ehtiyatlanan Dü Rua son vaxtlar belə görüşlərdən yayınmaq üçün hər cür bəhanədən yararlanırdı.

Buna rəğmən, o, az qala, hər gün gah qəlyanaltı, gah da şam yeməyi bəhanəsiylə bu xanıma baş çəkməyə məcbur idi. Qadın hərdən masanın altıda onun əlini sıxar, hərdən qapıda ayrılanda dodaqlarını ona uzadardı. Jorj isə Süzanna ilə məzələnməkdən daha çox zövq alırdı, çünki şux əhval bu qızı heç tərək eləməzdi. Zahirən kuklanı xatırladan qızcığaz hədsiz hazırcavab olduğundan Jorju elə gözlənilmədən və elə zəif yerindən sancırdı ki, həmin an adama bazar meydanında camaatı əyləndirən şux təlxəyi xatırladırdı. Heç kəs və heç nə bu qızın sərrast və kəskin zarafatlarından yayına bilmirdi. Qızda hazırcavablığa marağı körükləyən Jorj onun istehzalarına bayıldığından onlar bir-birini yarı sözdən anlayırdılar.

Qız dəqiqəbaşı ona: «Qulaq asın, Əziz dost!», «Bir bura gəlin, Əziz dost!» deyərək səslənərdi.

Həmin an Jorj ananı buraxıb, qıza sarı can atırdı, qızın onun qulağına nə isə hədsiz məzəli bir şey pıçıldamasıyla onlar hər ikisi uğunub gedirdilər. Amma son vaxtlar qızın anası öz sevgisiylə onun zəhləsini necə aparmışdısa, kişi artıq ona qarşı aşkar bir nifrət bəsləyirdi: onu görəndə də, səsini eşidəndə də, haqqında düşünəndə də qıcıqlanırdı. Daha qadına baş çəkmir, məktublarını cavablandırmır, çağırışlarına hay vermirdi.

Ən nəhayət, bu qadın aşnasının onu sevmədiyini dərk elədi və bundan sonsuz əzaba qatlaşdı. Bununla belə, o, təslim olmur, kişinin ardınca güdükçü salır, ona göz verib, işıq vermir, pəncərəsinin pərdəsi salınmış karetasını onunla rastlaşa biləcəyi yerlərdə – redaksiyanın önündə, evinin girişində, keçəcəyi küçələrdə saxlatmaqla pusqular qururdu. Aşnası onu ağır sözlərlə təhqir etmək, ona əl qaldırmaq, hətta açıq şəkildə: «Lənət şeytana, bəsdir dözdüm də! Lap zəhləmi tökmüsünüz» demək istəsə də, redaksiyadakı işindən də olmaq istəmirdi. Buna görə də, hələlik, bu zillətə candərdi qatlaşır, amma özünün buz kimi soyuq və çiyindirici nəzakəti ilə, bəzən isə sərt hərəkət tərzilə bu münasibətləri kəsməyin vaxtı gəldiyini məşuqəsinə anlatmağa çalışırdı.

Qadın onu Konstantinopol küçəsinə çəkib gətirməkdən ötrü hər hiyləyə, fəndə əl atırdı. Aşnası isə günlərin bir günü iki məşuqəsinin həmin mənzildə üz-üzə gəlmə ehtimalından it kimi qorxurdu.

Yay mövsümü ərzində Dü Ruanın xanım de Marelə olan bağlılığı bir az da artmışdı. Artıq bu məşuqəsinə «Mənim şıltağım» adlandırırdı və bu ləqəbi qadın da özünə yaraşdırmışdı. Bu iki nəfər elə bir-birinin tayıydı: hər ikisi daim veyl-veyl dolaşmağı, özünə yeni əyləncə axtaran və bununla baş qatmağı sevən kübarlardan idilər. Bir baxımdan belələriylə diyarbədiyar dolaşan səfil-sərgərdanlar arasında elə də böyük bir fərq yoxdur əslində.

Yay aylarını çox maraqlı keçirmiş, kefləri istədiyi kimi gəzib-dolaşa bilmişdilər. Qəlyanaltı və ya şam yeməyi bəhanəsiylə vaxtaşırı gah Arjanteyə, gah Bujivala, gah Mezona, gah da Puassiyə yollanmış, saatlarla qayıqda gəzməklə, sahilə çiçək toplamışdılar. Senada özlərinin tutduqları balıqdan bişirilən cürbəcür yeməklərə və ya dovşan ətindən hazırlanan frikaseyə⁵⁵ qadın bayılırdı. Şəhər kənarındakı yeməkxanaların eyvanlarını və qayıqçıların çığır-bağırını da xoşlayırdı. Kişi isə günəşli günlərdə şəhərkənarı konkanın imperialında⁵⁶ səyahəti, şirin söhbət edərək Parisin ətraf qəsəbələrində burjuaların özləri üçün inşa etdikləri eybəcər yaylaq evlərini qəmgin baxışlarla süzməyi heç nəyə dəyişməzdi.

Parisə dönüncə isə burada onu xanım Valterlə şam yeməklərinin gözlədiyini xatırlayan Jorjun qəlbində özünün bu qır-saqqız və yaşlı məşuqəsinə qarşı nifrət hissi baş qaldırırdı. Bir az qabaq çay sahilində onun ehtirasını yatıran, şəhvət atəşini söndürən cavan məşuqəsi ilə bağlı xoş yaşıntılar bu nifrəti daha da körükləyirdilər.

Kişi, demək olar ki, xanım Valterlə üzlüşdüklərini sanırdı, çünki sonuncu görüşlərində bu niyyətini çox açıq bir tərzdə dilə gətirmişdi. Belə bir arxayınçılığa rəğmən, indi o, məşuqəsindən saat ikidə Konstantinopol küçəsində olmaq barədə təkrar bir teleqram almışdı!

Yolda ikən teleqramı açıb bir daha oxudu:

⁵⁵ *Фрикесе* – франсыз сюэц олан «фриъассее» – вахтиля тойуг, довшан, гойун вя йа дана ятиндян, инди ися балыг ятиндян дя щазырланан гызартма вя йа гайнадылмышят йемяйинин адыдыр. Гушбашы доьранан вя ядвийят иля ишлянян ят гатыбйаз соус иля сцфряйя верилир. Бир рагу у нювц сайылыр

⁵⁶ *Имперуал* – бязи няглийят васитяляриндя икинъи мяртябя

«Vacib, son dərəcə vacib bir məsələ ilə bağlı bu gün mütləq səninlə görüşməliyəm. Saat ikidə məni Konstantinopol küçəsində gözlə. Sənə heç ağlına da gətirə bilməyəcəyin bir xeyrim dəyə bilər.

Öləndə qədər sənə sadıq

Virciniya»

Fikrə getdi: «Bu qoca bayquş məndən daha nələr umur? Yüz faiz əminəm ki, mənasız bir şeydir. Yəqin, yenə də mənə heyranlığını deyib duracaq. Hər halda, dəqiqləşdirəcəyəm, çünki hansısa vacib məsələdən, böyük xeyirdən danışır. Bəlkə də, bunda bir həqiqət var. Klotilda saat dördə gələcək. Deməli, mən saat üçə qədər bu qadını başımdan eləməliyəm. Allah eləsin, bir-biriylə rastlaşmasınlar! Yoxsa bu zənənlər başıma oyun açacaqlar».

Bu ara o, istəmədən Madlenanı xatırladı. Belə götürəndə, arvadı onun heç zəhləsini tökməzdi. Əriylə böyür-böyürə yaşayan bu qadın yalnız sevimliyi saatlarda özünü onu çox sevirmiş kimi göstərirdi, çünki bir kərə qoyulan düzənə sözsüz riayət edirdi və özünü köklədiyi iş-gücdən olmağını həyatda heç kəsə bağışlamırdı.

Görüşəcəkləri mənzilə ağır addımlarla yönələn kişi xanım Valteri ürəyində lənətləyirdi:

«Əgər o, mənə fərli-başlı bir şey söyləməsə, bu görüşü onun üçün dözülməz edəcəyəm və Kambronun tikanlı dili mənimki ilə müqayisədə xeyli zərif olacaq. Lap başda isə ayağımı onun evinə qoymayacağımı elan edəcəyəm».

Mənzilə girib xanım Valterin gəlişini gözləməyə başladı.

Az sonra qadın peyda oldu və onu görcək sevinclə:

– A-a, deməli, teleqramımı almışdın? Nə yaxşı! – dedi.

Kişi qaşqabağını salladı:

– Hə, hə, parlamentə getməyə hazırlaşanda onu redaksiyada mənə təqdim elədilər. De, məndən daha nə istəyirsən?

Kişini öpmək istəyən qadın üzündəki tülü qaldırdı və döyülmüş itə məxsus yazıq görkəmlə ona yanaşdı:

– Mənimlə necə də qəddar davranırsan... Mənimlə elə kobud danışırısan ki... Sənə neyləmişəm axı? Bununla mənə necə üzüntü verdiyini, yəqin, heç ağlına da gətirməzsən!

Kişi donquldandı:

– Yenə köhnə havanı başladın?!

Onun lap yaxınlığında duran və aşnasından bir təbəssüm uman xanım Valter bir an sonra özünü onun ağuşuna atmaq üçün tələsirdi. O, sakit səslə sözə başladı:

– Görürsən də, mənimlə necə davranırsan? Əgər hər şey belə bitəcəkdisə, onda sən gərək məni tovlamayaydın, mənim əvvəlki kimi, yəni səninlə görüşlərimə qədərki kimi təmiz əxlaqlı və bəxtəvər qalmağımla razılaşıydın. Yoxsa kilsədə mənə etdiyən itirafları və məni zorla bu mənzilə

sürüklədiyini unutmusan? Ona görəmi mənimlə belə danışmağı özünə rəva görür, məni bu cür qarşılayırsan?! İlahi pərvərdigara! İlahi, bu nə idi başıma gətirdin mənim?!

Kişi əsəbi halda ayağını yerə çırpdı:

– Bəsdir! Lənət şeytana! Mənimlə olduğun hər dəqiqəni bu söhbətlərə həsr eləyirsən. Eşidən-bilən də elə bilər ki, guya, mən səni on iki yaşın olanda, yəni mələklər kimi bakirə olanda ələ almışam. Xeyr, əzizim, gəl hər şeyi yerbəyer edək: mən heç də azyaşlı bir qızın bəkarətini pozmamışam və mənimlə yatağa girəndə sən yetkin yaşda idin. Hər şeyə görə özümü sənə minnətdar və hədsiz borclu saysam belə, ömrümü tək sənin tumanının altında gizlənməklə keçirmək niyyətindən uzağam. Sənin ərin, mənimsə arvadım var. Sən də, mən də nikahla bağlıyıq, subay deyilik. Əgər bu öləri hissə yenik düşdüksə və heç kəs bundan xəbər tutmadısa, deməli, bununla işi bitirə də bilərik.

– O-o, necə də qabasanmış! Necə yaramaz və həyasızsan sən! Hə, mən cavan bir qız deyildim, amma o vaxta qədər heç kimi sevməmiş, ərimə xəyanət eləməmişdim...

Kişi onun sözünü kəsdi:

– Xəbərim var, bunu mənə düz iyirmi kərə söyləmişən. Amma sən iki uşaq anası olduğun üçün... hər halda, bəkarətini də mənim pozduğumu iddia eləməzsən.

Qadın yerində səndələdi:

– Jorj, bu alçaqlıqdır!..

Qəhər qadının boğazını bürüdü və o, hər iki əlini sinəsinə aparmaqla, hönkürməyə başladı.

İndicə göz yaşlarının leysana dönəcəyini sezən kişi şlyapasını buxarının üstündən götürdü:

– A-a, sən ağlayırsan? Elə isə xudahafiz. Deməli, məni buraya ancaq bu səhnələri göstərmək üçün çağırmışdın, eləmi?

Onun yolunu kəsməkdən ötrü qadın irəliyə keçdi, titrəyən əliylə cibindən çıxardığı cib dəsmalıyla tez göz yaşlarını sildi. Hər vəchlə özünü sakitləşdirməyə çalışsa da, içində baş qaldıran ağrının gücündən qırıq-qırıq çıxan səsi hələ də titrəyirdi.

– Yox... mən gəldim... sənə bir xəbər çatdırım... siyasi məzmunlu bir xəbər... istəyirdim ki, sən əlli min frank... və ya istəsən... daha böyük bir məbləğ qazanasan.

Kişinin o dəqiqə qırışığı açıldı:

– Axı necə? Bununla nə demək istəyirsən?

– Dünən axşam mən ərimin Laroşla söhbətinə təsadüfən qulaq yoldaşı oldum. Həm də ki, onlar məndən heç nəyi gizlətmirdilər. Valter nazirə məsləhət gördü ki, ortaq sirlərini sənə açmasın, çünki sənin onları ifşa edəcəyindən ehtiyatlanır.

Şlyapasını masanın üstünə qoyan Dü Rua marağına yenik düşmüşdü:

– Söhbətin məğzi nə idi?

– Onlar Mərakeşin işğalına hazırlaşırlar!

– Yalandır! Səhər qəlyanaltısında mən Laroşgildə idim və o, yeni kabinetin hərəkət planını, az qala, birəbir mənə diqtə elədi.

– Yox, əzizim, bununla onlar sənin başını tovlayırlar. Öz fırıldaqlarından kiminsə duyuc düşəcəyindən qorxurlar.

– Otur görüm, – deyən Jorj özü də kresloya çökdü.

Qadın qılıqlayıcı bir səs tonuyla sözünə davam elədi:

– Durmadan sənin barəndə düşünürəm, ona görə də ətrafımdakı bütün pıçıltılara qulaq kəsilməyə məcburam.

Məhrəm bir səslə sözünün ardını gətirən qadın bildirdi ki, bəlli bir vaxtdan bəri bəzi planlar qurulduğunu sezib, amma aşnasından bir alət kimi yararlanırlar nədənsə onu öz ortaqları kimi görməyə cəsarət etmirlər. Sonra qadın dedi:

– Bilirsən də, əsl sevgi ilə hiylə bir araya sığmaz.

Dünənki axşam hər şey qadına əyan olub. Bunca hay-küy arasında bu adamlar daha böyük, irimiqyaslı iş görürmüşlər. Özünün zirəkliyindən hədsiz razılıq duyaraq, bütün bunları açıqlayan qadının artıq üzü gülürdü, danışdığı hekayətə özü də heyran olmuşdu. Gözlərindəki işartı onu bir maliyyəçinin xanımına bənzədirdi, sanki, bu qadın az sonra yaşanacaq olaylardan – birjaların çöküşündən, aksiya qiymətlərindəki dalğalanmadan, satış kurslarının yüksəliş və enişlərindən – bəri başdan xəbərdar idi. Toplumdakı nüfuzlu, hörmət-izzət sahibi insanlara, bankirlərə və siyasi xadimlərə güvənərək, onların sözüylə olan-qalan pullarını müxtəlif işlərə yatıran minlərlə burjuanın, xırda rantienin cəmi ikicə saat içində iflasa uğrayacağını, fırıldaq qurbanına çevriləcəyini, sanki, bildirdi o.

Qadın təkrarladı:

– Onlar bu qurğunu çox ustalıqla düşünüblər. Hədsiz ustalıqla. Həm də ki, xırda detallar üzərində Valter baş sındırır, çünki bu sahədə onun misli-bərabəri tapılmaz. İnsafən onun bu işi əsl ustalıqla ölçüb-biçdiyini etiraf etməliyik.

Söhbətin bu giriş hissəsi Jorju bezdirməyə başlamışdı:

– Haydı, dildən iti ol.

– Deməli, belə. Hələ Laroş xarici işlər naziri təyin olunan gün Tanjer ekspedisiyasının təşkilinə qərar verilibmiş. Həmin vaxt qiymətləri altmış dörd, altmış beş franka qədər düşən Mərakeş istiqrazlarının hamısını bunlar satın alıblar. Həm də bunu birjadakı ən etibarsız dəlləllərin əliylə, böyük ehtiyatla ediblər ki, heç kəsdə zərrəcə şübhə doğurmasınlar. Mərakeş istiqrazlarına tələbin bunca artması heç Rotşildlərin də ağına gəlmədiyindən bizimkilərin onları da barmaqlarına dolaya bildiklərini sanmaq olar. İstiqraz alverçilərini adbaad onlara tanıdanda bəlli olub ki, bunlar bir nəfər kimi əliəyri və ümitsiz adamlardır. Buna görə də zənginlər sülaləsi hər mənada arxayındır. İndi isə hərbi ekspedisiyaya hazırlıq gedir və bizimkilər Tanjerə qədəm qoyan kimi Fransa hökuməti

istiqrarların təminatı üçün tədbir görəcək. Bu işdən dostlarımız əlli-altmış milyon qazanacaqlar. İndi sən məsələnin məğzini anladın? Onların niyə görə ən xırda şeyiə yayılmasından bunca qorxduqlarının səbəbini anlaya bildin?

Başını aşnasının jiletinə söykəyən qadın əllərini kişinin dizləri üstə qoydu. İndi o, bilirdi ki, aşnasına faydası toxunub, buna görə də ondan nəvaziş umurdu: bu durumda qadın aşnasının birçə təbəssümü, bir tək nəvazişi xətrinə hər şey eləməyə, hər yola baş vurmağa hazır idi.

Kişi soruşdu:

– Sən yanılib eləmirsən ki?

Qadın özünə tam güvənlə dilləndi:

– Bunu haradan çıxartdın?!

Jorj razılaşdı:

– Elə isə bu, çox yerinə düşdü. Ən azından o burnu göydə gəzən Laroşun ağzının payını verərəm. İndi görərsən, yaramaz!.. Səni indi o nazirlikdən əlli-ayaqlı yox edəcəyəm!

Sonra fikrə daldı.

– Amma bundan yararlanmağım heç fəna olmazdı, – deyə mızıldandı.

– İstiqraz almaq üçün vaxtın var, – dedi qadın. – Hər istiqraz indi yetmiş iki franka satılır.

Kişi dilləndi:

– Olsun, amma ehtiyat, nağd pulum yoxdur axı.

Qadın yalvarıcı baxışlarını ona dikdi:

– Qoçum, mən bunu da düşünmüşəm: əgər sən məni zərrəcə sevirənsə, Tanrı eşqinə, məndən borc almağı özünə ar bilmə. Yalvarıram sənə.

Kişi sərt, az qala, kobud tərzdə cavab verdi:

– Bircə onu görməyəcəksən.

Qadın yalvar-yaxara keçdi:

– Qulaq as, gəl işi elə quraq ki, bu, borc sayılmasın. Bir az nağd pulum olsun deyə, vaxtilə mən on min frank qarşılığı bu istiqrazlardan almışdım. İndi mən onlara on yox, iyirmi min frank yatıraram və bunların tən yarısı sənin payın olar. Aydın məsələdir ki, bununla bağlı mən Valterə heç nə ödəməyəcəyəm. Ona görə də bizə, hələlik, nağd pul lazım olmayacaq. Əgər hər şey yolunda getsə, onda sən yetmiş min frank qazanacaqsan. Ümidlərimiz doğrulmazsa, onda sən mənə on min frank borclu olar və onu istədiyin vaxt qaytararsan.

Kişi yenə də razılaşmadı:

– Yox, bu cür şərtlərlə razılaşa bilmərəm.

Belə olanda qadın cürbəcür dəlillər gətirməklə sübuta yetirməyə çalışdı ki, əslində o, qadından şərəf sözü verməklə on min frank borc alır və deməli, özünü yalnız bu məbləğ qarşılığında riskə

atır. İstiqrazlar üzrə ödəməni «Valterin bankı» həyata keçirəcəyindən qadının şəxsən ona birçə frank verdiyini heç kəs iddia da edə bilməzdi.

Sözünün sonunda qadın «Fransız həyatı»nın səhifələrində Jorjun istiqrazlarla bağlı kampaniya apardığını ona xatırlatdı və dedi ki, onun özünün bu işdən hər hansı qazanc ummaması əsl ağılsızlıq olardı.

Kişi hələ də tərəddüd keçirirdi.

Qadın dilləndi:

– Bir özün başa düş: bu on min frankı faktiki olaraq sənə Valter verir. İndiyədək sənə ona göstərdiyin xidmətlərin dəyəri isə bundan dəfələrlə yüksəkdir.

Kişi razılaşdı:

– Yaxşı, qoy olsun! Mən sənənlə yarı-yarıya şərik oluram. Əgər uduzsaq, onda sənə on min frank ödəyəcəyəm.

Sevincdən çılgına döənən qadın yerindən sıçrayaraq, kişinin əlləri arasına aldığı üzünü çılgın öpüşlərə qərq elədi.

Əvvəl-əvvəl kişi buna dirəniş göstərmədi. Amma sonra qadının öz öpüşlərində, nəvazişlərində həddi aşdığını sezdi və az sonra digər məşuqəsiylə görüşəcəyini xatırladı. Onu da anladı ki, əgər indi bu yaşlı qadını başından etməsə və onun ağuşunda xumarlansa, onda cavan məşuqəsi üçün qoruyub saxladığı çılgın enerji bir azdan batıl olacaq.

Ona görə də qadını astaca özündən uzaqlaşdırdı.

– Yaxşı da, sakit ol!

Qadının çarəsiz baxışları ona zilləndi:

– Ah, Jorj! Yəni daha səni öpə də bilmərəm ki?!

Kişi dilləndi:

– Bu gün yox. İndi başım ağrıyır, belə nəvazişlərdən isə halım lap pozulur.

Qadın üzüyola halda təkrar onun ayaqlarının yanında oturdu.

– Sabah yeməyə bizə gəl. Gəlsən, çox şad olaram!

Bir müddət tərəddüddən sonra o, bu təklifdən imtina etməmək üçün özündə cürət tapdı:

– Yaxşı gələrəm.

– Sağ ol əzizim.

Kişinin böyründə oturan qadın yanağını ahəstəcə sinəsində gəzdirməklə onu oxşayırdı. Birdən qadının qara və uzun saç dənəsi kişinin jiletinin düyməsinə ilişdi. Bunu sezən qadının ağlına qəribə və hər halda, ən xurafatçı ideyalardan birisi gəldi – adətən, belə fikirlərdir qadınların ağlını yönləndirən. Qadın səssizcə həmin saçı ilişdiyi düymənin ətrafına dolamağa başladı. Sonra ikinci və üçüncü düyməyə keçdi. Beləcə, o, jiletdəki hər düymənin həndəvərinə bir saçını doladı.

İndi kişi ayağa qalxarsa, onları kökündən qoparacaq, ona ağrı bəxş edəcəkdi. Ah, nə böyük səadət! Sonra heç özü də bilmədən aşnası özüylə onun bir parçasını, bir neçə saçını aparacaqdı. Halbuki o, belə məhrəm hədiyyəni heç vaxt qadından istəməzdi. Bu gözəgörünməz və sirli simlərlə o, aşnasını özünə bənd edəcəkdi. Bu saçlar qadının talismanına⁵⁷ çevriləcəyindən, kişi bundan sonra istər-istəməz onun barəsində düşünəcək, onu yuxularında görəcək və səhərdən başlayaraq onunla daha nəcib davranacaqdı.

Qəfildən kişi dilləndi:

– Mən getməliyəm, iclasın sonu üçün mənə palatada gözləyəcəklər. Bunu heç cür qaçıra bilmərəm.

Köks ötürən qadın mütiliklə buna razı oldu:

– Ah, belə tezmi?! Get, əzizim, ancaq səhər mütləq bizə şam yeməyinə gəl, – deyərək, sərt hərəkətlə kişidən aralandı.

Bir anlığına qadın başında kəskin ağrı duydu, sanki, başının dərisinə iynələr sancıldı. Ürəyi quş kimi çırpınsa da, özünü xoşbəxt hiss edirdi, çünki bu ağrı-acıya məşuqunun xətrinə qatlanmışdı.

– Görüşənədək! – dedi ona.

Minnətdarlıq hissiylə gülümsünən aşnası onu qucaqladı və soyuq tərzdə gözlərindən öpdü.

Amma bu təmas xanım Valterin ağılını başından aldığından o:

– Deməli, görüşənədək! – dedi. Qadının yalvarış dolu baxışları isə yataq otağının yarıaçıq qapısına dikilmişdi.

Jorj əliylə onu özündən araladı:

– Mən təcili getməliyəm, yoxsa gecikəcəyəm, – sözlərini işgüzar bir tərzdə mızıldadı.

Belə olanda qadın ayrılıq busəsi üçün dodaqlarını ona uzatdı, amma kişi onlara ötürə toxunmaqla məşuqəsinin, az qala, unutduğu çətirini ona uzadıb dedi:

– Gedək, gedək, artıq saat dördə işləyir.

İrəlində gedən qadın yenə xatırlatdı:

– Səhər saat yeddində.

Kişi də təsdiqlədi:

– Səhər saat yeddində.

Sonra yolları haçalandı. Qadın sağa, Jorj isə sola döndü. Dü Rúa bulvarın o biri başına qədər gedəndən sonra çox da tələsmədən Malzerba bulvarında dolaşmağa başladı. Şirniyyat dükanının önündən keçəndə nəzərləri billur vazada qoyulmuş şəkərli şabalıdlara sataşdı. Özlüyündə «Bundan Klotilda üçün bir funt¹ alım» deyərək düşündü və məşuqəsinin xoşladığı bu şirniyyatdan aldı. Saat dördə o, artıq gizli mənzilində oturub cavan məşuqəsinin yolunu intizarla gözləyirdi.

⁵⁷

Талисман – уьур символу

¹

Фунт -409,5 грама бярәбяр аьырлыг ваьиди

Qadın bir qədər ləngidi. Bu, ərinin bir həftəliyinə evə dönüşüylə bağlı imiş. O, aşnasına təklif etdi:

– Sabah şam yeməyinə bizə gəl. Ərim səni görməyinə çox şad olar.

– Yox, sabah mən şefimgilə dəvət almışam. İndi işimiz başdan aşır – xeyli siyasət və maliyyə məsələsini müzakirə etməliyik.

Qadın şlyapasını çıxartdı. Sonra isə sinəsini məngənə kimi sıxan korsajının düymələrini açdı.

Baxışlarıyla buxarının üstündəki paketi göstərən kişi dilləndi:

– Sənin üçün şəkərli şabalıdlar almışam.

Qadın sevincək əl çaldı:

– Nə yaxşı! Ay səni, mənim əzizim!

Paketdəki şirnidən dadan qadın dedi:

– Məcundur! Qorxuram ki, bir azdan bunlardan sənə heç nə qalmasın.

Sonra Jorju ehtiraslı və şux baxışlarla süzüb əlavə elədi:

– Deməli, sən mənim bütün şəkərlərimi anlayışla qarşılayırsan, eləmi?

Bala-bala şabalıd yeyən qadın elə hey paketin içinə nəzər salırdı ki, oradakının bitmədiyindən əmin olsun. Sonra təklif elədi:

– Bura bax, sən gəl kreslodə otur, mən də sənin ayaqlarının dibində xumarlanaraq şirnilərimi dadım. Belə özümü daha rahat hiss edəcəyəm.

Güləmsəyərək razılan kişi oturdu və az əvvəl xanım Valter kimi bu məşuqəsini də dizləri arasına aldı.

Hər dəfə ona nə isə demək istəyən Klotilda başını qaldırmalı olurdur. Ağzı məşğul olan qadın deyirdi:

– Bilirsən, əzizim, bu gecə səni yuxuda gördüm: guya, səninlə bir dəvənin belində harayasa uzaq bir səyahətə çıxmışıq. Dəvənin iki hürgücü var və hərəməz birində oturmuşuq: sən birində, mənse digərində və beləcə səhra ilə irəliləyirik... Özümüzə götürdüyümüz kağıza bükülü sandviç və bir şüşə şərabı hörgüclərdə yol qət etməklə dadırıq. Amma nədənsə mənim canım sıxılırdı, çünki dəvə belində başqa neyləmək olar ki? Həm də biri-birimizdən aralı olduğumuzdan mən dəvənin belindən enməyə can atırdım.

Kişi dilləndi:

– Elə mən də enməyə can atırdım.

Qadının bu hekayəti Jorju necə məzələndirmişdisə, o, Klotildanı zarafata tutur, onu atmacalarıyla çaşdırmağa, çıxılmaz vəziyyətə salmağa çalışırdı. Adətən, sevgililər arasında bu cür söhbətlər tez-tez baş verir. Yaşlı xanım Valterin dodaqlarından süzülən uşaqsayağı hüdüləmələr Jorju cırnatdığı halda, bunlar xanım de Marelin dilindən səsləndikdə necə də valehedici görünürdü ona.

Klotilda da onu: «əzizim», «balası», «qoçum» adlandırırdı və bu sözlər onun dilində xeyli zərif, nəvazişli səslənirdi. Onunla görüşə qədər başqa məşuqəsinin eyni sözləri dilinə alması Jorju tövrdən çıxarır, onda çiyirmə hissi yaradırdı. Görünür, bu nəvaziş dolu eyni sözlər üçün önəmli olan onların kimin dodaqlarından qopması idi. Bayaqqı məşuqəsinin yaşına yaraşmayan hərəkətlərinə gülən Dü Rua əlinə gələcək yetmiş min frank barədə də düşünməyindən qalmırdı. Barmağını dizinin dibindəki məşuqəsinin saçında gəzdirərək o, gözlənilmədən onun sözünü kəsdi:

– Qulaq as, məstanım. Ərinlə bağlı sənə bir iş tapşırmaq istəyirəm. Mənim adımdan ona de, qoy günü sabah on min frank dəyərində Mərakeş istiqrazı alsın. Belə sənədin birinin dəyəri yetmiş iki frankdır. Yaxın üç ay ərzində bu satınalmadan altmışla səksən min frank arasında xeyir götürəcəyini ona vəd eləyirəm. Amma əlbəəl tapşır ki, bu barədə kimsəyə sirr verməsin. Mənim adımdan onu da ərinə bildir ki, Fransa hökuməti Tanjerə ekspedisiya göndərmək barədə qərara gəlib və buna görə də Mərakeş istiqrazlarına mütləq pul yatıracaq. Amma heç kəsə bu barədə bircə kəlmə də deməsin. Mən indicə sənə bir dövlət sirri açdım.

Klotilda onu böyük diqqətlə dinləməkdəydi. Pıçıltı ilə:

– Təşəkkürlər, – dedi. – Elə bu axşam ərimə bunu çatdıraram və səni tam əmin edirəm ki, heç kəsə bu sirri açmaz. O, güvənیلən birisidir və sirr saxlamağı bacarır.

Klotilda şabalıdlarını yeyib bitirdiyi üçün paketi xışmalayıb buxarıya atdı və dedi:

– Hə, indi isə yatağa.

Skamyadan qalxmayan qadın aşnasının jiletinin düymələrini açmağa girişdi.

Amma sonra o, önə əyilərək düymənin başına dolanmış uzun saç telini iki barmağıyla dartıb qopartdı.

Qəhqəhə çəkərək dedi:

– Bura bax! Madlenanın saçı ilişib düymənə. Ah, necə də sadıq ərsənmiş!

Gözlənilmədən qadın qaşqabağını salladı və ovcundakı incə teli diqqətlə süzməyə başladı.

– Yox, bu, Madlenanın deyil, bu qaradır, – deyə pıçıldadı.

Jorj hırtıldadı:

– Yəqin, qaravaşımın saçıdır.

Amma Klotilda onun jiletini bir xəfiyyə kimi araşdırmağındaydı: az sonra o, düymələrə sarılmış ikinci və üçüncü saç da aşkara çıxartdı. Rəngi avazıyan qadın xəfifcə diksindi və heyrətlə çığırdı:

– A-a! Yatağını paylaştığın qadın öz saçları ilə sənə düymələrini sarıybmış!

Jorj da bu xəbərdən sarsıldı:

– Ola bilməz, canım, – deyə mızıldandı. – Sən ağılı itirmisən.

Elə bu yerdə xanım Valter onun ağına gəldi və hər şeyi anlayan Jorj əvvəlcə tutulsa da, sonradan hər şeyi zarafata salmağa cəhd elədi, çünki qəlbinin dərin guşələrində o, Klotildanın ona bəsləyə biləcəyi şübhələri haqlı sayırdı.

Axtarışlarını davam etdirən məşuqəsi yeni-yeni saç telləri tapır, onları açıb xalının üstünə atırdı.

Təcrübəli bir qadın duyumu ilə o, işin nə yerdə olduğunu sezdiyindən getdikcə lap təbdən çıxırdı. Qızgınlığından ağlamaq həddinə gələn Klotilda durmadan təkrarlayırdı:

– O, səni sevir... Bu yolla sənin özünlə onun bir parçasını aparmanı istəyirmiş... Xain!

Qəflətən qadının sinəsindən tükürpədicə və qəzəb dolu bir fəryad yüksəldi:

– A-a! A-a! O, ahıl bir qadınmış... Bu da düməğ saç... A-a, deməli, sən artıq qoca qarılarla yatıb-durursan?.. Yoxsa sənə yaxşı pul verirlər?.. Boynuna al, buna görə sənə pul ödəyirlər, eləmi?.. Belə çıxır ki, daha mənə heç ehtiyacın qalmayıb?.. Elə isə, get o ağbirçəklərinlə mazaqlaş...

Qadın yerindən sıçradı. Stulun başından korsajını götürüb tələsik geyinməyə başladı.

Jorj onu saxlamağa, çaşqınlıq içində yola gətirməyə çalışdı:

– Elə deyil, Klo... Axmaq-axmaq danışma... Heç özüm də bunu anlamıram... Bura bax, bir gözlə... yaxşı da, bir səbrin olsun!..

– Get, get o ağbirçəklərinlə mazaqlaş... Get öz ağbirçəklərinlə mazaqlaş... – deyər təkrarlayırdı məşuqəsi. – Onun saçlarından... həm də bəyaz saçlarından özünə bir üzük də hazırlat... hər halda, başında o qədər saç olar onun...

Əlüstü əynini geyinən qadın şlyapasını başına qoydu, tülünü üzünə saldı. Kişi ona sarı uzanmaq istəyəndə qadın ona var gücüylə bir şapalaq ilişdirdi. Oynaşı özünə gələndə qədər qadın qapını açıb güllə kimi dışarı çıxdı.

Mənzilində yalqızbaşına qalan kişinin içində o kaftar qadına, ağbirçək Valterə qarşı sonsuz qəzəb hissi alovlandı. Hə-ə, bax bu sonuncu hoqqa sayəsində o, yaşlı məşuqəsini heç nəyə məhəl qoymadan başından rədd etmək üçün bir bəhanə tapmışdı.

Od tutub yanan yanaqlarına bir ovuc su vurdu, sonra qisas planını götür-qoy üçün bayıra çıxdı. Yox, bunu o qadına bağışlamayacaqdı. Həm də heç vəchlə bağışlamayacaqdı!

Bulvarda gəzişərkən, o, bir zərgər dükanının vitrinində xronometr gördü: çoxdan bəri almağı arzuladığı bu əşyanın qiyməti min səkkiz yüz frank idi.

Qəflətən içində bir ümid şüası parladı: «Qoy o yetmiş min franka yiyələnəm, bax onda bunu alaram». Və xəyallara qapıldı: o yetmiş min frankı nəyə xərcləyəcəkdi görəndə?

İlk növbədə deputat olacaqdı. Sonra bu xronometri alacaq, birjadakı oyunlara qatılacaqdı... sonra isə... sonra isə...

Redaksiyaya heç getmək istəmirdi: Madlena ilə danışandan sonra Valteri görmək və məqaləsini yazmaq fikriylə evinə sarı üz tutdu.

Druo küçəsinə çatanda qəflətən ayaq saxladı: qraf de Vodreki yoluxmağı tamam unutmuşdu, o isə Şosse-d'Anten səmtində olurdu. Gəzinti tempiylə o, geriye döndü, yol boyu xoş və könülaçan məqamlarla bağlı, əlinə keçəcək sərvətlə əlaqədar öz şirin xəyallar aləminə daldı. Bununla belə, o yaramaz Laroş və dılğır ağbirçək Valter barədə fikirlər də ona rahatlıq vermirdilər. Klotildanın

çıxartdığı o dəli-dolu səhnə isə onu zərrə qədər də narahat etmirdi, çünki onun tezliklə yola gələcəyindən əmin idi.

Qraf de Vodrekin yaşadığı binaya girib qapıçıdan soruşdu:

– Cənab de Vodrekin durumu necədir? Eşitdim o xəstələnib?

Qapıçı dedi:

– Hə, cənab, qrafın durumu çox fənadır. Deyilənlərə görə, bu gün, sabahlıqdır, çünki podaqra artıq ürəyinə qədər yayılıb.

Dü Ruanın matı-qutu qurudu, nə edəcəyini də bilmədi. Vodrek ölüm ayağındaymış! Beynində bir sürü anlaşılmaz, həyəcanverici fikir axını yaransa da, o, bunların hamısını hər vəchlə özündən uzaqlaşdırmağa çalışdı. Nə dediyini özü də bilmədən mızıldandı:

– Təşəkkür edirəm... mən sonra ona baş çəkərəm...

Sonra çıxıb bir ekipaja oturmaqla evinə yollandı. Madlena artıq evdəydi. Təngnəfəs halda onun otağına daxil olan kişi birnəfəsə bunları xəbər verdi:

– Deyəsən, heç xəbərin yoxdur? Vodrek can verir.

Madlena oturub bir məktub oxuyurdu. Bu sözləri eşidincə, baxışlarını ərinə zilləyərək, düz üç kərə ard-arda eyi sualı təkrarladı:

– A-a? Nə dedin elə?.. Nə dedin elə?.. Nə dedin elə?...

– Dedim ki, Vodrek can verir. Podaqra artıq ürəyinə qədər işləyib. – Sonra əlavə elədi: – Sən neyləməyi düşünürsən?

Madlenanın rəngi kağız tək ağardı, yanaqlarında səyrimə peyda oldu. Ayağa qalxıb əlləriylə üzünü örtüdü və zülüm-zülüm ağladı. Acı xəbərdən necə sarsılmışdısa, bir müddət heykəl kimi donub qaldı, az sonra çiyinlərinin titrəməsiylə səssiz göz yaşları axıtmağa başladı. Gözlənilmədən özünü ələ alan qadın göz yaşlarını sildi:

– Mən getməliyəm... ona baş çəkməliyəm... Nə vaxt dönəcəyimi bilmirəm, amma sən məndən ötrü narahat olma... məni gözləmə...

Kişi etiraz eləmədi:

– Yaxşı. Get.

Biri-birinin əlini sıxdılar. Tələsdiyindən əlcəyini otaqda unudan qadın bayıra çıxdı.

Jorj yeməyini yeyəndən sonra məqalə yazmağa girişdi. İş əsnasında o, nazirin göstərişlərini əsas götürür və Mərakeş ekspedisiyasının baş tutmayacağı qənaətinə oxucuların özlərinin gəlməsinə çalışırdı. Bitirdiyi yazını redaksiyaya aparıb, şəflə bir neçə dəqiqə söhbətləşdi. Sonra papirosu ağzında, səbəbini özünün də bilmədiyi xoş əhvala evinə tərəf üz tutdu.

Arvadı hələ gəlməmişdi. Yerinə uzanıb yuxuya getdi. Gecəyarıya doğru Madlena qayıtdı. O dəqiqə yuxudan oyanan Jorj durub yatağında oturdu.

– Nə xəbər var? – deyə soruşdu.

İndiyədək arvadını heç vaxt belə solğun və qanıqara görməmişdi. Qadın pıçıldadı:

– Keçindi.

– A! Bəyəm o... səninlə bir kəlmə də kəsmədi?

– Bir kəlmə də. Mən onu görəndə artıq huşu üstündə deyildi.

Jorj fikrə getdi. Dilinin ucunda xeyli sual dolaşsa da, hələlik, onları səsləndirməyə gərək duymadı.

– Yıxıl yat, – dedi.

Qadın könülsüz halda paltarını soyundu və yorğanın altına girib, ərinə sığındı. Kişi soruşdu:

– Qohumlarından bir kimsə var idi barı orada?

– Bir kuzeni vardı.

– A! Həmin kuzeni tez-tezmi ona baş çəkirdi görün?

– Heç vaxt baş çəkməyib. Görüşmədikləri on il varmış.

– Qohum-əqrəba qismindən başqa kimi-kimsəsi vardı onun?

– Yox... Düşünmürəm ki, ola.

– Deməli... bütün mirası kuzeninə qalacaq?

– Nə bilim.

– Vodrek çoxmu zəngin idi?

– Hə, çox zəngindi.

– Onun, təxminən, nə qədər pulu ola bilərdi, sənə?

– Dəqiq deyə bilmərəm. Haradasa, bir və ya iki milyon civarında olardı.

Kişi daha heç bir sual vermədi. Madlena şamı söndürdü. Gözgörməz zülmətdə yanaşı, sükut içində uzanmışdılar. Hər ikisi fikirli və yuxusuz idi.

Dü Rua artıq yatıb gözünün çimirini almışdı. Xanım Valterin danışdığı o yetmiş min frank ondan ötrü bir dəyər kəsb eləmirdi artıq. Birdən o, Madlenanın ağlayışını sezdi. Bunu dəqiqləşdirməkdən ötrü xanımına səsləndi:

– Yatmısan?

– Yox.

Ağlamsındığı üçün qadının səsi titrəyirdi.

– Sənin nazirinin bizi barmağına doladığını söyləməyi untdum bayaq.

– Necə yəni?

Sonra kişi Valter ilə Laroşun niyyətləri barədə bütün bildiklərini yerli-yataqlı şəkildə xanımına danışdı. Sözü bitirdikdə Madlena xəbər aldı:

– Sən bunu haradan öyrəndin?

Jorj dedi:

– İzninlə bunu da açıb-ağartmayım. Sənin də öz məlumat qaynaqların var və mən onlar barədə heç vaxt, heç nə soruşmuram. Mən də öz mənbələrimi gizli saxlamağı tərcih edirəm. Amma xəbərin mötəbərliyinə heç şəkk-şübhə ola bilməz.

Qadın pıçıldadı:

– Hə, bu mümkündür. Onların bizdən gizli nə isə bir qazan qaynatdığından onsuz da şübhələnirdim.

Jorjun yuxusu ərsə çəkilməmişdi. Xanımına sarı uzanıb ehmalca onun qulağından öpdü. Qadın sərt hərəkətlə onu itələdi:

– Yalvarıram sənə, məni rahat burax! İndi məzələnəcək halım yoxdur.

Kişi mütiliklə üzünü divara sarı çevirib gözlərini yumdu və birtəhər yuxuya getdi.

VI

Kilsə başdan-ayağa qaralara bürünmüşdü. Giriş qapısındakı iri lövhənin üzərindəki tac şəkli oradan keçənlərə zadəgan birisinin dəfn olunacağını bildirirdi.

Dua mərasimi yenicə bitmişdi. İştirakçılar tabutun və qraf de Vodrekin kuzeninin yanından keçməklə dağılışırdılar. Kuzen baş əyməklə hamının əlini sıxırdı.

Jorj ilə Madlena birlikdə evə tərəf yola düzəldilər. Hər ikisini nə isə yamanca qayğılandırırsa da, hələlik, susurdular.

Sanki, öz-özünə fikir yürüdürmüş kimi, Jorj bu sükutu pozdu:

– Amma bu çox qəribədir!

Madlena:

– Nəyi deyirsən, dostum? – deyər soruşdu.

– Vodrekin bizə miras kimi heç nə qoymaması.

Madlena qəflətən pörtdü, sanki, pənbə bir tül qadının kağız kimi düməğ boynunu və üzünü örtüdü.

O soruşdu:

– Yeri gəlmişkən, mərhum bizə niyə nələrisə miras qoymalıydı axı? Buna onu məcbur edən heç nə yox idi.

Azca susub əlavə elədi:

– Yəqin ki, onun vəsiyyətnaməsi hansısa notariusda mühafizə olunur. Ona görə də, hələlik, bir şey söyləmək erkəndir.

Jorj bu fikirlə razılaşdı:

– Hə, haqlısan. Belə götürəndə, o, bizim – yəni həm sənin, həm də mənim yaxın dostumuz idi. Həftədə iki kərə evimizdə şam yeyərdi, istədiyi vaxt qapımız üzünə açıq idi. Bizdə özünü evindəki kimi, bəlkə də, daha rahat hiss edərdi. Səni doğma ata məhəbbətiylə sevirdi, öz ailəsi yox idi: nə

oğul-uşağı, nə bacı-qardaşı vardı. Bircə o kuzenindən başqa heç kəsi yoxdu. Kuzeni də heç doğma deyilmiş. Hə, yəqin ki, vəsiyyətnaməsi var. Bizə karlı bir miras qoyacağını mən də sanmıram, amma bizi sevdinin, barəmizdə düşündüyünün, ona xeyli dərəcədə bağlı olduğumuzun sübutu kimi bizə də xatirə mahiyyətində nə isə bir şey qoymalıydı, hər halda. Dostluğumuzdan yadigar kimi, hər halda, bizim də ondan nə isə ummaq haqqımız var.

Düşüncəli şəkildə:

– Yəqin ki, əslində o, bir vəsiyyətnamə qoyub gedib, – deyən qadının səsində nə isə bir laqeydlilik sezildi.

Evə çatanda qulluqçu Madlenaya bir məktub uzatdı. Məktubu oxuyub ərinə ötürdü.

«Notarius Lamanerin kontoru,

Vogez küçəsi 17

Hörmətli xanım,

Çərşənbə axşamı, çərşənbə və ya cümə axşamı şəxsən Sizinlə bağlı bir məsələdən ötrü saat iki ilə dörd arasında ofisimə təşrif buyurmanızı rica etməkdən şərəf duymaqlayam.

Saygılarla,

Lamaner»

Bu dəfə Jorj xəcalətindən pörtdü:

– Yəqin, bu, o dediyimiz məsələdir. Amma qərribə olan burasıdır ki, notarius rəsmi ailə başçısı kimi mən qala-qala, səni ora dəvət edir.

Əvvəlcə qadın bu irada cavab verməyib, azca düşünərək dilləndi:

– İstəyirsənsə, oraya elə indicə, birlikdə gedək.

– Hə, çox istəyirəm.

Qəlyanaltıdan sonra onlar birlikdə notariusun yanına yollandılar.

Lamanerin kontoruna daxil olduqları an oradakı böyük məmur cəld yerindən qalxdı və hədsiz hörmət-izzətlə bu ər-arvadı öz şefinin yanına ötürdü.

Notarius gödərək bir adam idi: həm tösbərək idi, həm də yupyumru. Kürəni xatırladan başı digər kürə kimi bir cüt xırda ayaq üstə qərarlaşan bədənində calaq olunmuşdu və bu ayaqlar elə qısa idilər ki, elə onları da bir mənada kürə kimi qəbul etmək olardı.

Onlara baş əyən bu adam müştərilərinə kreslolarda yer göstərəndən sonra Madlenaya üz tutdu:

– Qraf de Vodrekin vəsiyyətnaməsində sizinlə bağlı məqamlarla tanış olmanızdan ötrü, xanım, sizi buraya dəvət eləmişəm.

Özünü saxlaya bilməyən Jorj donquldandı:

– Elə belə də bilirdim.

– İndi mən bu qısa məzmunlu sənədi sizə oxuyacağam.

Qovluqdan sözügedən vəsiyyətnaməni çıxaran notarius mətni oxudu:

«Mən aşağıda imza edən, Pol-Emil-Sipriyen-Qontran qraf de Vodrek, ağlım-huşum üstümdə ikən tərtib olunan bu sənədlə öz son iradəmi ifadə edirəm.

Ölümün bizləri istənilən məqamda yaxalaya biləcəyini nəzərə alaraq, mən notarius Lamanerin mühafizə edəcəyi bu vəsiyyətnamənin tərtibini məqsədəuyğun saydım.

Birbaşa varislərim olmadığından mən bütün sərvətimi, yəni altı yüz frank dəyərində hissə sənədlərimi və təxminən, beş yüz min dəyərində daşınmaz əmlakı, hər hansı şərt və öhdəlik qoymadan, xanım Kler-Madlena Dü Ruaya miras qoyuram. Ondan yeganə xahişim isə mərhum dostunun ona sədaqətinin, dərin sayğısının və bağlılığının nişanəsi kimi bu mirası qəbul etməsidir».

Notarius yekunlaşdırdı:

– Elə bu. Bu vəsiyyətnamə ötən ilin avqustunda tərtib olunub və daha öncə, yəni iki il əvvəl xanım Kler-Madlena Forestyenin adına tərtib olunan eyni məzmunlu sənədi qüvvədən salmaqdadır. Birinci vəsiyyətnamə də məndədir və əgər mərhumun qohumları etiraz edərsə, o halda qraf de Vodrekin son iradəsinin dəyişməz qaldığını sübuta yetirmək üçün ondan yararlanı bilərik.

Rəngi kətan kimi ağaran Madlena key kimi oturmuşdu. Jorj isə əsəbi halda bığını bururdu.

Bir qədər susandan sonra notarius dedi:

– Əlbəttə, sizin razılığınız olmadan xanımınız bu mirası qəbul edə bilməz.

Dü Rua yerindən qalxdı və quru tərzdə:

– Bu barədə düşünməliyəm, – dedi.

Məmnunluqla dişlərini ağardan notarius təzim elədi:

– Sizi başa düşürəm: durumun birmənalı olmaması sizi tərəddüdlərə sürükləyir. Onu da diqqətinizə çatdırmalıyam ki, bu səhər qraf de Vodrekin vəsiyyətnaməsinin mətniylə tanış olan kuzeni ona bu mirasdan yüz min frank veriləcəyi təqdirdə dayısının vəsiyyətnaməsinə qarşı etiraz etməyəcəyini bildirdi. Mənə qalsa, vəsiyyətnamədə mübahisəli hər hansı məqam yoxdur, amma bununla bağlı məhkəmə açılsasa, xeyli qalmaqla yaşanacaq. Yəqin ki, siz də bunu istəməzsiniz, çünki toplum hər şeyi və həmişə arzuolunmaz yöndə yozmağa can atır. Bunları nəzərə almaqla, siz bütün məqamlarla bağlı öz qərarınızı mənə şənbə gününə qədər açıqlaya bilərdinizmi?

Dü Rua başıyla təsdiqləyərək dedi:

– Danışdım.

Notarius sünə bir təzim edən Jorj söhbət əsnasında ağzına su alıb oturan xanımına yol verdi. Notariusun təbəssümü qəfil yox olduğu üçün dışarı çıxan Jorj özünü qırılmış birisi kimi hiss elədi.

Evə girən Dü Rua qapını arxasınca zərblə çırpdı, şlyapasını çarpayının üstünə tulladı.

– Sən Vodrekin məşuqəsi olmusan?

Üzündəki tülü qaldırmayan qadın cəld geri qanrıldı:

– Mənmi? O-o!..

– Hə, sən. Əgər birisi bütün sərvətini yad qadına vəsiyyət edirsə, deməli, həmin xanım onun...

Bədəni uçunan Madlena şəffaf parçaya taxılmış sancağı açmağa cəhd göstərirdi həmin an.

Bir saniyə susan qadın həyəcədən qırıq-qırıq gələn bir səslə dilləndi:

– Yetər... yetər artıq... Sən ağlını itirmisən... Bəyəm sən... sən... deyildin... onun sənə... nə isə bir şey miras qoyacağını təxmin edən?

Qadının böyründə duran Jorj müttəhimi nədəsə suçlamaq üçün uyğun bir məqam güdən müstəntiq kimi onun üzündəki ifadəyə göz qoyurdu. Hər sözü ayrıca tələffüz etməklə o, danışmağa başladı:

– Hə... Vodrek mənə nə isə vəsiyyət edə bilərdi... mənə, yəni sənin ərinə... mən onun dostuydum... amma sənə, mənim arvadıma isə yox... Həm kübar ədəb-ərkanı, həm də... ictimai rəy baxımından bu iki məqam arasında çox böyük fərq var...

Madlenanın baxışları ərinin parıldayan gözlərinə dikilmişdi. Bu baxışlar son dərəcə diqqətli olmaqla yanaşı, həm də qərribə təsir bağışlayırdılar adama: adətən, insan şüurunun hələm-hələm nüfuz olunmayan dərin guşələrinə dalmaq istəyənlər belə baxırlar və həmin guşələr diqqətimizin, iradəmizin öz ixtiyarımızda olmadığı çox qısa anlarda, qəlbimizdəki gizli niyyətlər pərdəsiz qalanda açığa çıxırlar.

Sözlərini ölçüb-biçən qadın ağır-ağır dilləndi:

– Hər halda, mənə elə gəlir ki, əgər... bu cür böyük miras sənə verilsəydi, elə bu da başqalarına eyni dərəcədə qərribə görünəcəkdi.

Əri sərt tərzdə soruşdu:

– Görəsən, o niyə elə?

– Çünki... – qadın tutulsa da, tez sözünün ardını gətirdi: – Çünki sən ondan ötrü, sadəcə, mənim ərim idin və əslinə qalanda o, sənə çox az bələd idi... mən isə onunla köhnə dostuydum... sən yox, məhz mən... elə ona görə də hələ Forestye həyatda ikən imzaladığı ilk vəsiyyətnamədə də mirasçı kimi məni göstərmiş.

İri addımlarla otaqda var-gəl edən Jorj dilləndi:

– Sən bu mirasdan imtina etməlisən.

Xanımı soyuqqanlı şəkildə:

– Yaxşı, – dedi, amma o halda şənbə gününü gözləmədən biz bu xəbəri elə indi də Lamanerə xəbər verə bilərik.

Kişi onun önündə ayaq saxladı və onlar daha bir neçə dəqiqəliyinə göz-gözü baxırdılar. Həmin anlarda hər ikisi qarşısındakının ürəyində, beynində uyuyan niyyətləri oxumağa, anlamağa çalışırdı. İkisinin də baxışlarında gizlənən lal suallar qarşı tərəfin vicdanını olduğu kimi görməyə can atırdı.

Bunu böyür-böyürə yaşasalar da, biri-birinə yad iki canlının dərin mücadiləsinə bənzətmək olardı. Daim bir-birini güdən, bir-birindən şübhələnən və ehtiyatlanan bu iki məxluqun lil bağlamış qəlbi qarşı tərəf üçün həmişəlik qapalıydı çünki.

Səsini çox da qaldırmayan kişi onun üstünə çımxırdı:

– Bura bax, Vodrekin məşuqəsi olduğunu etiraf etməyin daha doğru olardı.

Qadın çiyinlərini çəkdi:

– Mənasız sözlər danışırısan... Vodrek mənə hədsiz dərəcədə, çox bağlı birisiydi... bunun arxasında başqa heç nə... və heç vaxt olmayıb...

Kişi ayağını yerə çırpdı:

– Yalan deyirsən. Bu, mümkün deyil!

Qadın sakit tərzdə etiraz elədi:

– Amma bu məhz belədir ki var.

Təkrar otaqda var-gələ başlayan kişi yenə ayaq saxladı:

– Elə isə de görüm, bəs niyə o, bütün sərvətini məhz sənə vəsiyyət eləyib?..

Təmkinini pozmayan Madlena dişlərini qıcayaraq dedi:

– Cavab çox bəsitdir. Sən özün deyirdin ki, onun bizdən, daha doğrusu, məndən başqa heç bir dostu yoxdur. Məni isə o, uşaq yaşlarımdan tanıyırdı, çünki anam onun qohumlarıyla iş ortağıydı. Buna görə də qraf vaxtaşırı evimizdə olurdu. Birbaşa varisi olmadığını görəndə, yəqin ki, onun yadına mən düşmüşəm. Məni ülvə hisslərlə sevdini də istisna etmirəm. Amma istənilən qadın bu cür sevginin hədəfi ola bilər axı! Bəlkə də, özünün son iradəsini qələmə alarkən bu məhrəm və çox gizli duyğular onun qulağına mənim adımla pıçıldayıbmış? Bunda qərribə nə var axı? Hər bazar ertəsi o, mənə çiçək gətirirdi və sən onda buna heç başqa gözlə baxmırdın da. Məsələn, sənə o, çiçək-filan gətirmirdi, deyilmi? İndi də məlum olub ki, o, eyni səbəb üzündən və başqa varisi tapa bilmədiyindən öz malını-mülkünü mənə vəsiyyət eləyib. Əksinə, əgər o, bunları sənə adına qoyub getsəydi, bu, daha qərribə görünərdi. Niyə belə etməliydi ki? Sən onun nəyi idin axı?

Qadının ifadə tərzində elə təbii və sakit idi ki, Jorj tərəddüdə qapıldı:

– Hər şeyə rəğmən, bu şərtlərdə biz mirasdan imtina etməliyik, yoxsa qürurumuz sarsılar, dedilər baş alıb gedər, hamı məni ələ salar və gülər. İş yoldaşlarımdan onsuz da məni görəndə gözü yoxdur, məni sanmaq üçün elə bir himmə bənddirlər. İndi mən hər kəsdən daha artıq dərəcədə öz adımla, şərəfimi qorumalıyam. Böhtançıların onsuz da oynaşın saydıqları birisindən sənə belə bir miras almağına mən yol verə bilmərəm. Bəlkə də, Forestye bununla razılaşardı, mən isə yox.

Madlena mütiliklə dedi:

– Yaxşı, əziz dostum, bir milyonumuz əskik olmaqla biz onsuz da heç nə itirmirik.

Jorj hələ də otaqda var-gəlindən qalmır və düşüncələrini dilə gətirirdi: dediklərini, guya, birbaşa xanımına ünvanlamırmış kimi görünsə də, əslində bütün söylədikləri məhz ona aid idi:

– Hə, bir milyon əskik!.. Qoy belə olsun... Neyləmək olar?.. Vəsiyyətnaməsini bu şəkildə tərtib edəndə, bəlkə, heç o özü də mövcud ədəb-ərkana, əxlaqa necə zidd davrandığının fərqlində olmayıb. Bu yolla mənə necə alçaq və gülünc duruma saldığı heç ağılına da gəlməyib. Halbuki əsas məsələ yozumlardadır... Əgər mirasın yarısını mənə qoymuş olsaydı, bu işdə heç bir düyün yaranmazdı.

Kişi keçib əyləşdi, ayağını ayağının üstə aşırdı, adətən, gərgin düşüncə, həyəcan və dilxorluq keçirdiyi anlarda elədiyi kimi bığının uclarını burmağa girişdi.

Madlena isə ara-sıra məşğul olduğu tikməsinə əlinə aldı və yumaq açaraq dedi:

– Mən bir kənara çəkilirəm. Qərarı sən ver.

Uzun müddət susan kişi sonra inamsız halda sözə başladı:

– Vodrekin təkcə səni özünə varis seçməsinə və bununla razılaşmamı camaata başa salmaq mümkün deyil. Mövcud şərtlərdə mirasa sahib çıxsaq, onda sənəddəki imzan sənə... zinakarlığını, mənim isə yumşaqlığımı, xoşqeyrətliyimi sübuta yetirəcək... Buna razılıq verməmiş ancaq belə yozula bilər, bildin? Ona görə də fərasətli bir gediş, bir çıxış yolu düşünüb tapmalıyıq ki, bu işə abırlı don geydirək. Məsələn, onun öz irsini bizim, yəni ərlə-arvadın arasında bərabər bölüşdürməsi barədə şayiələr yaya bilərik.

Madlena söhbətə qoşuldu:

– Əgər əlimizdə imzalı vəsiyyətnamə varsa, bunu necə edəcəyimizi, düzü, ağıma heç sığışdırma bilmirəm.

– Oho, bu, çox asandır! Sən mənim adıma bağışlama sənədi imzalayaraq, sözügedən mirasın yarısını mənə həvalə edə bilərsən. Övladımız olmadığından buna qarşı heç kəs etiraz edə bilməz. Bu yolla biz bədxahlarımızın ağzını tıxayırıq.

Qadının səsinə yenə də səbirsizlik çalarları duyuldu:

– Amma əlimizdə Vodrekin imzaladığı sənəd ola-ola bədxahlarımızın ağzını necə yuma biləcəyimizi heç cür təsəvvürümə gətirmirəm.

Jorj özündən çıxdı:

– Nə dilbilməzsən! Axı kim bizi məcbur edir ki, bu vəsiyyətnaməni ona-buna göstərək və ya divardan asaq? Hamıya deyərik ki, qraf de Vodrek öz sərvətini bizim aramızda bərabər bölübmiş... Vəssəlam... Onu da unutma ki, mənim iznim olmadan sən bu mirası qəbul edə bilməzdin. Odur ki mən bu işə ancaq bir şərtlə razılıq verirəm – mirası bölüşəcəyik, əks halda, mən aləmin dilinə ağzına düşəcəyəm.

Qadın bir daha onu sınaıçı nəzərlərlə süzdü:

– Necə istəyirsənsə. Mən razıyam.

Bayaqdan bu cavabı gözləyən Jorj durub otaqda bir az da var-gəl elədi. Deyəsən, şübhələrin caynağından, hələlik, qurtulmamışdı və bu yolla xanımının nüfuzə baxışlarından yayınmağa çalışırdı.

Jorj dedi:

– Yox... Yox, yox və bir daha yox... Yaxşısı budur, gəl mirasdan tamamilə imtina edək... Bu, daha doğru... daha abırlı... və ləyaqətli yoldur... Əgər belə etsək, başqalarına bizi qaralamaqdan ötrü heç bir şans vermərik. Hətta ən bədxah adamlar da addımımızda ittiham ediləsi bir şey tapmazlar.

O, Madlenanın önündə ayaq saxladı.

– Odur ki əzizim, istəyirsənsə, mən Lamanerin yanına təkbaşına gedib durumu anlatmaqla bərabər, həm də onunla məsləhətləşim. Nədən çəkdiyimi ona da açıb söyləyim və bizim dediqodudan yayınmaq üçün mirası yarı bölmək istədiyimizi bildirim, çünki mirasın tən yarısının mənə çatacağı təqdirdə heç kəs bizə kəc baxa bilməz. Bu isə mənim bütün aləmə: «Xanımım bu mirasdan ona görə imtina eləməyib ki, onu əri də, yəni bu qadının qeyrətini çəkən yeganə şəxs kimi mən də qəbul etmişəm» deyər car çəkməyimə bərabər olacaq. Əks halda, möhkəm qalmaqal qopacaq.

Madlena buna sakit səslə və qısaca cavab verdi:

– Necə istəyirsənsə.

Amma əri yenə də uzun-uzadı açıqlamalara gərək duydu:

– Hə, bax miras məhz bu şəkildə bölüşdürülərsə, hər şey hamıya gün kimi aydın olacaq. Onun qoyduğu vəsiyyətnamədən bu mənə çıxır: «Mən həyatda ikən onlardan birini özümə daha məhrəm sayırdım, ölümümlə də heç nə dəyişmədi». Biz bunu rədd edib, elə davranmalıyıq ki, guya, aramızda hər hansı ayrı-seçkilik etməyən bir dostumuzdan orta q miras almışıq. Halbuki onun xanıma daha çox mehir saldığı heç kəs üçün sirr deyildir. Amma mirası bu cütlüyə qoymaqla, o, qadınla olan məhrəmliyinin sırf platonik xarakter daşdığını vurğulamış sayılacaq. Bu fikir onun ağlına gəlsəydi, inan mənə, bəlkə də, o məhz belə də edərdi. Amma bunu fəhm edə bilmədiyindən o, belə səhlənkər sənədə imza atıb. Onun hər həftə sənə çiçək gətirməsini çox haqlı olaraq vurğuladın. Özünün sənə bu son hədiyyəsini edəndə də o, görünür, bunun nəticələrini heç götür-qoy etməyibmiş...

Qadın onun sözünü kəsdi:

– Bu məsələni çözdük, – onun səsində xəfif cırnama sezilirdi. – Hər şeyi də anladım. Bu qədər təfərrüat açıqlayaraq çənə yormağına ehtiyac qalmadı. Haydı, dur get notariusu.

– Bax, bunda haqlısan, – deyərək pörtən kişi şlyapasını götürdü, qapıdan çıxanda bir daha xanımına səsləndi: – Onun kuzenini də əlli min franka razı salmağa çalışacağam. Razısan?

Madlena hökmlü tərzdə dilləndi:

– Xeyr. Ona istədiyi məbləği ver, getsin: yəni yüz min frank. Məbləği də mənim payımdan çıxarsan.

Kişi xəcalətə qapıldı:

– Yox, canım, gəl onu da bərabər paylaşaq. Əgər ona adama əlli min versək, onda düz bir milyon frankımız qalar. Tezliklə görüşənədək, quzum, – deyər Jorj əlavə elədi.

Notariusun yanına gedən Jorj, guya, xanımının təklif elədiyi bu variantı ona anlatdı.

Səhərişi gün ər ilə arvad arasında tərtib olunan bağışlama müqaviləsinə əsasən, Madlena Dü Rua beş yüz min frankı ərinə həvalə elədi.

Bayırda gözəl hava vardı. Kontordan çıxanda Jorj Madlenaya bir az gəzişməyi təklif elədi. İndi o, özünü qayğıkeş, diqqətli, həssas və uzaqgörən birisi kimi aparırdı. Kefi-damağı çağ idi, ürəyi dağ boyda olmuşdu. Fikirli görünən qadının işə sir-sifətindən sərt ifadə çəkilib getmək bilmirdi.

Payızın yetərinə soyuq günlərindən biri idi. Yoldan ötənlər yeyin gedir, sanki, harayasa tələsirdilər. Gözünü-könlünü oxşayan xronometrin satıldığı, tez-tez vitrini önündə ayaq saxladığı dükanlara apardı Dü Rua öz xanımını və dedi:

– İzninlə buradan sənə bir hədiyyə alım.

Xanımı könülsüz dilləndi:

– Necə istəyirsən.

Mağazaya girdilər.

– Nə istəyərdin: üzük, boyunbağı, yoxsa qolbağı?

Qızıl əşyaları və qiymətli qaşları görən qadının üzündəki süni soyuqluq əriyib getdi və vitrinləri zinət əşyaları ilə dolu olan bu məkan onda gözlənilməz bir maraq oyatdı.

Almaq eşqiylə gözləri yanan qadın dilləndi:

– Bax, bu, gözəl qolbaqdır.

Onun seçdiyi bənzərsiz zərgərlik əşyası olan qolbağının ayrı-ayrı bölümləri fərqli qaşlarla bəzənmişdi. Jorj soruşdu:

– Bu qolbağı neçəyə deyirsiniz?

Zərgərdən cavab gəldi:

– Üç min franka.

– Əgər iki min beş yüzə versəydiniz, götürərdim.

Bir qədər tərəddüdə qapılan zərgər dedi:

– Yox, cənab, verə bilmərəm.

– Qulaq asın, mən sizdən bir də min beş yüz franklıq o xronometri də alacağam və bu eləyəcək cəmi dörd min frank. Nağd ödəyirəm. Razısınız? Əgər razı deyilsinizsə, özünüz bilin, o biri dükanlardan alaram.

Zərgər bir az nəm-nüm eləsə də, sonda deyilən qiymətə razı oldu:

– Siz deyən olsun, cənab!

Jurnalist öz ünvanını bildirəndən sonra dedi:

– Xronometrin üzərində baron tacının, onun altından isə mənim inisiallarım olaraq əl xəttiylə J.R.K. hərflərinin qravüra olunması barədə də göstəriş verərsiniz.

Bu sifarişdən heyrətlənən Madlenanın dodaqları qaçdı. Mağazanı tərk edərkən qadın incə bir nəvazişlə ərinin qoluna girdi, çünki o, bir daha əmin olmuşdu ki, əri gerçəkdən güclü və fərasətli adamdır. İndi, yəni əlində pulu olandan sonra onun titul da ummağa haqqı çatırdı.

Zərgər onları təzim edərək yola saldı.

– Narahat olmayın, cənab baron, cümə axşamına hər şeyi hazır edərək.

Vodevil teatrının yanından keçirdilər. Orada yeni tamaşa göstərilirdi. Dü Ruadan təklif gəldi:

– İstəyirsən, bu axşam teatra gedək? Həm də lojada yer tapmaq şərtiylə.

Lojada yer tapıldı və onlar ora bilet aldılar.

Kişi təklif elədi:

– Bəlkə, bir restoranda yemək yeyək?

– Ola bilər, böyük həvəslə.

Kişi indi özünü bir ağa kimi hiss etdiyindən xəyalları qanadlanmışdı.

– Bəlkə, sabah birlikdə xanım de Marelgilə şam yeməyinə gedək? Eşitdiyimə görə, əri buradadır. Onunla görüşmək üçün lap burnumun ucu göynəyir.

Ər-arvad onlara baş çəkдилər. Məşuqəsi ilə küsdükdən sonrakı bu ilk görüşdən Jorj ehtiyatlanırdı. Ona görə də arvadıyla ora getmişdi ki, ən azından, aralarında nəyi isə açıqlama məcburiyyəti doğmasın.

Yemək çox şən keçdi, həmin axşam gen-bol əyləndilər.

Jorj ilə Madlena evə dönəndə gec idi. Pilləkən qəfəsindəki qaz lampası da söndürülüyündən jurnalist vaxtaşırı mumlu kibrit yandırmağa məcbur oldu.

İkinci mərtəbədəki meydançada Jorjun yandırıdığı kibritin işığı güzgüdə əks olundu və bunun ardınca bu cütlüyün silueti bir anlığına zülmət fondan seçildi.

Adama elə gəldi ki, bu bir cüt xəyal qəfil peyda olduğu kimi, həmin andaca gecənin qoynunda əriyəcək.

İşıq daha da artsın deyə, əlini bir az da yuxarılara qaldıran Dü Rua özündənrazı halda qəhqəhə çəkərək bağırırdı:

– Baxın ey, milyonçular gəlir!

VII

Mərakeşin işğalından iki ay ötürdü. Tanjeri ələ keçirən Fransa Afrikanın Tripoliyə qədər uzanan bütün Aralıq dənizi sahillərinə yiyələndiyindən işğal etdiyi bu ölkə ilə bağlı istiqrazlara vəsait yatırmışdı.

Nazirlərdən ikisinin bu sayədə iyirmi milyona qədər qazanc götürdükləri və bunlardan birisinin Laroş-Matye olduğu, az qala, aşkar şəkildə dillərdə dolaşırdı.

Valterin bir güllə ilə iki dovşan vurmasından isə bütün Paris danışdı: istiqrazlardan otuz-qırx milyon qazanan bu adam mis və dəmir filizi yataqlarından, habelə işğala qədər ucuz qiymətə satın aldığı və Fransız işğalının sabahısı günü müstəmləkə şirkətlərinə satdığı iri torpaq sahələrindən isə daha səkkiz-on milyon götürmüşdü.

Bir neçə günün içində bu adam dünyanın sayılan yönəticilərindən birinə, krallardan daha böyük imkanlara malik zənginlərdən birinə çevrilmişdi. Adətən, belələrinin önündə hamı baş əyib susduğundan bu cür sərvət sahibləri içlərində qaynayan bütün yaramazlığı, həsədi və alçaq hissləri arxayınlıqla bu dünyaya püskürə bilirlər.

Artıq bu adam cuhud Valter deyildi. Çoxlarının şübhə bəslədiyi bir bankın direktoru, nə məzhəbə qulluq etdiyi bilinməyən qəzetin naşiri, adı fırladaqlarla bağlı şayiələrdə hallanan deputat deyildi artıq o.

İndi o, zəngin bir yəhudi olan cənab Valter idi.

Və o, bunu hamıya əyani şəkildə sübut etməyə can atırdı.

Fobur-Sent-Onoredə yerləşən və bağının bir ucu Yelisey düzünə çıxan ən dəbdəbəli malikanələrdən birinin sahibi olan Karlsburq knyazının maddi sıxıntılar içində çırpındığını öyrənən Valter bu mülkün bütün mebeli ilə, hətta bircə kreslosuna da toxunulmaması şərtiylə iyirmi dörd saat ərzində ona satılması təklifini irəli sürmüş, bunun qarşılığında üç milyon frank ödəməyə hazır olduğunu bildirmişdi.

Bu məbləğə şirnikən knyaz razılıq vermişdi.

Səhərişi gün Valter artıq yeni mülkünə köçməyində idi.

Amma bu ara onun ağına başqa bir fikir gəlmişdi. Bu cür ideya ancaq Parisi fəth etməyə niyyətli fatehin, məsələn, Bonapartın ağına gələ bilərdi.

Həmin dönmədə bütün şəhər əhli Jak Lenoblun komisiya⁵⁸ dükanında satışa çıxarılan, macar rəssamı Karl Markoviçin İsa peyğəmbərin suyun səthində yeridiyini təsvir etdiyi tablonun seyrinə axışmaqda idi.

Tabloya heyran qalan sənət tənqidçiləri bir ağızdan bildirirdilər ki, bu əsər bizim yüzildə yaranan ən böyük sənət əsəri sayılmağa layiqdir.

Həmin şəkli beş yüz min franka satın alan Valter onu öz malikanəsinə gətirmişdi: bu yolla o, ictimaiyyətin maraq dolu diqqətini yeni məcraya, öz evinə sarı yönəltdi, üstəlik, bütün Parisi özünə həsəd aparmağa, onu pisləməyə və ya tərifləməyə, bir sözlə, özündən danışmağa məcbur eləmişdi. Sonra o, qəzetlərə elan verdi ki, Paris həyatının ən görkəmli simalarını yaxın günlərdə

təşkil edəcəyi bir ziyafətə çağırmaqla, xarici rəssamın tablosunu onlara sərgiləyəcək: qoy heç kəs bu sənət əsərini gözdən uzaq yerdə saxlanmasını ona irad tuta bilməsin.

Əslində onun evinin qapıları hamının üzünə açıq olacaqdı. Hamı buyurub gəlsin. Sadəcə olaraq, girişdə dəvətnamə göstərmək tələb olunacaqdı.

Dəvətnamədə yazılmışdı: «Cənab və xanım Valterlər sizi dekabrın otuzunda, axşam saat doqquzla on arasında onlara təşrif buyurmanızı və elektrik lampaları işığında rəssam Karl Markoviçin «Su üstə yeriyan İsa peyğəmbər» tablosunu seyr etmənizi rica edir».

Postskriptum qismində xırda hərflərlə «Saat on ikidən sonra rəqslər olacaq» cümləsi yazılmışdı.

Deməli, istəyənlər gecə saatlarına qədər qala bilərdilər və Valterlər bunların içindən özlərinə yeni tanışlar seçəcəkdilər.

Bu qeydə diqqət yetirməyənlər kübarlara məxsus laqeyd və ya acgöz maraqla gəlib həm tablonu, həm mülkü, həm də onun sahiblərini saf-çürük edəndən sonra dağılışıcaqdılar. Amma qoca Valter onu da əla bilirdi ki, az sonra həmin bu kübarlar yenə onun qapısına gələcəkdilər, çünki bunlar onun kimi az vaxtda zənginləşən digər yəhudilərin də evlərindən ayaq çəkmirdilər.

Bu tədbirdə əsas məqsəd – adları qəzet sütunlarından düşməyən titullu zadəganlara öz evinin yolunu tanıtmak idi və onların gələcəyinə şübhə yox idi, çünki ötən bir ay yarımında əlli milyon frank qazanmış bu adamı görmək istəyi haqlı idi: buraya gəlib qonaqlara nəzər yetirməklə onları sayacaqdılar, çünki bu İsrail oğlunun «İncil» mövzusunda yaradılmış tablonun seyrinə çağırmağa gərək duyduğu bu adamları, hər halda, görməyinə dəyərdi.

Sanki, o, demək istəyirdi: «Baxın, Markoviçin yaratdığı və «Su üstə yeriyan İsa peyğəmbər» adlanan, xristian boyakarlığının incisi sayılan tablonu mən beş yüz min franka satın almışam və bundan sonra cuhud Valterin gözlərini oxşayacaq bu rəsm onun evini daim bəzəyəcəkdir».

Kübar cəmiyyətində, Jokey-klubun üzvləri və hersoq xanımları arasında bu ziyafətlə bağlı uzun-uzadı müzakirələr getdi və belə nəticə hasil oldu ki, bu dəvətə gedib-getməməkdə hər kəs sərbəstdir, yəni hamı oraya gedə bilər. Daha öncə bu kübarlar cənab Ptinin sulu boya rəsmlərinə də eyni həvəslə baxmışdılar. Valterlərdəki tablo isə əsl sənət incisi idi və əgər ev sahibi onu görmək istəyənlərin üzünə cəmi bir gecəliyinə öz qapılarını açmışdısa, bəyəm belə fürsəti qaçıрмаq olardı?

İki həftə boyunca «Fransız həyatı» ictimaiyyətin marağını körükləməkdən ötrü hər gün öz səhifələrində dekabrın otuzuna planlanan o ziyafət barədə hər hansı yazı verməyə çalışırdı.

Öz şefinin bu görünməmiş zəfəri Dü Ruanı yamanca cırnadırdı.

Halbuki xanımından beş yüz min frank qopardığı üçün özünü zəngin sayan Jorjun sərvəti onun əliylə milyonlara yiyələnən adamların varidatının yanında dəryada damla idi və o, hələdə lütün, əsl lütün birisiydi. Onun qəzəbdən güc alan həsədi günü-gündən alovlanırdı. Bütün dünya-aləmə acığı tutmuşdu: bu səbəbdən artıq o, Valterlərin evinə ayaq basmırdı. Laroşun məsləhətinə uyan və ona Mərakeş istiqrazları aldırən xanım Valterə və vaxtilə onun başını piyləsə də, əvvəlki kimi onun

xidmətlərindən yararlanan, həftədə iki dəfə evindəki şam yeməklərinə qatılan nazirə nifrət bəsləyirdi o. Laroşa katiblik edir, dediklərini qeydə alır, gətir-götür işlərini görürdü, hər dəfə onun diqtəsiylə yazı yazanda bu özündənrazı hərifin boğazını üzməkdən özünü güclə saxlayırdı. Hökumət üzvü kimi Laroş sən deyən nüfuz sahibi deyildi, nazir portfelini əlində saxlama səbəbinin isə onun içinin qızılla dolu olmasından qaynaqlandığını hər vəchlə gizlətməyə çalışırdı. Amma Dü Rua bu qızılın ışıltısını, təsirini hər şeydə sezirdi: alayarımcıq bir vəkilin son vaxtlar danışığında peyda olan çiyrindirici çalarlarda, davranışlarındakı sırtıqlıqda, ölçüsüz-biçisiz fikir yürütməsində və özünə sonsuz güvənində ortaya çıxırdı bu.

Dü Ruanın evində Laroş əsl ağa kimi davranırdı və qraf de Vodrekin yerini tutmuşdu: həftənin bəlli günlərində şam yeməyinə gələn bu adam evin ikinci ağası kimi qulluqçulara buyruqlar verirdi.

Jorjun onu çəkməyə daha dözümlü qalmamışdı: bu hərfin yanında o, qəzəbini güclə cilovlayırdı, dişləməyə hazır, amma hələlik, buna cürəti çatmayan quduz it kimi davranırdı. Bunun əvəzinə bütün acığını Madlenadan çıxanda bunun səbəbini anlamayan qadın çiyinlərini çəkər, şıltaq uşaq kimi ona fikir verməzdi. Amma onun daim qanıqara olması arvadının da gözündən yayınmamışdı. Madlena deyirdi:

– Səni heç cür anlaya bilmirəm. Hər işin yolunda getsə də, daim nədənsə narazısan.

Bu zaman o, susaraq arxasını arvadına çevirirdi.

Əvvəlcə Jorj şefin düzənlədiyi ziyafətə getməyəcəyini, ümumiyyətlə, bundan sonra o özündənmüştəbeh cuhudun evinə qədəm qoymayacağını elan elədi.

Xanım Valter son iki ay ərzində hər gün ona məktublar göndərir, Jorjun təklif edəcəyi istənilən yerdə görüşə hazır olduğunu, aşnasının adına udduğu yetmiş min frankı ona vermək istədiyini bildirirdi.

Amma o, məşuqəsinin bu yalvarış dolu məktublarını yandırır, onları cavabsız qoyurdu. Jorj ortağ oyunlarındakı payından heç də imtina etməmiş, sadəcə, bu yolla qadının mənliliyini ayaqlamaq, ona aşkar nifrətini biruzə vermək istəyirdi. İndi hədsiz zəngin olan bu qadına o da özünün son dərəcə qürurlu birisi olduğunu göstərirdi.

Tablonun sərgilənəcəyi gün Madlena onu inandırmağa çalışdı ki, əgər Valterlərin ziyafətinə getməsə, bununla böyük bir yanlışa yol vermiş olacaq.

Dü Rua burnunun altı dedi:

– Əl çək yaxamdan. Mən heç yerə getməyəcəyəm.

Amma nahardan sonra qəflətən fikrini dəyişdi:

– Görünür, məcburən bu ziyafətə qatılacağım. Haydı geyin.

Bu xəbəri çoxdan gözləyən qadın dilləndi:

– On beş dəqiqəyə mən hazır olacağam.

Əyin-başını geyinərkən və hətta karetdə yola düzələndən sonra da Jorj deyilməyinə ara vermirdi.

Karlsburq malikanəsinin əsas girişindəki dörd küncdə yanan mavi rəngli elektrik fənləri xırda kürələrdən ibarət idi. Yüksək artırmaya aparan pilləkənə misilsiz bir xalı sərilmişdi. Hər pillədə dayanan və heykəli xatırladan xidmətçilərin əynində isə zərbaftalı geyim vardı. Dü Rua bunu görüb deyindi:

– Əcəb gözə kül üfürürlər!

Acığından çiyinlərini çəkən bu adamın içindəki həsəd getdikcə daha da alovlanırdı. Arvadı ona təpindi:

– Belə bir evin olana qədər döz və dilini dinc saxla.

İçəri keçib pişvazlarına yürüyən qulluqçulara öz ağır üst geyimlərini təhvil verdilər.

Burada xeyli xanım və cənab toplaşmışdı, onlar da öz xəz geyimlərini çıxarırdılar. Pıçıltılar dolaşırdı:

– Misilsizdir! Misilsizdir!

Geniş vestibülün divarları Marsla Veneranın eşq macərələrini təsvir edən qobelenlərlə üzlənmişdi. Sağ və sol cinahlardakı nəhəng pilləkənlər ikinci mərtəbədə birləşirdilər. Döymə metaldan hazırlanmış məhəccərlər görəni valeh edirdi, onların çoxdan çəkilən və zamanla tündləşən qızılı elementləri pillələrin qırmızı mərməri fonunda bərq vururdu.

Zalların girişində bir cüt azyaşlı qız durmuşdu. Birisi pənbə, digəri isə mavi paltarda olan bu qızcıqazlar xanımlara çiçəklər paylayırdılar. Hamı bunun çox gözəl düşünüldüyünü etiraf etməkdəydi.

Zallar artıq adamla doluydu.

Xanımların çoxusu qapalı paltarlar geyinmişdi: görünür, bu yolla onlar ziyafətin adi və fərdi sərgidən seçilmədiyini vurğulamaq istəyirdilər. Özünü rəqsə hazırlayanlar isə dekolte paltarlara üstünlük vermişdilər.

Rəfiqələrinin əhatəyə aldığı xanım Valter ikinci zalda oturmuşdu və qonaq-qaranı qarşılamaqla məşğul idi. Onu tanımayan qonaqların çoxusu isə otaqları muzey kimi dolaşır və ev sahiblərinə, ümumiyyətlə, məhəl qoymurdular.

Dü Ruanı görən ev sahibəsinin bəti-bənizi ağardı: bir anlığına o, kişiye sarı getməyə cəhd etsə də, sonra özünü tox tutdu və kişinin ona yanaşmasını gözlədi. Kişi ona dəbdəbəylə təzim elədi, Madlena isə tərif və heyranlıq dolu sözlərlə ev sahibəsinə söhbətə tutdu. Arvadını xanım Valterlə baş-baş buraxan Jorj kütləyə qarışdı, çünki bütün bu cah-cəlalı gözü götürməyənlərin burada yetərinə çox olacağını bildiyindən onların dediklərini duymaq keçirdi könlündən.

Bahalı parçalarla, italyan üslubunda tikmələrlə bəzənmiş, ən müxtəlif üslublara və rəng çalarlarına malik Şərq xalıları ilə döşənmiş, divarlarından qədim rəssamların tabloları asılmış beş zal bir-birinə açılırdı. Qonaqların ən çox bəyəndiyi zal XVI Lüdovik üslubundakı, bir növ buduarı xatırladan, divarları solğun mavi rəngli fonda pənbə qızılgülərlə dolu ipək parça ilə üzlənmiş xırda

otaq oldu. Oradakı son dərəcə incə mebel dəsti də eyni parça ilə üzlənmişdi, taxta qismlərə isə qızılı təbəqə çəkilmişdi.

Məşhur adamlardan hersoginya de Ferraçini, qraf və qrafinya de Ravenel, general knyaz d'Andremon, gözəllər gözəli markiza de Dün və teatrlardakı bütün ilk tamaşalara qatılan kübarlar indi Jorjun gözləri önündəydilər.

Kimsə birdən onun əlindən yapışdı. Gənc və şux bir səs onun qulağına pıçıldadı:

– Aha, axır ki, ələ keçdiniz, zəhləmgetmiş Əziz dost! Haralara qeyb olmusunuz belə, hə?

Buludu xatırladan saman saçların altından ona Süzanna Valterin kuklaninkini xatırladan gözləri dikilmişdi indi. Onu görən Jorj xeyli məmnun oldu və istiqanlıqla əlini sıxdığı qıza üzrxahlıq eləməyə başladı:

– Heç imkan tapmırdım. Son iki ayda hədsiz məşğul olduğumdan heç yerə çıxmırdım, vallah.

Qız ciddi bir tərzdə dilləndi:

– Bu, yaxşı deyil, həm də heç yaxşı deyil. Bizim, yəni anamın və mənəm sizi necə sevdiyimizi bilə-bilə, bizi məyus etmisiniz. Şəxsən mən sizsiz həyatı təsəvvürümə gətirmirəm. Sizi görməyəndə qüssədən özümü asa da bilərəm. Bütün bunları indi ona görə açıq etiraf edirəm ki, bir daha həyatımdan qeyb olmayasınız. Əlinizi verin, «Su üstə yeriyan İsa peyğəmbər»i mən özüm sizə göstərmək istəyirəm. Tablo o başda, oranjereyanın arxasındadır. Şəkili görməzdən öncə qonaqlar bütün zalları dolaşırlar deyə atam onu oradan asdırıb. Bu malikanəsinə elə heyrandır ki, heç ağılıza da gətirməzsınız!

Onlar kütlənin içiylə ağır-ağır irəliləyirdilər. Hamı bu yaraşlıq kişiylə və yanındakı incə-mincə qıza baxmaqdan ötrü geri qanrırdı.

Tanınmış bir rəssam özünü saxlamayıb:

– Əcəb cütlükdür! Necə də yaraşırlar! – dedi.

Jorj öz-özünə düşündü: «Əgər mən, həqiqətən də, fərasətli birisi olsaydım, bu qızla evlənərdim. Amma öz aramızdır, buna mane olacaq heç nə yoxdur. Bəs niyə bu fikir indiyədək ağılıma gəlməyib? Necə olub ki, mən tam başqa birisiylə evlənmişəm? Ah, axmaq başım! Gərək əvvəlcədən hər şeyi ölçüb-biçəndən sonra hərəkətə keçəydim».

Həsəd, aşındırıcı bir həsəd hissi damla-damla onun canına, qanına işləyir, içindəki bütün xoş duyğuları, bütün həyatını ağıya, zəhərə çevirirdi.

Süzanna dilləndi:

– Gerçək sözümdür, Əziz dost, bizə tez-tez gəlin. Daha atam varlandığı üçün gen-bol şıltaqlıq edə, kefirmiz istədiyi qədər məzələnə bilərik.

Amma kişi, hələlik, öz fikir aləmində idi.

– Hə də, indi siz ərə gedəcəksiniz! Özünü bir yaraşlıq, amma bir az kasıblamış şahzadə tapacaqsınız və bir daha üzünüzü görən cənnətlik olacaq.

– Yox, canım, hələlik, tezdir! – deyə qız səmimi şəkildə etiraz etdi. – Mən ancaq könlümə yatan, həm də hədsiz dərəcədə könlümü oxşayan birisiylə ailə quracağam, çünki zənginliyim hər ikimizə yetər.

İndi kişi yanlarından ötən adamların, yüksək kübar təbəqəsi təmsilçilərinin adlarını qıza kinayəli təbəssümlə və məzəli bir tərzdə sadalayırdı: bu adamların çoxusu özlərinin köhnədənqalma kübar titullarını Süzanna kimi zəngin iş adamlarının qızlarına satmaqla kecmələrini təmin edirdilər. Bəziləri xanımlarıyla yaşayan, digərləri isə yalqız, subay-salıq və pozğun həyat sürən bu adamlar ətrafdakılardan yalnız hörmət və izzət görürdülər.

Jorj deyirdi:

– Mərc gələrəm ki, bir altı ay sonra siz də belələrinin qarmağına keçəcəksiniz. Ya knyaz xanımı, ya markiza, ya da hersoginya olacaq və bundan dolayı, möhtərəm xanım, siz mənə ağayana tərzdə, qıyqacı baxacaqsınız.

Cırnayan qız əlindəki yelpiclə onun əlinə vurub and içirdi ki, yalnız sevib ərə gedəcək.

Kişi isə onu cırnadırdı:

– Ona baxarıq, onu görərik hələ, çünki bunu etməməkdən ötrü siz çox varlısınız.

Qız sözü dəyişdi:

– Amma siz də zəngin sayılırsınız, çünki miras almısınız.

Kişi üz-gözünü turşutdu:

– Söz tapdın da danışmağa! Aldığım iyirmi min frank renta indiki zamanə üçün tumpulu sayıla bilər.

– Amma xanımınız da miras alıb.

– Hə. İkimizə cəmi bir milyon frankımız var. İldə qırx min gəlir əldə edəcəyik. Bu pula adam heç könlü istəyən səfərə də çıxma bilməz.

Sonuncu zalda gözləri önündə iri bir qış bağçası, oranjereya açıldı. Burada saysız-hesabsız və uca tropik ağaclar, onların çətirləri altı isə nadir çiçəklər gözə dəyirdi. Ağacların yaşıl örtükləri arasından süzülən işıq şüaları gümüşü rəngə çalırdı, nəm torpaq qoxusu hopan havada bitkilərin bihüşedici ətri vardı. Bu şirin və başgicəlləndirici rayihədəki qoxu çalarları adamı qıcıqlandırır, halsız edir, ona süni və naxoş bir əhval aşılayırdı. Sıx əkilmiş bir cüt kol sırasının ortasına sərilmiş xalılar adama mamır örtüyünü xatırladırdı. Sol tərəfdə, palma budaqlarının günbəzvarı çətiri altında Dü Rua ağ mərmərlə üzlənmiş hovuzu gördü. Hər küncündə iri, saxsıdan qu quşu heykəli olan bu hovuzda rahat çimmək olardı. Qu heykəllərinin aralı dimdiklərindən su fışqırırdı.

Dibi qızılı qumla örtülü olan hovuzda qırmızı rəngli iri balıqlar üzürdü. Domba gözləri və pullarının arasında mavi zolağı olan bu balıqlar Çindən gətirilən valehedici tikmələri xatırladırdılar adama: suda üzən naringiyə bənzəyən balıqların bəziləri üzsə də, digərləri qızılı qumun üstə donub durmuşdu.

Ürəyi sürətlə çırpınan Dü Rua bir an ayaq saxladı. Öz-özünə dedi: «Bax, buna deyərəm səfa sürmək! Adam belə evdə yaşayar da. Bir başqaları üçün bu əlçatandırsa, bəs mən niyə buna can atmamalıyam axı?» Buna bir çarə arayırdı, amma buradaca, həm də əlüstü nə isə bir əlac tapmaq imkansız olduğundan öz gücsüzlüyünə acığı tuturdu.

Yanındakı qızcığaz isə öz aləmində idi və susurdu. Gözünün ucuyla onu süzən Dü Rua düşündü: «Bundan ötrü bu canlı kukla ilə evlənməyim də yetərli olar!»

Qəflətən Süzanna silkindi və onların önünü kəsən adamlara: «Diqqətli olun!» deyə səsləndi və onları yarıb sağa döndü.

Açılan yarpaqlarını incə barmaqlar kimi göylərə sarı uzadan qərribə bitkilərlə dolu meşənin fonunda və dəniz dalğalarının tən arasında hərəkətsiz dayanan bir insan təsviri vardı önlərində.

Bu mənzərə insana sarsıdıcı təsir göstərirdi. Kənar qismlərində yaşıllıqlar təsvir olunan bu tablo insanı sehrli, anlaşılmaz bir aləmə çəkib aparan qara dəliyi xatırladırdı.

Rəsmi diqqətlə süzəndə isə hər şey anlaşıldı. İçində həvarilərin⁵⁹ (*apostolların* – **A.Y.**) olduğu güclə sezilən qayığın yalnız yarısı tabloya sığmışdı. Onlardan birisinin, kənarda oturanın əlində tutduğu fənərin işığı İsa peyğəmbərə yönəlmişdi.

İsanın bir ayağı dalğaların üstündəydi və hiss olunurdu ki, dalğa bu ilahi varlığın pəncəsinə tam mütiliklə təslim olub, onu ağuşuna alıb. Həm insan, həm də Tanrı olan varlığın çevrəsindəki hər şey zülmətə qərq olmuşdu. Təkcə göydə sayrısan ulduzlardan başqa. Tanrının möcüzəsinə fənər tutan həvaridən başqa digər iştirakçıların fənərin solğun işığında nəzərə çarpan sifətlərində mübarək bir heyrət oxunurdu.

Bu tablo son dərəcə güclü və təsirli bir sənət incisiydi. Belə əsərlər tamaşaçının fikirlərinə axar verməklə yanaşı, həmişəlik yaddaşa hopurlar.

Seyrçilər lal-dinməz tablonu süzür, sonra fikirli halda kənara çəkilir və yalnız aradan bir müddət keçəndən sonra əsərin özəllikləri barədə fikir söyləməyə cürətlənirlər.

Tablonu süzən Dü Rua dedi:

– Belə gözəl bir əşyanı satın almağı özünə rəva bilməyin özü yüksək zövqdən xəbər verir!

Tablonu görməyə can atan, axışan seyrçilər onu hər tərəfdən sıxışdırır, itələyirdilər. Buna görə də Süzannanın xırda əlini ovcunda xəfifcə sıxaraq, o, tabloda kənarlaşmalı oldu.

Süzanna xəbər aldı:

– Şampan içmək istəyirsinizsə, gəlin bufetə gedək. Orada atamı da görərik.

Get-gedə tünlənən zallardan təkrar ağır templə keçməli oldular. Bu cür ictimai tədbirlərə düşkün olan hay-küylü və geyim-kecimli kütlə burada özünü lap evindəki kimi sərbəst aparırdı.

Qəflətən kiminsə dediyi: «Bu da Laroşla xanım Dü Rua» sözlərini Jorjun qulaqları aldı.

⁵⁹

Щвару – (апостол) Исанын ящабляри бея адланырды

Bu sözlər onun qulağına rüzgarın uzaqlardan gətirdiyi, naməlum bir xışıltı kimi gəlib çatdı. Görəsən, bunu deyən kim idi elə?

Həndəvərinə göz gəzdirdikdə, baxışları, həqiqətən də, nazirin qoluna girən arvadına sataşdı. Göz-gözü baxışan bu cütlük məhrəm bir mövzuda nə isə pıçıldaşır və gülümsünürdülər.

Jorja elə gəldi ki, çevrəsindəki hər kəs bunlara baxıb qeybət edir. Acı yaşantının təsiri altında bu iki nəfəri döyüb-öldürmək kimi anlamsız və azğın bir istək baş qaldırdı içində.

Arvadı onu gülünc vəziyyətdə qoymuşdu. Ağlına Forestye gəldi. Bəlkə də, elə indi onun arxasınca da «buynuzlu Dü Rua» deyirdi hamı. Axı kim idi, nəciydi bu qadın? Yetərincə gözüaçıq, fərasətli olsa da, sən deyən bir istedadı yox idi onun. Evinə gəlib-gedən qonaqlar bunu Jorja görə edir, ondan çəkinirdilər, çünki ondakı gücü hiss edirdilər. Amma sıradan jurnalistlər sayılan bu ər-arvad barədə orada-burada söz düşəndə, hər halda, ağızlarını Allah yoluna qoyurdular. Ailəsinin adına vaxtaşırı ləkə gətirən, özü barədə dedi-qodulara rəvac verən, bütün davranışlarıyla qalmaqallara səbəb olan bir arvadla onun irəli getməsi, yüksəlməsi imkansız idi. Bu qadın artıq ona yük olmağa başlamışdı. Kaş o, lap əvvəldən belə olacağını biləydi, sezəydi! Onda o, daha irimiqyaslı və cürətli bir oyuna girişərdi! Hətta bu oyundan təq qazancı balaca Süzanna olsaydı, yenə də bəsiydi! Bəs niyə əvvəllər o, kor olub, bunları anlamayıb, hə?

Onlar yeməxanaya girdilər: mərmər sütunları olan və divarları qədim qobelenlərlə üzlənən bu otaq çox iri idi.

Öz işçisini görən Valter qollarını yanlara açaraq ona sarı gəldi. Həyatından çox razı görünürdü:

– Hər tərəfi dolaşa bildinizmi? Süzanna, sən ona hər yeri göstərdinmi? Görürsünüz də, Əziz dost, nə qədər qonağımız var? Knyaz de Gerşi gördünüzmü? O, indicə bir stəkan punş içmək üçün buraya baş çəkmişdi.

Bu ara ev sahibi senator Risolenə sarı cumdu. Özündən çox müştəbeh görünsə də, əslində bazar dəllalına oxşayan xanımının qoluna girmişdi senator və qadının burada gördüyü ehtişamdan duyduğu çaşqınlıq göz qabağında idi.

Ucaboylu, arıq, sarışın bakenbardlı və başı dazlaşmağa başlayan bir gənc Süzannaya təzim elədi. Görkəmindən onun kübar ailənin ədəbazlarından biri olduğu anlaşıldı. Kimsə onun adını çəkdi: «Markiz de Kazol» və Jorj həmin an Süzannanı bu hərifə qısqandı: görəsən, qızla çoxdan tanış idilər? Yəqin ki, qızın ailəsi varlanandan sonra! Bu hərifin qıza girişmək istəyi onun gözündən yayınmadı.

Kim isə Jorjun qoluna girdi. Bu, Norber de Varen idi. Laqeyd və yorğun görünən qocaman şairin yağlanmış saçları və nimdaş frakı diqqəti özünə çəkməkdəydi. O, dedi:

– Bunlar belə məclisləri şənlik hesab edirlər. Bir azdan rəqslər başlayacaq, hamı dağılışandan sonra isə öz aşnalarıyla eyş-ışrətə yollanan qız-qadının könlü xoş olacaq. Lətif bir şampan içmək istərdinizmi?

Bunu deyərək o, öz qədəhinə şərab süzdü. Jorj ikinci qədəhi qaldırdı. Norber ona baş əyərək:

– Dəyəri milyonlarla frankla ölçülən mənəvi hissin sərvət üzərində qələbəsi şərəfinə içirəm, – dedi və məhrəm bir səs tonuyla əlavə elədi: – Mən başqasının cibindəki o pullara zərrəcə həsəd aparmıram və bu etirazım sırf prinsipial əhəmiyyət daşıyır.

Dü Rua artıq onu dinləmirdi də. Markiz de Kazola qoşularaq oradan sivişən Süzannanı baxışlarıyla axtarır, tapmadıqda o, Norberdən yaxasını qurtarmaqla axtarışa çıxdı.

Amma maraq dolu qələbəlik yolunu kəsdi. Birtəhər bu kütləni yardıqda isə o, ər-arvad Marellərlə üz-üzə gəldi.

Xanımla tez-tez görüşsə də, kişini çoxdan görməmişdi. Ona görə də kişi hər iki əlini ona uzatdı:

– Əzizim, Klotilda vasitəsilə mənə çatdırdığınız o məsləhətə görə bilsəniz sizə necə minnətdaram! Mərakeş istiqrazı sayəsində, təxminən, yüz min frank qazandım və buna görə özümü sizə borclu sayıram. Dəyərli dost məhz sizin kimi olur, vallah!

Oradakı kişilər bu zərif və canlara dəyən qarasaç xanımı süzməkdə idilər.

Dü Rua dilləndi:

– Əzizim, onda xidmətim qarşılığı mən də sizdən bir qulluq umuram: xanımınızı əlinizdən alacağam, daha doğrusu, ona əlimi verəcəyəm. Ər-arvadları həmişə ayırmaq lazımdır axı.

Cənab de Marel mütiliklə baş əydi:

– Buna haqqınız var. Əgər bir-birimizi itirsək, bir saat sonra burada görüşək.

– Çox gözəl.

Dü Rua və Klotilda insan qələbəliyinə tərəf üz tutdular. Qadının əri də onların ardınca düşdü.

Klotilda dedi:

– Valterlərin bəxti yamanca gətirir. Hədsiz işgüzarlıq bax, buna deyərlər!

– Neyləyəсэн! İradəli adamlar gec-tez, amma həmişə istədiklərinə nail olurlar, – deyə əlavə elədi Jorj.

Qadın dilləndi:

– Hər qızının cehizi iyirmi, otuz milyon frank olacaq. Üstəlik, Süzanna həm də yaraşıqlıdır.

Kişi susdu. Beynində dolaşan fikri bir başqasının dilindən eşitməkdən o, adətən, rəncidə olurdu.

Qadın, hələlik, «Su üstə yeriyən İsa peyğəmbər» rəsmini görməmişdi. Jorj onu həmin zala ötürməyi təklif elədi. Yol boyu bir az qeybət elədilər, qarşılarına çıxan yad adamlarla məzələndilər. Məsələn, yanlarından ötən və frakının yaxasına bir sürü orden taxan Sen-Poten onlara hədsiz dərəcədə gülünc göründü. Hətta onun ardınca gələn səfirin də yaxasında bu reportyorunku qədər orden yox idi.

Dü Ruadan atmaca gəldi:

– Cəmiyyət deyil e, həftəbecədir!

Onunla salamlasmağa tələsən Buarenarın da yaxalığında onun duel günü taxdığı o sarı-yaşıl lent gözə dəyirdi.

Kiçik qəbul otağında özünü xeyli sərbəst aparan şişman vikontessa de Persmür bir hersoqla söhbət edirdi. Jorj pıçıldadı:

– Eşq elan edirlər.

Oranjereyada Laroş-Matye ilə Madlena yanaşı oturmuşdular. Bitkilər sıx olduğundan burada olduqları heç sezilmirdi. Bu cütlüyün üzündən, sanki, bu sözlər oxunurdu: «Biz burada, hamının gözü qabağında görüşmək üçün vədələşmişik. Barəmizdə nə deyirlər-desinlər, heç vecimizə də deyil».

Xanım de Marel Karl Markoviçin İsa peyğəmbəri təsvir edən tablosuna heyran oldu. Geri dönsələr də, qadının ərini tapa bilmədilər. Jorj soruşdu:

– Lorina neyləyir, hələ də mənə kin saxlayır?

– Hə, heç nə dəyişməyib. Səni görmək belə istəmir. Barəndə söz düşən kimi durub oranı tərk edir.

Kişi susdu. Qızın ona qarşı bəslədiyi nifrət onu üzdü, qüssələndirdi.

Qapının ağzında Süzanna onları saxladı:

– Aha, burada imişsiniz! Hə, Əziz dost, sizi tənhalığa məhkum edir və gözəl Klotildanı əlinizdən alıram – çünki ona öz otağımızı göstərmək niyyətindəyəm.

Özlərini insan qələbəliyi arasına vuran bu xanımlar sürətlə irəliləməyə başladılar: zərif məxluqlar aradan sivişərək və ya ilan kimi qıvrılaraq hərəkət etdiklərindən, adətən, bunu yaxşı bacarırlar.

Elə bu an kimsə pıçıldadı:

– Jorj!

Bu, xanım Valter idi. Səsini bir az da qısan qadın dedi:

– Ah, necə də amansızsiniz! Niyə mənə əzab verirsiniz? Sizə bir-iki kəlmə sözüm var idi, ona görə də Süzettadan rica elədim ki, sizi rəfiqənizdən ayırsın. Qulaq asın, mən gərək... gərək mən elə bu axşam sizinlə danışım... ya da... əks halda, mənim nəyə əl atacağımı heç ağılınıza da gətirməzsınız. Oranjereyaya tərəf gedin. Sol tərəfdə bağa açılan qapı görəcəksiniz. Xiyabanın lap axırında bir köşk var. On dəqiqədən sonra mən orada olacağam. Əgər bundan da imtina eləsəniz, burada, elə bu dəqiqə bir həngamə çıxaracam ki, gəl görəsən!

Qadını təkəbbürlü baxışlarla süzən Jorj dedi:

– Yaxşı, yaxşı. On dəqiqəyə o dediyiniz yerdə olaram.

Beləcə ayrıldılar. Amma yolda Jak Rivalla rastlaşdığı üçün kişi az qaldı geciksinsin. Jorjun qoluna girən məsləkdaşı böyük həvəslə ona ən son yenilikləri sadalamağa başladı. Görünür, o, bufetdən təzəcə çıxmışdı. Jakdan qurtulmaq üçün Jorj onu qapıda rastlaşdığı xanım de Marelə təhvil verdi.

Yol boyu o, Laroşla öz xanımının böyründən də səssizcə keçməliydi. O iki nəfərin başı qızğın söhbətə qarışdığından Jorj hər hansı çətinlik çəkmədən özünü bağa sala bildi.

Buranın havası necə sərin idisə, Dü Rua özünü buz kimi soyuq su vannasında hiss elədi. «Vallah, soyuqlamasam yaxşıdır» deyə düşündü və çıxartdığı cib dəsmalını şərfini kimi boynuna doladı. Sonra ağır-ağır xiyabanla irəlilədi, çox işıqlı məkandan buraya keçdiyi üçün gözləri ətrafı fərli seçmirdi.

Hər iki cinah boyu əkilən kolların yarpaqsız budaqları yırğalanırdı. Pəncərələrdən süzülən işıq bitkilərin üzərində boz ləkələr yaratmaqdaydı. Qəflətən irəlində, cığırda bəyaz bir ləkə göründü və elə həmin dəqiqə dekolte paltardakı xanım Valter onun qabağına qaçaraq pıçıldadı:

– Ah, bu sənsən? Niyə belə edirsən, yoxsa məni çərlətməkdir fikrin?

Jorj təmkinini pozmadan:

– Amma gəl, bu faciəli söhbətlərdən başlama, – dedi. – Yoxsa indicə buranı tərk edərəm.

Qollarını kişinin boynuna dolayan və dodaqlarını, az qala, onun dodaqlarına toxunduran qadın dedi:

– Axı mən sənə neyləmişəm? Niyə bu yaramazlıqları mənə rəva görürsən? Sənə neyləmişəm, hə?

Kişi onu itələməyə cəhd elədi:

– Son görüşümüzdə bütün düymələrimi sən öz saç tellərinlə sarıdığın üçün, az qala, arvadla aramız dəyəcəkdi.

Əvvəlcə buna heyrətlənsə də, sonra qadın başını yırğaladı:

– Xeyr, sən arvadın belə şeylərdən cınamaz. Yəqin, məşuqələrindən birisiymiş o qısqaneqlik səhnəsini çıxaran.

– Mənim məşuqəm-zadım yoxdur.

– Sus, sən Allah! Bəs onda niyə mənə heç baş çəkmirsən? Həftədə bir kərə şam yeməyinə də gələ bilmirsən yəni? Bütün fikrim-zikrim sənə yanındadır, xəyalın bir an önümdən getmir, hər an adını pıçıldamayım deyə özümü güclə saxlayıram. Bütün bunlar sənə olan sevgimdəndir. Yox, sən bunu heç vaxt anlamazsan! Mənə elə gəlir ki, başıma çuval keçirilib, məngənədə sıxılıram və mənə nələr olduğunu anlamaqda acizəm! Səninlə bağlı keçirdiyim hissdən, həyəcədən nəfəsim daralır, ürəyim – bax, buram, – sıxılır, ayaqlarım bir-birinə dolaşdığından bəzən yeriye də bilmirəm. Günlərlə bir küncdə oturub, heç nə eləmədən ancaq səni düşünürəm.

Kişi heyrlə bu qadını süzürdü. Yox, indi onun qarşısında dayanan bu vaxta qədər özünü şıltaq və şişman qızcağaz kimi aparan xanım deyildi: cavabsız sevgidən aqlını itirən, çarəsizliyə qapılan bu qadın hər şeyə əl atardı.

Bu arada Jorjun beynində hansısa dumanlı niyyətlər baş qaldırmaqda idi. O dilləndi:

– Əzizim! Dünyada əbədi sevgi olmur. Adamlar rastlaşır və bir müddət sonra ayrılırlar. Bu təmaslar, bizimki kimi, uzanırsa, onda tərəflər bir-birinə çəkilməz yük olurlar. Sənə səmimi deyirəm: mən artıq tükənmişəm. Amma əgər səndəki sağlam düşüncə məni bir dost kimi qəbul etməyə imkan verərsə, yalnız o şərtlə mən əvvəlki kimi sizə gəlib-gedərəm. Hə, nə deyirsən: özünü ələ alacaq qədər iradənin varmı?

Çılpaq qollarını kişinin çiyinlərinə qoyan xanım Valter pıçıldadı:

– Səni görmək xətirinə mən hər şeyə hazıram.

Kişi yekunlaşdırdı:

– Deməli, danışdıq: biz səninlə yalnız və yalnız dostuq.

Qadın pıçıldadı:

– Hə, danışdıq, – sonra dodaqlarını ona uzatdı: – Daha bir və... sonuncu öpüş.

Kişi xəfifcə dirəndi:

– Yox. Gərək sözünü tutasan.

Qadın geri dönüb göz yaşlarını siləndən sonra korsajından çıxardığı, pənbə rəngli ipək lentlə bağlanmış zərfi Dü Ruaya uzatdı.

– Al. Bu, Mərakeş istiqrazından sənənin payına düşən uduşdur. Onu sənənin adına udduğuma bilsən necə şadam! Alsana...

Kişi imtina eləməyə cəhd göstərdi:

– Yox, bu pulları almaram!

Amma qadın lap özündən çıxdı:

– Oh, yoxsa bu, sənənin tərəfindən ən böyük qəddarlıq olacaq! Bu pullar səndən başqasının deyildir. Əgər onları qəbul eləməsən, alıb zibil qutusuna atacağam. Amma mənim xətrimə sən bunu etməyəcəksən, elə deyilmi, Jorj?

Dü Rua zərfi alıb cibinə dürtüdü və xatırlatdı:

– Getmək vaxtıdır, yoxsa ciyərlərini soyuqladacaqsan.

Qadın qısıq səslə:

– Nə yaxşı olardı! – dedi. – Ah, kaş ölüb qurtarsaydım!

Sonra o, çılğın və çaşqın tərzdə, çarəsiz halda kişinin əlini tutub öpdü və evə sarı qaçdı.

Dərin fikirlərə dalan Jorj ağır addımlarla onun ardınca yola düzəldi. Oranjereyaya girdikdə artıq başını dik tutmuşdu və dodaqlarında təbəssüm dolaşırdı.

Laroşla Madlena artıq buranı tərk eləmişdilər. Qələbəlik seyrəlmişdi. Bala az adamın qalacağı bəlli idi. Bu ara Jorj bacısı ilə əl-ələ dolaşan Süzannanı gördü. Ona yaxınlaşan qızlar ilk kadrildə⁶⁰ qraf de Latur-İvelenlə birlikdə onlara kavalərlik etməyi təklif elədilər. Kişi təəccüblə xəbər aldı:

– O kimdir elə?

⁶⁰ Кадрил – ряг с ады

Süzanna çoxbilmişcəsinə gülümsünərək:

– O, bacımın təzə dostudur, – dedi.

Roza cırnadı:

– Əcəb utanmırsan, Süzetta! Axı o, mənim olduğu qədər elə sənin də dostundur.

– Mən nə dediyimi yaxşı bilirəm.

İnciyən Roza onları tərk elədi.

Dü Rua şıqlıqla Süzannanın biləyindən tutub, mülayim bir səsle soruşdu:

– Qulaq asın, gözəl quzum, siz məni öz dostunuz sayırsınız?

– Əlbəttə ki, Əziz dost.

– Mənə etibar da edirsiniz?

– Hər mənada.

– Bugünkü söhbətimizi necə, xatırlayırsınız?

– Hansını?

– Sizin evliliyiniz barədəkini. Daha doğrusu, sizin ərə gedəcəyiniz adamla bağlı söhbətimizi.

– Hə.

– Elə isə, deyin: mənə bir şeyi vəd edərsinizmi?

– Hə. Amma nəyi axı?

– Söz verin ki, kim sizinlə evlənmək istəsə, mənimlə məsləhətləşəcək və bu məsələyə münasibətimi öyrənmədən o adama razılıq verməyəcəksiniz.

– Danışdıq, söz verirəm.

– And içirsiniz?

– And da içirəm.

Rival işgüzar bir görkəmlə qaçaraq onlara yanaşdı:

– Madmazel, atanız bala qatılmanızı istəyir, – dedi.

Qız təklif elədi:

– Gedək, Əziz dost.

Amma Jorj bundan boyun qaçırdı, çünki indi gedib təkbaşına qalmağa və hər şeyi götür-qoy etməyə ehtiyac duyurdu. Ürəyində xeyli və yeni təəssürat yaranmışdı. Xanımını axtardı və onu bufetdə tapdı: Jorjun tanımadığı iki kişiylə o, şokolad içirdi. Ərini onlara təqdim eləsə də, yanındakıları ona tanıتماğa qadın gərək duymadı.

Bir az səbir edib, xanımından soruşdu:

– Gedəkmi?

– Necə istəyirsən.

Jorj xanımının qoluna girdi və onlar təkrar bomboş zallarla irəlilədilər. Qadın soruşdu:

– Ev sahibəsi hanı? Onunla vidalaşmaq istəyirdim.

– Ehtiyac yoxdur. Yoxsa o, bizə bala qalması təklif edəcək, mən isə artıq yorulmuşam.

– Hə, sən haqlısan.

Bütün yolu susdular. Amma yataq otağına keçən kimi üzündəki tülü də qaldırmayan Madlena təbəssümlə ona üz tutdu:

– Bilirsən, sənin üçün bir sürprizim var.

Jorj qaba tərzdə soruşdu:

– O nə sürprizdir elə?

– Özün tap.

– Buna heç başımı yormaqla istəmirəm.

– Yaxşı. Birisigün yanvarın biridir.

– Hə.

– İndi Yeni il hədiyyələri almağın tam vaxtıdır.

– Elədir.

– Elə isə bu da sənin üçün yeni il hədiyyəsi – onu mənə indicə Laroş verdi.

Bunu deyərək qadın zینət əşyaları üçün xırda və qara rəngli qutunu ərinə uzatdı.

Laqeyd tərzdə qutunu açanda Jorj Fəxri legion ordenini gördü.

Xəfifcə rəngi avazısa da, sonradan gülümsünərək dedi:

– Mən on milyon frankı daha çox tərcih edərdim. Bu işi o, daha ucuz həll eləyib.

Çılgın heyranlıq ifadəsi gözləyən qadın ərindən bu soyuqqanlılığı görüb, özündən çıxdı:

– Sən lap dözülməz olmusan. Sənə heç cür yarımaq olmur.

Jorj yenə soyuq tərzdə dedi:

– Bununla o hərif öz borcunu ödəyir, bunda başqa bir şey yoxdur. Halbuki borcu bundan qat-qat böyükdür.

Onun danışığı Madlenanı heyranlıqlandırdı və qadın:

– Sənin yaşında bu mükafat da fəna sayılmaz, – dedi.

Kişi etiraz elədi:

– Hər şey nisbidir. İndiki durumda mənim daha çox şeyə haqqım çatır.

Orden qutusu buxarının üstünə qoyan kişi bu işıldayan ulduzu seyr elədi. Sonra qapağı örtüdü və çiyinlərini çəkməklə əynini soyunmağa başladı.

Həqiqətən də, «Hökumət xəbərləri» buraxılışının bir yanvar sayında misilsiz xidmətlərinə görə publisist Prosper-Jorj Dü Ruanın Fəxri legion kavaləri adına layiq görülməsi barədə xəbər çap olundu. Öz soyadının iki hissədən ibarət verilməsi ona ordenin özündən daha çox ləzzət elədi.

Bu barədə xəbəri qəzetdə oxuyanda anladı ki, artıq bu hadisə ictimai əhəmiyyət qazanıb. Bundan bir saat sonra xanım Valterdən aldığı məktubda qadın onu bu axşam xanımı ilə bərabər öz evinə,

mükafatı qeyd etməyə dəvət edirdi. Bir az tərəddüd keçirəndən sonra o, ikibaşlı sözlərlə yazılan bu məktubu buxarıya atdı və Madlenaya dedi:

– Şam yeməyini Valtergildə yeyəcəyik.

Bu təklif qadını təəccübləndirdi:

– Belə de! Mən biləni, sən axı bir daha oraya qədəm basmayacağına söz vermişdin?

Qadının aldığı cavab son dərəcə qısa oldu:

– Fikrimi dəyişdim.

Evə girdikdə xanım Valter məhrəm görüşlər üçün nəzərdə tutulan kiçik qəbul otağında oturmuşdu. Saçlarını pudralayan qadına əynindəki qara paltar çox yaraşırdı. Uzaqdan yaşlı, yaxın məsafədən tərəvətli görünürdü o. Güclü müşahidə qabiliyyətinə malik birisi üçün bu, vazkeçilməz bir görüş ehtirası idi.

Madlenanın

– Matəm saxlayırsınız ki? – sualına ev sahibəsi qüssə ilə:

– Həm hə, həm yox, – cavabını verdi. – Yox, bütün doğmalarım həyatdadır. Sadəcə olaraq, mənim yaşımdakı birisi artıq öz ömrü-günü üçün yas tutur. Bu gün bu paltarımı ilk dəfə geyindim ki, onu mübarəkləyim. Bundan sonra mənə ancaq bu cür qara geyimlər yaraşacaq.

Dü Rua düşündü: «Əcəb səbrimi daraldır bu!»

Yemək mərasimi çox cansıxıcı keçdi. Bircə Süzanna durmadan nələrsə danışdı. Roza nə isə qayğılı görünürdü. Oradakı hər kəs Jorju səmimi təbrik elədi.

Axşamüstü hamı öz arasında söhbətləşərək, zallara və qış bağçasına tərəf üz tutdu. Dü Ruanın ardınca düşən xanım Valter onun əlindən yapışıb, qısıq səslə dedi:

– Qulaq asın. Mən bir daha sizinlə heç nə barədə və heç vaxt kəlmə kəsməyəcəyəm. Amma ayağınızı evimdən kəsməyin, Jorj. Gördüyünüz kimi, daha sizə «sən» demirəm. Amma sizdən uzaq yaşamağa mənim gücüm, iradəm yetməyəcək. Bu, məndən ötrü çəkilməz işgəncədir. Gecə də, gündüz də varlığınızi duyuram, surətiniz həmişə gözlərimin önündə bitir, çünki simanız qəlbimə, bütün varlığıma həkk olunub. Sanki, siz mənə hansısa bir zəhər içirmisiniz və indi o, məni içəridən didib-dağıdır, parçalayır. Daha dözüümüm qalmayıb. Yox. Bacarmıram. Mənə bir qarı kimi baxın, razıyam, yetər ki, baxın. Bu gün saçımı bilərəkdən pudralamışdım ki, məni ağbirçək kimi görəsiniz. Amma bizdən ayaq üzməyin, eləcə dost kimi, hərdənbir gəlin.

Kişinin əllərini sıxıb-sıxışdıran qadının dırnaqları artıq onun dərisinə işləməkdəydi. Kişi təmkinlə dedi:

– Qərar qətidir. Daha bu barədə danışmağın mənası yoxdur. Gördüyünüz kimi, bu gün mən məktubunuzu alan kimi sizə baş çəkdim.

Qızları və Madlena ilə irəlidi gedən Valter «Suda yeriyan İsa peyğəmbər» tablosuna çatanda ayaq saxladı, Dü Ruanın onlara yetişməsini gözlədi. Gülümsəyərək dedi:

– Təsəvvürünüzə gətirin ki, dünən mən xanımı bu şəklin önündə yaxaladım. Eynilə kilsədəki kimi diz çöküb dua eləyirdi. Yamanca uğundum buna!

Xanım Valter inamla dedi:

– İsanın bu rəsmi mənim ruhumun xilaskarı olacaq, – Onun səsinə sirli bir ehtizaz duyulurdu. – Hər dəfə bu şəkli süzəndə varlığım güc və gümrahlıq qazanır.

Dəniz dalgaları üstə dayanan Tanrı rəsminə sarı dönən qadın pıçıltı ilə əlavə elədi:

– O, necə də gözəldir! Çevrəsindəkilərə qorxu hissi aşılarsa da, onlar onu necə də sevir! Onun simasına, gözlərinə nəzər yetirin – hədsiz sadə olmaqla yanaşı, ondakı hər şey qeyri-adidir!

Süzanna uca səslə:

– Axı o, sizə bənzəyir, Əziz dost! – dedi. – Doğru sözümdür, oxşayır. Sizin saqqalınız olsaydı və ya şəkildəki adam tərəş olsaydı, sizi bir-birinizdən ayırmaq olmazdı. Heyrətamizdir vallah!

Qız Jorjdan tablo ilə yanaşı durmağı rica elədi və hamı şəkildəki adamla onun cizgiləri arasında müəyyən oxşarlıq olduğunu etiraf elədi.

Bu, hamının heyretinə səbəb oldu. Valterə isə bu xeyli qərribə gəldi. Üzünə təbəssüm qonduran Madlena isə İsanın daha mətanətli siması olduğunu vurğuladı.

Yerində donub qalan xanım Valterin qəmgin baxışları isə gah aşnasının, gah İsanın cizgilərinə zillənirdi. Bundan onun sifəti də elə saçları kimi bəyazlaşmışdı.

VIII

Qışın sonlarına doğru Dü Rualar Valtergilə tez-tez baş çəkirdilər. Hərdən Madlena yorğunluğunu bəhanə gətirib, evdə oturmaq istəyəndə də Jorj yalnızca şefgilə nahar və şam süfrələrindən əskik olmazdı. Adətən, o, cümə günləri gəldiyi üçün həmin gün xanım Valter başqa heç kimi qəbul eləməzdi. Həmin gün şəxsən və yalnız Əziz dostu ayrılmışdı. Yeməkdən sonra kart oynayır, Çin balıqlarını yemləyər, ailə əyləncələriylə baş qatardılar. Bir neçə kərə, həm də ya qapı arxasında, ya oranjereyadakı kolların arxasında, ya da hər hansı qaranlıq bir küncdə xanım Valter fürsət tapıb Jorju ehtirasla qücar, onu var gücüylə köksünə sıxaraq, qulağına bu sözləri pıçıldayardı:

– Mən səni sevirəm!.. Mən səni sevirəm!.. Dəlicəsinə sevirəm!

Amma onu soyuq tərzdə özündən uzaqlaşdıran kişi quru-quru deyirdi:

– Əgər təkrar əvvəlki yolu tutsanız, evinizə ayaq basmaram.

Mart ayının sonlarında hər iki bacının ərə getməsi barədə qəfil şayiələr yayıldı. Rozanın deyiklisi kimi qraf de Latur-İvelenin, Süzannanın adaxlısı olaraq isə markiz de Kazolun adı çəkilirdi. Valterin evində artıq məhrəm adamlar sayılan bu cənablar orada özəl ixtiyara və yerə sahib idilər.

Jorjla Süzannanın münasibətləri isə adi dostluqdan, bacı-qardaş ilişkilərindən o yana getmirdi. Saatlarla çənə döyən bu cütlük ətrafda hamını dolamaqdan və buna görə də baş-başa qalmaqdan həzz duyurdular.

Gözlənilən toyla və ya qızın adaxlısı ilə bağlı isə heç birisi söz salmazdı.

Bir səhər şef Dü Ruanı yenə də evinə dəvət eləmişdi. Qəlyanaltıdan sonra xanım Valter bir səhmdarla danışqlar məqsədiylə evdən çıxdıqda Jorj Süzannaya:

– Gedək balıqları yemləməyə, – təklifində bulundu.

Süfrədəki yumşaq çörəkdən hərəsi iri bir tikə götürüb oranjereyaya yollandılar.

Mərmərlə üzlənmiş hovuzun kənarında dizi üstə oturub, bu dəniz məxluqlarını yaxından seyr edə bilmək üçün yastıqlar qoyulmuşdu. Süzanna ilə Dü Rua burada yanaşı və dizi üstə çökməklə, çörəkdən xırda toplar düzəltməyə, onları hovuzla atmağa girişdilər. Bunu sezən balıqlar cəld o tərəfə axın etdilər. Quyuqlarını və üzgəclərini tərpətməklə, iri və domba gözlərini ora-bura çevirməklə onlar yemin ətrafına dolanırlar, suyun altına doğru enən topları yaxalayır və təkrar yem umurdular.

Ağızlarını məzəli şəkildə tərpədən balıqlar qəflətən və çox çevik hərəkətlə irəli cumduqda öz görkəmləriylə xırda, yırtıcı məxluqları xatırladırdılar adama. Balıqların üzlərindəki al-qırmızı ləkələr suyun dibindəki qızıllı qumun fonunda seçilir və hovuzun dupduru suyunda ora-bura sıçrayan qığılıcı təsiri yaradırdı. Bir hovur dayandıqları zaman isə pullarındakı mavi zolağı görmək olurdu.

Suda həm öz əkslərini, həm də balıqları süzən Jorjla Süzanna gülümsünürdülər. Qəfildən Jorj sözə başladı:

– Süzanna, məndən gizlin sirləriniz peyda olub. Bu, heç yaxşı şey deyil.

Qız soruşdu:

– Hansı sirlər, Əziz dost?

– Xatirinizdədir, o ziyafət gecəsində mənə burada nə vəd etmişdiniz?

– Yox.

– Sizə elçi düşəcək birisi barədə mənimlə məsləhətləşməyə söz vermişdiniz onda.

– Hə, indi nə olub axı?

– O olub ki, artıq birisi sizə elçi göndərüb.

– Kimdir o elə?

– Özünüz bunu məndən yaxşı bilirsiniz.

– Yox, bilmirəm. And içərim.

– Bilirsiniz, canım! O, uzundraz və modabaz markiz de Kazol.

– Əslində o, heç modabaz da sayılmır.

– Ola bilsin. Amma o – avam birisidir, elə buna görə qumar və əyləncələr onu müflisə çevirib.

Nə deyim, vallah: sizin kimi cavan, yaraşıqlı və ağıllı bir qız üçün o, çox uyğun bir adaxlıdır.

Qız gülümsəyərək soruşdu:

– Onun əleyhinə nə isə bilirsiniz?

– Mənmi? Yox.

– Yox, bilirsiniz. Bununla belə o, siz bildiyiniz kimi deyil.

– Qoyun oturmuşuq, siz Allah. Axmağın və davakarın birisidir o.

Qız baxışlarını sudan ayıraraq kənara tutdu.

– Bura baxın, sizə nə olub belə?

– Mən... mən... mən sizi qışqanıram.

Bu sözləri kişi elə tərzdə dedi ki, elə bil, qəlbində uyuyan məhrəm bir sirri dilə gətirdi.

Amma bu etiraf qızı çox da heyrləndirmədi.

– Sizmi?

– Hə, mən!

– Belə-ə de-e! Görəsən, niyə?

– Çünki sizə aşıqəm. Siz isə, şiltaq qız, bunu çox yaxşı bilirsiniz.

Qız tam ciddiyyətlə dedi:

– Sizin ağlınız çaşıb, Əziz dost!

Kişi dil-boğaza qoymadı:

– Ağlımın çaşdığından mən özüm də xəbərdaram. Amma mən, evli bir kişi, bu barədə sizinlə, südül bir qızla danışa bilərəmmi görən? Yox, mən, sadəcə, dəli deyiləm, əgər daha doğrusunu desək, mən bir yaramaz və cinayətkaram. Heç bir ümid yerim olmadığından hərdən az qalıram tamam ağlımı itirir. Eşidəndə ki, siz ərə getməyə hazırlaşırsınız, hiddətdən kimisə öldürməkdən özümü güclə saxlayıram. Buna görə gərək mənə bağışlayasınız, Süzanna!

Kişi susdu. Daha balıqlara yem atmadıqlarından sudakı bu məxluqlar ingilis əsgərləri kimi bir sıraya düzlənib, hərəkətsiz durmaqla indi artıq onlarla zərrəcə maraqlanmayan bu adamları süzürdülər.

Qız yarızarafatla, yarıciddi tərzdə dedi:

– Neyləyə bilərik? Axı siz evlisiniz. Hansı çıxış yolumuz var? Bu, çıxılmaz bir durumdur. Bütün imidlər kəsilib!

Çevik bir hərəkətlə qıza sarı dönən kişi dodaqlarını onun lap üzünə yanaşdırmaqla soruşdu:

– Əgər subay olsaydım, mənə ərə gələrdiniz?

– Hə. Əziz dost, o halda sizə ərə gedərdim, çünki hamıdan çox sizdən xoşlanıram.

Qızın cavabından səmimiyyət yağdı.

Kişi dedi:

– Təşəkkürlər... təşəkkürlər... Elə isə sizdən bir şey rica edəcəyəm: hələlik, heç kimlə əhdü-peyman bağlamayın. Bir azca səbir edin. Yalvarıram sizə! Söz verirsiniz?

Bu vədi kişinin ondan hansı məqsədlə aldığını anlamayan qız xəfif çaşqınlıq içində dedi:

– Söz verirəm.

Dü Rua əlində qalan çörəyin hamısını suya tulladı və heç qızla sağollaşmadan oradan elə götürüldü ki, elə bil, aqlını tamam itirmişdi.

Suya düşən çörək tikəsi əldə-ovucda yumşaldılmadığından səthdə qaldı və bütün balıqlar ona sarı cummaqla, çörəyi acgözlüklə didişdirməyə başladılar. Sonra birgə səylərlə çörək tikəsini dartışdıraraq, hovuzun o biri başına apardılar və onun başına elə yığışdılar ki, kənardan baxan onları hərəkətli bir salxıma və ya saplağı aşağıda olmaqla suyun səthində üzən canlı çiçəyə bənzədərdi.

Təəccüb qarışıq həyəcan hissinə qapılan Süzanna ayağa durdu, ağır addımlarla öz otağına üz tutdu. Jurnalist artıq çıxıb getmişdi.

Evə döndüyü zaman xeyli təmkinli görünən Jorj Madlenanı məktub yazan görüb ondan xəbər aldı:

– Cümə günü sən Valtergilə nahar yeməyinə gedəcəksən? Mən gedəcəyəm.

Qadın tərəddüd içində:

– Yox, – cavabını verdi. – Bir az kefsizəm. Evdə oturmağı üstün tutardım.

– Necə istəyirsən. Heç kəs səni məcbur edə bilməz, – deyən kişi şlyapasını götürüb tələsik evi tərk elədi.

Əri çoxdan bəri Madlenanı qarabaqara izləyir, güdür, göz altında saxlayırdı, onun hər addımından agah idi. Çoxdan gözlənilən məqam gəlib yetişmişdi. Arvadının «Evdə oturmağı üstün tutardım» sözlərinin mənasını o, həmən anlamışdı.

Sonrakı günlər boyu Jorj xanımı ilə ehtiyatlı davrandı. Hətta xasiyyətinə xilaf çıxaraq, arvadıyla hərdən məzələnirdi də. Madlena bunu görüb:

– Səndə keçmiş Jorjun nişanələrini sezirəm, – demişdi.

Cümə günü səhər tezdən geyinib-kecinməyə girişdi: dediyinə görə, o, şefgilə nahara qədər daha harayasa baş çəkməliydi.

Saat altıya qalmış xanımını öpüb evdən çıxdı. Notr-Dam-de-Loret meydanına gedib, orada bir kareti kirayələdi. Sürücüyə dedi:

– Siz Fonten küçəsindəki on yeddi nömrəli evin önündə dayanacaq və daha irəli gedib-getməmək barədə məndən işarət gözləyəcəksiniz. Sonra isə məni Lafayet küçəsindəki «Qırqovul» restoranına aparacaqsınız.

At tənbel bir yorğa yerişlə hərəkətə gələndə Dü Rua pərdələri endirdi. Karetanı yaşadığı binanın girişi ilə üzbəüz saxlatdırıb, gözlərini qapıya zillədi. On dəqiqə sonra evdən çıxan Madlena bulvar tərəfə üz tutdu. Qadın bir azca aralanan kimi Jorj başını xırda qapıdan bayıra çıxarmaqla səsləndi:

– Sür getdik!

Bir müddət sonra o, həmin məhəllədə xeyli məşhur olan, əslində isə orta səviyyəli hesab olunan «Qırqovul»a gəlib çıxdı. Əsas zala girib nahar sifariş elədi. Tələsmədən yeməyini yeyib bitirdi və bütün bu müddətdə saatına göz qoydu. Qəhvəsini içib, üstündən də iki qədər konyak gilləndəndən sonra ağız dadıyla bir siqaret tüstülətdi. Saat səkkizin yarısında restorandan çıxdı, yoldan keçən bir ekipaja minib Laroşfuko küçəsinə sürməsini buyurdu.

Faytonçuya qarşısında dayanmağı buyurduğu binaya girən Dü Rua qapıçıya heç nə söyləmədi və birbaşa dördüncü mərtəbəyə qalxdı. Qapını açan qulluqçudan soruşdu:

– Cənab Giber de Lorm evdədir?

– Hə, cənab.

Onu qonaq otağına oturdular. Orada bir qədər gözləməli oldu. Sonra ucaboylu, cəsur görkəmli, saçlarına erkən dən düşən və sinəsi ordenlərlə dolu olan bir kişi otağa girdi.

Dü Rua ona təzim eləyib dedi:

– Cənab polis komissarı, təxminlərim doğru çıxdı: arvadım indi öz aşnası ilə Martir küçəsində kirayələdikləri mebelli otaqlarda nahar edir.

Asayiş keşikçisi ona baş əydi:

– Qulluğunuzda hazıram, cənab.

Jorj davam elədi:

– Biz saat doqquza kimi hər şeyi bitirməliyik, deyilmi? Çünki sizin zinakarlıq faktının sübutu üçün özəl mənzilə girməyiniz saat doqquzdan sonra yasaqdır, eləmi?

– Elə də siz deyən kimi deyil, cənab: qışda saat yeddiyə, martın otuz birindən sonra isə saat doqquza qədər. Bu gün aprelin biridir, buna görə də bizim saat doqquza qədər vaxtımız var.

– Deməli belə. Cənab komissar, kirayələdiyim ekipaj aşağıda məni gözləyir. Sizi müşayiət edəcək agentləri də özümüzlə götürüb qapının ağzında, pusquda bir qədər gözləyərik. Oraya nə qədər gec girsək, onları iş başında yaxalamaq şansımız da bir o qədər çox olacaq.

– Necə istəyirsiniz, elə də edək, cənab.

Çölə çıxan komissar belindəki üçrəngli qurşağı ört-basdır edən paltosunu geyinib geri döndü. O, Dü Ruanı irəli buraxmaq üçün yana çəkildi. Amma öz fikirlər aləminə qərq olan jurnalist bundan imtina edərək, bir neçə kərə təkrarladı:

– Ancaq sizdən sonra... Ancaq sizdən sonra...

Asayiş keşikçisi ona xatırlatmalı oldu:

– Mən öz evimdəyəm, cənab. Əvvəl siz çıxın.

Təzim edən Dü Rua ayağını eşikdən bayıra qoydu. Hələ gündüz o qət eləmişdi ki, bu basqını axşam gerçəkləşdirmək lazımdır. Komissarlıq binasına yaxınlaşanda orada onları mülki geyimli üç agentin gözlədiyi bəlli oldu. Onlardan biri faytonçunun yanında əyləşdi, qalan ikisi isə karetya mindi və onlar Martir küçəsinə yollandılar.

Yolda Dü Rua izah elədi:

– Mənzil üçüncü qatdadır. Əlimdə planı var. Əvvəlcə kiçik giriş otağı, sonra mətbəx, daha sonra isə yataq otağı gəlir. Hər üç otaq bir-birinə açılır. Mənzildən əlavə çıxış olmadığından gizli qaçış imkanı istisna olunur. Yaxınlıqda bir çilingər yaşayır və o, sizin təlimatınıza görə hərəkət etməyə hazır olacaq.

Nəzərdə tutulan binaya yaxınlaşdıqda saat hələ doqquza on beş dəqiqə işləmişdi. İyirmi dəqiqədən çox qapının ağzında gözləyəsi oldular. Saatın doqquza on beş dəqiqə qaldığını sezən Dü Rua dilləndi:

– Getmək vaxtıdır.

Onsuz da öz ələmində olan qapıçıya hər hansı məhəl qoymadan onlar pilləkənlə yuxarı qalxmağa başladılar. Agentlərdən birisi binanın girişində qarovulda qalmışdı.

Üçüncü mərtəbəyə çatanda bu dörd kişi ayaq saxladı. Əvvəlcə qulağını qapıya söykəyən Dü Rua az sonra kilid dəliyindən içəriyə göz qoydu. Amma nə bir şey görə bildi, nə də bir səs-səmir eşitdi. Odur ki qapının zəngini çaldı.

Komissar öz agentlərinə tapşırırdı:

– Burada qalın və tam hazırlıqlı olun.

İki-üç dəqiqə sonra Jorj daha bir neçə kərə zəngi çaldı. Mənzildə nə isə bir hənirti və xəfif addım səsləri duyulmağa başladı. Jurnalist bükülü şəhadət barmağıyla, həm də bərkdən qapını döydü.

İçəridən kimsə:

– Kimdir o? – deyə soruşdu. Görünür, bu, səsinə dəyişdirməyə çalışan bir qadın idi.

Asayiş keşikçisi dedi:

– Qanun naminə qapını açın.

İçəridəki bir də təkrarladı:

– Siz kimsiniz axı?

– Mən polis komissarıyam. Ya indicə qapını açın, ya da mən kilidin sındırılması əmrini verəcəyəm.

– Sizə nə lazımdır?

Dü Rua dilləndi:

– Bu mənəm. Daha əlimdən heç cür yerə qurtula bilməyəcəksiniz.

Yalın ayaqların şappıltısı qapıdan uzaqlaşsa da, az sonra eyni səs təkrar duyuldu.

Jorj xatırlatdı:

– Əgər könüllü açmasanız, biz qapını sındırmağa məcbur olacağıq.

Əliylə mis dəstəkdən yapışan jurnalist çiyini ilə qapıya basqı göstərirdi. Hələlik, cavab yox idi. Belə olanda o, qapıya elə çılgın bir təkan vurdu ki, mebelli mənzilin köhnə kilidi buna davam gətirmədi. Yerindən qopan şuruplar necə kənara uçdusa, Dü Rua, az qala, kandardakı Madlenanın

ağuşuna yıxılacaqdı. Giriş otağında, əlində şam, ayaqyalın və saçları pərişan halda duran qadının əynində bircə gecə köynəyi və alt tumanı vardı.

– Bu, o xanımdır. Onları yaxalamışıq! – deyə bağıran Jorj otaqlara tərəf şığıdı.

Şlyapasını çıxaran komissar da onun ardınca içəri keçdi. Çaşqın halda onların ardınca gedən Madlena yola işıq tutmalı oldu. Mətbəx masasındakı süfrə yığışdırılmadığından orada yemək artıqları gözə dəyirdi: şampan şərabı şüşələri, bir qismi yeyilmiş paştetlə⁶¹ (*qaraciyər əzməsi* ilə – **A.Y.**) dolu sini, toyuq gövdəsi və yarımçıq çörək dilimləri. Bufetin üstündəki bir cüt boşqabda isə dəniz ilbizi qabıqları qalaqlanmışdı. Yataq otağı dağınıq vəziyyətdə idi. Qadın paltarını stulun başına, kişinin şalvarı isə kreslonun dirsəkliyinə atılmışdı. Bir cütü iri, bir cütü xırdahal olmaqla, dörd çəkmə çarpayının yanında qaralırdı.

Bu cür mebellə döşənmiş, adi və ucuzvarı yataq otaqlarında bir gün və ya lap altı ay yaşayanların da özünəməxsus və cürbəcür qoxuları buranın ümumi havasına, buradakı stullara, divarlara, döşəklərə, pərdələrə hopmuş, daha öncəki müştərilərdən qalma bədən qoxularıyla qarışmaqla, qəribə deyiləcək dərəcədə şirin və həm də dözülməz bir iy buketi yaratmışdı. Bu cür qoxu bənzər məkanlar üçün xarakterik sayılır.

Buxarının üstündə pirojnalara dolu boşqab, Şartez şərabı şüşəsi və bir cüt yarıyacan içilmiş qədəh vardı. Bürənc saatın başına isə kişi öz şlyapasını keçirmişdi.

Cəld hərəkətlə geri qanrılan komissar zənnlə Madlenanı süzdü:

– Siz burada olan publisist, cənab Prosper-Jorj Dü Ruanın nikahlı xanımı Kler-Madlena Dü Ruasınız?

Madlena bir qədər boğuş səsə, amma səlis bir şəkildə dedi:

– Bəli, cənab.

– Bəs burada nə edirsiniz?

Qadından cavab gəlmədi.

Polis rəisi təkrarlamalı oldu:

– Bəs burada nə edirsiniz? İndi siz öz evinizdə yox, kirayə bir mənzildəsiniz. Üstəlik, az qala, çılpəqsınız. Buraya nə məqsədlə gəlmisiniz?

O, cavab gözləyirdi. Madlena isə inadla susmağındaydı.

Komissar dedi:

– Hər hansı etiraf etmədiyiniz üçün bunu özüm aydınlaşdırmağa məcburam.

Çarpayıya sərilən yorğanın altında insan bədəninin cizgiləri özünü biruzə verdi.

Komissar ora yanaşaraq: «Hörmətli cənab!» deyə səsləndi. Yataqdakı adam yerindən tərpənmədi. Görünür, başını yastığın altına dürtən bu adam üzünü divara tutmuşdu.

⁶¹ *Па ште т* – гу шятиндян, буюрякдян, эюбялякдян хцуси цсулла
ца з ырланмыш гиймя

Yorğan altındakının, təxminən, çiyininə toxunan polis məmuru xəbərdarlıq elədi:

– Hörmətli cənab, xahiş edirəm ki, məni zor tətbiqinə məcbur eləməyəsiz.

Amma yorğana bürünən şəxs meyit kimi hərəkətsiz idi. Bu zaman çarpayuya sarı şığımaqla, yorğanı sıyıran, yastıqları isə ora-bura atan Dü Rua qarşısında Laroş-Matyenin kağız kimi ağaran sifətini gördü. Onun xirtdəyindən yapışmaq və sıxmaq istəyi ilə bütün varlığı titrəyən Jorj ona sarı əyilib dişlərini qıcayaraq dedi:

– Ən azından, öz alçaqlığının etirafına cürətiniz çatsın.

Asayiş keşikçisi soruşdu:

– Siz kimsiniz belə?

Şaşqın aşıq susurdu.

– Mən polis komissarıyam və özünüzü mənə təqdim etmənizi tələb edirəm.

Kükrəyib-coşan Dü Rua bu adama çımxırdı:

– Haydı, tülkü, cavab ver. Yoxsa sən kimliyini mən söyləməli olacağam!

Yataqda uzanan adam mızıldandı:

– Cənab komissar, bu adamın məni təhqir etməsinə imkan verməyin. Mən hansınızın qarşısında cavabdehəm: sizin, yoxsa onun? Cavabı mən sizə verməliyəm, yoxsa ona?

Görünür, onun dili-dodağı təpimişdi.

Polis məmuru dilləndi:

– Cavabı mənə, yalnız mənə verməlisiniz. Odur ki soruşuram: siz kimsiniz?

Məşuq yenə də susurdu. Yorğanı ta çənəsinə qədər çəkərək çaşqın halda yan-yörəsinə göz qoyurdu. Dümağ ağaran sifətində onun xırda və ucları burulu bığ xeyli qara görünürdü.

Komissar davam elədi:

– Deməli, siz cavab vermək istəmirsiniz? Belə olanda mən sizi həbs etməyə məcburam. Hər ehtimala qarşı yataqdan qalxın. Paltarınızı geyinəndən sonra sorğunu davam etdirərik.

Yatağında qurcalanan adam mızıldadı:

– Amma sizin qarşınızda bunu edə bilmərəm.

Asayiş keşikçisi xəbər aldı:

– Axı niyə?

Qarşısındakı dili tutula-tutula:

– Çünki... ona görə ki... mən tamam lütəm, – dedi.

Dü Rua hırıldadı və döşəmədəki köynəyi götürüb, çarpayuya tərəf tolazladı və çıxırdı:

– Heç nə olmaz!.. Qalxın görək! Əgər bir arvadın yanında soyuna bilirsənsə, onda onun ərinin hüsurunda geyinməkdən də zərrəcə çəkinməməlisiniz.

Bu sözləri deyərək o, arxasını bu hərifə çevirib buxarıya tərəf getdi.

Madlenanın pərtliyi çəkilmişdi və hər şeyin məhvə yuvarlandığını anladığından indi o, istənilən, hətta ən gözlənilməz hərəkətə hazır görünürdü. Üzündən amansızlıq yağdı, gözlərində soyuq işartı vardı. Bir kağız parçasını lülə kimi bükən bu qadın qonaq-qara gözləyən birisi kimi buxarının iki ucunda qoyulan əcaib şamdanlardakı on şamın onunu da yandırdı. Sonra mərmər lövhəyə söykəndi, çılpaq ayağını irəliyə, artıq sönməkdə olan atəşə sarı uzatdığında əynində güclə duran tumanın arxa tərəfi qalxdı. O, pənbə rəngli qutudan çıxartdığı papirosu alışırdı.

Kişinin yataqdan qalxmasını gözləyən komissar təkrar qadına yanaşdı. Qadın kinayə ilə ondan soruşdu:

– Bu işlə tez-tez məşğul olursunuz, hörmətli cənab?

Komissar tam ciddiyyətlə cavab verdi:

– Yox, xanım, imkan daxilində az-az.

Qadın nifrətlə gülümsədi:

– Sizin yerinizə məmnun oldum: bu, heç şərəfli iş deyil çünki.

Qadın öz ərini heç görmürmüş kimi davranırdı artıq. Bu ara yataqdakı adam geyinməklə məşğul idi: şalvarını, sonra isə çəkmələrini geyindi, jiletini də əyninə keçirib onlara yanaşdı.

Polis komissarı ona üz tutdu:

– Hə, möhtərəm cənab, indi necə, özünüzü mənə təqdim edəcəksiniz?

Kişi susurdu.

Komissar əsəbiləşdi:

– Elə isə sizi həbs etməyə məcburam.

Gözlənilmədən qarşısındakı səsini başına atdı:

– Mənə toxunmayın! Mən toxunulmaz şəxsəm.

Dü Rua bu hərifin üstünə elə hücum çəkdi ki, deyərdin indicə onu yerə sərəcək. Çımxırdı:

– Mən sizi iş başında... suç üstündə... yaxalamışam. Əgər istəsəm, sizi həbs etdirə də... bilərəm.

Bəli.

Sonra jurnalist həyəcədən tutulmuş səsiylə bağırdı:

– Bu, xarici işlər naziri Laroş-Matyedir!

Özünü itirən polis komissarı geri-geri gedib çaşqın halda mızıldadı:

– Möhtərəm cənab, əvvəl-axır siz kim olduğunuzu açıb mənə deyəcəksiniz, ya yox?

Qarşısındakı adam özünü topladı və hamının eşidəcəyi uca səslə elan elədi:

– Hə, bax indi bu yaramaz gerçəyi dedi. Mən, həqiqətən də, nazir Laroş-Matyeyəm.

Sonra o, barmağını Jorjun sinəsindəki qırmızı işartıya tuşlayaraq əlavə elədi:

– Bu əclafın frakına taxdığı ordeni də ona mən vermişəm!

Dü Ruanın rəngi avazıdı. Bunun ardınca o, sərt bir hərəkət elədi və yaxasından qopan orden lenti havada uçan al-qırmızı qığılıcım kimi birbaşa buxarıya düşdü.

– Sizin kimi əclafların verdiyi ordenin yeri bax, oradır.

Yumruqları düyünlənən, dişləri qıcanan və hiddətdən nəfəsləri təngləşən bu iki nəfər göz-gözü durmuşdular: biri arıqhaldı, bığının tükləri biz-biz dururdu, digərinin, nisbətən dolu bədənlinin isə bığının ucları halqavarı burulmuşdu.

Komissar tez onların arasına girdi:

– Ədəb-ərkanı qoruyun, cənablar! Əndazəni aşmayın!

Rəqiblər bir-birinə arxalarını çevirdilər. Yerindən tərpənməyən Madlena hələ də papirosunu tüstülədir və gülümsünürdü.

Polis məmuru sözə başladı:

– Cənab nazir, mən sizi buradakı xanım Dü Rua ilə baş-başa yaxaladım. Eyni yatağı paylaşdığımız qadın, az qala, lüt-üryan idi. Paltarınız otaqda ora-bura səpələnmişdi. Bütün bu məqamlar zinakarlıq faktını tam sübuta yetirir. Siz bu gerçəkləri heç cür inkar edə bilməzsiniz. Bu barədə nə deyə bilərsiniz?

Laroş-Matye burnunun altı mızıldadı:

– Nə deyə bilərəm? Öz vəzifə borcunuzu icra edin.

Komissar bu dəfə Madlenaya üz tutdu:

– Möhtərəm xanım, bu cənabın sizin aşnanız olduğunu etiraf edirsinizmi?

Qadın əsl ləçər kimi cavab verdi:

– Mən inkar eləmirəm: o, mənim oynaşımıdır!

– Bu da yetərlidir.

Sonra polis komissarı mənzillə və otaqların yerləşimi ilə bağlı bəzi qeydlər elədi. O vaxta qədər nazir geyinib qurtardı, paltosunu qolunun üstünə atıb, şlyapasını götürdü. Qələmini yerə qoyan komissardan soruşdu:

– Mən sizə yenə lazımam? Daha nə eləməliyəm? Gedə bilərəmmi?

Dü Rua ona sarı dönüb kinayə ilə hırıldayaraq dedi:

– Əslində hara gedirsiniz belə? Axı niyə? Biz indicə buranı tərk edəcəyik. Siz isə möhtərəm cənab, təzədən yatağa girə bilərsiniz. Biz sizi yenə təkbəşinə buraxırıq, – deyə o, barmağının ucuyla polis komissarının qoluna toxundu: – Gedək, cənab komissar. Daha burada bizlik bir iş qalmadı.

Hələ də heyranət içində olan asayiş keşikçisi onun ardınca yola düzəldi. Amma kandara çatan Dü Rua onu irəli buraxmaq üçün ayaq saxladı. Komissar nəzakət xatirinə bundan imtina elədi. Jorj dirəndi:

– Siz keçin, cənab.

Komissar qısa olaraq:

– Ancaq sizdən sonra.

Təzim edən jurnalist yarınnəzakətli, yarıkinayəli tərzdə dedi:

– Bu dəfə sizin növbənizdir, cənab polis komissarı: çünki bura bir mənada mənim də evim sayılır.

Bayıra çıxanda o, üzünə ciddi ifadə verərək, ehmallıca qapını arxasınca çəkdi.

Bir saat sonra Dü Rua «Fransız həyatı» qəzetinin redaksiyasında idi.

Valter də iş başında idi: son dövəmdə böyük nüfuz qazanan «Fransız həyatı» sayəsində onun direktoru olduğu bankın əməliyyat həcmi də getdikcə artırdı və bütün bunları Valter, əvvəlki kimi, özünün bir an belə zəifləməyən nəzarəti altında saxlayırdı.

Naşir baxışlarını qaldırıb onu gördükdə dedi:

– Ah, bu sizsiniz! Niyə belə qərribə görkəminiz var? Nahara niyə bizə baş çəkməmişdiniz? İndi haradan gəirsiniz belə?

Sözlərinin bir an sonra hansı effekti doğuracağını bildiyi üçün Jorj hər kəlməni ayrıca tələffüz edərək dedi:

– İndicə mən xarici işlər nazirini yıxıb-sürüdüm.

Valter onun zarafat elədiyini sandı:

– Naziri yıxıb-sürüdünüz?.. Necə yəni?

– Mən kabinetin tərkibini dəyişəcəyəm. Vəssəlam! Yetər artıq bu cındıra dözdük.

Dili-ağzı tutulan qocaya elə gəldi ki, işçisi sərxoşdur. Odur ki mızıldandı:

– Bura baxın, siz, deyəsən, xərifləmişiniz.

– Heç də yox. İndicə mən arvadımı cənab Laroş-Matyenin yatağında yaxaladım. Polis komissarı isə bu zinakarlıq faktını rəsmiləşdirdi. Nazir yerlə bir oldu.

Eşitdiyindən tam çaşqınlığa uğrayan Valter gözlüyünü lap alnına qaldırıb:

– Yəqin ki, zarafat edirsiniz?

– Zərrəcə. Hətta bu barədə xronika üçün yazı da hazırlayacağam.

– Bununla nəyə nail olacaqsınız?

– Mən bu cəmiyyət üçün təhlükəli olan o yaramazı, o fırıldaqçını yıxıb-sürümək istəyirəm! Mənim yoluma çıxanın gərək dörd buynuzu olsun! Çünki heç kimə və heç nəyi bağışlamıram! – deyən Jorj şlyapasını kresloya qoydu.

Naşir hələ də məsələnin mahiyyətini anlamırdı. Soruşdu:

– Bəs... xanımınız nə olacaq?

– Günü sabah mən boşanma davası açmaqla, onu da o rəhmətlik Forestyenin yanına yollayacağam.

– Siz boşanmaq istəyirsiniz?

– Bəs necə? Bu qədər gülüş hədəfi olduğum üçün mən onları suç üstündə yaxalamaqdan ötrü fürsət gözləyirdim. İndi artıq hər şey yolundadır və vəziyyəti mən idarə edirəm.

Valter hələ də özünə gələ bilmir, çaşqın halda Dü Ruanı süzür və düşünürdü: «Lənət şeytana! Bu dəliqanlı ilə ehtiyatlı davranmaq lazımdır».

Jorj sözünə davam elədi:

– Mən artıq sərbəstəm... Özümə görə bəlli bir sərvətim var. Oktyabrda keçiriləcək növbəti seçkilərdə doğma əyalətimdən öz namizədliyimi irəli sürəcəyəm: oralarda məni yaxşı tanıyırlar. Bunun kimi, hamının gözlünü yağır edən bir qadınla mən bu toplumda özümə sayılan bir adam mövqeyi qazana bilməzdim. Vaxtilə o, məni başdan çıxarmış, öz təsiri altına və deməli, tora salmışdı. Elə ki, onun bu oyununu anladım, həmin andan bu yaramaz qadının hər addımına göz qoymağa başladım.

O qəhqəhə çəkdi:

– Zavallı Forestye isə eləcə buynuzlu qaldı... qayğısız, üzüyola və avam bir buynuzlu kimi. Mən isə ondan miras kimi aldığım buynuzu sındırdım. Artıq əl-qolum sərbəstdir və mən xeyli qabağa gedəcəyəm.

Stulda tərsinə oturub arzularını dilə gətirərək, təkrarladı:

– Xeyli qabağa gedəcəyəm...

Qoca Valterin gözlüyü hələ də alnından enməmişdi və o, dörd gözlə qarşısındakı bu cavanı süzərək düşünürdü: «Hə-ə, bu yaramaz xeyli qabağa gedəcək».

Jorj ayağa qalxdı:

– Xəbəri indicə oturub yazacağam. Bunu ehtiyatla etməliyik, çünki bunun nazir üçün sarsıdıcı zərbə olacağını unutmamalıyıq. Yuvarlanacağı quyudan onu daha bir kimsə qurtara bilməyəcək. Buna görə də heç «Fransız həyatı»nın da onu dəstəkləməsinin anlamı qalmır.

Bir ara tərəddüdə qapılan qoca sonra əlini yelləyib dedi:

– Bildiyinizi edin, ona bu da azdır.

IX

Üç ay ötdü. Həmin müddətdə Dü Rua boşanma işlərini bitirdiyindən keçmiş xanımı təkrar Forestye soyadını daşımağa başladı. İyulun on beşində Valter ailəsi Truvilə yola düşəcəkdi, buna görə də onlar vida məqsədiylə bir günü şəhər kənarında keçirməyi qərara almışdılar.

Yola cümə axşamı çıxacaqdılar. Şəhər saat altıda altıyerli və dörd at qoşulmuş lando ilə ailə yola düzəldi.

Qəlyanaltılarını IV Henrixin Sen-Jermendəki köşkündə elədilər. Markiz de Kazolun nə üzünü görməyə, nə də davranışlarına təhəmmül edən Əziz dost özünün bu səfərə yeganə kavalər kimi qatılmasına nail olmuşdu. Amma ən son məqamda qraf de Latur-İveleni də götürmək qərarına gəldilər. Bu təklifi səfər ərəfəsində ona çatdırmışdılar.

Yelisey düzü avenyüsünü iri löhrəm yerişlə qət edən atlar az sonra Bulon meşəsi tərəfə çıxdılar.

Çox da qızmar olmayan gözəl bir yay günü idi. Mavi göylərdə iri dövrələr vuran şən qaranquşların havada buraxdıqları izlərin də ağır-ağır çəkilib getdiyini sanırdı adam.

Qadınlar arxada oturmuşdular: ortada ana, sağında-solunda isə qızları. Kişilər isə üzü onlara oturmuşdular: ortada Valter, böyürlərində isə qonaqları.

Senanın üzərindən keçib Mon-Valeryeni və Bujivalı geridə buraxdılar. Qarşıdakı yol, ta Pekə qədər, çayın sahili boyunca uzanırdı.

Çox da cavan olmayan qraf de Latur-İvelenin iri və seyrək bakenbardları əsən mehdən titrəyirdi. Bununla bağlı Dü Rua düşünmüşdü: «Külək onun yanağındakı saqqalla çox şux şəkildə oynayır». Bir ay öncə Roza ilə nişanlanan bu adam adaxlısını ürkək baxışlarla süzürdü.

Jorj da vaxtaşırı Süzannanı süzməyindən qalmırdı. Hər ikisinin rəngi-rufu qaçmışdı. Arabir baxışları rastlaşanda onlar yalnız ikisinə bəlli olan fitnənin ortaqları kimi baxışır və tezliklə gözlərini biri-birindən qaçırdılar. Xanım Valterin isə bəxtəvər və sakit bir görkəmi vardı.

Qəlyanaltıları uzun çəkdi. Parisə dönməzdən öncə Dü Rua açıq eyvanda bir az gəzişməyi təklif elədi.

Əvvəlcə buradan açılan mənzərəni süzdülər. Hamısı bir nəfər kimi divar boyu düzülüb, gözəl üfüqlərə heyranlıqla göz qoydu. Uzun dağ sırasının ətəyi ilə axan Sena çayı bu yaşıllıqlar qoynunda qıvrılan iri ilanı xatırladırdı. Buradan onun suları Mezon-Lafitə doğru baş alıb getməkdəydi. Sağ tərəfdə görünən yüksək təpənin ətəyində isə Marli akveduku⁶² gözə dəyirdi. Səmanın fonunda silueti aşkar seçilən bu qurğu iri ayaqlara malik tırtılı xatırladırdı. Marli isə aşağılarda, meşənin nisbətən sıx qismindəki tala boyu axırdı.

Seyrçilərin gözləri önündə açılan ucsuz-bucaqsız bu düzənlikdə adda-budda kəndlər də görünürdü. Xırda talanın saralmağa başlayan yaşıllığı arasında ayrı-ayrı işıqlı ləkələr kimi Vezine nohurları diqqəti özünə çəkirdi. Solda, xeyli uzaqlarda isə Sartruvil zəng qülləsinin göylərə baş çəkən şiş ucunu seçmək mümkün idi.

Valter dedi:

– Dünyanın heç bir guşəsində belə panorama yoxdur. Heç İsveçrədə də bənzər gözəlliyə rastlanmazsınız.

Dəstə ağır addımlarla irəliləməyə başladı: seyrçilər burada bir qədər gəzib-dolaşmaq, ətrafdakı mənzərələrdən bir az da feyziyab olmağı umurdular.

Jorjla Süzanna hamıdan geri qalmışdılar. Dəstədən bir neçə addım aralanan kimi Jorj sakit və qısıq bir səslə dedi:

– Sizə dəli kimi aşıqəm, Süzanna. Könlümü fəth eləmisiniz.

Qız pıçıldadı:

⁶² Акведук – су кямряи

– Mən də sizə, Əziz dost.

– Əgər sizinlə evlənmə bilməsəm, nəinki Parisdən, hətta Fransadan da çıxıb gedəcəyəm.

– Atamla danışmağa cəhd eləyin. Bəlkə də, o razılıq verəcək.

Jorjun hərəkətindən oxundu.

– Yox, mən artıq neçənci dəfədir ki, bunu deyirəm: bu, mənasız cəhd üzündən evinizin qapıları həmişəlik üzümə bağlana bilər, redaksiyadakı işimdən olaram, hətta sizinlə görüşmə imkanını da itirərəm. Əgər bu təklifi rəsmi şəkildə eləsəm, bax bu sadalanan uğursuzluqlar nəşibim olar. Sizi markiz de Kazola ərə verməyi düşünürlər. Valideynləriniz gec-tez bu təklifə razılıq verəcəyinizi umduqlarından gözləyirlər.

Qız soruşdu:

– Bəs mənim əlimdən nə gələr ki?

Jorj cavabı ləngitməklə, qızı sınaıçı baxışlarla süzdü:

– Mənim xətrimə riskli bir addıma hazırsınız mı?

Qız tam arxayınlıqla «Hə» cavabını verdi.

– Həm də tamam gözlənilməz addıma?

– Hə.

– Həm də hədsiz dərəcədə gözlənilməz addıma?

– Hə.

– Bu yolda ata-ananızın ziddinə də gedərsiniz mi?

– Hə.

– Doğru sözünüzdür?

– Doğru sözümdür.

– Elə isə tək bircə çıxış yolumuz qalır. Amma elə etməliyik ki, buna təşəbbüs məndən yox, sizdən gəlsin. Siz ailənizin gül balasıınız, ürəyinizdən keçən hər şey dilinizin ucunda bitdiyindən sizin şıltaqlığınıza heç kim təəccüblənməz. Odur ki məni dinləyin: elə bu axşam, evə dönmə kimi, ananızı təklildə yaxalayıb, hamıdan əvvəl onunla danışın. Sadəcə deyin ki, mənim xanımım olmaq istəyirsiniz. Bu təklifdən onun həyəcanlanıb özündən çıxacağı şəksizdir.

– Oh, anam çox şad olacaq! – deyən qız onun sözünü kəsdi.

Kişi tam qətiyyətlə etiraz elədi:

– Yox, siz onu yaxşı tanıyırsınız. Atanızla müqayisədə o, daha bəzər əsəbiləşib özündən çıxacaq və buna etiraz edəcək. Görəcəksiniz. Amma siz bunda israr edin, geriye çəkilməyin, məndən başqa heç kimə ərə getməyəcəyinizi açıq bəyan edin. Oldumu?

– Oldu.

– Sonra atanızın yanına gedin. Üzünüzdə ciddi və qətiyyətli ifadə verərək, eyni şeyi ona da söyləyin.

– Hə, hə. Bəs sonra?

– Sonra daha önəmli mərhələ gələcək. Əgər siz, mənim əziz və balaca Süzannam, mənimki olmağa qəti qərarlı olsanız və bu qərarınız dəyişməz qalsa, onda... onda mən... sizi qaçıracığam.

Qız sevincdən az qaldı çəpik çalsın:

– Nə böyük səadət! Məni qaçıracqsınız! Bəs bu nə vaxt olacaq?

Qıza kitablardan məlum olan və qədim şeirlərdə təsvir edilən gecə qaçırmaları, poçt karetləri, yeməxanalarda dincəlmələr, heyratamız sərgüzəştlər gözlənilmədən və sehirlə bir nağıl olmaqdan çıxacaq və ən yaxın zamanda ondan ötrü bir gerçəkliyə çevriləcəkdi. Odur ki bir də soruşdu:

– Bəs bu nə vaxt olacaq?

– Elə... bu gün... bu axşam... bu gecə... – deyə kişi yavaşca bildirdi.

Bədəni uçunan qız soruşdu:

– Bəs haraya gedəcəyik?

– Qoy bu, mənim sirrim olsun. Siz öz addımlarınızı ölçüb-biçin. Unutmayın ki, qaçıracığım halda siz yalnız və yalnız mənə ərə getməli olacaqsınız! Sizdən ötrü bu, yeganə və... təhlükəli... çox təhlükəli çıxış yoludur.

Qız dilləndi:

– Mən buna qərarlıyam... Sizinlə harada görüşəcəyik?

– Təkbaşına evdən çıxıb bilərsiniz?

– Hə, mən alaqapımı açmağı bacarıram.

– Elə isə gecəyarı qapıçı yatağa girəndən sonra siz Birlik meydanına gəlin. Sizi orada, Dəniz nazirliyi ilə üzbəüz dayanacaq karetdə gözləyəcəyəm.

– Gələcəyəm.

– Mütləq?

– Mütləq.

O, qızın əlini sıxdı.

– Ah, sizi necə də sevirəm! Necə də ağıllı və cürətlisiniz! Deməli, siz markiz de Kazola ərə getmək istəmirsiniz?

– Əlbəttə, yox!

– Siz bu təklifi rədd edərkən atanız çoxmu əsəbiləşdi?

– Kaş görəydiniz! O, məni monastıra göndərməklə təhdid elədi.

– Görürsünüz də, buna görə də qətiyyətli davranmalıyıq.

– Mən elə belə də edəcəyəm.

Özünün qaçırılması fikrinə qapılan qız baxışlarını geniş üfüqlərə dikdi. O, sevdiyi adamla... çox-çox uzaqlara gedəcəkdi! Sevgilisi onu qaçıracıqdı!.. Qızın ürəyi dağ boyda olmuşdu və artıq ona,

onun adına zərər toxunduracaq heç nəyin qeydinə qalmırdı. Görən o, hansı yola baş vurduğunun heç fərqi varırdımı? Bunun arxasında gizlənən əsl niyyəti sezirdimi heç?

Xanım Valter geri qanrılaraq səsləndi:

– Yanıma gəl, balası! Əziz dostla orada nə işin var elə?

Bu cütlük də gəlib dəstəyə qoşulmalı oldu. Valterlərin yaxın vaxtda yollanacaqları dəniz kurortundan düşmüşdü söhbət.

Eyni yolla geri qayıtmamaqdan ötrü onlar yollarını Şatudan saldılar.

Jorj susmağına davam edirdi. Fikrə dalmışdı. Əgər bu qız yetərinə cürətli çıxsas, onda o, axır ki, öz məqsədinə çatacaq! Son üç ay ərzində o, bu qızın ətrafında qarşısıalınmaz bir cazibə toru hörmüşdü. Qızın saqqızını oğurlamış, onu tovlamış, onu öz əsirinə çevirmişdi. Qız elə bir hala gəlmişdi ki, onun hər istədiyini eləməyə hazır idi. Bu dərin ağı olmayan kuklanın bütün ruhuna mütləq hakim kəsilmişdi Jorj.

İlk əvvəl o, qızın markiz de Kazolun təklifini rədd etməsinə nail oldu. İndi isə onu özünə qoşulub qaçmağa razı saldı. Bu yola ona görə əl atdı ki, başqa qurtuluş yolu qalmamışdı.

Qızının ona ərə getməsinə hər vəchlə xanım Valterin mane olacağını o, çox yaxşı bilirdi. Çünki hələ də onu sevən və əbədi sevecək bu qadının eşqi hələm-hələm sönənə bənzəmirdi. Hər dəfə öz soyuqqanlı davranışlarıyla qadının ram olunmaz ehtirasını cilovlayan Jorj onun içini gəmirən eşqin gücündən xəbərdar idi. Onun dirənişini qırmaq kişiyyə heç cür nəsib olmayacaqdı və deməli, bu qadın Süzannanın da Jorjla nikahına yol verməzdi.

Amma qızı ata-anasından ayırıb, öz himayəsi altına alandan sonra o, qızın atasıyla bərabər şərtlərdə danışmaq imkanı qazanacaqdı.

Dərin düşüncələrə dalan Dü Rua indi ona deyilənlərə qulaq asmır, arabilir ağızucu cavablarla yetinirdi. Şəhərdə dolaşdıqları zaman isə o, sanki, yuxudan oyanan kimi oldu.

Süzanna da dalğın görünürdü. Dörd atın zıncırov səsləri indi qızın başına, beyninə düşmüşdü, gözlərinin önündə ayın nuruna qərq olmuş geniş və sonsuz yollar, qaranlıq meşələr, yol ayrıcılarında yerləşən və arabaçıların, sanki, arxalarınca düşən birisi olduğunu hamıya sezdirəcək qədər tələm-tələsik atları dəyişdikləri yeməxanalar zühur edirdi.

Lando malikanənin həyətinə girəndə Valter onlarla nahar eləmək üçün Jorju dilə tutmağa başladı. Amma qonaq bundan imtina edib evinə yollandı.

Evə gəlib yüngülvarı yemək yedi, sonra isə uzaq səfərə hazırlaşan birisi kimi əşyalarını sahmana saldı. Əleyhinə yönəl biləcək məktubları yandırdı, qalanlarını gizlətdi, bəzi dostlarına məktublar yazdı. Ara-sıra saatına nəzər salıb düşünürdü: «Yəqin, indi orada aləm bir-birinə dəyib». Ürəyini tələş hissi bürüdü. Birdən niyyəti baş tutsa, necə olacaq? Amma daha nədən qorxasıydı? Həmişə düşdüüyü vəziyyətlərdən çıxmağı bacarmışdı. Amma bu dəfə çox böyük oyuna girmişdi.

Saat on birə qalmış evdən çıxıb bir az veyilləndi, sonra ekipaj tutub Birlik meydanına, Dəniz nazirliyinin yaxınlığındakı tağlar sırasının yanına gəldi.

Vaxtaşırı kibrit çəkib saatına baxırdı. Saat on ikiyə qalmış içinə dolan səbirsizlik lap dözülməz həddə çatdı. Az qala, hər saniyə başını dışarı çıxarıb Süzannanın gəlib-gəlmədiyini pusurdu. Haradasa, çox uzaqlarda bir saatın, sonra isə yaxınlıqdakı saatların, daha sonra – bu dəfə yenə xeyli uzaqdakı – iki ayrı saatın on ikini vurduğunu eşitdi. Sonuncu zəngi eşidəndə qət elədi: «Hər şey bitdi. Plan baş tutmadı. Qız gəlməyəcək».

Amma hər şeyə rəğmən, səhərə qədər gözləmək qərarına gəldi. Belə durumlarda səbirli olmaqda ancaq fayda var.

Bir müddət sonra birə on beş dəqiqə işlədiyini, sonra birin yarısı olduğunu, daha sonra isə birə on beş dəqiqə qaldığını kilsə zəngləri xəbər verdi. Nəhayət ki, bütün saatlar, bayaq gecə yarı olduğunu bildirdiyi kimi, indi də saat bir tamamı müjdə verdi. Artıq o, qızın yolunu gözləməkdən vaz keçib onların evində nə baş verəcəyi üzərində baş sındırırdı. Qəfildən karetin pəncərəsində bir qadın başı peyda oldu:

– Buradasınız, Əziz dost?

Yerindən dik atıldı. Az qala, nəfəsi kəsiləcəkdi.

– Bu, sizsiniz, Süzanna?

– Hə, bu mənəm.

Qapının dəstəyini burmaqda gücənən kişi elə hey təkrarlayırdı:

– Ah, bu sizsiniz... bu sizsiniz... buyurun içəri...

İçəri keçən qız özünü oturacağa, onun böyründəki yerə yıxdı. Jorj sürücüyə səsləndi: «Sür». Karetə yola düzəldi.

Hələ də güclə nəfəs alan Süzannanın dili-ağzı söz tutmurdu. Kişi soruşdu:

– Hər şey necə oldu, danışın da?

Halsızlıqdan huşunu itirmə həddinə gələn qız pıçıldadı:

– O-o, əsl dəhşət idi. Əsas da anamla söhbətimiz.

Kişi həyəcədən titrəyirdi.

– Ananızla? Sizə nə deyirdi bəyəm? Danışın.

– Qıyamət qopdu! Hər şeyi öncədən ölçüb-biçmişdim. İçəri girən kimi birbaşa mətləbə keçdim. Onun rəngi avazı və şivən qopartdı: «Heç vaxt! Heç vaxt!» Mən isə ağlayır, təlaşlanır və and-aman edirdim ki, sizdən başqasına ərə gedən deyiləm. Hətta mənə əl qaldıracağını da gözə almışdım. Anam tamam ağılını itirmişdi və deyirdi ki, mənə günü sabah monastıra göndərəcək. İndiyədək onun belə gərgin vəziyyətə düşdüyünü heç görməmişdim! Bu ara atam onun dilindən çıxanları eşitdiyi üçün həmin otağa gəldi. Anama baxanda o, çox da əsəbiləşməsə də, dedi ki, siz mənimçün çox da uyğun həyat yoldaşı deyilsiniz. Məni o dərəcədə özümdən çıxartmışdılar ki,

onlardan daha betər qışqırırdım. Atam ona heç yaraşmayan faciəli bir tərzdə otağı tərk etməmi əmr elədi. Durum belə olanda mən sizə qoşulub qaçmağı son çarə saydım. Ona görə də buradayam. Hə, haraya gedirik belə?

Bayaqdan bəri bu qızın ata-anasına qarşı Jorjun içində quduz bir nifrət baş qaldırmışdı. Amma eyib etməz, qızları artıq onun əlində idi və bu qisası onlarda qoymayacaqdı.

Jorj dedi:

– Qatara gecikdik. Karet indi bizi Sevrə aparır. Orada gecələyib, sabah Laroş-Giyona yollanırıq. Bu, Mant ilə Bonyer arasında, Sena çayı sahilində gözəl bir kənddir.

Süzanna etiraz elədi:

– Amma mən özümlə şəxsi əşyalarımın heçcə nə götürməmişəm. Əynim də nazikdir.

Kişi buna qayğısız təbəssümlə cavab verdi:

– Eybi yox, orada hər şeyi yoluna qoyarıq!

Ekipaj küçələrlə irəliləyirdi. Jorj qızın əlini ovcuna alıb, ağır-ağır, həm də sayğıyla öpməyə başladı. Platonik nəvazişlər ruhuna yad olduğundan indi o, qıza nədən söz edəcəyini bilmirdi. Qəflətən qızın ağladığını sezdi. Təşviş içində soruşdu:

– Nə oldu sizə, gülüm?

Qız göz yaşları içində dedi:

– Yəqin, indi zavallı anam mənim yoxa çıxdığını anlayıb və yuxusu ərşə çəkilib.

Xanım Valterin gözünə, həqiqətən də, yuxu getmirdi.

Süzanna otaqdan çıxandan sonra bu ər-lə-arvad baş-başa qalmışdı.

Qadının qanıqara və məyus görkəmi vardı.

– İlahi pərvərdigara! Nədir bu başımıza gələnlər?

Valter özündən çıxdı:

– Bu, o deməkdir ki, o çoxbilmiş hərif qızın başını tovlayıb. Kazolun təklifini rədd etmək fikrini də qıza o aşılایıb. Görünür bu əclaf qızımızın cehizinə göz dikib!

Hiddətlənən Valter otaqda fırfıra kimi get-gələ başladı:

– Sən də onu həmişə evə çağırır, ondan diqqətini, mehrini əsirgəmir, görünməmiş nəvazişlər sərgiləyirdin. Sabahdan ta axşama qədər «Əziz dost, Əziz dost» sözləri dilindən düşmürdü. Buyur, indi də bunun bəhrəsini dad.

Qadının rəngi ağardı:

– Mənmi onu... evimizə cəzb edirdim?

Kişi onun üstünə çımxırdı:

– Hə, hə, sən! Onu görəndə hamınızın – Marelin də, Süzannanın da, sən də, bütün xanımların ağılı başından çıxırdı. Bəlkə, sən ondan ayrı iki gündən çox qala, dözə bilmədiyinin mən fərqlində deyiləm, hə?

Xanım Valter qəddini dikəldib, faciəli bir səs tonuyla:

– Mənimlə bu cür danışmağa izin verə bilmərəm, – dedi. – Mənim sizin kimi, yəni bir baqqal dükənində böyümədiyimi, deyəsən, unudursunuz.

Deyəsən, kişi daha deyəcək söz tapa bilmədi, ona görə də qəzəblə «Hamınız cəhənnəm olub açılın başımdan!» deyərək otaqdan çıxmaqla qapını ardınca çırpdı.

Yalnız qalan xanım Valter instinktiv olaraq güzgüyə sarı qaçdı ki, baxıb görsün bütün bu ağlasığmaz və sirli olaylar ucbatından saçları bu az müddətdə ağarmayıb ki? Süzanna da Əziz dostu aşiq olmuşdu! Əziz dost Süzanna ilə evlənmək istəyirdi! Yox, bəlkə də, qızı yanılmışdı, axı bu ola bilməzdi! Yəqin ki, bu yaraşıqlı kişiylə laqeyd olmayan qız qəlbində əmin idi ki, ona ərə gedə bilər, ona görə də belə əminliklə davranırdı. Bəs kişi? Axı Jorj qızıyla əlbir ola bilməzdi! Xanım Valterin fikirlərinin axarı qarışmışdı: adətən, ağır bir dərdə ürcah olanlar bu cür çıxılmaz duruma düşürlər. Yox, yox, yəqin ki, Əziz dost Süzannanın belə davranacağından tamam xəbərsizdir.

Jorjun bu işdə əli olub-olmadığı barədə qadın uzun-uzadı fikirlərə daldı. Əgər qızı başdan o çıxarıbsa, onda Jorjdan yaramaz adam yoxdur! Bəs bunun axırı nə olacaqdı? İrəlində təhlükələrlə, iztirablarla dolu bir yol görünürdü indi qadına!

Əgər onun bu işə bir qarışacağı yoxdursa, onda hələ bu barədə çarə tapılardı: Süzannanı altı aylıq səyahətə göndərməklə, bu havanı onun başından vurub çıxarmaq olardı. Bəs bundan sonra qadın özü bu kişiylə görüşə biləcəkdimi? Axı o, hələ də Jorja aşiq idi. Qəlbinə bir ox kimi sancılan bu eşqi oradan qoparmaq mümkün deyildi.

Öz həyatını o, Jorjsuz təsəvvür eləmədi. Bundansa ölməyi üstün tutardı.

Qüssə və şübhələr içini gəmirirdi. Qarma-qarışıq və cansıxıcı fikirlərdən başı çatlamaq dərəcəsinə gəlirdi, bunun ağrısına dayana bilmirdi. Durmadan bir çarə arayıb, bitməz-tükənməz nigarançılıqdan bir çıxış yolu görmürdü. Saata baxdı: ikiyə işləyirdi. Öz-özünə: «Daha dözə bilmirəm – artıq dəli oluram. Hər şeyi yerli-yataqlı bilməliyəm. Gedim Süzannanı oyadıb sorğu-suala çəkim».

Ayaq səsləri eşidilməsin deyərək çəkmələrini çıxardı. Əlindəki şamla qızının otağına tərəf üz tutdu. Ehmalca qapını açıb içəri girdi və çarpayıya tərəf baxdı. Yataq qarma-qarışıq idi. İlk anda qadın heç bir şübhə duymadı: düşündü ki, yəqin, qızı hələ də atası ilə dilləşir. Amma qəflətən beynində doğan qorxunc fikrin təsiriylə ərinin yanına qaçdı. Təngnəfəs və rəngi avazı olmuş halda, başılovlu özünü ərinin yataq otağına saldı. Yatağında uzanan Valter nə işə oxuyurdu. Təşvişə qapılan kişi xəbər aldı:

– Nə olub belə? Nə olub sənə?

Dili tutulan qadın güclə soruşdu:

– Süzannanı görməmişən?

– Mənmi? Nə olub bəyəm?

– O... o... gedib. Yataq otağında yoxdur.

Əri tez xalının üstünə hoppanıb şap-şaplarını geyindi, əynində bircə köynək qızının otağına sarı götürüldü. İçəri girən kimi hər şey ona əyan oldu. Qızı qaçmışdı. Taqətsiz halda kresloya çökdü və lampanı döşəməyə qoydu.

Arvadı da onun ardınca oraya gəldi. Astadan soruşdu:

– Hə, nə oldu?

Kişinin indi nə ona cavab verməyə, nə də hiddətlənməyə heyi var idi. Az sonra inildəyərək dedi:

– Hər şey bitdi – balamız onun caynağındadır. Evimiz yığıldı.

Qadının üzündə anlamazlıq ifadəsi doğdu:

– Necə yəni «evimiz yığıldı»?

– Çox sadə! Bunun ardınca o, mütləq qızımızla evlənəcək.

Qadın yırtıcı heyvanlara məxsus bir nalə qopardı:

– O? Heç vaxt! Sən lap aqlını itirmisən!

Çarəsiz görkəm alan Valter dedi:

– Oturub zırıldamaqla bu dərddə çarə qılmaq olmaz. O, qızımızı qaçıdır və bəkarətini pozub. Bu vəziyyətdə ən uyğun yol qızı ona ərə verməkdir. Əgər bir azca təmkinli tərpənsək, bir kimsə işin əsl mahiyyətini sezməz.

– O heç vaxt, heç bir şərtlə Süzanna ilə evlənə bilməz! – deyərək israr edən qadının bütün bədəni dəniz kimi dalğalandı. – Buna heç vəchlə yol verməyəcəyəm!

Məğlubiyyətlə barışan Valter dilləndi:

– Amma artıq qız onun ixtiyarındadır. Məsələ bitib. Ta biz güzəştə gedənə qədər o, balamızı yanında saxlayacaq və bizdən gizləyəcəkdir. Qalmaqla çıxarmamaqdan ötrü bizim bəri başdan onunla anlaşmamız daha doğru olardı.

Xanım Valterin ürəyi dərddən parçalanırdı və içindəki bu dərdi o, heç kəslə paylaşa bilmirdi. Durmadan təkrarlayırdı:

– Yox, yox! Mən buna heç vaxt yol vermərəm!

Əri lap hövsələdən çıxdı:

– Burada başqa hansı yol qalır ki?! Bu, yeganə yoldur. Görürsən də, o yaramaz bizi necə rəzil duruma saldı!.. Əcəb də zirəkmiş amma! Sərvət baxımından, bəlkə də, daha zəngin kürəkən tapa bilərdik, amma ağıl və mənsəbpərəstlikdə heç kəs ona tay ola bilməz. Onu parlaq bir gələcək gözləyir. Bu gedişlə o, deputat da, nazir də olacaq.

Xanım Valter iki ayağını bir başmağa dirəyərək, dediyində durmuşdu:

– Süzannamı heç bir şərtlə ona ərə vermərəm... Eşidirsən?.. Heç bir şərtlə!

Axırda Valterin səbir kasası daşdı və öz böyük həyat təcrübəsinə arxalanaraq, o, Əziz dostun müdafiəsinə qalxdı:

– Sən gəl, bir az mumla!.. Sənə dedim axı: bu, yeganə yoldur... Bu tək çıxış yoludur. Bir də axı nə bilmək olar: bəlkə də, bundan heç peşman olmaıq da. Onun kimilərinin həyatda haralara gedib çıxacağını söyləmək heç də asan deyil. Görmədin bəyəm, o, özünün cəmi üç məqaləsi sayəsində sarsaq Laroş-Matyeni necə yerlə-yeksan elədi? Halbuki xəyanətə uğramış bir ər kimi bunu eləməyə özündə təpər tapmaq hər oğulun işi deyil. Nə isə, yaşayıb görərik. Amma hələlik, biz onun qarmağındayıq. Ondan isə elə-belə qurtulmaq imkansızdır.

Arvadı isə çıxırmaq, özünü döşəməyə yıxmaq, saçlarını yolmaq istəyirdi o ara. Daha da dirənərək təkrarlayırdı:

– Qızımı ona vermərəm!.. Mən... bunu... istəmirəm!..

Ayağa qalxarkən lampanı da yerdən qaldıran Valter dedi:

– Bura bax, sən də elə bütün qadınlar tək kütsən. Çünki hamınız hissi davranmağı üstün tutursunuz. Sizlər mövcud şəraiti qiymətləndirə bilmirsiniz... çünki axmaqsiniz. Bayaqdan sənə deyirəm ki, o, qızımızla evlənməlidir. Belə lazımdır.

Çəkəklərini sürüyən kişi otağı tərk elədi. Təkcə gecə köynəyində dolaşan ev sahibi hamının yuxuya daldığı bu iri evin geniş dəhlizində məzəli bir kabus kimi uzaqlaşdı və səssizcə öz yataq otağına çəkildi.

Xanım Valter isə yerində quruyub qalmışdı: çəkilməz ağrı-acı könlünü dağlayırdı. Hələ də bu baş verənləri tam dərk edə, qavraya bilmirdi. Sadəcə, iztirab çəkirdi. Az sonra anladı ki, sübhə qədər beləcə, hərəkətsiz dayanmağa təqəti yetməyəcək. Buradan qaçmaq, hara gəldi, necə gəldi qaçmaq, birisinə sığınmaq, kimdənsə kömək ummaq ehtiyacı duyurdu içində.

Özünü sorğu-suala çəkirdi: axı bu durumda kimə üz tutaydı? Kimə? Ağlına heç kim gəlmirdi. Bəlkə, keşişə? Hə, hə, keşişə! Onun ayaqlarına düşüb hər şeyi, öz günahını da etiraf etməli, özünün səngimək bilməyən dərini, qüssəsini ona açmalıydı. Keşiş belə bir yaramazın Süzanna ilə evlənməsini uyğun saymaz və buna mane olardı. Bir keşiş, təcili olaraq bir keşiş tapmalıydı o! Amma haradan? Bunun üçün haraya üz tutsun indi? Burada durub dözməyə də tabı-təqəti yox idi.

Elə bu məqamda onun qarşısında su üzündə yeriyən İsa peyğəmbərin o işıqlı surəti peyda oldu. İndi o, bu surəti aşkar görürdü, sanki, tablo düz gözlərinin qabağındaydı. İsa ona deyirdi: «Mənə sığın. Ayaqlarıma düş. Sənə təsəlli verər, necə davranacağını söylərəm».

Əlinə şam alıb pilləkənlə aşağı mərtəbəyə, oranjereyaya sarı üz tutdu. İsa peyğəmbər oradaydı, o biri başdakı xırda qonaq otağındaydı. Tablonu rütubətdən qorumaq üçün həmin otağın şüşəli qapısını qapalı saxlayırdılar.

Həmin guşəni bu qəribə meşənin qoynundakı kiçik kilsə kimi də dəyərləndirmək olardı.

İndiyədək xanım Valter bu qış bağçasını ancaq gur işıqlanma şəraitində görmüşdü. İndi isə buranın qara-qura cəngəlliyi onun canına qorxu saldı. Qızmar ölkələrə məxsus bitki növlərinin havaya yaydığı qoxular onu hayıl-mayıl eləmişdi. Qapıları bağlı olduğundan şüşə günbəzin altında

boy atan bu bənzərsiz ağacların ətrindən halı fənalaşdı: qadını başdan çıxaran, sərməst edən bu qoxu ona üzücü həzz bəxş edirdi. Sanki, bütün vücudunu bürüyən bu şəhvet hissi həm də əcəl ayağındakı halsızlığı xatırladırdı ona. Zavallı qadın addımlarını üsulluca və ürkəkliklə atırdı: əlində tutduğu şamın titrək işığında bir-birinin ardınca zülmətin qoynundan onun gözüne gah sirli bitkilər, gah əcaib heyvanlar, gah sehrli məxluqlar, gah eybəcər varlıqlar görünürdülər. Qəflətən o, İsa peyğəmbəri gördü. Özüylə onun arasındakı qapını açan qadın şəklin önündə dizləri üstə çökdü. Əvvəlcə havalı birisi kimi dualara köklənən qadın Tanrıya olan sevgisinin ifadəsinə çalışdı, ehtirasla və çarəsiz halda ona sığınmaq istəyini dilə gətirdi. Bir qədər sonra duaların zikri nisbətən səngidi və baxışlarını yuxarı qaldıran qadını bircə anda dəhşət bürüdü. Şamın titrək işığı tablonu altdan yuxarı işıqlandırdığından həmin anlarda İsanın təsviri görünməmiş dərəcədə Əziz dostu xatırladırdı. Hətta qadına elə gəldi ki, şəkildən ona baxan Tanrı deyil, onun öz aşnasıdır. Hə, hə, bu, onun alınıydı, onun gözləriydi, onun soyuqqanlı və özündənrazi baxışlarıydı!

Qadın «*İsuse! İsuse! İsuse!*» deyər pıçıldayırdı. Əslində dodaqlarında Jorjun adı idi dolaşan. Qəfildən ağına gəldi ki, bəlkə də, bu dəqiqələrdə Jorj onun qızını altına basıb. Jorj indi onun qızıyla uzaqlarda, hansısa otaqda təkbətəkdir. O, o, indi Süzanna ilədir!

Xanım Valter, sanki, sayıqlayırdı: «*İsuse!.. İsuse!..*» Əslində isə indi o, qızıyla aşnası barədə düşünürdü! Onlar indi eyni otaqdadırlar... bu gecə saatlarında. Qadın onları görürdü. Elə aşkar görürdü ki, sanki, onlar bu qarşısındakı tablonun yerində durmuşdular. Bir-birlərini süzüb, gülümsəyirdilər. Öpüşürdülər. Otaq qaranlıqdır. Yataqdakı yorğan bir kənara atılıb. Qadın yerindən qalxdı: indicə bu məşuqların yanına gedəcək, saçlarından yapışmaqla Süzannanı aşnasının qucağından çəkib çıxaracaqdı. Qızının boğazından yapışaraq onu, ana nifrətini qazanmış övladını, bu adamın yatağına girmiş qızını boğazlayacaqdı. Artıq qadının əlləri qızının qırtlağına toxunurdu... Amma bu, kətanın səthi imiş – qadının əli İsanın ayaqlarıyla təmas edirmiş.

Dəhşətli çıxırtı qoparan qadın arxası üstə yığıldı. Yerə düşən şam da söndü.

Bəs sonra nələr oldu? Hələ uzun müddət qorxunc və dəhşətverici görüntülər, qaraltılar onu izlədi. Bir-birinə sarılmış Jorjla Süzannanın surəti gözləri önündən çəkilmədi, İsus Xristos isə onların günah dolu eşqinə xeyir-dua verdi.

Qadın dumanlı da olsa, öz otağında olmadığıнын fərqləndi. Ayağa qalxmağa, qaçmağa can atsa da, buna təqəti yetmirdi. Sanki, əli-ayağı tutulmuşdu, bircə şüuru xaricində hər tərəfi qıc olmuşdu. Amma şüuru da artıq donmaq üzrə idi. Çevrədəki qorxunc, reallıqdan uzaq, fantastik görüntülər üzündən şüuru dəhşətli yuxuya, bəlkə də, ölüm yuxusuna dalmaq üzrə idi: adətən, kəskin ətirə və tilsimli biçimlərə malik bitkilər yetişən qızmar ölkələrdə adamı bu cür ağır yuxular öz cənginə alır.

Hissiyyatsız vəziyyətdə və az qala, yarımcən halda olan xanım Valteri səhər çağı «Suda yeriyan İsa peyğəmbər» tablosunun qarşısında tapdılar. Onun durumu həyat üçün təhlükəliydi. Sabahısı gün qadın ancaq özünə gələ bildi və həmin andan da hönkürtlərinə ara vermədi.

Süzannanın yoxa çıxmasını birtəhər ört-basdır etməkdən ötrü qulluqçulara onun monastıra getdiyini bildirdilər. Dü Ruadan uzun-uzadı bir namə alan Valter cavab məktubunda onun Süzanna ilə evlənməsinə məcburən razılıq verdi.

Əziz dost bu məktubu yola çıxmazdan öncə yazmış və Parisi tərk etmədən onu poçt qutusuna salmışdı. Məktubda xeyli ədəb-ərkanla Süzannanı çoxdan bəri sevdiyini, qızla hər hansı bir sövdələşmələrinin olmadığını, amma öz istəyi ilə ona uğrayıb: «Sizin xanımınız olmaq istəyirəm» deyən, ona sığınan bu gənc qızı öz yanında saxlamağı, valideynlərindən bir cavab alana qədər onu gizlətməyə qərar verdiyini yazırdı. Sonda onu da əlavə eləmişdi ki, ata-anasının bu xüsusdakı qanuni haqları ilə müqayisədə sevdiyi qızın seçimi ondan ötrü daha əhəmiyyətlidir.

O, cənab Valterə «tələb olunanadək» üsulu cavab yazmağı təklif etmişdi, çünki dostlarından birisi məktubu alıb Jorja göndərəcəkdə.

İstədiyi məqsədə çatan Dü Rua Süzannanı Parisə gətirib öz evlərinə yolladı. Bəlli bir müddətə onun valideynləri ilə görüşünü isə təxirə saldı. Sena çayı sahilindəki Laroş-Giyonedə onlar altı gün birgə yaşamışdılar.

Hələ o vaxta qədər Süzanna bunca şənəlməmişdi, çünki özünü çoban qızı rolunda təsəvvür edirdi. Jorj onu bacısı kimi qələmə verirdi. Aralarında çox sadə, məhrəm və eyni zamanda təmiz münasibətlər qurulmuşdu: bu, aşıqlərə məxsus dostluq idi. Öz mənfəətlərini üstün tutduğu üçün o, qızın bəkarətini pozmamışdı. Laroş-Giyoneyə gəldiklərinin sabahısı günü qız özünə alt paltar və kəndli geyimi almış, başına çöl çiçəklərindən və samandan hörülmüş iri şlyapa qoymaqla, balıq ovlamağa yollanmışdı. Qıza hədsiz dərəcədə gözəl gələn o yerlərdə bir qədim qüllə, öz qobelenləri ilə ad çıxaran qədim bir qəsir vardı.

Yerli dəllaldan satın aldığı gödəkçəni əyninə taxan Jorj qızla birlikdə sahildə dolaşır, onu qayıqda gəzdirirdi. Dəqiqəbaşı öpüşürdülər: bu bakir öpüşlərin doğurduğu şəhvətdən Jorjun içi od tutub yanırdı. Amma hər şeyə rəğmən, ehtirasını cilovlayırdı. Bir gün o: «Sabah Parisə dönürük, çünki atanız nikahımıza razılıq verib» deyə müjdə verəndə bu sadələvh məxluq belə cavab vermişdi:

– Belə tezmi? Sizin xanımınız olmaqdan elə xoşlanmışdım ki!

X

Konstantinopol küçəsindəki kiçik mənzilə qaranlıq çökməkdəydi. Qapıda Jorj Dü Rua ilə toqquşan Klotilda de Marel özünü içəri salan kimi kişiye boynundakı kəpənəkləri açmağa imkan vermədən onun üstünə düşdü:

– Deməli belə, sən Süzanna Valterlə evlənirsən?

Jorj üzüyola tərzdə bunu etiraf eləməli oldu və:

– Bəyəm bundan indi xəbər tutmusan ki? – deyə soruşdu.

Qadın isə get-gedə daha da hiddətlənir və cırnayırdı:

– Sən Süzanna Valterlə evlənirsən? Lap ağını çıxartdın! Üç aydır mənim qarşımda quyruq bulamağın da məhz gözlərimi pərdələmək istəyinlə bağlıymış. Hamı bunu bilir, bircə məndən başqa. Mənə də bunu ərim xəbər verdi!

Dü Rua güclə gülümsəyib şlyapasını buxarının bir küncünə qoydu və kresloya əyləşdi. Aşnasının gözlərinin içinə baxan qadın hiddətlə pıçıldadı:

– Belə çıxır ki, arvadınla boşanan kimi sən təkrar qarmaq atmısan. Məni isə özünə yenə yedək məşuqə kimi saxlayırdın, eləmi? Necə də əclafımissan!

Kişi soruşdu:

– Nə var axı bunda? Mənə xəyanət edən arvadımı suç işləyərkən yaxalayıb, boşanmamıza nail oldum və indi də bir başqasıyla evlənirəm. Bunda anlaşılmaz nə var görən?

Səsi titrəyən qadın pıçıldadı:

– Necə də oyunbaz və qorxunc yaramazsan sən!

Kişi hırıldadı:

– Lənət şeytana! Axmaqlar və sadədillər hamıya məsxərə olmaq üçün yaradılıblar!

Onu dinləməyən qadını hələ də eyni sual rahatsız edirdi:

– Necə oldu ki, sənin bu xislətini lap əvvəldən sezə bilmədim? Yox, sənin bu qədər yaramaz olduğun heç ağılıma gəlməmişdi.

Ləyaqətini qoruyan kişi:

– Xahiş edirəm, sözləri seçəndə ehtiyatlı olasan, – dedi.

Qadın bundan coşub-kükrədi:

– Nə? Bəlkə, mən səninlə nəzakətlə, «siz»lə, «biz»lə danışım? Hər dəfə mənə qarşı donuzluq edəndə, sanma ki, mən buna göz yummalıyam. Sən hamını aldadır, hamını istismar edirsən, addımbaş ən ləziz meyvələri, ən şux həzzləri dadırsan və üstəlik, umursan ki, hamı səninlə dürüst bir insan kimi davranmalıdır, eləmi?

Əsəbdən dodaqları səyriyən kişi yerindən qalxdı:

– Ağzını yum, yoxsa səni buradan qovaram!

– Buradan qovaram... Buradan qovaram... Sən məni buradan qovacaqsan?.. Sənmi?.. Sənmi?..

Klotilda hiddətdən necə kütləşmişdisə, artıq dili söz tutmurdu. Bir an sonra onun qəzəbinin önündəki bənd-bərə dağıldı və tükənməz söz seli baş alıb getdi:

– Məni buradan qovacaqmış! Yoxsa sən unutmusan ki, lap ilk gündən buranın kirayəsini mən ödəyirəm, hə? Buranı hansımız kirayələmişdi? Hə, ola bilsin, bir ara pulu sən də ödəmisən! Amma bu mənzili kim tapmışdı? Mən... Kim onu əlində saxlamışdı?.. Yenə mən... Və sən indi məni buradan qovacaqsan? Sus, vicdansız! Yoxsa elə bilirsən ki, Vodrekin Madlenaya qoyduğu mirasın

yarısını sənin ondan necə qopartdığından xəbərsizəm? Sənə ərə getməyə məcbur etmək üçün Süzannanı yatağına saldığını da, bəlkə, bilmirəm?..

Jorj qadının çiyinlərindən yapışib silkələdi:

– Onun adını dilinə alma! Bunu sənə yasaqlayıram!

Qadın bağırdı:

– Sənin onunla yatdığını yaxşı bilirəm!

O, indi bu qadından hər şey eşitməyə hazır idi, amma bircə bu yalan onu təbdən çıxartdı. Qadın onun üzünə gerçəkləri çırpanda ürəyi yaralı quş kimi çırpındı. Daha sonra nişanlısı olan bakirə qız barədə duyduğu iftiradan necə qəzəbləndisə, Klotildanın ağzının payını vermək üçün əli əməlli-başlı geyişməyə başladı.

– Sus... sus... Yaxşısı budur, sus... – deyə təkrarlayan kişi qadını budaqları pıtraq kimi meyvə gətirən ağac sayağı silkələyirdi. Gözləri bulanmış, saçları pərişan olan qadın isə boğazını yırtmağından qalmırdı:

– Sən onunla yatmısan!

Qadını buraxan kişinin məşuqəsinə ilişdirdiyi şillədən o, divarın dibinə yığılsa da, elə həmin andaca əliylə dayaq verib dikəldi və bir daha çığırdı:

– Sən onunla yatmısan!

Qadının üstünə şığıyıb, onu altına alan kişi bu zərif məxluqu bir kişiymiş kimi əzişdirməyə başladı.

Klotilda o dəqiqə səsinə kəsdi və zərbələrin təsirindən inildəməyə başladı. Qadın artıq tərpənmirdi. Üzünü otağın küncünə tutub, acı-acı inildədi. Axır ki, Dü Rua onu döyməyinə ara verdi və ayağa qalxdı. Özünə gəlmək üçün otaqda bir neçə addım atdı. Sonra nə isə düşünüb yataq otağına keçdi, ləyənə soyuq su töküüb, başını suya saldı. Əllərini yuyub barmaqlarını bir-bəbir qurulayandan sonra qadının halı ilə maraqlanmaq fikrinə düşdü.

Klotilda elə olduğu yerdəydi. Hələ də döşəmədə uzanaraq, yavaşca hıçqıraraq ağlayırdı.

Kişi soruşdu:

– Çoxmu belə zırıldayacaqsan?

Qadından cavab gəlmədi.

Kişi otağın tən ortasında durmuşdu, qarşısında uzanan bu vücudu xəfif çaşqınlıq və çarəsizlik hissiylə süzürdü. Ən nəhayət, o, içindəki xəcalət hissini yenib, şlyapasını buxarının üstündən götürdü:

– Xudahafiz! Çıxıb gedəndə açarı qapıçıya verərsən. Yoxsa sənin ayağa qalxmanı gözləyəcək qədər səbrim qalmayıb.

Qapını arxasınca örtüb qapıçının otağına üz tutdu. Ona dedi:

– Qadın oradadır. Bir azdan gedəcək. Sahibinizə çatdırın ki, oktyabrın birindən mən bu mənzili kirayələməyəcəm. Bu gün avqustun on altısıdır və deməli, mən onu tam vaxtında xəbərdar etmiş sayılıram.

Bunları deyib binadan çıxdı. Mağazalara baş çəkib gəlin üçün bir az bazarlıq eləməliydi hələ.

Toy oktyabrın iyirmisinə, yəni parlament tətilinin sonuna təyin olunmuşdu. Nikah mərasimi Maqdalina kilsəsində olacaqdı. Toy barədə orada-burada şayiələr dolaşsa da, heç kəs əsl həqiqəti bilmirdi. Cürbəcür dedi-qodular gəzirdi ortada. Qızın qaçırılması haqqında pıçıltılara rəğmən, işin gerçək tərəfi hamıya qaranlıq qalmaqdaydı.

Xanım Valter gələcək kürəkəni ilə kəlmə də kəsmirdi. Qulluqçuları danışmışlar ki, bu nikaha «hə» verilən kimi Süzannanı monastıra göndərən qadın hiddətindən özünü zəhərləyibmiş.

Huşsuz vəziyyətdə tapıldığı üçün onun bu sarsıntıdan özünə gələcəyinə heç kim inanmırdı. Qadın əsl qarını xatırladırdı, az vaxtda saçları tamam ağarmışdı. Bütün vaxtını dinə həsr eləməklə hər bazar günü ayinlərə qatılmış.

Sentyabrın əvvəllərində «Fransız həyatı»nın səhifələrində elan olundu ki, bundan belə, sadəcə, nəşir olan cənab Valter baş redaktor səlahiyyətlərini baron Dü Rua de Kantelə həvalə eləyib.

Eyni vaxtda çoxlu sayda tanınmış felyeton yazarı, reportyor, publisist, sənət və teatr tənqidçisi qəzetlə əməkdaşlığa cəlb olundu. Yüksək qonorar hesabına onlar çoxdan bəri çap olunan və daha öncə çalışdıqları nüfuzlu, ciddi qəzetlərdən buraya axışmışdılar.

Yanlarında «Fransız həyatı»ndan söz düşəndə yaşlı jurnalistlər, hörmət sahibi və görkəmli qələm sahibləri daha çiyinlərini çəkmirdilər. Qəzet bu qısa müddətdə tam və qəti qələbəyə imza atmışdı. Bir vaxtlar ciddi söz ustalarının ona bəslədikləri sayğısızlıqdan isə əsər-ələmət belə qalmamışdı.

Jorj Dü Rua və Valter ailəsi son dövrdə hamının diqqət mərkəzinə çevrilmişdi: buna görə də «Fransız həyatı» qəzeti baş redaktorunun toy mərasimi, necə deyərlər, bu mövsümdə Paris həyatının ən parlaq hadisəsi sayılırdı. Xronikalarda, adətən, adları hallanan bütün adamlar bu nikaha qatılmağı özlərinə borc bilirdilər.

Bu mərasim gözəl bir payız günü gerçəkləşdi. Səhər saat səkkizdə Maqdalina kilsəsi xidmətçilərinin girişdəki pillələrə qırmızı rəngli xalı sərmələri Kral küçəsindən ötənlərin diqqətindən yayınmamışdı. Paris sakinlərindən ötrü bu hazırlıq burada təntənəli bir mərasim keçiriləcəyinə işarə idi.

İşə yollanan məmurlar, kasıb işçi qadınlar və dükanların pirkeşikləri ayaq saxlayıb dayanır, bu hazırlığa göz qoyur və zəngin adamların öz nikah mərasimlərinin təşkilinə necə gen-bol pul xərcləmələrinə heyrətlənirdilər.

Saat ona qalmış bütün maraqlananlar oraya axışdılar. Mərasimin bir neçə dəqiqəyə başlanacağını umub, gözləyənlər sonradan dağılışırdılar.

Saat on birdə oraya gələn polis kütləvi halda yığılmasının qarşısını almaq üçün camaatı vaxtaşırı dağıtmağa başladı.

Az sonra ilk dəvətlilər peyda oldular – bunlar hər şeyi yerli-yataqlı görə bilməkdən ötrü uyğun yer tutmaq istədikləri üçün kilsənin əsas artırmasının divarı boyunca əyləşdilər.

Yavaş-yavaş digər qonaqlar da gəldilər. İpək paltarlarını xışıldadan xanımlar, özündənrazı və dazbaş kişilər burada həmişəkindən daha yüksək dərəcədə kübar davranışlar sərgiləyirdilər.

Kilsə get-gedə dolurdu. Tam açılan qapılardan içəriyə süzülən günəş şüaları girişdəki sıraları işıqlandırırdı. Portaldakı parlaq dəliklə müqayisədə taxtda düzülən şamların işığı xeyli solğun və zəif görünürdü. Buna görə də amvon⁶³ adama zülmətdən güclə seçilirdi.

Dəvətlilər ora-bura baxır, işarətlərlə bir-birini çağıraraq, qruplar yaradırdılar. Kübar adamlarla müqayisədə çox da lütfkar olmayan qələm əhli pəsdən söhbətləşirdi. Kişilər qadınları diqqətlə süzürdülər. Gözləriylə tanışlardan birisini axtaran Norber de Varen orta sıralarda Jak Rivalı görüb ona yanaşdı. Dedi:

– Hə-ə, gələcək fırılacaqçılarındır!

Amma Rival həsəddən uzaq olduğundan etiraz elədi:

– Nə xoş onun halına! Ən azından karyerasını qurdu.

Sonra onlar məclisdəkilərin adlarını sadaladılar. Rival soruşdu:

– Jorjun xanımından hər hansı xəbəriniz varmı?

Şair gülümsündü:

– Həm hə, həm də yox. Bildiyimə görə, indi o, Monmartr ətrafında son dərəcə qapalı bir həyat sürür. Amma... Burada bir «amma» var... Son vaxtlar «Pero» qəzetində gözümə sataşan siyasi məzmunlu məqalələrin üslubu hədsiz dərəcədə Forestyeninkini və Dü Ruaninkını xatırladır. Onlar Jan Ledol adlı birisinin imzasıyla çap olunur. Eynilə elə dostumuz Jorj kimi yaraşığı və ağıllı bir cavan olan bu adam Madlena ilə son dövrdə tanış olub. Bunu öyrənəndə qət elədim ki, bu qadın həmişə təzə başlayanlara maraq salır və bu sevgi heç vaxt onu tərk etməyəcəkdir. Həm də indi qadın zəngindir: Vodreklə Laroş-Matyenin onun daimi qonaqları olması bunda həlledici rol oynayıb.

– O nərmə-nazik Madlena çox suyuşirindir. Çoxbilmişdir, şeytandır! Yəqin ki, yaxın illəşlərdə adamı özünə heyran edə bilər. Amma bəlkə siz mənə izah edəsiniz: rəsmi boşanmadan sonra Dü Rua görəsən, niyə kilsədə nikah bağlayır?

– Kilsədə ona görə kəbin kəsidir ki, kilsə qanunlarına görə o subaydır, – deyərək Norber de Varen cavab verdi.

– O necə olur elə?

⁶³ Амвон – сяки, кцрсц, минбяр

– Madlena Forestye ilə nikaha girərkən bizim bu Əziz dost dinə laqeyd idi. Bəlkə də, pula qənaət məqsədiylə nikahın kəsilməsi üçün təkcə bələdiyyəni yetərli sanmışdı. Yəni keşiş xeyir-duasına ehtiyac duymamışdı, çünki müqəddəs kilsəmizin qanunları baxımından onun ilk nikahı, olsa-olsa, adi bir eşqbazlıq imiş. Ona görə də bugünkü gün o, kilsəyə bir subay kimi daxil olacaq və kilsədə bu mərasimin təşkili üçün qoca Valter bir əmək pul xərcləyəcək.

Getdikcə artan insan qələbəliyinin səsi kilsə günbəzlərinin altında gurultu təsiri doğururdu. Bəzi qonaqlar onsuz da uca səslə danışırldılar. Artıq məşhur adamlar da camaat arasında görünürdülər, hamının onları bir-birinə göstərməsindən, diqqət mərkəzində olmalarından bunlar çox məmnun idilər. Diqqətlə və qəti olaraq seçilmiş davranışlarından zərrəcə kənara çıxmayan bu adamlar toplumun yaraşığı sayıldıqlarından özlərini bir bəzək əşyası kimi aparır, həmişə olduğu kimi, bu tədbirdə də göz qamaşıdırırdılar.

Rival sözüne davam elədi:

– Əzizim! Siz şefgildə tez-tez olursunuz. Deyin, doğrudanmı xanım Valter Dü Ruanı dindirmir?

– Doğrudur. Qadın qızını ona vermək istəmirmiş. Amma guya, Dü Rua hansısa cəsədlərlə, Mərakeşdə basdırılan cəsədlərlə bağlı əlindəki faktlar sayəsində qızın atasını buna razı sala bilib. Yəni qoca Valteri görünməmiş şəkildə ifşa olunmaqla qorxudub. Laroş-Matyenin taleyini yaşamaq istəməyən qız atası tezliklə ona təslim olub. Bütün qadınlar kimi öz tərsliyi ilə seçilən qız anası isə and içib ki, kürəkəniylə bir daha kəlmə kəsməyəcək. Bir araya gəldikləri zaman onlara göz qoyan kəsi gülmək tutur. Qadın özünü heykəl kimi, bir İntiqam heykəli kimi aparır, bundan çıxılmaz vəziyyətə düşsə də, Jorj sıxıntısını heç cür biruzə vermir: axı kim də olmasa o, özünü tox tutmağı yaxşı bacarır!

Qələm əhli onlarla salamlayırdı. Arabir qulaqlarına söhbətlərin ayrı-ayrı məqamları gəlib çatırdı. Kilsənin önündə yığışan insan kütləsinin səs-küyü isə, eynilə qayalara çırpılan dalğa səsi kimi, günəş şüalarıyla birlikdə kilsənin giriş qapısından içəri daxil olurdu. Günbəzlərdə əks olunan bu uğultu kilsədə toplaşanların nisbətən pəsdən qarılmaşmasını boğurdu.

Nəhayət, qapıçı əlindəki alebardanı⁶⁴ üç kərə taxta döşəməyə vurdu. Hamı dönüb o səmtə baxanda stulları sürüdüldü, paltarlar xışıldadı. Günəş şüalarına qərq olan qapıda atasının əlindən tutan gənc gəlin göründü.

Saçlarına flördoranj⁶⁵ çiçəkləri taxan bu qız hər zamankı kimi samansaçlı kuklanı xatırladırdı adama.

Bir neçə saniyəliyinə qapıda ləngiyən qız sonra irəliyə doğru addımladı və eyni vaxtda öz güclü, metallik səsiylə havanı titrədən orqanın nəritisi gəlinin gəlişini müjdələdi.

⁶⁴ Алебарда – узун сапа, хырда башлыа малик фигурлу балта

⁶⁵ Флордоранж – бяяз рянэли сцни эцлдр, нарынъ абаъынын чичяйини хатырладыр

Yaraşıqlı və şux bir gəlinciği xatırladan qız xəfif həyəcana qapıldığından başını aşağı salaraq yeriyir və buna görə də hisslərini ört-basdır edə bilirdi. Ona göz qoyan qadınlar gülümsünür, pıçıldaşırdılar. Kişilər «Əcəb cazibədar və gözəldir» deyirdilər. Valterin rəngi avazıymışdı. Gözlük şüşələri bərq vuran bu adam hədsiz dərəcədə şəstli aparırdı özünü.

Kuklaya bənzəyən gəlini başdan-ayağa pənbə rəngdə geyinib-kecinmiş dörd nəfər özü kimi yaraşıqlı rəfiqəsi müşayiət edirdi. Yüksək zövqlə seçilən dörd sağdış və soldış öz təyinatlarına elə uyğun şəkildə davranırdılar ki, sanki, onları bu rola hansısa baletmeyster hazırlamışdı.

Xanım Valter digər kürəkəninin atası, yetmiş iki yaşlı markiz de Latur-İvelenin qoluna girməklə onların ardınca gəlirdi. Qadın yerimir, bir növ sürünürdü. Bir an sonra adam onun birdəfəlik yerə sərələnəcəyini gözləyirdi. Kənardan baxana elə gəlirdi ki, onun sözünə baxmayan ayaqları daş plitələrə ilişir, sinəsində döyünən ürəyi isə qəfəsə salınmış heyvan kimi ora-bura vurnuxur.

Xeyli düşmüşdü o. Saçlarındakı dənələr iztirablardan soluxan sifətinin bəyazlığına çox uyurdu.

Heç kimi görmək istəmədiyindən qadın düz irəliyə baxırdı. Bəlkə də, bunun səbəbi içini didən fikirlərin cəngindən qurtula bilməməsi idi.

Sonra Jorj Dü Rua peyda oldu: o, heç kimin tanımadığı yaşlı bir qadının qoluna girmişdi.

O da başını dik tutmuşdu, qaşlarını çatareq özünün ciddi baxışlarını tam irəlindəki bir nöqtəyə zilləmişdi. Bığının ucları təhdidkar biçimdə yuxarıya doğru burulmuşdu. Hamı onun xeyli gözəgəlimli göründüyünü etiraf elədi. Qürurlu qəddi-qaməti, zərif beli və yaraşıqlı ayaqları hamının diqqətini özünə kilidləmişdi. Yaxasında qırmızı ləkə kimi diqqəti çəkən Fəxri legion ordeninin lenti olan frakı tam əyninə biçilmişdi.

Sonra Roza və senator Risolen görüntüyə gəldi. Qız ay yarım öncə ərə getmişdi. Qraf de Latur-İvelen isə qoluna girdiyi vikontessa de Persmürlə arxadan gəlirdi.

Bunların ardınca təzə bəyin dostları və tanışları irəliləyirdilər. Dü Rua bu adamları özünün yeni əqrəbalarına təqdim elədi. Bu tip adamlar Parisin qarmaqarışıq həyatında müəyyən dərəcədə tanındıqları üçün qəflətən ağ günə çıxan, zənginləşən birisinin yaxın dostuna, ehtiyac doğanda lap uzaq kuzeninə də çevrilməyi bacarırlar. Bunların arasında iflasa uğrayan, səviyyəsini itirən, nüfuzu ləkələnən və ən betəri, evli zadəganlara da rast gəlmək mümkün idi. Aralarında cənab de Belvin, markiz de Banjolen, qraf və qrafınya de Ravenel, hersoq de Ramorano, knyaz Kravalov, şevalye Valreali ilə yanaşı, Valterin dəvət elədiyi knyaz de Gerş, hersoq və hersoginya de Ferraçini, cazibədar markiza de Dün də var idi. Xanım Valterin mərasimə qatılan qohum-əqrəbası isə əyalətdən gəldikləri üçün qaş-qabaqlı dayanmışdılar.

Orqan durmadan çalırdı. Onun parlaq borularından yüksələn gurultulu və düzənli notlar insan övladlarının yerdə daddıqları sevinc barədə göylərə car çəkirdi və bu, nəhəng kilsənin bütün guşələrində əks-səda verirdi.

Binanın ikilaylı, ağır qapıları örtüldükdə kilsə zülmətə qərq oldu, elə bil, kimsə günəşi buradan qovub bayıra çıxartdı.

İşıqlara qərq olmuş altarın yanındakı amvonda Jorj xanımı ilə bərabər dizləri üstə çökmüşdü. Tanjerin yenicə təyin olunmuş yepiskopu başında mitrası⁶⁶ və əlində əsası cübbəxanadan çıxdı ki, Tanrı təmsilçisi olaraq, bu evlənənlərin nikahını kəssin.

Onlara həmişəki sualları yönləndirdi, üzüklər taxılandan sonra o, yeni ailə quranlara xaçpərəst əxlaqı ilə bağlı öyüd-nəsihətlərini dilə gətirdi. Ər-arvad sədaqəti barədə uzun-uzadı və təntənəli sözlər söylədi. Çox az prelata⁶⁷ yaraşan qarın bu ucaboyle və dolu bədənli kişiye əzəmətli bir görünüş qazandırmaqda idi.

Kiminsə hönkürtüsünə mərasim iştirakçılarının bəziləri geri qanrıldı. Bu, üzünü əlləriylə qapayaraq ağlayan xanım Valter idi.

Bu qadın öz mövqeyindən çəkilməyə məcbur olmuşdu. Əlindən başqa nə gələrdi axı? Ata evinə geri dönən qızını öpüb-oxşamaqdan imtina edən bu qadın onu otağından qovmuşdu. Sayğı dolu təzimdə bulunan Dü Ruaya isə «Siz həyatda gördüyüm ən alçaq adamsınız. Bir daha mənə müraciət eləməyin, çünki sizə cavab verməyəcəyəm» sözlərini dediyi gündən bəri onun həyatı dözülməz və sonsuz bir işgəncəyə dönmüşdü. Süzannaya indi o, amansız bir nifrət bəsləyirdi: bu, son dərəcə qəliz bir hiss idi, onda çəkilməz qısqanlıqla dəli bir sevgi, eyni vaxtda həm ana, həm də məşuqə olan birisinin görünməmiş qısqanlığı bir-birinə qarışmışdı. Üstəlik, bu gizli hisslərin alovlandığı yerdə sağalmaz və dərin bir yara açılmışdı.

Budur, indi yepiskop onların, onun qızının və aşnasının kəbinini kəsir, həm də bunu kilsədə, iki min nəfər qonağın və onun gözləri qarşısında edir! Buna qarşı onun əlindən heç nə gəlmir! Nə isə söyləməkdə də acizdir! Var səsiylə deyə bilmir ki: «O kişi mənimdir, bu adam mənim sevgilimdir! Bu nikaha xeyir-dua verməklə günaha batırsınız!»

Bəzi qadınların bundan ürəkləri xarab oldu:

– Zavallı ana necə də əzab çəkir!

Yepiskop isə bəlağətlə deyirdi:

– Siz bu fani dünyanın seçilmiş şəxslərindəsiniz, ən nüfuzlu və zəngin insanlarsınız. Hörmətli cənab, istedadınız, öz yazılarınız və öyüdləriniz sayəsində siz kütləni yönləndirir, xalqı öz ardınızca aparırsınız. Ona görə də siz həmişə başqalarına örnək olmaq kimi şərəfli bir yolu tutmusunuz...

Bu sözlərdən Dü Ruanın ürəyi fəxrlə doldu! Bunu dilinə gətirən adam Roma katolik kilsəsinin ən nüfuzlu şəxslərindən birisiydi! Jorjun arxasında duran bu adlı-sanlı insan kütləsi isə bu gün buraya məhz onun xətrinə toplaşmışdı. İndi ona elə gəlirdi ki, hansısa gözəgörünməz bir qüvvə onu

⁶⁶ *Митрас* – йцксяк рцтбяли дин хадимляринин тянтяняли айинляр заманы эейиндикляри зярли папаг

⁶⁷ *Прелата* – католик килсясинин йцксяк вязифяли хадими

yuxarılara doğru itələyir, qanadlandırır. O – Kanteldəki yoxsul bir ailənin övladı – indi dünyada baş verən olaylara yön verən kəslərdən birinə çevrilir!

Bu ara onun gözləri önündə Ruan vadisinə baxan təpənin başında yoxsul yeməxanada öz həmkəndlilərinə xidmət edən ata-anası peyda oldu. Vodrekin mirasından aldığı paydan onlara beş min frank yollamışdı. İndi isə onlara daha əlli min göndərəcəkdə ki, özlərinə bir malikanə alsınlar. Qoy onlar da bir müddət şad-xürrəm yaşasınlar.

Yepiskop öz xeyir-duasını yekunlaşdırdı. Qızılı işləməli əba geyinmiş keşiş altar tərəfə keçdi. Yenidən bəylə gəlinin şərəfinə orqan melodiyları yüksəldi.

Hərdən orqandan qopan uzun və ildırım gurultusuna bənzər nəbə kilsənin divarlarından dəniz dalğası kimi əks olunurdu: bu səs o dərəcədə güclü və zəhmli idi ki, adam onun kilsənin damını qoparıb ataraq səmanın köksünə sancılacağını umurdu istər-istəməz. Kilsəni titrədən bu gurultu insan vücudlarını və könüllərini lərzəyə gətirirdi. Getdikcə yatan hay-küy rüzgarın xoş əsintisini xatırlatdı, bunun ardınca qulaqları oxşayan nəcib melodiya səsləndi. Bu qayğısızlıq dolu gözəl səslər, eynilə bir dəstə gözəgörünməz quş kimi, gah ora-bura üz tutur, gah da bir araya gəlib havada pırıltıyla uçuşurdular. Gözlənilməz şəkildə bütün dünya-ələmi bir qum dənəsinə sığdıran bu şıltaq musiqi getdikcə böyüyür, öz ölçülərinə uyğun olaraq səslənmə gücünü də qat-qat artırır.

Önə əyilmiş başlar üzərində az sonra nəğmə səsi yüksəldi. Oxuyanlar Operanın solistləri Vori və Landek idi. Ətirli buxur öz incə rayihəsini havaya yayırdı, altarda isə bu ara sirli bir ayin icra olunurdu: insan cildinə girən Tanrı kahinin dəvətiylə göydən yerə enirdi ki, baron Jorj Dü Ruanın bu mərasimini qutsallasın.

Süzannanın böyründə dizləri üstə duran Əziz dost başını əymişdi. Həmin anlarda o, özünü az qala bir dindar, bir iman sahibi yerində hiss eləyirdi, özünə himayədarlıq edən, nemətlərini ondan əsirgəməyən o gözəgörünməz ilahi qüvvəyə könül dolusu şükürlərdə bulunur, hətta kimə şükr etdiyini dəqiq bilməsə də, öz rifahından dolayı ona dualar edirdi.

Ayin tamamladıqda o ayağa qalxıb əlini xanımına uzatdı və cübbəxanaya doğru yönəldi. Bu vaxt onu təbrik etməyə can atanlar uzun bir növbə yaratdılar. Jorj sevincindən qanad taxmağa hazır idi – özünü təbəələrinə salamlayan bir kralın yerində hiss edirdi. Baş əyir, əl görüşür, müəyyən sözlər mızıldanırdı. Təbriklərə isə «Çox razıyam, çox məmnun oldum» cavabını verirdi.

Qəflətən o, xanım de Mareli gördü. Bu qadının öpüşləri, şıltaqlıqları, nəvazişləri, onun səsinin çaları, dodaqlarının tamı xatirində canlandıqda qanı coşub-qaynadı və içində təzədən ona yiyələnmə ehtirası baş qaldırdı. Bu cavanəzən elə əvvəlki kimi incə, suyuşirin idi, alışıb-yanan gözlərinin ifadəsi dipdiri idi.

Jorj düşündü: «İnsafən o, necə də füsunkar bir məşuqəydi!» Bir qədər ürkək tərzdə, ehtiyatla bəyə yanaşan qadın ona əl uzatdı. Bəy onun əlini ovcunda bir ara saxladı. Həmin anlarda o, qadının barmaqlarının ürkək işarətləri – xəfif basqıları sayəsində özünün bağışlandığını və yeni oyuna

dəvəti sezdi. Ovcundakı xırda əli sıxmaqla bəy də sanki, ona: «Mən də səni əvvəlki kimi sevirəm, çünki səninem!» cavabını verdi.

İndi onların sevincdən parlayan baxışları qarşılıqlı sevgiyə doluydu.

Qadın incə bir səslə:

– Yaxın zamanda görüşənədək! – dedi.

Kişi də şən tərzdə dilləndi:

– Yaxın zamanda görüşənədək!

Və qadın oradan aralandı.

Bəyi təbrikə can atanlar hələ də itələşirdilər. Qarşısındakı insan qələbəliyi çayı xatırladırdı. Axır ki, adamlar seyrəldilər. Sonuncu təbrikçilər də çıxışa sarı yönəldilər. Süzannanın qoluna girən Jorj keşiş cübbəxanadan çölə çıxdı.

Kilsə adamlarla doluydu. Bəylə gəlinin birgə keçişini görmək üçün hamı təkrar öz yerini tutmuşdu. Dü Rua ağır, amma inamlı addımlarla irəliləyirdi. Başını dik tutub, baxışlarını kilsə qapılarından süzülən gözqamaşdırıcı işığa zilləmişdi. Duyduğu sonsuz xoşbəxtlikdən bədənində soyuq gizilti dolaşırdı. Heç kimi vecinə almırdı. İndi o ancaq özü barədə düşünməkdəydi.

Çıxışa yaxınlaşanda o, burada toplaşan, iri qaraltını xatırladan, hay-küylü kütləni gördü: bu adamlar buraya ondan ötrü, Jorj Dü Ruadan ötrü gəlmişdilər. Bütün Paris indi ona baxıb həsəd aparırdı.

Uzaqlara yönələn baxışları Birlik meydanının arxasındakı Deputatlar palatasının binasına sataşdı. Ona elə gəldi ki, bir sıçrayışla Maqdalina kilsəsinin girişindən Burbonlar sarayının qapısına adlaya bilər.

Kilsə önündəki yüksək pillələri ağır-ağır endi. Buradakı seyrçilər pillələrdə cərgə-cərgə dayanmışdılar. Amma geriye qanrıldıqda parlaq günəş şüalarından qamaşan gözləri önündə o, güzgü qarşısında zülfünün buruqlarını açan xanım de Mareli gördü: yataqda olduğu müddətdə məşuqəsinin gicgahındakı saçlar həmişə burulardılar.

Qeydlər

«Əziz dost» romanını Gi de Mopassan ayrı-ayrı bölümlər şəklində 1885-ci il aprelin 8-i ilə mayın 30-u arasında çap etdirib. Qəzetdə dərc olunmasına paralel olaraq, ayrıca kitab halında romanın çapına Viktor Avar həmin il mayın 15-də nail olub.

Müzar (1793-1859) – fransız musiqiçisidir. XIX əsrin otuz-qırxıncı illərində Parisdə kütləvi balların və maskaradların təşkilatçısı olub.

Sen-Lazar – Parisdə yava qadınlar üçün həbsxananın adıdır.

Lursin – Paris xəstəxanalarından birinin adıdır.

...Onu Mzab maraqlandırır – Bu son dərəcə fərqli qayda-qanunlara malik ərəb respublikası barədə Mopassan özünün «Günəş altında» hekayələr toplusunda ətraflı söz açır.

Düvalın yanında qəlyanaltı... – İkinci imperiya elan olunandan sonra Parisdə məşhur aşpaz Düvalın yaratdığı ucuz yeməxanalar şəbəkəsi nəzərdə tutulur.

Fervak – XIX əsrin 70-80-ci illərində yazıb-yaradan bu fransız jurnalisti «Fiqaro» qəzetinin istedadlı reportyoru olaraq, kübar həyatının müxtəlif tərəflərini işıqlandırır.

Qutudan fırlayan şeytan... – Fransada o vaxtlar məşhur olan bir uşaq oyuncağı.

«qırx ahıl oyunu...» – Fransız akademiyasının qırx üzvünə işarədir.

Giyöme (1842-1918) – Mopassanla dostluq edən fransız rəssamıdır. «Xaç suyuna salınma» hekayəsini yazar ona həsr eləyib.

Arpinyi (1819-1916) – fransalı mənzərə rəssamıdır. Barbizon məktəbinə meyil göstərmiş.

Giyeme (1840-1887) – Şərq üslubunda tabloların və ədəbi yazıların müəllifi kimi tanınan fransızdır.

Anri Jerveks (1852-1929) – fransız rəssamıdır. Janrlı və tarixi üslubda tablolar yaradıb. Mopassanın rəssam dostlarından olub. 1885-ci ilin aprel-iyun aylarında onunla birlikdə İtaliyaya səfər edib. Mopassanın 1885-ci ilin qışında Antibdə ikən başladığı portretini sonrakı il tamamlayıb.

Jül Bastyen-Lepaj (1848-1884) – impressionizmdən qismən təsirlənən fransız rəssamıdır.

Uilyam Buqro (1825-1904) – neoklassik boyakarlığı təmsil edən fransız rəssamıdır.

Jan-Pol Lorans (1838-1921) – tarixi mövzuda saysız-hesabsız tablolar yaradan fransız rəssamıdır.

Göylər – XVIII əsrdə baş vermiş Fransız inqilabı dövründə fransız əsgərləri nəzərdə tutulur: onların mundirləri göy rəngdə imiş.

Jan Bero (1849-1935) – fransalı fırça ustasıdır. Mopassan «Şali» adlı novellasını ona həsr edib.

Ejen Lamber (1825-1900) – heyvan təsvirləri yaradan fransız rəssamıdır. Yaratdığı bir çox komik tablolu pişiklərin təsvirinə həsr eləyib.

Eduard Detay (1848-1912) – döyüş səhnələriylə bağlı realist tablolar müəllifi kimi tanınan fransız rəssamıdır.

Moris Leluar (1853-1940) – fransız rəssamıdır. Dostu olan bu rəssama Mopassan «İdilliya» novellasını ithaf eləyib.

Dürua məzələnir – fransızca «Duroy s'amuse» kimi səslənən bu söz birləşməsi məşhur yazar Viktor Hüqonun «Kral məzələnir» (fransızca «Le Roi s'amuse») əsərinin adının xəfif dəyişdirilmiş şəkli.

Qastin-Renet – parisli silah taciridir.

Sezarın xanımı – Qədim Roma imperatoru Yuli Sezar ikinci xanımı Pompeyanın ona xəyanət etdiyindən şübhələnirmiş. Sonralar bu fakt doğru çıxmasa da, Yuli Sezar «Sezarın xanımı hər cür şübhədən uzaq olmalıdır» prinsipini əsas götürərək onu boşayıb.

Parisli qraf – şahzadə Lui-Filipp-Alber Orleanlının (1838-1894) tituludur. Kral Lui-Filipp (1773-1850) bu nəvəsinin hakimiyyətə yiyələnməsi xətrinə taxtı-tacdan əl çəkmişdi. Fransa-Prussiya savaşı zamanı Parisli qraf taxt-tacın qanuni vəliəhdi kimi mühacirətdən vətənə qayıtmışdı.

Fransua-Aşil Bazen (1811-1888) – fransız marşalıdır. Dövlətə xəyanətdə ittiham olunaraq həbs olunan Bazenin oradan qaçması barədə Mopassan özünün «Sularda» kitabında ətraflı bəhs edib.

Jan-Batist Kolber (1619-1683) – Fransanın görkəmli dövlət xadimidir. XIV Lüdovikin hakimiyyəti dövründə baş nazir olub. Həyata keçirdiyi köklü islahatlardan ən önəmlisi Fransa donanmasının yenidən təşkili olub.

Pyer-Andre Süffren (1726-1788) – fransız admiralıdır. Hindistanda ingilislərlə döyüşdən qalib çıxıb.

Viktor Gi Düperre (1775-1846) – fransız admiralıdır. Əlcəzairin işğalında iştirak edib.

Soyadınızı «Dü Rua» şəklində iki yerə ayırın – fransız soyadlarının əvvəlindəki «dü», «de» və «d» şəkilçiləri onları daşıyanların zadəgan təbəqəsinə aid olduqlarına işarə edir.

Pol və Virciniya – fransız yazarı Bernarden de Sen-Pyerin (1737-1814) eyniadlı sentimental ruhlu romanının qəhrəmanları nəzərdə tutulur.

...qarışıq komissiyanın iki keçmiş üzvü – 1851-ci ilin dekabrında baş verən dövlət çevrilişindən sonra III Napoleonun öz siyasi düşmənlərinə məhkəmə yoluyla divan tutmaq üçün təsis etdiyi komissiyalar nəzərdə tutulur.

Xeops piramidası kimi yüksəkdir – Qədim dünyanın yeddi möcüzəsindən biri sayılan, Misirin Giza şəhəri yaxınlığında yerləşən Xeops piramidasının yüksəkliyi 146 metrdir.

Tunisdəkinə bənzər axmaq bir olay çıxartmaq... – Fransanın 1881-ci ildə Tunisi işğal etməsinə işarədir.

Antuan Vatto – 1684-1721-ci illərdə yaşayan və rokoko üslubunda tablolar yaradan fransız rəssamıdır.

...İspaniya Mərakeşə görə bizə qarşı kin bəsləyir – Mərakeşin işğalına Fransa kimi, İspaniya da can atırmış. Buna görə də sözügedən ölkənin işğalçı dövlətlər arasında tam bölüşdürülməsi prosesi 1912-ci ilə qədər davam edib və onlar arasında vaxtaşırı qarşıdurmalar yaşanıb.

...Cülyettanın deyil, Didonanın... – antik Roma şairi Publiy Vergili Maronun (e.ə.70-19) «Eneida» adlı poemasının baş qəhrəmanı Eney Karfagen dövlətinin əfsanəvi qurucusu, qadın padşah Didonaya aşiq olur və qarşı tərəf də onun sevgisinə çılğın hisslərlə cavab verir. Eney bir müddət sonra təkrar dünyanı dolaşmağa çıxanda onun ayrılığına dözməyən Didona özünə qəsd edir. Cülyetta isə məşhur ingilis dramaturqu Uilyam Şekspirin «Romeo və Cülyetta» adlı tragediyasının

qəhrəmanıdır. Bu məşhur ədəbi qəhrəmanların adlarını hallandıran Mopassan əslində yetkin yaşdakı qadının məhəbbətini gənc qızın eşqi ilə müqayisə eləməyə çalışıb.

Kambronun dili bununla müqayisədə xeyli nəzakətlidir... – Pyer Kambron (1770-1842) – fransız generalıdır. Napoleonun köhnə qvardiyası ilə Vaterloo döyüşünə girən bu sərkərdə düşmənin təslim olma təklifinə son dərəcə ağır söyüşlərlə cavab veribmiş.

Oran – Əlcəzairin Mərakeşlə sərhəddə yerləşən qərb vilayətinin adıdır.

...eynilə ingilis əsgərləri kimi... – tarixin həmin dönməində ingilis hərbiçilərinin geyindiği qırmızı rəngli mundirlərə işarə edilib.

Burbanlar sarayı – Deputatlar palatasının yerləşdiyi tarixi binadır.

Bu kilsə nə zaman tikilib? – Sözügedən Trinite kilsəsi 1861-1867-ci illərdə inşa olunub.

İlk siyasi salon – öz ərləri və ya məşuqları vasitəsiylə ölkədəki siyasi həyata fəal müdaxilə edən qadınlar Parisdə ilk siyasi salonları 1880-ci illərin əvvəllərində yaradıblar. Bunlardan birinin sahibəsi olan Jülyetta Adamın salonuna Mopassan şəxsən gedib-gəlirmiş və bu xanımın Madlena Forestyenin prototipi olduğuna dair bir çox qənaətlər mövcuddur.

Başiaçıq qızlar – Sözügedən dövrdə yalnız aşağı təbəqəni təmsil edən qız-qadın küçəyə şlyapasız, yəni başiaçıq çıxmağı özünə rəva görürmüş.

«Bəyaz kraliça» – vaxtilə Klişi bulvarında yerləşən bu kabaredə qara camaat üçün ballar təşkil olunurdu. Hazırda onun yerində məşhur «Mulen-ruj» kabaresi fəaliyyət göstərir.

Ərəbləri soyub-talamaq – Paris qəzetlərindən birinin müxbiri kimi Afrikaya yollanan Mopassan müstəmləkəçi fransız ordusunun əsgərləri ilə yerli ərəblər arasında qanlı qarşıdurmalara şəxsən şahid olmuşdu.

Amerikan kafesi – vaxtilə bu kafe Kapuçinlər («kapüşon», yəni «başlıq» sözündəndir) bulvarında yerləşirmiş və orada hər cür əyləncə həvəskarları bir araya gəlirmişlər.

...bulvar romanlarının qəhrəmanları kimi... – bulvar romanlarının yaradıcıları sırasına yazarlardan Jorj One, Ksavye de Montelen, Pyer Dekursel, D'Enneri daxil idi. Janrın tələbləri gərəyi əsasən qadın tovlamaqla məşğul olan belə ədəbi qəhrəmanlar zabıt kimi qəddi-qamətli, amma mülki geyimli kişilər olurdular.

«*Mavi vərəq*» – bəhs olunan dövəmlərdə Fransada teleqram blankları mavi rəngdə olurdu.

Orleançı – mütləqiyyət tərəfdarı olan Orleançı partiya Burbonlardan törəmə sayılan Orlean sülaləsinin iqtidara gəlməsinə çalışmış.

Yapon əşyaları – interyerdə Şərq, xüsusilə də yapon əşyalarına dərin maraq 1870-1880-ci illərdə Fransada geniş yayılmışdı. Parnasçı şair Stefan Mallarmenin (1842-1898) və məşhur romançı Marsel Prüstun (1871-1922) əsərlərində bunun nişanələrinə tez-tez rastlanmaqdadır.

İngilis kafesi – 1880-ci illərdə Parisin ən məşhur kafələrindən biri olmaqla, İtalyan bulvarında yerləşirmiş.

Lesbos adasının sakinləri – Egey dənizində yerləşən bu ada Qədim Yunanıstanın bizim eradan əvvəl VII-VI əsrlərdə yaşamış məşhur şairəsi Safonun (və ya Sapfonun) vətənidir. Safo öz lirik şeirlərində sif qadınlar arasındakı eşqi vəsf etdiyindən bu cür yasaq ilişkilər adanın adına uyğun olaraq «lesbiyanlıq» adlandırılıb. 1880-ci illərdə Fransada xeyli geniş yayılan bu homoseksual əlaqələrə çoxlu sayda bədii əsər və tablo həsr olunub.

Karl Markoviçin tablosu – macar rəssamı Mixail Munkaşinin (1844-1900) «İsa Pilatın hüzurunda» tablosu sözügedən rəsm əsərinə prototip seçilib. Bədii Salonun dəyər vermədiyi halda, özəl malikanədə sərgilənən bu əsər ictimaiyyət arasında böyük marağa səbəb olmuşdu.

Fəxri legion ordeni – 1887-ci ildə Mopassan bu ordenlə təltif olunsa da, ondan imtina eləmiş və bununla bağlı bildirmişdi ki: «Həyatda kişiyə böyük əskiklik gətirən üç şey var: biri – Fəxri legion ordeninə layiq görülmək, digəri – Fransız akademiyasına üzv seçilmək, üçüncüsü isə «Revyü de Mond» qəzetində çap olunmaq». Lakin bu üçüncü şərti o özü bir dəfə pozmuşdu.

«*Vodevil*» – 1869-cu ildə təkrar tamaşaçıların ixtiyarına verilən və əsasən yüngül komediyaları səhnələşdirən Vodevil teatrı nəzərdə tutulur. Kapuçinlər bulvarı ilə Şosse-d'Anten küçəsinin kəsişməsində yerləşirmiş.